istanbul

KENT ARAŞTIRMALARI VE DÜŞÜNCE DERGİSİ

Dayanışma

Koleksiyon
Birlikte, Daha Güçlü: “Geceleri de, Meydanları da, Sokakları da Terk Etmiyoruz!”

Dosya
İstanbul’un Kuzeyi

Ekosistem
Yaban İstanbul Haykırıyor: “Ben Hâlâ Ehlileşmedim.”

2021 / 002

Kent Araştırmaları ve Düşünce Dergisi **İPA İstanbul**

İstanbul Kitapçısı Şubelerinde...

• **Karaköy,** Kadıköy İskelesi • **Eminönü,** İDO İskelesi • **Kadıköy,** Eminönü - Karaköy İskelesi
• **Sultanahmet,** Şerefiye Sarnıcı • **Kemerburgaz,** Kent Ormanı • **Beşiktaş,** Tarihi İskele
• **Beyoğlu,** Tünel • **Topkapı,** Panorama 1453 Tarih Müzesi

İSTANBUL KİTAPÇISI KİTAP • KAFE

2. Sayı Raflarda

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

KÜLTÜR AŞ

www.kultur.istanbul

BAŞLARKEN

İPA İstanbul dergisinin ilk sayısına gösterdiğiniz ilgi, yönelttiğiniz yapıcı eleştiri ve yorumlar, heyecanımız ve umutlarımız kadar üzerimize aldığımız sorumluluğu da artırdı. Derginin ikinci sayısında, bu duyguları sizlerle paylaşıp çoğaltacak bir içerikle karşınıza çıkmak istedik. Pandemi ve ekonomik zorlukların gölgesinde ilk uğrağımızın dayanışma olması kaçınılmazdı. Kıstırıldığımız koşulların toplumsal dayanışmayla aşılabileceğinin hepimiz farkındayız. Kapakta yer alan harfimsiler gibi çok türlülüğü, katmanlılığı kapsayacak bir sahne hazırlamaya çalıştık.

Roma Hukuku'ndan Fransız Devrimi'ne, 19. yüzyıl işçi hareketinden günümüze değin dayanışma serüvenini genel hatlarıyla izliyoruz ki bu sadece hafızamızı tazelemek için değil, günümüzün dayanışma pratiklerine yol göstermesi bakımından da önemli. Çağın ruhuna uygun bir dayanışma pratiğine dönüşen sözlük inisiyatifleri, dayanışma sözlükleri dayanışmayı örmenin ve yaymanın yolunun kelimelerden geçtiğinin somut örnekleri. Pandemiyle birlikte mekân üzerinde genişleyen kısıtlama, gözetim ve denetim uygulamaları mevcut biyo-kemer-sıkma politikalarının devamı olarak ele alındığında, bu politikaların biçimlendirdiği yeni acil durum mekânını aşmanın bir yolu da yeni dayanışma biçimlerine olanak tanıyacak disiplinsiz yerleşme politikaları, karşılaşma ve dolaşma mekânları için verilecek mücadeleler.

Yaşanan krizlerden çıkış yollarından biri olan –kentlerden kırlara mevcut dolaşım ilişkilerinin dışındaki kent hakkı mücadeleleri, tüketici kooperatifleri, gıda toplulukları ve ekolojik pazarlar vb.– dayanışma ağlarının tekrar hatırlandığını görüyoruz. Biz de bu sayıda bunların imkânları ve kısıtlarıyla ilgili tartışmalara yer verdik. Birçok konuda olduğu gibi dijitalleşmenin de dayanışma ekonomileri üzerinde olumlu ve olumsuz etkilerini, etkin bir alternatif olarak önümüzde duran Platform Kooperatifçiliği üzerinden görüyoruz.

Yönümüzü İstanbul'a çevirdiğimizde, Osmanlı İstanbul'undaki dayanışma pratiklerini, sarayın rolünü, modern devletle birlikte yaşanan dönüşümleri izleyerek kentin dayanışma pratikleri tarihini genel hatlarıyla çıkarmak mümkün. 1940'lardan günümüze Anadolu'dan gelen yoğun göç dalgasının merkezi olan İstanbul'da hemşehri dayanışmalarının dönüşümünü anlamak önemli; zira hemşehrilik ilişkileri, farklı biçimlerde de olsa, bugün hâlâ kente göç edenlerin temel ihtiyaçlarını karşıladığı dayanışma mekanizmalarının başında yer alıyor. Yine yoğun göçün ve son kırk yıldır içinde olduğumuz siyasal konjonktürün sonucu olarak muhafazakâr dayanışma pratiklerinin de güçlendiği biliniyor. Fatih-Başakşehir hattı bu pratiklerin tarihsel ve mekânsal olarak geçirdiği dönüşümü görebileceğimiz çarpıcı bir örnek. Dayanışmanın pratikteki karşılıklarına da göçmenler, kadınlar, kafe-bar çalışanları ve sanatçı dayanışmalarıyla mercek tuttuk.

Yine dayanışma kavramına ve olgusuna ayırdığımız bu sayının "Koleksiyon" bölümünde, kadın dayanışmasının sembolik mekânlarından Kadın Emeği Kütüphanesi, Bilgi Merkezi Vakfı ve arşivine yer veriyoruz.

Bu sayının "Gösterge"sinde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ndeki yeni dönemle birlikte iki temel konudaki politika değişikliğini gözler önüne seren ve toplumsal dayanışma için yerel yönetimlerin nasıl hayati bir role sahip olduğuna işaret eden iki konuyu ele alıyoruz: Birincisi, yerel yönetimlerin politika değişiklikleriyle kent ve kır arasındaki dayanışma ilişkilerinde yaşanan kopukluğun son dönemde tersine döndürülüyor oluşu; ikincisi ise Türkiye'deki yerel yönetim deneyimleri açısından yeni bir kavram olan "sistem mezuniyeti". Veriler eşliğinde sunulan bu iki göstergenin tüm yerel yönetimlere örnek olmasını ve benzer uygulamaların çoğalmasını umuyoruz.

Dosya konumuzda da umudu büyütmeye devam ediyoruz. İstanbul'un kuzeyi çok sayıda kent suçuna, öngörüsüz ve yanlış müdahaleye konu oldu. Daha da üzücü olan ise tahribatın devam ettirilme ısrarı. Oysa kuzeyde hâlâ yaşam var. Bu yaşamı bir nebze de olsa görünür kılmaya çalıştık. Bunun için İstanbul'un kuzeyindeki zengin tarihsel birikimleriyle orman köylerini, kentin parçası olan kuzeydeki kırsal kültür mirasını, kuzeydeki tüm ekosisteme manda popülasyonunu ve kentin su meselesi tarihi eşliğinde su yapılarının tarihini ele alan yazılara yer verdik.

"Ekosistem" bölümünde, İstanbul'un gerçek sakinlerinden kuşların yaşam alanlarını ve transit geçenlerin yaşadıkları ekosistemi ele aldık.

"Sahadan" bölümünde de İstanbul'un kuzeyini bu kez Kuzey Ormanları Savunması'ndan, İstanbul Walkabout projesinden ve Kuş Gözlemcileri'nden dinledik.

Kent yaşamına dair farklı meselelere değinen yazılardan oluşan "Metropol" bölümünün bu sayıdaki konuları ise şunlar: dünden bugüne Florya Atatürk Ormanı, bütçe göstergeleri üzerinden merkez-yerel yönetim uçurumu ve kent kültürünün bir parçası hâline gelen Hiphop ve dans.

"Büyükşehir Hafızası"nda İSKİ'den Adil Gazoz, suyun sesini dinleyerek sorunları tespit eden İBB emektarı, Tarihi Yarımada'da su hatlarının krokisini kafasında taşımak gibi önemli bir birikim ve deneyime de sahip.

"Akademiden" sayfalarını, Bomonti'de yaşanan dönüşümü mahallenin oluşmaya başladığı 19. yüzyılın sonlarından başlayarak tüm boyutlarıyla ele alan bir çalışmaya ayırdık.

İkinci sayımızda yine yoğun, keyifli ve umutlu bir içerik oluşturduğumuza inanıyoruz. Sağlıklı günlerde umuda ve dayanışmaya katkı yaparak okunması dileğiyle...

Geçtiğimiz sayıda gözden kaçanlar • 39. ve 40. sayfalarda Cihan Uzunçarşılı Baysal'ın kaleme aldığı "Pandemi ve Ötesinde Türkiye'de Konut Hakkı" başlıklı yazı kapsamında kullanılan görsellerin kaynağını Yasin Serindere olarak düzeltiriz. • 76. ve 77. sayfalarda yer alan "Otobüs Sevdası: İETT'de 21 Yıl" başlıklı yazının başlığını "Otobüs Sevdası: İETT'de 31 Yıl" olarak düzeltiriz.

İPA istanbul

İMTİYAZ SAHİBİ
Emrah Şahan (BİMTAŞ Boğaziçi Peyzaj İnşaat Müşavirlik Teknik Hizmetler San. Tic. AŞ Adına)

YAYIN YÖNETMENİ
Nazım Akkoyun (Sorumlu)

TASARIM KONSEPTİ VE YAYIN KİMLİĞİ
Tuğçe Tunç

YAZI İŞLERİ
Baran Alp Uncu, Berkan Özyer, Caner Murat Doğançayır, Elif Sidar Ökdemir

YAYIN KURULU
Çağhan Keskin, Eda Ünlü Yücesoy, Ezgi Bakçay, Ferhan Gezici, Fırat Genç, İclal Dinçer, Mert Arslanalp, Murat Şeker, Mustafa Sönmez, Sevim Sancaktar

DANIŞMA KURULU
Ahu Antmen, Ayfer Bartu Candan, Aykut Çoban, Ayten Alkan, Bekir Ağırdır, Cem Tecimen, Didem Danış, Erden Attila Aytekin, Emrah Çoraman, Enis Köstepen, Fatih Terzi, Feyyaz Yaman, Fuat Ercan, H. Tarık Şengül, Haluk Gerçek, Hatice Kurtuluş, Kemal Kılıç, Mikdat Kadıoğlu, Mine Eder, Namık Erkal, Nihat Tekdemir, Nuran Zeren Gülersoy, Sema Erder, Ümit Şahin, Yıldırım Şentürk, Yüksel Taşkın

KATKIDA BULUNANLAR
Cavit Can Pektezel, Demo Lab Fotoğraf İnisiyatifi, Derya Fırat, Egemen Yılgür, Hülya Hayatseven, Kutsal Amaç Kuruhan, Mehmet Hanay, Mustafa Sözen

SON OKUMA EDİTÖRÜ
Suat Hayri Küçük

İDARİ SORUMLU
Nilay Özger 0 (212) 245 99 00

KAPAK FOTOĞRAFI
Memed Erdener'in ikinci sayı için "Dayanışma Bir Zorunluluk" metniyle hazırladığı Harfimsiler çalışmasının bir Beyoğlu sokağındaki fotoğrafı.

BASKI VE RENK AYRIM
Seçil Ofset • 100. Yıl Mahallesi Matbaacılar Sitesi 4. Caddesi No: 77, Bağcılar/İstanbul
0 (212) 629 06 15 Sertifika No: 44903

DAĞITIM
İstanbul Büyükşehir Belediyesi • Kültür AŞ

İLETİŞİM
Ceren Güler Uzer (İPA İletişim Koordinatörü)

İstanbul Planlama Ajansı • Basınköy Mahallesi Valilik Yolu Caddesi No: 2 Florya Bakırköy/İstanbul
dergi@ipa.istanbul • ipa.istanbul/dergi

BİMTAŞ • Evliya Çelebi Mah. Meşrutiyet Cad. Eski TÜYAP Binası No: 50 34430 Beyoğlu/İstanbul

ISSN:2757-797X
Yerel, süreli, 3 aylık yayın. İPA İstanbul dergisinin tüm telif hakları İBB'ye aittir. Dergide yayımlanan yazı ve fotoğraflardan, yayıncının izni alınarak ve kaynak belirtilerek, tam veya özet alıntı yapılabilir.

2021 / 002

DAYANIŞMA DAYANIŞMA **TANIL BORA** 6

SÖZLÜKLER: DAYANIŞMA İÇİN ARAÇLAR **OMUZ SÖZLÜK GRUBU** 10 COVID-19 ACİL DURUM MEKÂNINDA DAYANIŞMA VE BİYO-KEMER-SIKMA POLİTİKASI **MICHELE LANCIONE + ABDOUMALIQ SIMONE** 14

KENTSEL DAYANIŞMA: İMKÂNLAR VE KISITLAR **ASLIHAN AYKAÇ** 20 SOSYAL VE DAYANIŞMA EKONOMİSİNİN DİJİTAL HÂLİ: PLATFORM KOOPERATİFÇİLİĞİ **ÖZGÜR KURTULUŞ** 24 OSMANLI İSTANBUL'UNDA DAYANIŞMA **NECDET SAKAOĞLU** 28 HEMŞEHRİLİK VE HEMŞEHRİLİK DAYANIŞMASI **AYÇA KURTOĞLU** 32 "DAVA" VE "CV": MUHAFAZAKÂR DAYANIŞMANIN DÖNÜŞÜMÜ **İRFAN ÖZET** 36 GÖÇMEN DAYANIŞMASI **DİDEM DANIŞ + GÖÇMEN DAYANIŞMA DERNEĞİ** 40 EMEK DAYANIŞMASI **ÖZGÜR NARİN + KAFE-BAR ÇALIŞANLARI DAYANIŞMASI** 42 KADIN DAYANIŞMASI **SELMA DEĞİRMENCİ + KADIN EMEĞİNİ DEĞERLENDİRME VAKFI** 44 SANAT ÜRETİCİLERİ DAYANIŞMASI **FEYYAZ YAMAN + OMUZ DAYANIŞMA VE PAYLAŞIM AĞI** 46

KOLEKSİYON BİRLİKTE, DAHA GÜÇLÜ: "GECELERİ DE, MEYDANLARI DA, SOKAKLARI DA TERK ETMİYORUZ!" 48

GÖSTERGE YENİ SOSYAL POLİTİKA ANLAYIŞI: SİSTEM MEZUNİYETİ **YAVUZ SALTIK** 54 GÜVENCESİZLİK, YENİ EŞİTSİZLİKLER VE ÇÖZÜM YOLLARI KONFERANSI **ENSTİTÜ İSTANBUL** 60 KIR VE KENT YOKSULU YARARINA YENİ BİR DÜZEN İNŞA ETMEK **GÖKHAN GÜNAYDIN** 62

DOSYA: İSTANBUL'UN KUZEYİ MUTLULUĞUN KUZEY KAPISI: İSTANBUL'UN ORMAN KÖYLERİ **AKİLE GÜRSOY** 70 İSTANBUL'UN AVRUPA YAKASI KUZEYİNDEKİ KIRSAL KÜLTÜR MİRASI **SELDA YILDIZ KAT + ZEYNEP ÖZDAMAR THOMAS** 74 KALICI GÖLET **EYLÜL ŞENSES + ONUR YILDIZ** 78 ROMA'DAN BUGÜNE İSTANBUL'UN KAYNAĞI: KUZEY ORMANLARINDA SU YOLLARI **M. ÇAĞHAN KESKİN** 82

EKOSİSTEM YABAN İSTANBUL HAYKIRIYOR: "BEN HÂLÂ EHLİLEŞMEDİM" **SÜREYYA İSFENDİYAROĞLU** 86

SAHADAN İSTANBUL'UN ORMANINI SAVUNANLAR **KUZEY ORMANLARI SAVUNMASI** 90 KUZEY İSTANBUL'DA ELEŞTİREL YÜRÜYÜŞLER **İSTANBUL WALKABOUT** 92 ALTERNATİFSİZ ROTA: KUŞLARIN DURAĞI KUZEY ORMANLARI **ZEYNEL ARSLANGÜNDOĞDU + BAHAR BİLGEN + ITRİ LEVENT ERKOL + CEM ORKUN KIRAÇ** 94

BÜYÜKŞEHİR HAFIZASI 24 YILDIR SUYUN SESİNİ DİNLİYOR 96

METROPOL 1937'DEN BERİ YEŞEREN TARİH: FLORYA ATATÜRK ORMANI **YASİN ÇAĞATAY SEÇKİN** 98 BÜTÇE GÖSTERGELERİYLE MERKEZ-YEREL UÇURUMU **MUSTAFA SÖNMEZ** 102 HİPHOPÇILARIN GÖZÜNDEN İSTANBUL: "KENDİMİZE YER ARIYORUZ" **NYKS + HORU** 110

AKADEMİ HATIRLAMANIN POLİTİĞİ- BOMONTİ: KENTSEL DÖNÜŞÜM VE MEKÂNIN BELLEĞİ **AYÇA YÜKSEL** 114

SAYAÇ 118

İÇİNDEKİLER

Dayanışma

Ekonomik ve sosyal eşitsizlikler, iklim krizi, pandemi ve diğer birçok sorunla aynı anda baş etmeye çalıştığımız zor günler geçiriyoruz. Ancak zorluklar, insanlık olarak yaptıklarımızın sonucu karşımıza çıkan bu krizlerle sınırlı değil. Sorunlarla boğuşurken dayanaklarımızın gittikçe azaldığı, eridiği, kaybolmaya yüz tuttuğu hissine her geçen gün daha fazla saplandığımızı söylemek mümkün. Topluma dayatılan, "içine düştüğümüz durumun da çıkış yolunun da kökünün kişinin kendisinde olduğu" fikri bu saplanmanın en büyük nedenlerinden biri. Eksikleri, işlemeyen veya kıymetli yönleri fark etmeksizin geçmiş zamanların ailesinden refah devletine, tüm güven(ce) ve dayanışma ağ, kurum ve ilişkileri dönüşüyor. Sonuç olarak işte, evde, sokakta, okulda, kısaca hayatın hemen her yerinde gittikçe kendi kendimize bilgi ve kaynak edinip, parçaları birleştirip, çözümler üretmeye uğraşıyoruz. Kendi başının çaresine bakmak zorunda kalanların zamanında, kent hayatı da içinde bulundurduğu tüm adaletsizlik ve eşitsizliklerle benzer biçimde akıyor.

Öte yandan bahsi geçen dayanışma ilişki ve yapılarının dönüşüyor olması, bunların ortadan kalktığı anlamına gelmiyor. Zira, dayanışma bir zorunluluk. Şartlar ne olursa olsun sorunlara kolektif çözüm arayışı, karşılıklı olarak birbirimizin yaralarını saracak ilişkileri geliştirme ve birbirimize destek olma isteği, hatta ihtiyacı sönümsüz. Özellikle de içinden geçtiğimiz pandemi gibi zaten adaletsizlikleri bolca içeren "normalin" dışına çıktığımız, destek ve karşılıklılık ihtiyacının arttığı ve billurlaştığı dönemlerde. Kısaca, dayanışma gereksinim, çaba ve oluşumları hem yenisiyle, hem de eskisinin dönüşen hâliyle mevcut. Yerin hemen altında kilometrekarelerce alana yayılan kök sistemleri misali, farklı grup ve toplulukları -fazla görünür olmasa da ya da zayıfladığı, koptuğu bölümleri olsa da- kent hayatının dibinde birbirine bağlıyor.

"Dayanışma" dosyasında İstanbul'daki dayanışma pratikleri, ilişki ve oluşumları mercek altına alınıyor. Kavram; zaman ve mekânda, kendi içinde dönüşüp yeni içerikler ve farklı anlamlar kazanıyor. Buna bağlı olarak, mevcut pratik ve anlamlandırmaların bir önceki ile ilintisini de göz önüne alarak, dayanışmanın genel tarihsel izleğine ve içeriğinin dönüşümüne bakılıyor. Bununla birlikte, Osmanlı dönemi İstanbul'undaki dayanışma biçimlerine, kentteki dayanışmanın tarihsel kökenlerine göz atılıyor. Yanı sıra, bugün farklı konular üzerine girişilen dayanışma sözlükleri gibi kolektif kavramsallaştırma çabalarına da yer veriliyor.

Dayanışma diğer tüm şemsiye kavramlar gibi sabit ve tek bir anlam içermiyor. Kentte bulunan farklı grup ve topluluklar kendi ihtiyaç ve özlemlerine göre değişik anlamlar yüklüyor. Bu nedenle, kentte birden fazla tipte ve içerikte dayanışma biçiminin mevcut olduğunu söylemek mümkün. Kaba bir tasnif yaparsak, ilk grup mevcut sosyal, ekonomik ve siyasi yapıların dışında kalan ve bunların yerine yenisini koyma çabasında olan dayanışma pratikleri ve girişimleri. Özellikle dayanışma ekonomilerinde vücut bulan bu alternatif dayanışma pratik ve yapılar, her ne kadar adaletsizlikleri gidermek yönünde söz üretseler ve yeni bir tahayyül geliştirseler de kırılganlık, yaygınlık ve süreklilik sorunları yaşamaktalar. Bu kapsamda sorunların bir kısmını da olsa İstanbul özelinde anlamaya yönelik olarak, alternatif üretim ve tüketim ilişkileri üzerine yaslanan dayanışma ekonomilerinin vadettiklerini ve sınırlarına yer veriliyor. Bazı uygulamaları kâr elde etme aracına dönüşen dayanışma ekonomileri içerisindeki alternatifler ve teknolojinin olası katkıları platform kooperatifçiliği özelinde ele alınıyor.

Kentte bulunan ikinci temel dayanışma biçimi de hemşehrilik, aile ve dini cemaat gibi "geleneksel" yapı ve ilişkilere yaslanıyor. Bu dayanışma biçimleri her ne kadar "geleneksel" olarak tarif edilen ilişkilerin ve yapıların içerisinden çıksa da her daim değişip dönüşüyor. Bunları alternatif dayanışma biçimlerinden ayıran en önemli özelliklerden biri de dayanışmayı aşkın bir biçimde ele almayıp, belirli kimlikler içerisinde sınırlı tutmaları. Öte yandan, bu ilişkiler kent genelinde köklü ve yaygın dayanışma biçimlerine denk geliyor. Bunları daha iyi anlamak için, ilk dönem barınma, iş bulma gibi temel ihtiyaçları karşılamanın temel mekanizmalarından olan hemşehrilik ilişkilerinin içerdiği dayanışma türlerinin zaman içinde geçirdiği dönüşüme bakmak gerekiyor. Bunun dışında, muhafazakâr kesimlerin dini cemaatleri ve mahalle hayatını merkeze alan, aynı zamanda siyasi bir kolektif kimliğin oluşumuna katkı sunan dayanışmasının içerisine bireysel "yatırım stratejileri"ni ön plana alan, örgütlü ve kurumsal ağlar üzerinden biçimlenen pratiklerin eklenmesi ve giderek hâkim hâle gelmesi de bu dosya kapsamında inceleniyor. Son olarak kent genelinde göçmenlerin, kadınların, işçilerin ve kültür-sanat alanında çalışanların dayanışma örneklerine göz atılıyor.

Özetle; kentte zaman ve mekânda farklılaşan dayanışma biçimlerinin genel bir resmini sunmayı ve bunların güçlü ve zayıf yanlarını ortaya koymayı amaçlayan "Dayanışma" dosyası ile; tüm bunları bir arada ele almanın, karşılaştırmalı ve ilişkisel olarak okumanın, kentte dayanışmanın alacağı biçim, boyut ve yönlerini çoklu düşünmeye katkı sağlamayı amaçlıyoruz.

Fotoğraf Osman Baran Özdemir

Dayanışma*

Kelimelerin zaman içinde başlarından geçen serüveni arkeolojik çalışma titizliğiyle incelemenin kimi merakları giderdiği açık. Ancak ortak hafızamızı diri tutmak için elzem olduğu da muhakkak. Dayanışmanın Roma Hukuku'ndan Fransız Devrimi'ne, 19. yüzyıl işçi hareketinden günümüze macerasını keşfetmek yalnızca ortak hafızayı tazelemeyecek, bu eylemin büyümesini de sağlayacak.

Tanıl Bora [·]

[·] Yazar, Birikim Dergisi Yayın Koordinatörü

Bir siyasî-ahlâkî ilke olarak ***dayanışmanın*** kavramsal kökeni, Fransız Devrimi'nin meşhur ***eşitlik-özgürlük-kardeşlik*** üçlemesine dayanır aslında. Dayanışma, üçüncü halkanın, kardeşliğin öteki adı, daha doğrusu alternatif adıdır.

Kardeşlik, özgürlük ve eşitliğe nazaran, sanki biraz "üvey" ilke oldu. Özgürlük ve eşitlik ilkelerinin bireysel haklarla bağlantılandırılması daha kolaydır. Elbette yine farklı yorumlara açık, tartışmalı kavramlar olmakla beraber, liberal-demokratik siyaset ve hukuk rejimi içinde şöyle veya böyle bir norma bağlanabilirler. Kardeşliğin "hukukunu" tesis etmek ise, gruplarla, topluluklarla, kolektif öznellikle ilgili olduğu için daha karmaşık, daha müşkül.

Beri yandan, kardeşlik ilkesi, özgürlük ve eşitliğin gerçekleşmesinin güvencesini hatta bir bakıma koşulunu teşkil eder. İnsanlar, toplumsal varlıklar olarak, özgürlüğü ve eşitliği –keza onların yokluğunu da– ancak toplumsal ilişkiler içinde tecrübe ederler. Müşterek hayatın bağları, insanları özgürlüğe ve eşitliğe –veya onların yokluğuna– bağlayan bağlardır. Toplumsal ortak yaşamın, insanların birbirini koruyup kollayacağı, sahipleneceği bir vasatta kurulmasını gözeten kardeşlik –ve onun yerine geçen dayanışma– bu nedenle önemlidir.

Kardeşlik ilkesinin sorunları ve zaafları üzerinde belki biraz fazla uzun durmamın sebebi, dayanışmanın, tam da bu sorunlarla, bu zaaflarla yüzleşerek, kardeşliğin daha "ileri" bir biçimi veya alternatifi olarak çıktığını öne sürmek içindi.

Ama işte, nasıl olacaktı bu? Aydınlanmacılık, kardeşliği bütün insanlık suretinde düşündü ama insanlığı da konumlandırması zordu; onu canlı, duygulu bir cemaat gibi nasıl tahayyül edecektiniz? Eşitlik-özgürlük-kardeşlik sloganıyla coşanlar, kardeşliği, dinin yerine geçerek (icabında dini içererek de olabilirdi bu) ahaliyi kaynaştıracak bir modern cemaat ilkesi olarak düşündüler. Bu yeni cemaat de ***milletti;*** millet ve ulus-devlet. Sarıp sarmaladığı kadar sıkıştırıp ezdiği de çok geçmeden anlaşılan bir bağ oldu bu. Birlik-beraberlik yorganı olduğu kadar, birlik-beraberlik kafesi... İtaat ve sadakat talebinde gayet kıskanç...

Kardeşliğin bir aile kavramı olduğunu hatırlamanın yeridir. Aile ilişkisinin, kucakladığını bırakmayabilen, insanın olanaklarını içine doğduğu muhit içinde kıstıran "yan tesirlerini" hatırlamanın yeridir. Yine unutmamalı: "Şanlı" üçlemenin üçüncü ilkesi, ***fraternité***, ***erkek***-kardeşlik demekti. Erkekleri "esas" alan bir aile bağıydı vaat edilen.

Kardeşlik ilkesinin sorunları ve zaafları üzerinde belki biraz fazla uzun

* Nilgün Toker'e, her zamanki gibi ve hep, teşekkürle.

durmamın sebebi, dayanışmanın, tam da bu sorunlarla, bu zaaflarla yüzleşerek, kardeşliğin daha "ileri" bir biçimi veya alternatifi olarak çıktığını öne sürmek içindi.

Kardeşlik "doğal" bir bağken, dayanışma iradîdir. İnsanlar dayanışmayı seçişleri ve eylemleriyle kurar, var ederler. Doğrusu, kardeşlik "bile", ona atfedilen ruhun korunup kollanması için, kardeşler arasında dayanışmacı bir ilişkinin sağlayacağı bakıma muhtaçtır.

Dayanışma, kardeşliğin aile teşbihini devam ettirirsek, Goethe'nin romanının adıyla ***seçilmiş akrabalığa*** daha yakındır. Onun *pathos*'u, yardımlaşma, karşılıklı sahiplenme, birbirini destekleyerek beraber güçlenme ve bu tecrübe içinde birbirini tanıma ve sevme ilişkisi içinde "kardeşleşme" veya "aile olma" vaadine dayanır.

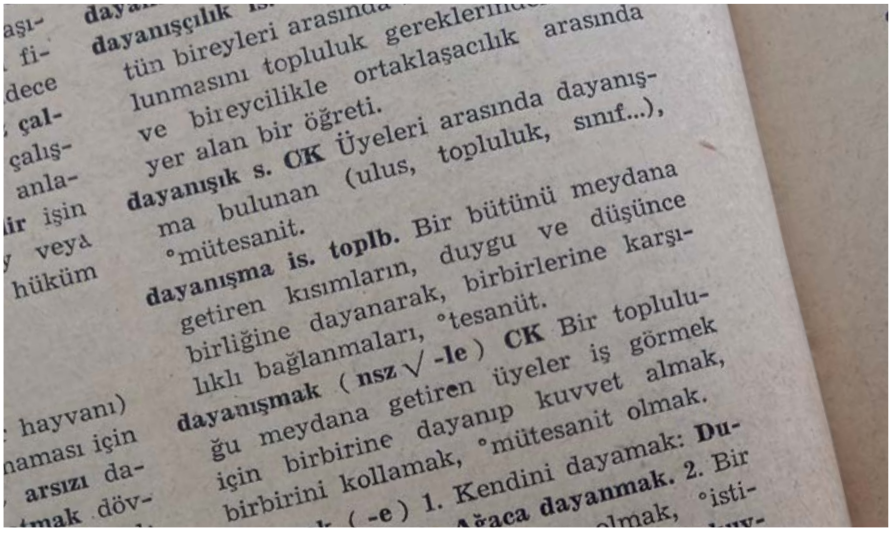
Kardeşlik "doğal" bir bağken, dayanışma *iradîdir*. İnsanlar dayanışmayı seçişleri ve eylemleriyle kurar, var ederler. Doğrusu, kardeşlik "bile", ona atfedilen ruhun korunup kollanması için, kardeşler arasında dayanışmacı bir ilişkinin sağlayacağı bakıma muhtaçtır.

Dayanışma, kardeşlikten çok dostluğa yakındır aslında. Eski Yunan'da yurttaş demokrasisi, erdemi dostlukta görürdü. Yurttaşlık da, dostuk da, iradî olarak var edilen, ***kurulan*** bağlardır.

Kardeşlik ilkesinin dayanışma ilkesine inkılâp etmesi, tarihsel olarak, Avrupa'da 19. yüzyıl işçi hareketinin yönelimi ve kazanımıdır. Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin, eşitlik-özgürlük-kardeşlik üçlemesini eşitlik-özgürlük-dayanışma diye yeniden formüle etmesi de bu mücadelenin bir ifadesi.

İşçi hareketi dayanışmayı, birincisi, bir güçlenme stratejisi olarak benimsemişti. Sermayeye ve işçileri "tehlikeli sınıf" olarak gören devlet rejimine karşı, yani onları güçsüzleştiren sisteme karşı, omuz omuza vererek kuvvet bulma, kuvvet yaratma stratejisi. Dayanışma, örgütlü işçi sınıfı için bir bakıma, hayatta kalma stratejisi mahiyetindeydi.

Ama sadece o kadar değil. 19. yüzyıl işçi hareketi, Fransız Devrimi'nin kardeşlik ilkesini dayanışmaya uyarlarken, o ilkede bir alternatif toplumsallık inşa etmenin imkânını da gördü. Dayanışma, yerleşik (burjuva) hayır hasenat anlayışından farklı olarak, öz yardım demekti. Varlığı ve imkânı olanların yoksul ve muhtaç olanlara yardım etmesi, böylece vicdanını rahatlatması yerine, yoksul ve muhtaç durumda olanların kimseye minnet etmeden birbirlerine destek kapasitelerini geliştirmelerini hedefliyordu. Dayanışma, onurlu ve haysiyetli bir varoluşa da kapı açıyordu böylece. Ché Guevara, yüz yıl kadar sonra diyecekti ya: "Dayanışma, halkların şefkatidir."

19. yüzyılda kurulan işçi sıhhî yardım kuruluşlarının (Kızılhaç'a karşı Kızıl Yardım), koroların, halk eğitim derneklerinin, spor kulüplerinin oluşturduğu ağ, bir çeşit paralel toplum kuruyordu. Dayanışma ilkesine ve dayanışmanın gücüne dayanarak, işçilerin sadece maddî ihtiyaçlarını karşılamakla kalmayıp, onlara manevî olarak güç veren, "irfanlarını" genişleten ve bunu kendi kendilerine, birbirlerinden güç alarak yaptıkları bir ufuk vardı burada.

20. yüzyıl boyunca işçi hareketinin bürokratikleşmesi, kimi hak ve kazanımlar elde ederken sisteme entegre olması veya "işçi devleti" iddiasındaki reel-sosyalist rejimlerde parti-devleti otoritesine tabi kılınması, dayanışma geleneğinin bu ufkunu kapattı. 1980'de bir reel-sosyalist rejimde, Polonya'da kitlesel bir işçi protesto ve grevlerinden doğan gayrıresmî muhalif sendikanın tek kelimeyle ***Dayanışma*** (*Solidarność*) adını takınmasını, o büyük geleneği canlandıran bir ışık hûzmesi olarak görebiliriz. *Solidarność*'un sıfatı "bağımsız özyönetimli sendika" idi; bürokratikleşmiş, hiyerarşikleşmiş sendika "töresine" dayanışmanın demokratik ve canlandırıcı ruhunu üflemek istemişti.

Türkiye'de dayanışma kavramı önce, sınıf çatışması "riskine" karşı bir "sigorta" mekanizmasının ilhamı olarak benimsenmişti.

Dayanışma ilkesinin "ehlileştirilmesinin" bir cephesi de sosyal yardım kurumlarıdır. Dayanışma kavramının 19. yüzyılda işçi hareketinin ona kazandırdığı tarihsel anlamdan önce hukukta farklı bir anlamda kullanıldığını hatırlamalı, bunun için. Roma Hukuku'ndan gelen *obligatio in solidum* ilkesi, modern hukukta da yerini buldu: bu, bir taahhüdü müştereken üstlenenlerin her birinin, o taahhüdün getirdiği yükümlülüklerin tamamından sorumlu olması ilkesidir. (Türkçede "müşterek ve müteselsil sorumluluk" deniyor.) Latince *obligatio in solidum* terimi "bütüne ilişkin yükümlülük" diye çevrilebilir. Latince dayanışma kavramının kökenindeki

solidus, "yoğun, sıkı, sağlam" anlamıyla beraber "tam, bütün halinde, bütüne ilişkin" anlamı da taşır. Roma Hukuku kaynaklı bu hukuk mefhumu, sosyal devletin gelişimi içinde dayanışmanın "asimile edilmesinin" temelini oluşturdu: devletin bütün toplumdan –onun muhtaç unsurlarından da– sorumlu olmasının icabı olarak sosyal yardım kurumlarının inşası, dayanışmanın kurumsallaşması demek oldu. Kuşkusuz büyük bir kazanımdı bu bir yandan; diğer yandan, dayanışma ilkesinin bürokratikleşmesi ve "donması" eğilimini de getirdi.

Özel hukuk ve piyasa mantığının geçerli olduğu sigortacılığın terminolojisinde açık seçik görürüz bu eğilimi. Orada dayanışma kavramının pratik karşılığı, riske karşı prim ödemektir, "olası tehlike maliyetini paylaştırmak" falandır.

Türkiye'de dayanışma kavramı önce, sınıf çatışması "riskine" karşı bir "sigorta" mekanizmasının ilhamı olarak benimsenmişti. İlham kaynağı, Émile Durkheim'ın kapalı birincil grupların "biz" bilincine dayalı "mekanik dayanışma"dan ayırt ettiği, işbölümünün geliştiği modern toplumlardaki "organik dayanışma" kavramı idi. Türkiye'de sosyolojinin babası addedilen, şüphesiz milliyetçiliğin de "babalarından" olan Ziya Gökalp, buradan bir ***tesanütçülük*** ideali üretti; solidarizmin karşılığı idi bu, yani dayanışmacılık demekti. Gökalp'in dayanışmacılıkla murat ettiği, sınıfsal ayrışmalara ve çatışmalara mani olacak, "içtimai intizamı ve menfaatlerde ahengi" temin edecek, korporatist bir düzendi.

Tesanüt –dayanışmanın Osmanlıcası– kavramının hayli uzun süre, meslekî yardımlaşma bağlamında kullanıldığını söyleyebiliriz. Tesanüt adı taşıyan cemiyetler, çoğunlukla esnaf vb. meslek dernekleriydi. İşçiler de sendika hakkından yoksun oldukları on yıllarda dernekleşirken "tesanüt cemiyeti " (veya "tesanüt ve teavün cemiyeti") adını kullandılar.

1960'ların ortalarından itibaren, sol hareketin hızlı kitleselleşme ve popülerleşme çığırında, dayanışma kavramı yeni ve canlı bir siyasi anlam kazandı. Büyük ölçüde, sol bir kavram olarak yerleşikleşti.

İşte o zaman dayanışma, aritmetik toplamdan öte, çarpım etkisi yaratır. Dayanışma, işteş fiildir: Birlikte yapılan, karşılıklılık içinde gerçekleşen bir eylemi anlatır. Birisinin bir yerden bir dayanak bulmasından değil, birbirine dayanmaktan söz ediyoruz. Bir yerden yardım ve güç almaktan değil, birbirine güç vermekten söz ediyoruz.

Daha yakından bakınca, galiba genellikle, bir hasma veya tehlikeye karşı güçleri birleştirme, korunma-savunma cephesi kurma saikiyle kullanılan bir kavram olduğunu söyleyebiliriz. Yani bir şey ***için*** dayanışmaktan çok, bir şeye ***karşı*** dayanışma momenti daha baskındır. Yanılmıyorsam, 12 Eylül darbesinden sonra kavramın kullanımının gitgide sıklaştığını, çoğaldığını da ekleyebilirim buna. (1 Mayıs için "işçi sınıfının birlik ve ***dayanışma*** [abç.] günü" ibaresinin kullanımı da 1990'lardan itibaren arttı, 1 Mayıs'ın sabit tanımına eklendi.) Yani, solda saldırı altına olma, baskıya uğrama, güç kaybetme, gerileme tecrübesi, dayanışma kavramına el atma ihtiyacını güçlendirdi, sanıyorum. 1996'da kurulan Özgürlük ve Dayanışma Partisi'nin adındaki dayanışma da (2019'da Sol Parti adını aldı), bu "idbar" koşullarında, birbirine hayli soğuk duran sosyalist ve sol grupların güç birliği yapmak üzere bir araya gelmesinin ifadesi değil miydi?

Bir tehlikeye, bir büyük soruna, bir ortak düşmana ***karşı*** dayanışmanın kınanacak bir tarafı olamaz. Acil denen, vahim denen bir durumda, asgarî müşterekler etrafında dayanışma aramak, aklın yolu her şeyden önce.

Bununla beraber, bir şeye ***karşı*** olmaktan öte bir şey ***için*** dayanışmanın, farklı bir güçlenme ve daha geniş bir ufuk vaat edeceğini unutmamalı. Alternatif bir toplumsallaşma kipi, alternatif bir ilişki tarzı, alternatif bir eyleme biçimi için kurulan dayanışmayı kastediyorum. 19. yüzyılda işçi hareketinin kardeşlik idealine karşı dayanışmayı geliştirirken yaptığı gibi.

KHK'larla ihraç edilen akademisyenlerin birkaç şehirde kurduğu dayanışma akademileri, mesela, dayanışmanın bu ufkuna açılan bir niyeti ifade etmiyorlar mı? Alternatif bir akademinin kendisi değil ama yerleşik akademiyi sorgulayarak eşitlikçi-özgürlükçü bir entelektüel etkinlik zemini aramanın ufku.

Dayanışma, işteş fiildir: birlikte yapılan, karşılıklılık içinde gerçekleşen bir eylemi anlatır. Birisinin bir yerden bir dayanak bulmasından değil, birbirine dayanmaktan söz ediyoruz. Bir yerden yardım ve güç almaktan değil, birbirine güç vermekten söz ediyoruz. Karşılıklılık ve temas, dayanışmanın can suyudur. Dayanışmayı kurumlaştıran şeklî yapılar, mekanizmalar –sözgelimi malî yardım kampanyaları, imza kampanyaları– bize bunu unutturabilir. Bunları da asla hiçe saymamalı, küçümsememeli. Fakat dayanışmanın asıl temasla, ilişkiyle, alış verişle, birbirinden öğrenerek büyüyeceğini unutmamalı.

İşte o zaman dayanışma, aritmetik toplamdan öte, çarpım etkisi yaratır.

Harfimsiler

Harfler, bir yazı karakterine aittirler. Harfler bir örnek ve özdeştirler. Harfimsiler ise çok türlü özelliklere sahiptir. Ait oldukları bir yazı karakteri yoktur. Yan yana geldiklerinde asla bir doku oluşturmazlar. Çünkü onların formlarına karar veren tek bir akıl değildir. Formlara karar veren, iradeyi akıldan almış olan elin çoğulluğudur. Böylece formların farklılaşarak yayıldıkları yüzey bir sahneye dönüşür. Yüzey bir sahne, el ise bir koreografтır. Evet, harfimsiler dans ederler.

Memed Erdener, Mayıs 2021

Kaligrafi Memed Erdener

Sözlükler: Dayanışma İçin Araçlar

Omuz Sözlük Grubu

Gündelik hayatımızı ortaklaşarak üretiğimiz dayanışma zamanlarında ihtiyaç duyduğumuz veya karşımızda bulduğumuz sözcükler yeni anlamlar edinerek yaşamlarını sürdürüyor ya da rafa kaldırılıyor. Sözlükler de, tam da bu dayanışma anlarındaki sözcükleri raftan indirme veya belleğimizde hak ettiği yere yerleştirme mecraları olarak dayanışma pratiğinin bir parçası hâline gelebilir.

Her eylem önce dilde mi başlar? Tarih boyunca farklı dönemlerde, kişiler veya farklı topluluklar tarafından sözlükler oluşturulmuş. Şüphesiz bu sözlükler kendi alanlarını kurarken, bir arşiv de tutuyor. Bugün daha çok lisanlar üzerinden bilinen sözlükler bile, bir kültürel mesajı taşıyor, yorumlanıyor ve yeni tanımlar açıyorlar. Sözlük yazımı, dilbilimsel bir uğraş ve merak olmanın yanı sıra, farklı dönemlere bakıldığında, çoğunlukla zamanın ruhunu anlamlandırmanın bir yolu olarak da işlev görüyor. Şimdiki zamanın ruhu ise, her tür ayrımcılığın ürettiği dile karşı direnebilmek için dayanışmacı ve hak temelli bir dil kurma çabası olduğuna göre, son yıllardaki sözlük örneklerinin de barışı, eşitliği, emeği ve açık iletişimi merkeze alan yeni okuma biçimleri önermesi kaçınılmaz. Sözlük ve anlamlandırma çabalarının, şiddet içermeyen güçlü bir direniş aracı olmak gibi bir huyları da var.

Türkiye'de son yıllarda kimi zaman eleştirel kimi zaman bir mücadele aracına dönüşen sözlükler, çevrimiçi ya da basılı olarak yaygınlaşıyor. Bu yeni yaklaşım çoğunlukla tek sesli ve tepeden inme sözlük geleneklerine karşı kolektif olarak üretilen ve çok sesliliği benimseyen sözlük denemeleri. Buradaki seçki, genellikle sistematik hak ihlallerine bir tepki olarak ortaya çıkan ve hâlen devam eden farklı alanlardaki mücadelelerin aracı olarak görülebilecek çevrimiçi ya da basılı örneklerden oluşuyor. Özellikle çevrimiçi sözlüklerin anında erişilebilir olmaları ve geniş zamanlı değil, neredeyse günü gününe vakalara işaret etmeleri, basın özgürlüğü yoksunluğu ve sansür ile kesintiye uğrayan hakikat arayışında önemli rol oynuyor ve alternatif bir medya işlevi de görüyor. Burada sınırlı alan içindeki bu seçki, birçok çalışmayı içerememiş olsa da, sözlük formatını dayanışma ve hak savunuculuğu için bir araç olarak kullanan örnekler hakkında bir izlenim ve bir duygu uyandırmaya niyetleniyor. Sözlük açıklamalarında ve görsellerinde, kendilerini tanımladıkları kaynaklar ve web sitelerinden yararlandık.

indirim bağımsızlık dayanışma ağı

kurum vaatleri yokluk

ekonomik eşitsizlik harcırah telif

Omuz Sözlük, 2021

Bir grup kültür-sanat emekçisinin COVID-19 pandemisinin ardından 2020 yılında başlattığı bir kaynak paylaşım ağı olan Omuz'un gönüllüleri arasından bir grup, bir sözlük çalışması yapma niyetiyle yola çıktı. Yeni değişmezler ya da katı maddeler oluşturmak yerine "Sözlük", yaşanmış deneyimlere dayalı tanımlarla beslenen bir yayın. Omuz dayanışmasını yaratan ekonomik eşitsizlik ve güvencesizlik koşullarını tanımlamaya niyetlenmiş olan "Sözlük", günün içinden türeyen bir kelime dağarcığı. Bu dağarcığı oluşturmak için çeşitli formatlar üstüne düşünen grup, "Omuz Konuşuyor" başlığı altında bir konuşmalar dizisi başlattı. Konuşmalar dizisinin ilki, 2 Mayıs 2021'de, Aslı Odman, Emre Yeksan ve Hacer Foggo ile birlikte "Güvencesizlik" ve "Aciliyet" kavramları etrafında Civan Özkanoğlu moderatörlüğünde gerçekleşmişti. Sadece kültür-sanat alanı değil farklı alanlardan kişilerin bir araya gelmesiyle, sözlüğün peşine düştüğü kavramların birlikte tartışılması hedefleniyor. Omuz Sözlüğü var olan sorunlar çevresinde bir söylem üretme niyeti taşıyor ve biriken kelime dağarcığının bir mücadele aracı olarak işlev görebileceğine dair bir umut içeriyor.

emek mekanları taahhüt

pazarlık

üretim masrafları fayda

Pararan,[1] 2021

borç

Aras Yayıncılık, Twitter ve instagram hesaplarından her sabah güncel konularla ilgili bir Ermenice kelime post ediyor. Pararan, yani ismiyle müsemma "Sözlük" adını taşıyan bu sözlük, "Pariluys" yani "Günaydın" ile Mart 2021'de ilk sözcüklerini yayınladılar. Kendi ifadeleriyle; "Ermenice kelimelerle ve arkasındaki kültürle tanışmak" isteyenler için iyi bir kaynak. Pararan, Ermenice kelimeleri, kimi zaman anlamı, kimi zaman etimolojik hikâyesi, kimi zaman da ilginç akrabalıklarıyla yayınevinin takipçilerine sunuyor. Ülke ve dünya gündemiyle, mevsimler ve doğayla, dille ve edebiyatla ilişkili sözcüklerle bu capcanlı sözlük, Ermeni kültürünü merak edenler için küçük bir hazine değerinde..

etik

destek

esneklik

temel ihtiyaç

meslek örgütü meslek

aciliyet bağımlılık kaynak paylaşımı

sigorta kariyer telafi

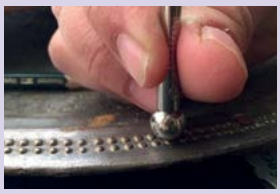
işsizlik

çalışamama acısı şerefiye

Atık Sözlüğü,[2] 2015

Kentsel dönüşüm, soylulaştırma, zorunlu göç, mültecilik, kent içi emek, arşivleme ve kolektif toplumsal hafıza gibi Türkiye'de toplumsal yaşamın farklı kırılma alanlarını sorgulayan güncel ve tematik çalışmalarla ilgilenir. İstanbul'da geri dönüşümün hikâyesini bu şehrin çöple, toplayıcılarla, ikinci el dükkânlarıyla ve görünen-görünmeyen hikâyeleri arasında dolaşarak derlemeyi amaçlıyor.

sözleşme geçinmek

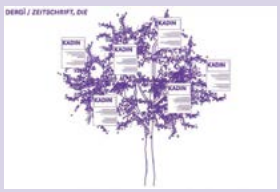

sosyal yardım

belirsizlik yoksaymak

gönüllülük

sanatçı ödeneği

Hassas Sesler Sözlüğü,[3] 2018

Elif Öner ve Evrim Kavcar'ın başlattığı katılıma açık ve katkılarla genişleyen bir hafızalaştırma projesi. Hafızanızda yer etmiş bir sesi detaylı bir şekilde tarif ederek sözlüğe ekleyebiliyorsunuz. Sözlük, dinleme pratiklerini geliştirmeyi ve ses hafızasını canlandırmayı çalışırken neyi aklımızda tuttuğumuzu, neyi hafızamızın dışına attığımızı ya da ses olarak bile görmediğimize dair sorular sorduruyor.

Önce, dikkatimizi bizi çevreleyen seslere yöneltmeye çağırıyor. Spesifik bir sese odaklanıp, onu dinleyip, duyduğunuz o sesi yazılı olarak tarif etmeniz bekleniyor. Veya ses çıkmasına yol açan ya da ses içeren belli bir ânı, spesifik bir jesti ya da deneyimi hatırlamamızı istiyor. Jestten, eylemden ya da bütünüyle durumun kendisinden ayrı düşünülemeyecek olan o sesi hatırlayıp, yazılı olarak tarif etmeye çağırıyor. Örneğin: "Soğuk bir kış akşamı Zincirlikuyu köprü trafiğinde sıkışıp kalan kalabalık bir belediye otobüsünün camına hohlama sesi."

Göçmen Kadınlar Birliği'nin ABC'si: Dişil Bir Sözlük,[4] 2015

10 yılı aşkındır ırkçılık ve ayrımcılığa karşı, eşitlik ve özgürlük için mücadele eden Almanya merkezli Göçmen Kadınlar Birliği'nin (GKB) Elif Çiğdem Artan'ın koordinatörlüğü ve küratörlüğünde hazırlanan bir sözlük çalışması. GKB'nin 10. yılı kapsamında katılımcı metotlarla hazırlanan sözlük; 11 kentten 200'den fazla kadının bir araya gelip, göçmen ve kadın olmaya dair kelimeleri, kavramları, nesneleri, duyguları ve renkleri tanımladıkları sözcüklerden oluşuyor. Türkçe alfabeden yola çıkan 29 maddeden oluşan sözlük kelimelerini belirlemek için yapılan atölye çalışmalarında, metinleri kaleme alınıp görseller seçildi. Bu maddeler, içerik planlamasına bir müdahale olmadan, imla kuralları açısından editöryal bir kontrolden geçip, grafik uygulamayla kadınların belirlediği görselleri onlarla beraber ortak bir dile dönüştürüldü.

ikna

karşılıksızlık

sansür rekabet

kredi

dezavantaj yoksulluk sanat emekçisi tanınırlık

Feminist Bellek[5], 2021

Feminist teori ve politikanın önemli kavramlarını, terimlerini, tartışmalarını, kampanyalarını ve deneyimlerini açıklayıcı, tanıtıcı ve bilgilendirici bir biçimde bir araya getiren bir mecra. Katkıya açık ve feminist bir perspektifle Türkiye'deki gelişmelerden ve mücadelelerden beslenen bir sözlük girişimi.

proaktif

oto-sansür

güvence

yaş preker / proleter sanatçı iş güvenliği aracılık

fayda proaktif devamlılık sorumluluk

görünmezlik faydacılık fikri mülkiyet

iş güvenliği

taahhüt

Küçük Zaman Sözlüğü,[6] 2020

Adını Behçet Necatigil'in bir şiirinden alan, kişilerin katılımına açık küçük görsel hikâyelerle oluşturulan bir sözlük. "Geçmişi bugüne ve geleceğe bağlayan, gündelik hayatımızın akışını belirleyen, kişisel ve kolektif hafızamıza yön veren, aynı zamanda geçirdiğimiz ve geçiremediğimiz vakitlerin, hatıralarımızın da sahibi olan zaman... Ve zamanın içinde her birimizin açtığı parantezler." Bu parantezin içine konan kişisel objelerin kolektif dayanışmalara dair neler söyleyebileceği ve ortaklaşan konuların neler olabileceğine dair bir okuma alanı açıyor.

Bak projesi kapsamında yapılan çağrı ile gündelik hayatınızda, evinizde zamanı farklı açılardan ölçmenize ve deneyimlemenize vesile olan kavram, eşya ya da durumlara dair görsel hikâyeler oluşturabiliyorsunuz. Sözlük fikrinin ilham kaynağı, şeylerin peşine düştüğümüz ilk anlamlarını, hiç fark edilmeden önümüzde duran yan anlamlarını ya da daha evvel karşılaşılmamış olanları göstermek. Kenarda duran 30 yıllık vazonuzun, 30 yıllık ömründen bir anıyı ya da sevdiğiniz bir yemeğin pişme süresinde olup bitenleri birer sözlük maddesi olarak anlatabiliyorsunuz. 15 Temmuz 2020'ye kadar açılan açık çağrılar sonrasında toplanmış fotoğraf ve videolardan oluşuyor.

Zorla Kaybedilenler Lügatı,[7] 2017

Zorla kaybetme suçuna özgü acımasızlığı ve mağdurların yaşadığı acıyı kelimelerin nesnel anlamlarını kullanarak anlatmayı hedefleyen bir sosyal medya kampanyası. Bazen bir suça maruz kalanın yaşadığı acının biricikliğini anlatmanın en iyi yolu, onların toplum için sıradan addedilen şeylerle kurduğu farklı ilişkiyi anlatmaktan geçiyor. Kemik, beden, telefon, kapı, pijama, maske, dilekçe, çiftçi, fotoğraf... Tüm bu kelimeler birçoğumuz için belki akla sadece sözlük anlamlarıyla geliyor. Oysa aynı kelime ve kavramlar zorla kayıplar evreninde bambaşka anlam ve çağrışımlar ediniyor.

Bu fikir Hafıza Merkezi'nin 2017 yılında düzenlediği çalıştay sırasında katılımcılar tarafından ortaya atılmıştı. "Hafızalaştırma çalışmalarının yaygınlaşmasının önemi içerisinde hakikati belgeleme, saha çalışmalarını gerçekleştirme ve adalet talebi için hukuki müdahalede bulunmanın yanında bu hafızalaştırma çalışmalarını nasıl anlatabiliriz?" sorusu belirleyiciydi. Bu mücadeleyi veren kişi ve kurumlarla nasıl dayanışma gösterilebileceği, bunu yaparken sadece belge ve arşiv oluşturma gibi teknik meselelerle ilgilenmek değil yeni bir iletişim aracı, yeni bir dil yaratma arayışlarından ortaya çıkmış bir proje.

aracılık

görünmez emek çalışma acısı müzakere bakım görünürlük

kırılganlık

Direniş Terimleri Sözlüğü,[8] 2021

cinsiyet ayrıcalık

karşılıksızlık

Yıllardır süregelen demokratik süreçlerle rektörlük seçimi talebi ve 2 Ocak 2021'de Boğaziçi Üniversitesi'ne dışarıdan atanan kayyum rektöre karşı üniversitenin özerk haklarını savunan Boğaziçi Direnişi'ni konu alarak ortaya çıkan dijital bir sözlük. Hem Instagram hem Twitter üzerinden erişilebilen sözlük, direnişin içinden öne çıkan kavramları bir mücadele biçimi olarak yeniden tanımlıyor ve kavramların gerçek olaylar üzerinden kullanımlarını arşivliyor. Seçilen kavramlar kimi zaman direnişin özelinde olsa da, bir dayanışma ağı içinde ülkede gerçekleşen güncel toplumsal olaylara dair maddeler de günbegün ekleniyor.

güvence yeni mezun işsizliği

meslek örgütü

diploma

iş güvenliği yatay örgütlenme

anonimleşme

fayda

sömürü güven ilişkisi dayanışma şeffaflık

zorunluluk açık çağrı taviz

ikna dezavantaj borç sanat emekçisi

İstanbullaşmak: Olgular, Sorunsallar, Metaforlar,[9] 2009

Pelin Derviş, Bülent Tanju ve Uğur Tanyeli editörlüğünde hazırlanan, İstanbul'la ilgili sorunsallara değinen, 2009 senesinde Garanti Galeri tarafından basılı olarak, 2014'te SALT tarafından online olarak yayınlanan eleştirel bir sözlük çalışması.[10] Farklı disiplinlerden davet edilen, belirli konularda uzmanlaşmış yazarların metinlerinin olduğu çalışma 152 maddeden oluşuyor. İstanbul'un dönüşümlerine, klişeleşmiş yakınmalarına ve o zamanki güncel sorunsallarına odaklanan bu maddeler İstanbul'u farklı açılardan yorumlamayı mümkün kılıyor. İstanbullaşmak hem bir kitap hem de etkileşimli bir web sayfası olarak, farklı materyalleri de bir araya getiren bir çalışma.

fayda emek mekânları

destek

sansür

üretim masrafları

sözleşme karşılıksızlık

Kadın Argosu Sözlüğü,[13] 2001

Kitap hem Türkçede "kadın dili" alanında ilk dilbilim çalışması olması hem de kadınlar arası ilişkileri, mikro ve makro dayanışmayı güçlendirme niyeti taşımasıyla benzersiz bir örnek. Gazeteci, yazar, yayıncı ve belgesel film yapımcısı olan Filiz Bingölçe, sözlü geleneği kayıt altına almak üzere hazırladığı sözlüğün ilk baskısının Metis Yayınları'ndan 2001 yılında yayınlanmasının ardından "müstehcen kitap yayınlamak" iddiasıyla dava edilmiş ve sonrasında dava beraat ile sonuçlanmıştı. Aksu Bora, sözlüğün Alfa Yayınları'ndan çıkan 2020 tarihli son baskısı için yazdığı önsözde yayını, kadınların "Biz Buradayız" dediği bir alan olarak tanımlıyor.[14]

destek

yoksulluk etik

dezavantaj

100 Sene 100 Nesne,[11] 2021

Nesneler üzerinden Cumhuriyet'in ilk asrını anlatmak isteyen, Kültürhane tarafından başlatılan bir girişim. Kültürhane, Mersin'de barış bildirisine imza attıkları gerekçesiyle KHK'larla (Kanun Hükmünde Kararname) mesleklerinden ihraç edilen üç akademisyen ve bir aktivist tarafından, ihraç edilen akademisyenlerden yurtdışına gidenlerin kitaplarıyla kurulan bir kütüphane ve bir kafe, kendi ağızlarından referansla, "öncelikle bir bilim, akademi bostanı"[12] Proje içinde yer alan nesnelerle, toplumsal tarihin hikâyelerini anlatacak bir ansiklopedi denemesi. Ancak yöntem olarak baştan tayin edilmiş madde/yazar çiftlerinin aksine kapsamlı bir sosyal medya süreci ile önce nesneleri sonra yazarları belirleme niyetinde. Sanal dünyadaki bu kolektif süreç daha sonra bir yazar tarafından maddelere dökülecek. Proje bu denemeyle, nesneleri anlatının merkezine koyup, toplumsal hayatı nasıl betimlediklerini, biçimlendirdiklerini, anlamlandırdıklarını ve geçirdikleri dönüşüm ve taşıdıkları süreklilikleri incelerse, zaman, mekân ve olayların çok daha derinlikli bir şekilde anlaşılabileceğini düşünüyor.

esneklik yaş

kurum

güvence

telafi gelecek kaygısı

Notlar

1 Aras Yayıncılık, Aşının Ermenicesi; https://twitter.com/arasyayincilik/status/1397434842418139136?s=20.

2 Atık İşler Kolektifi, Atık Sözlüğü 1. Fasikül; http://artikisler.net/atik-sozlugu-1-fasikul/.

3 Elif ve Evrim, Dictionary of Sensitive Sounds; http://elifevrim.com/projects/.

4 GKB, GKB'den "Dişil Bir Sözlük"; https://www.migrantinnen.net/gkbden-disil-bir-sozluk/.

5 Feminist Bellek; https://feministbellek.org/.

6 Şehre Bak, Küçük Zaman Sözlüğü; https://www.sehrebak.org/TR/Call/1099-Kucuk-Zaman-Sozlugu/.

7 Hakikat Adalet Hafıza Merkezi, Kayıp Yakınlarının Lügatında Zorla Kaybetmeler; https://hakikatadalethafiza.org/magdurun-lugatindan-zorla-kaybetmeler/.

8 Direniş Terimleri Sözlüğü; https://twitter.com/DirenisSozlugu, https://www.instagram.com/direnisterimleri/?igshid=7sv2375w6vlu.

9 Derviş, P., Tanju, B., Tanyeli, U. (2009), "İstanbullaşmak: Olgular, Sorunsallar, Metaforlar", Garanti Galeri, İstanbul.

10 SALT, Becoming Istanbul; https://becomingistanbul.org/.

11 100 Sene 100 Nesne; https://100sene100nesne.com/.

12 Kültürhane; https://www.kulturhane.org/#contact-section.

13 Metis Kitap, Kadın Argosu Sözlüğü dava dosyasından; https://www.metiskitap.com/Catalog/Text/70272.

14 Bilgölçe, F. (2020), Kadın Argosu Sözlüğü, Alfa Yayınları, İstanbul.

COVID-19 Acil Durum Mekânında Dayanışma ve Biyo-Kemer-Sıkma Politikası*

Yenilenmiş acil durum mekânında gözetilmesi gereken bir şey varsa, bu şey yalnızca bireysel eylem veya "kolektif olana" destek verme düzeyinde değildir; disiplinsiz bir yerleşim politikasını, yani sınırlı kontrol ve dolaşımlar içinde kalıcılaşmış kemer sıkma uygulamalarına karşı-edimlerle yanıt veren yollar bulan bir politika tahayyülünü gündeme almaktır.

Michele Lancione˙ - AbdouMaliq Simone¨

˙Prof. Dr., Urban Institute, University of Sheffield
¨Prof. Dr., Urban Institute, University of Sheffield

Çeviri: Derya Can, İpek Gencosman

Dolaşım ve Dayanışma Üzerine

Birinci bölümde, COVID-19 salgınının yarattığı acil durum yönetimine dayanan yeni bir kemer sıkma politikasının altını çizmek için "biyo-kemer-sıkma" kavramını tanıttık.[1] Ayrıca günlük sosyal yaşam ve geçim koşullarında, biyolojik temelleri nedeniyle, acil durumun çok ötesine dek sürme potansiyeli taşıyan derin bir değişimin şimdi ve buradalığından da bahsettik. İkinci bölüm ise dolaşım –bilgi, etki ve kapasite– mahali olarak sokağın duyumsallığının ve dayanışma performansının azalmasını ele alıyor.

Yirmi Dört, Yirmi Dört Saat Kaldı, Talimat Almak İstiyoruz

Süregiden krizin gerçek tehlikelerine şimdiye dek yeterince dikkat etmemiş gibi görünsek de, sert önlemlerin korona virüsün yayılmasını kontrol altına almak için işe yarayabileceğini, ancak İngiltere vakasında olduğu gibi sürü bağışıklığı çağrılarının, kâr akışı devamlılığını halk sağlığının önüne koymaktan başka bir şey olmadığını açıkça söylemek isteriz. Bu yazı yazıldığı sırada Wuhan eyaletinden ve Çin'in diğer bölgelerinden oldukça cesaret verici işaretler gelmekteydi.

Elbette, özellikle Birleşik Krallık'ta, bulaşmaya karşı temkinli bir şekilde yaşayan "yaşlı bir yurttaş" iseniz, maskenizi kapınızdan teslim almayı (Singapur), zorunlu sosyal mesafenin dayatılmasını (Hong Kong), hastalık vektörlerini izlemenin ve kontrol etmenin bir yolu olarak nüfus hareketinin tam olarak izlenmesini (Tayvan) isteyebilirsiniz. Bu tür bir istek, her şeyi bilen bir gözetim devleti tahayyülünü destekliyor ya da ortak tasarım veya kontrolümüz dışındaki teknolojik aygıtlara temel, bireysel ve toplu sorumluluklar yüklüyor gibi görünüyor ise, bu durum kamunun kendi çıkarına davranma kapasitesine olan güvensizliği yansıtmakta. Böylesi bir kamu, uzun zamandır kendilerini insan özerkliğinin abartıları olarak kurgulamaya teşvik edilmiş varoluşların basitçe bir aradalığı mıdır, yoksa farklı deneyim ve değerlendirmelerin birbirini tamamlayacak şekilde hizalandığı karşılıklı tanımanın kritik eşiğine mi karşılık gelmektedir? Kamu derken aklımızdan geçen gerçekte kimin çıkarları? Toplumsal dayanışma deneyimlerimize, kamusal alanda var olma şekillerimize ve birbirimizin hayatında yer alma kabiliyetimize neler oluyor?

Bu sorular, biyolojinin yön verdiği, ortaya çıkmakta olan kemer sıkma rejiminin temellerini daha da açığa çıkarmamızı sağlıyor. Bulaşa neden olacak olası teması kısıtlayacak, yaşamların kesişiminin istatistiki temsilini sağlayacak gözetleme talebi, kısmen bireylerin çevreleriyle uyum içinde kalma yeteneklerinin azalmasından kaynaklanıyor. Bu anlamda biyo-kemer-sıkma, kişinin yalnızca kendi mahrem biyolojisinde, genetik ve enfeksiyon dinamikleriyle başa çıkma konusundaki kendi

* Bu makale Society and Space Magazine isimli çevrimiçi dergide 19-20 Mart 2020 tarihlerinde iki bölüm halinde yayınlanmış metnin ikinci bölümüdür. Dergi editörünün ve makale yazarlarının izniyle çevrilip yayınlanmıştır.

temel yetersizliklerinde değil, aynı zamanda bu mahrem ve diğer daha geniş ekolojiler arasındaki dolaşım rejimlerinde de bulunur.

Bunlar, bireylerin stratejik ve kapsamlı bir şekilde uzaklaştırıldığı, böylelikle de bu mekânların işleyişinin nasıl biçimlendirileceğini müphem bırakan dolaşım rejimleridir. Tesco koridorlarında salınarak fütursuzca öksüren sarhoş kadınlardan, para üstünü vermeden önce burunlarını silen kasiyerlere ve kalabalık kaldırımlarda tükürük atanlara kadar, toplumdaki bireyler bazen mevcut viral koşullardan ve sergiledikleri tavırların sonuçlarından tamamen habersiz görünürler. Anlık kişisel rahatsızlık ve kaygı deneyimlerini hafifletmek, "kamuya" dair diğer tüm endişelerin önüne geçmiş gibi görünüyor. Telefon ekranlarına ve reklamlara karşı aşırıya kaçan ilgi, dikkati sokak yaşamının duyumsallığından uzaklaştırıyor. Viral bulaş devrinde, yoldan geçen herkes, kim oldukları ve nereden geldikleri fark etmeksizin kolaylıkla birer tehdit unsuruna dönüşüyor. Dayanışmanın böyle ters yüz olduğu bir ortamda hiç kimse kendine has özellikleri nedeniyle (tehdit unsuru olarak algılanmaktan) muaf tutulmaz. Böylesi bir "kamu"nun nasıl oluştuğu ve yerleştiği sorusu, ortaya çıkan yönetişim rejiminin siyasetine ve karşı-siyasetine erişimin anahtarlarından biri. Ulusal liderlerin artık baş pedagog gibi davranma eğiliminde olmalarının temel nedeni budur.

Duyumsal Sokak

Kamusal mekânda var olma yeteneğimize ne oldu? Yeni kemer sıkma rejimleri altında yaşamaya dair önemli ipuçlarını nereden elde edebiliriz? Marsilya'daki Noailles pazarının bir bölümünde, polis ve sokak satıcıları arasındaki kedi-fare oyunu virüsün ortaya çıkışından bu yana giderek şiddetlendi. Tam teçhizatlı kadın ve erkekler, bir tezgâhları, hatta satacak işe yarar ya da farklı bir ürünleri olmadığı hâlde, elle tutulur bir şey sundukları kisvesi altında çeşitli söylenti, izlenim ve önerileri tedavüle sokacakları bir yer kapmak üzere kentin her köşesinden çıkageliyor: Çoktandır antika sayılan telefon şarj cihazları ve süresi dolmuş piyango biletlerinin yanı sıra güya "çıkma" veya ev içi kavgalar sırasında pencereden dışarı fırlatılmış envai çeşit eşya... Alışılmadık satışları ve ısrarlı pazarlıkları seyretmek için koşuşup duranlara rağmen, etrafa toplanan herkes bugün kaçak sigara satanların yarın çalıntı ayakkabı satacağı, öngörülebilir ve sabit bir konum ihtiyacını kabul edip buna saygı duyuyor gibi görünüyor.

Kalabalık, anlaşılır bir uyarı olmadığı hâlde, polisler ortaya çıkmadan hızla ortadan kaybolur, kısa bir süre sonra da geri dönüp kesintiye uğramış alışverişlerine kaldıkları yerden devam eder. Görünüşe göre herkes birbirinin ne yaptığını bilmektedir. Herkes, her birinin olmadığı biri gibi davrandığını ama gizlenen derin sırlar filan da olmadığını bilir. Burada etrafa uyum sağlama hâli vardır: Bu bedenlerin, her ne kadar küçük ve görünmez görünseler de, bir yere sabitlenmiş olmadıkları hâlde çevrelerinin ayrılmaz bir parçası oldukları, ardı arkası kesilmeyen ayarlamalara muktedir oldukları duygusu. Buradaki dayanışma, katılımcıların birbirleriyle etkileşme ve kişisel eylemlerinin dallanıp budaklanarak nasıl da etrafa yayıldığına dair en küçük ayrıntılara dikkat etme becerilerinden başka nedir ki? Düşünüp taşınılmış kural ve yaptırımlar, emir verecek veya mutabakat tesis edecek meta-yöneticiler söz konusu değildir. Her satıcı tek fırsatının herkese fırsat tanımak olduğunu içten içe bilse bile ortak refaha dair genel ilkeler yoktur. Burada adalete başvurmanın bir yolu olmadığından, herkes mesafeli kalmalıdır; simsarlar ve zorbalar buraya doluşsa da, şiddetin gölgesi de düşse, mesele "içeride" çözülmelidir.

Virüs devrinde yaşam, aşırı cömertlik ve birbirini gözetmenin birçok örneğini ortaya çıkarsa da, bundan ne derece bir dayanışma anlamı çıkacağı tartışılır. Motivasyon ne olursa olsun –ister suçluluğunu hafifletme, ister ahlâkî sorumluluk duygusu– gözettiğini göstermek önemlidir ancak bu yalnızca, kent yaşamında insanların birbirleriyle "başa çıkma" yollarının tümüne yer bırakılırsa dayanışmaya dönüşür. "Kamu" ancak bu yolla oluşur. Bunun somut anlamı şu: Bireyler, yalnızca binaların, yolların, merdivenlerin, kaldırımların, reyonların ve odaların günlük performanslara altyapı sağlama şekillerine değil, tanık olmanın ve etkileşime girmenin, karşılıklı iletişimin, müzakere etmenin ve birbirine bir şey söylemenin yeni biçimlerini keşfetmek için sağladıkları imkânlara da uyum gösterirler. Zira yapmamız gereken şey, önce birlikte ne yapabileceğimizi –o altyapıların belirlediği bir şey bu– sormak, sonra da soruyu ters yüz ederek "bizlerin" karşı karşıya kaldığı bu koşullara olan duyarlılığın artması için bizim bu altyapılara ne yapabileceğimizi sormaktır. Evet, iç mekânlara sığınmak gerekebilir, ama etrafa uyum sağlamak, içinde yaşadığımız ve dışarıya uzanan dünya ile ve onun içinde, yeni bir yakınlık duygusu kurmamıza katkı sağlayacak biçimde "uzaklaşmamıza" imkân verebilir.

Dolayısıyla sorulacak soru, kişinin yaşamaya elverişsiz olan kendi biyolojik mahremiyetini nasıl yeniden temellük edebileceği ve bunun diğer herkesin birbirinin biyolojik mahremiyetiyle girdiği, dışarıya uzanan çapraz dolaşımları nasıl yeniden oluşturacağıdır. Bunlardan ilkini bilime, diğerini yönetişimselliğin talimatlarına havale etmek, bu alanların, bizlerin vereceği bireysel karşılıkların geçersiz ve hükümsüz kaldığı tahliye sahalarına dönüşmesine neden oldu. Biyo-kemer-sıkmanın bu sürece tek etkisi ise onu genişletmek olacaktır. Öyleyse, bu yenilenmiş acil durum mekânında gözetilmesi gereken bir şey varsa, bu şey yalnızca "daha fazlasını yapma" ve "kolektif olana" destek verme yönünde bireysel bir eylem, eğilim veya isteklilik düzeyinde değildir. Kemer sıkma politikası zaten bu çabaları "yeni normal" çarkına dâhil ediyor. İhtiyaç duyulan şey, disiplinsiz bir yerleşim politikası, yani sınırlı kontrol ve dolaşımlar içinde, kalıcılaşmış kemer sıkma önlemlerini geri almanın yollarını bulan bir siyasettir.

Etrafı Bir Araya Getirmek: Disiplinsiz Bir Politika

Böyle disiplinsiz bir politika neye benzeyebilir? Yıllar önce, ikimizden biri –AbdouMaliq– Abidjan'ın yoğun nüfuslu bir bölgesi olan Yopougon'da yaşarken, sevgilisi ile onun yakın bir arkadaşının tuhaf bir alışkanlıkları karşısında sürekli şaşkına dönüyordu. Bir avlu ile çevrili küçük evlerden oluşan tek tip bir yerleşim bölgesiydi burası. İki kadın birbirlerine yakın oturuyordu ama aralarında dört sokak –100 metre kadar bir mesafe– vardı. Buna rağmen, ikisi de evlerinin arka duvarına merdiven dayayarak yukarı tırmanır ve uzun uzun

sohbet ederlerdi. Oysa birbirlerinin dediği herhangi bir şeyi duymaları fiziksel olarak imkânsız gibiydi. Çünkü havaya bıraktıkları sözcüklerin, sayısız başka komşunun kakafonisini –onların sohbetlerini ve geceyarısı aktivitelerini– aşması gerekiyordu. Fakat görünüşe bakılırsa amaç da buydu zaten: Tam da bu diğer hayatların ortasında ve kesişiminde birbiriyle konuşmak, parçası oldukları çevrenin ta kendisi olarak birbirine seslenmek, kendi seslerinin tam da bu çevre olmasına ve kurdukları dayanışma her ne ise onun kipini teşkil etmesine izin vermek.

Yerleşimlerdeki günlük yaşamda, gözetmek ve acı duymak arasında çoğu zaman ince bir çizgi vardır. İkimizden diğeri –Michele– Romanya'da, Bükreş sokaklarındaki Romanların gündelik yaşamında bu ikisi arasındaki alanla pek çok kez karşılaştı. Evlerinden zorla tahliye edilmiş, derme çatma barakalarında ırka dayalı devlet şiddetine direnen bu toplulukların görünüşte düzensiz olan yaşamı, yenilenmiş bir "kamunun" ortaya çıkışını ve süregitmesini sağlamak üzere bireysel endişeleri kendinin ötesine taşımaktan ibaretti. Su kovaları, ahşap kirişler ve tencerelerde pişen yemeklerin bir barakadan diğerine taşınması gibi dolaşım ağları, şehrin çeşitli kurumlarına başvurular, hastane ziyaretleri, mitingler ve diğer kolektif politizasyon biçimleri için kilometrelerce yolu yayan yürümekle iç içe örülüyordu. Bu yoğunluk sürdürülemezdi, bu nedenle de etkin siyasal eyleme dönük kolektif/etkili bir yönelimin doğması mümkün oldu. Dayanışma, düzensiz bir kakofoni içinde dolaşımı sürdürmekte ısrar edip, neoliberal Bükreş'in normalleşen oldubittilerinin üstesinden gelerek kendini aşan bir gözetme biçimi olarak ortaya çıktı ve bununla nasıl başa çıkacağını bilmeyen kent yönetimini korkuttu.[2]

Bu hikâyeler, karşılıklı gözetmenin gerçekleşmesi için, insanların kendilerini, kendi konum ve duyarlılıklarının ötesine taşımaları gerektiğini gösteriyor. Gözetmek, insanların yeterliliklerini, makul derecede kontrol sahibi oldukları alanı aşan bir dünyaya dâhil etmelerini sağlamalı. Bu sayede de dağınık, oluşumu tamamlanmamış ve disiplinsiz biçimlerde var olabilmeli. Çünkü disiplin, tutarlılık ve sorumluluk barındıran bir varlık görünümünün içinde kişinin olduğu şeye dair tüm çoklukları dizginleyen şeydir. Dolayısıyla, gözetmek, kaynağını cömertlik ve empati ruhundan alsa dahi, nasıl gerçekleştirileceğine dair koşulları kendisi belirleyemez. Kendini dışarıya doğru "uzatan" kişi, hikâye üzerindeki kontrol kabiliyetini gerçek anlamda kaybeder, çünkü bu uzanım, kişinin kendilik performansını düzenleyen sınırların aşılmasını gerektirir.

Aynı şekilde, her insan parçalanmış uzanımların dolaşımıyla çevrilidir. Kişinin etrafı tutarlı bir atmosfer teşkil etmez, ekolojisi yekpare değildir; parçaların, çok sayıda başka yerden gelen uzanımların oluşturduğu bir girdaptır. Bu uzanımlar kişinin hayatına dâhil olma, ona tutunma eğilimindedir. Bütünlüğü bozulmamış bir öznenin etrafına uzanımını karakterize edebilecek gündemleri ve kişisel çıkarları karşılarına alırlar. Bilakis, parçaların ve potansiyellerin dağılımı bir tür alıcıya ulaşma eğilimindedir –böylece o bilindik "etkileme ve etkilenme" alanı oluşmuş olur. Kişi, savunmacı manevralarla değil, doğrudan idrak edebileceğinden daha geniş bir dünyaya dâhil olarak, tam da kendini sağlama almaya çalıştığı anda, hem bilinen hem de bilinmeyen istikametlerden gelen kuvvetlerin –güçlendirici olduğu kadar acı verici de olabilecek kuvvetlerin– alıcısı konumunu da alır. Bu ayrım bazen bulanıktır. Bu nedenle bildiğimiz anlamda dayanışma bizi korumaya yetmeyebilir. Sonuçta, kitlelerin (virüsten) kurtulma arzusuyla birbirine sokulamayacağı ortadadır.

Oysa Isabelle Stengers'in yavaş yavaş ortak zeminde buluşmayı amaçlayan "kozmopolitik" yaklaşım çağrısına kulak verebiliriz: Spesifik bir analiz ve eylem dağarcığı üzerinde rızaya dayalı bir anlaşmadan ziyade farklı bakış açılarının birbirinin heterojenliğini kucaklama gayretinde olduğu bir süreci temel alan bir yaklaşımdır bu.[3] Öngörülmemiş acılara karşı korunmasızlık, nihaî bir engel olarak görülmemeli, felaketin olası sonuçlarıyla baş etmenin kaçınılmaz bir yan ürünü olarak göze alınmalıdır. Yahut şimdilerde biyo-kemer-sıkmanın şevkle temellük ettiği zeminler, aşağıdan yukarıya kolonize edilerek, yerleşilemez ve özgürleştirici dolaşım politikası buradan doğru denenebilir, içeriden yerleşilebilir ve gözetilebilir. Zira bir kişi, hane ya da topluluk kendini bir dünyaya doğru uzatacaksa, o dünyanın açıklanamaz kuvvetlerine kendini kapatamaz. Sil baştan başlamak söz konusu değildir, ancak çok sayıda ilk adımdan söz edilebilir.

Viral Dolaşımın Dayanışma Hâli

Buraya kadar, biyolojik dolaşımı temel alan kemer sıkma önlemlerinin ömrü uzadıkça üstün konumdan hareketle kazanabilecekleri güçle ilgilendik. Acil, yeni müdahaleler başlangıçta belirli bir kapsamla sınırlı olabilir, ancak mahrem biyolojik düzeyi ve bunun dolaşımını dayanak aldıklarından bu müdahaleleri tespit etmek, onlarla mücadele etmek ve onları bozmak gitgide zorlaşacaktır. Görünürde nesnel olan hakikatleri durmaksızın sorgulanmalıdır. Bir biyo-kemer-sıkma rejiminin yapım aşamasındayız; mevcut acil durum mekânının daha önce görülmemiş küresel yayılımına baktığımızda bu daha da netleşir. İnsan yaşamı için daha fazla risk oluşturan Batı Afrika Ebola virüsü epidemisi, dayanağını biyolojiden alan ama özellikle Gine, Liberya ve Sierra Leone'de bunun ötesine geçen kemer-sıkma önlemlerini doğurmuştu. Bu bakımdan belki de mevcut süreçlerin bir öncülü olarak görülebilir. Ancak COVID-19 acil durum mekânının yoğunluk seviyesinin bir benzeri görülmemiştir, bu da elbette bu acil durum yönetişiminin olası dolaylı etkilerini pekiştirmekte.

Peki, buna nasıl karşılık vermeli, nasıl örgütlenmeli? Biyolojik olarak yapılandırılmış bu yeni kemer sıkma biçiminin antikorları, içine düştüğümüz ve yaşama elverişsiz görünen zamanımızda saklı. Biyo-kemer-sıkmanın işlediği malzemenin kendisine daha yakından bakmamız gerekiyor –mahrem hayatın kutsallığı ve içinde bulunduğu ilişkisel etkiler. Özellikle bunların ikincisine odaklandık, çünkü normatif olmayan yerleşim tarzlarına, bitmemiş işlerle baş etme, tam kontrol peşinde olmaksızın yolunu bulma ve belirsiz hareketlere uyumla şekillenen mücadelelere –etnografik ayak işlerimiz arasında– bu ilişkisel etkiler içinde tanık olduk. Tüm bunlara işaret etmek, şiddet içeren tarih ve edimlerin kesişiminde ortaya çıkan hayatları romantize etmek demek değil, bu hayatların tamamlanmamış

ORTAK YAŞAMA DEĞER

PROFESYONEL TESİS YÖNETİM HİZMETİ SUNUYOR, ORTAK YAŞAM ALANLARINA DEĞER KATIYORUZ.

KEMERBURGAZ KENT ORMANI

BÜYÜK İSTANBUL OTOGARI

TOPLU KONUTLAR

KAMU HİZMETLERİ

BogaziciYonetim | bogaziciyonetim | bogaziciyonetim | bogaziciyonetim | bogaziciyonetim

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

Boğaziçi Yönetim

0 (212) 663 03 03
info@bogaziciyonetim.istanbul

www.bogaziciyonetim.istanbul

16 MİLYON İÇİN Çalışıyoruz

ASKIDA BİR AİLENİN MUTLULUĞU VAR

Askıda Fatura'yı ziyaret et,
Aile Destek Paketi ile
bir aileyi mutlu et.

askidafatura.ibb.gov.tr

#BirlikteBaşaracağız

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

İGDAŞ

www.igdas.istanbul

16 MİLYON İÇİN Çalışıyoruz

Fotoğraf Bekir Dindar

(ama pekâlâ yaşanmış) önermelerini ciddiye almaktır.[4] Bu anlamda, virüs bir fırsat sunuyor. Bizleri bireysel kontrolümüz dışında bir araya getiren viral dolaşımlar, yerleşimin ve oluşun otonom usullerini yeniden tahayyül edeceğimiz temellere dönüşebilir. Bu temellerse vahşi oldubittilerin ve kontrolcü oluşumların yersizyurtsuzlaştırılmasını içermektedir (Wade'in siyahlıkla ilgili olarak önerdiği şeyden pek de farklı değildir bu 5). Bu, genelleştirilmiş bir yaşam formu olarak hapsedilmeye direnmekle ilgilidir.

Akademide bunun anlamı, etrafta dolanmak ve her zamankinden daha fazla çalıp çırpmaktır.[5] Eğer pandemiye verilen karşılık bireyselleşmiş ve bizleri, çalışma masalarımızdan (ya da yataklarımızdan), kemer sıkma önlemlerini mahrem biçimde içselleştirmeye itiyorsa bunu aşmamız gerekir. İş ve maddî koşullarımızın neoliberal yeniden yapılandırılması dayanışma temelli örgütlenmede şimdiden devasa bir boşluk yaratmış durumda.[6] Ama –izole biçimde tweet atmaktan ziyade– yazıda, tartışmada ve sorgulamada daha iyisini yapabilmeliyiz. Sizi, yardıma ihtiyaç duyan meslektaşlarınıza –WhatsApp grupları, Zoom toplantıları vb. aracılığıyla– el uzatmaya davet ediyoruz ama bununla da kalmayın. Şimdi ve burada olan tehlikenin ötesine taşan ve çevrimiçi öğretim, uzaktan çalışma ve "öğrenci memnuniyet" çizelgeleriyle önümüze serilecek olan kemer sıkma önlemleri yoluyla işleyen kolonizasyonla mücadele etmeliyiz. Bu mücadele de, bu devrin belirsizliği içinden yol bularak –kurumların, kendiliklerin ötesinde sınırları yıkıp, karşılaşma ve dolaşım alanları açarak– gerçekleşebilecektir.

Notlar

1 Lancione, M., & Simone, A. (2020, Mart 19). Bio-austerity and Solidarity in the COVID-19 Space of Emergency - Episode One. Society and Space Magazine; https://www.societyandspace.org/articles/bio-austerity-and-solidarity-in-the-COVID-19-space-of-emergency

2 Stevenson, L. (2014). Life Beside Itself. Imagining Care in the Canadian Arctic. University of California Press.

3 Stengers, I. (2010). Cosmopolitics I. University of Minnesota Press.

4 Hartman, S. (2018). The Anarchy of Colored Girls Assembled in a Riotous Manner. South Atlantic Quarterly, 117(3), 465–490; https://doi.org/10.1215/00382876-6942093

5 Harney, S., & Moten, F. (2013). The undercommons. Fugitive planning & black study. Minor Composition.

6 Coin, F. (2017). On quitting. Ephemera: Theory & Politics in Organization, 17(3), 705–719.

Kentsel Dayanışma: İmkânlar ve Kısıtlar

Kriz anlarında hatırlanan ve tartışmaların odağına oturtulan dayanışma ağlarının kentlerden kırlara en önemli bileşenlerinden biri dayanışma ekonomileri. Üretim ve tüketim ilişkilerine alternatifler sunan bu oluşumların mevcut düzene benzemelerinin önüne geçebilecek otonomi ne kadar mümkün veya ne kadar sağlanabiliyor? Güney yarım kürenin giderek büyüyen metropollerinde dayanışma ekonomi ağları fark yaratabilir mi? İstanbul'da gelişen örneklerin karşılaştığı veya karşılaşabileceği sınırlar neler olabilir?

Aslıhan Aykaç*

*Prof. Dr., Ege Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

Dayanışma ekonomilerinin ne olduğunu ve nasıl bir toplumsal işlevi gördüğünü anlayabilmek için ortaya çıktığı tarihsel bağlama bakmak iyi bir başlangıç olacaktır. Burada belirleyici olan, İkinci Dünya Savaşı sonrası altın çağını yaşayan kapitalizmin, 1970'lerde bir birikim krizi ile karşı karşıya kalması ve dünyada neoliberal küreselleşmenin başlamasıdır. Ulusal ekonomilerin yerini küresel piyasa sistemine, kalkınma hedeflerinin ise ekonomik büyümeye bıraktığı bu yeni dönemde piyasanın birikim güdüsü ve sermayenin sınırsız hareketliliği, devlet egemenliğini ve devletin ekonomideki düzenleyici rolünü boşa çıkardı.[1] Sınıflar arası uzlaşının zayıfladığı, sosyal politika ve bölüşüm mekanizmalarının ortadan kalktığı bu ortamda emek sınıfları bir taraftan sermayenin baskısı, diğer taraftan devletin geri çekilmesi ve son olarak da küresel emek piyasasındaki artan rekabet nedeniyle giderek daha kırılgan bir duruma düştüler.[2]

Dayanışma ekonomileri neoliberal küreselleşmenin krizleri engellemekte başarısız olduğu, devletin hem düzenleyici hem de bölüşüme yönelik politika alanlarından geri çekildiği bir bağlamda genel olarak sistemin dışına itilenler veya çeperinde kalanlar, özel olarak ise yoksullar, çalışan yoksullar, göçmenler, emek piyasasına girişte güçlük çeken kadınlar ve diğer dezavantajlı gruplar için bir alternatif olarak öne çıktı.[3] Kurumsal yaklaşımlar ekonomik alandaki dayanışma olgusunu sosyal ve dayanışma ekonomileri olarak tanımlarken,[4] akademik çalışmalarda da dayanışma ekonomisi kavramı öne çıkıyor. Bu iki yaklaşım arasındaki en önemli fark, kurumsal yaklaşımların sosyal ve dayanışma ekonomilerini kapitalist sisteme içkin fakat sistemin çeperinde kalan, marjinalleşmiş kesimlere yönelik girişimler olarak görmeleri. Bu tür yaklaşımlarda dayanışma faaliyetleri kırılgan grupların güçlendirilmesini amaçlarken aynı zamanda sisteme dâhil edilmesini de hedefler. Öte yandan, dayanışma ekonomileri neoliberal küreselleşmenin neden olduğu küresel eşitsizlik ve sosyoekonomik dışlanmaya karşı bir oluşum olarak sistemin dışında bir ekonomik alan yaratma çabasını da içermekte.[5] Dayanışma ekonomileri, neoliberal ekonominin büyüme, kârlılık ve verimlilik hedeflerine karşılık sürdürülebilir, doğaya karşı duyarlı, birikimden çok bölüşüme öncelik veren ve verimlilik adına emeğin sömürülmesi yerine adil üretim pratiklerini hayata geçirmeye çalışan kolektif girişimlerdir. Sıklıkla geleneksel dayanışma ilişkilerinin bir uzantısı olarak ortaya çıksalar da neoliberal ekonomi politikalarına ve bunların muhafaza etmeye çalıştığı piyasa mekanizmasına alternatif yaratmaları nedeniyle geleneksel dayanışma örneklerinden belirgin bir biçimde ayrılır. Dayanışma ekonomileri, üretime ve bölüşüme yönelik faaliyetleriyle üyelerinin maddi koşullarını güçlendirmeyi hedefler. Aynı zamanda hedefleri arasında yerinden yönetim, doğrudan demokrasi ve katılımcılık vurgusu ile katılımcıların toplumsal statülerini güçlendirmek de bulunur.[6] Bu anlamda dayanışma ekonomileri maddi ve toplumsal faaliyetleri bir arada yürüttüğü, bireysel ve kolektif talepleri kaynaştırabildiği ve ölçeğini geniş kitleleri kapsayacak bir biçimde genişletebildiği ölçüde başarılı olabilir.

Dayanışma ekonomileri toplumun farklı kesimlerini içermekte, çok çeşitli ekonomik faaliyet alanlarında farklı üretim ilişkilerini kapsamaktadır. Bunları basit birer işletme olmaktan çok belli toplumsal işlevleri de içeren birer kolektif birlik olarak görmek daha anlamlı.

Ekonomik alandaki dayanışma pratiklerinin kökeni ütopyacı sosyalistlerde, kooperatiflerin tarihsel gelişiminde ya da geleneksel ekonomi içinde görülebilir. Ancak bugünkü dayanışma pratiklerini tarihsel örneklerden ayıran en önemli unsur, neoliberalizmin alternatifsiz olduğunu iddia ettiği mevcut sisteme bir alternatif yaratma çabasıdır. Dayanışma temelli üretim ilişkileri tarım, sanayi ve hizmetler alanlarında örgütlenmekte. Bugün dünyanın her yerinde tarım kooperatifleri, gıda toplulukları, üretici pazarları ve takas toplulukları, ekonomik açıdan giderek daha kırılgan bir duruma itilen tarım ekonomisine yeniden değer kazandırmayı hedefliyor. Sanayi üretiminde de kooperatifler, işgal edilen fabrikalar ya da işçilerin mülkiyetine geçen işletmelerle dayanışma büyük sermayenin güdümünden bağımsız alanlar yaratmaya çalışmakta. Bunun dışında hizmetler, özellikle kişisel bakım, yaşlı ve çocuk bakımı alanında örgütlenen dayanışmacı modeller dayanışma ekonomilerinin geleceği açısından önem taşıyor. 2019 yılının sonlarından itibaren bütün dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını da bakım hizmetlerinin giderek daha da önem kazanacağına işaret ediyor.[7] Sonuç olarak dayanışma ekonomileri toplumun farklı kesimlerini içermekte, çok çeşitli ekonomik faaliyet alanlarında farklı üretim ilişkilerini kapsamaktadır. Bir tarafta artık üretim ağını dünyaya yaymış olan Mondragon gibi bir örnekten diğer tarafta ise yalnızca bir mahalledeki tüketim ilişkilerini örgütlemeye çalışan bir gıda topluluğundan söz edilebilir; bu da dayanışma ekonomilerinin çok farklı ölçeklerde örgütlenebileceğine işaret ediyor. Dayanışma ekonomileri ekonomik kriz, doğal afetler ya da başka tür toplumsal çöküntü anlarında hem ekonomik ilişkileri yeniden inşa etmek hem de toplumsal uzlaşı için zemin yaratmak için çalışırlar. Bu anlamda basit birer işletme olmaktan çok belli toplumsal işlevleri de içeren birer kolektif birlik olarak görmek daha anlamlı.

Kentin Ekonomi Politiği ve Dayanışmanın Sunduğu İmkânlar

Bu geniş dayanışma evreni içinde kentsel alandaki dayanışma özel bir ilgiyi hak ediyor. Bu ilgi birkaç temel gerekçeyle açıklanabilir. Öncelikle bütün dünyada kentsel nüfus kırsal nüfusa kıyasla hızlı bir biçimde artmakta. Kentteki nüfus artışı yalnızca kentli nüfusun doğal artışı olarak değil aynı zamanda kırdan kente göç, küresel göç ve küreselleşmenin neden olduğu sermaye ve emek hareketliliği gibi süreçlerin de bir sonucu. Bu çok katmanlı ve giderek mekânsal olarak da genişleyen yapı içinde kentler küresel eşitsizliğin ve piyasa ekonomisindeki krizin neden olduğu aksaklıkların yoğunlaştığı alanlar olarak öne çıkıyor.[8] Bu anlamda kentler birçok paradoksun kesişim alanı olmaya başladı. Kent nüfusunun giderek artmasına karşılık kentli nüfusu besleyecek kırsalın baskılanması, alanının ve faaliyetlerinin daralması, kır-kent arasındaki geçirgen ve tamamlayıcı ilişkinin yerini birbirinden kopuk iki ekonomik sisteme, iki ayrı değerler sistemine dönüşmesine neden olmakta. Kent-kır paradoksunun ötesinde, mekânsal olarak giderek genişleyen kentler yerinden yönetim, kent hakkı ya da kent vatandaşlığı çerçevesinde de başka tür paradoksların sahnesi oldu.[9] Kentin merkezi ve çeperi arasındaki sosyoekonomik ayrışma, kentli nüfusun kozmopolit ve sınıfsal açıdan heterojen yapısı, soylulaştırma ve gettolaştırma süreçlerinin toplumsal sonuçları da kenti bir bütün olarak görmenin zorluklarına işaret ediyor. Son olarak kentlerin, özellikle büyük kentlerin kapitalist dünya ekonomisinde sermayenin, malların ve emeğin bir piyasa döngüsü içinde karşılaştığı bağlantı noktaları olarak işlev görmesi merkezi yönetimle kentsel yönetim arasında politik bir rekabete yol açmış, sermaye karşısında pazarlık gücünü kaybeden merkezi yönetimler kent yönetimlerine karşı da kontrol ve meşruiyetlerini kaybetmeye başlamıştır. Bütün bunlar kentleri mekânsal olarak, toplumsal olarak ve birer politik mücadele alanı olarak öne çıkarırken bu örgütsel geçiş aşaması buraya kadar anlatılan sorunları ve çelişkileri de gündeme taşır.

İstanbul, toplumsal ve ekonomik dinamikleriyle dayanışma ekonomilerinin incelenmesi için geniş ve zengin bir araştırma sahası. 16 milyonluk nüfusu ve 39 ilçesiyle İstanbul dünyanın en kalabalık 22. şehri. İhracat, sanayi, hizmetlerdeki payıyla ve toplamda gayrisafi yurtiçi hasılaya yaptığı katkıyla ülke ekonomisinin belkemiğini oluşturmakta. Son kırk yılda Türkiye ekonomisinin neoliberal ekonomi politikalarına, ihracata dayalı sanayileşme modeline ve küresel piyasalarla bütünleşme çabalarına bakıldığında İstanbul'un dünya ekonomisinde önemli bir bağlantı noktası olarak öne çıktığı söylenebilir. Kuşkusuz bu konjonktür küresel eşitsizlik, gelir dağılımında bozulma, kent yoksulluğu ve sınıfsal kutuplaşmanın keskinleşmesini de beraberinde getirmekte. Böyle bir bağlamda İstanbul'da dayanışma ekonomilerinin giderek yaygınlaştığını gözlemlemek mümkün.

Özellikle orta sınıf, eğitimli, gelir düzeyi görece yüksek olan ve bu anlamda kent hakkı ve kent yurttaşlığı konusunda farkındalığı yüksek olan kesimlerde tüketici kooperatifleri, gıda toplulukları ve ekolojik pazarların bir eğilim olarak öne çıktığını görüyoruz.

İstanbul'daki dayanışma pratiklerinin sistematik bir sınıflandırması böylesi bir makalenin sınırlarını aşar. Burada ancak böyle bir sınıflandırmaya ışık tutacak temel dayanışma alanlarını vurgulamak yerinde olacaktır. Özellikle orta sınıf, eğitimli, gelir düzeyi görece yüksek olan ve bu anlamda kent hakkı ve kent yurttaşlığı konusunda farkındalığı yüksek olan kesimlerde tüketici kooperatifleri, gıda toplulukları, ekolojik pazarların bir eğilim olarak öne çıktığını görüyoruz. Kentin

genellikle merkez ilçelerinde yaşayan bu kesimin ekonomik kaygıları tüketimin yanı sıra üretimi de kapsar. Bu nedenle sıklıkla hizmetler sektöründe çalışan, piyasa ilişkilerinden zarar gören ve özgürleşme arayışı içindeki kentli orta sınıf çalışma koşullarının iyileştirilmesi, hak arama süreçleri ve serbest çalışma gibi konular etrafında da örgütleniyor. Tiyatro Kooperatifi,[10] Yayıncılar Kooperatifi[11] gibi örneklerin yanı sıra plaza çalışanları, freelance çalışan yazılımcılar, fast food çalışanları gibi farklı ekonomik sektörlerde çalışanlar da hem ekonomik talepler hem de hak temelli mücadeleler ekseninde bir araya gelmektedir. Kentli orta sınıfın sahiplendiği bir başka mesele ise kentsel dönüşüm, mekânın korunması, özellikle yeşil alanların inşaat rantına karşı savunulması. Basitçe bir mekân savunması gibi görünse de bu tür mücadeleler müştereklerin korunması, mülksüzleştirme süreçlerinin engellenmesi ve genel olarak piyasa ilişkilerinin derinlemesine nüfuzunu engellemeye yönelik dayanışma pratikleridir. Bu tür örgütlenmeler çoğu zaman mahalli düzeyde, yani fiziksel alanda ortaya çıkmaları nedeniyle mekânla doğrudan bağlantılı olarak gelişirler; bu nedenle belli ilçelerin dayanışma pratiklerinin yoğunluğu açısından öne çıktığı gözlemlenir. Dayanışma pratikleri kitle iletişim araçlarının kolaylaştırıcılığı sayesinde mekânsal düzlemi aşar ve kolektif mobilizasyon açısından sınırlarını zorlar; bu gelişme mutlaka bir öğrenme süreci yaratır, deneyimi zenginleştirir; ancak yine de kentsel dayanışmada mekânın göz ardı edilemez bir belirleyiciliği vardır.

Kentli orta sınıf dayanışması, kentteki dayanışma ilişkilerinin yalnızca bir cephesini temsil eder. Öte yandan kentin çeperinde yer alan, kentin dışına itilen sanayi yerleşimlerinin çevresindeki işçi sınıfı ve göçmen mahallelerinde daha farklı dayanışma pratiklerini gözlemlemek mümkündür. Buralarda özellikle kadın dayanışması, ev eksenli üretim pratikleri ve kayıt dışı sektöre yönelik üretim, piyasanın dışına itilen ya da piyasaya hiç girememiş olan kesimler için bir ekonomik faaliyet imkânı sunar. Tekstil, gıda, paketleme ya da küçük imalat gibi alanlardaki üretim ilişkileri her zaman formel yapılar içinde örgütlenmez; çok daha düzensiz, esnek ve kişisel ilişkiler üzerinden gelişir. Kent çeperinde örgütlenme ekonomik faaliyetlerin yanı sıra, akrabalık ya da hemşerilik ilişkileri, kırsalla sürdürülen dayanışma pratikleri ile yürütülür. Bu anlamda kentin merkezi ve çeperi dayanışma pratiklerinin toplumsal işlevi, kapsamı, ölçeği ve yararlandıkları araçlar açısından farklılık gösterir.

Küresel ekonominin bu derece nüfuz ettiği, kentin kapitalist piyasa içinde hem amaç hem de araç olarak yer aldığı bir yapıda dayanışmayı ayakta tutmak güçlü bir mücadele gerektirir. Piyasa etkenlerine karşı dayanışmayı örgütlemek pratik koşulların da ötesinde bir zihniyet dönüşümünü, insanın maddi varlığına yönelik bir farkındalığı zorunlu kılar.

Dayanışma pratiklerinin sınıflandırmasını zorlaştıran bir başka unsur ise kadınlar, gençler, göçmenler ve LGBTİ+ bireyler gibi sınıfsal ve mekânsal bir ayrışmanın ötesinde bir toplumsal konuma sahip olan, dayanışmadan beklentileri ekonomik olduğu kadar görünürlük ve güçlenmek olan gruplara da bakmak gerek. Örneğin 2011'de başlayan Suriye İç Savaşı'ndan kaçarak Türkiye'ye gelen göçmenlerin hayatta kalma çabası ve küresel göç dalgasının bir uzantısı olarak İstanbul'a yerleşen Afrikalı göçmenler de kendi dayanışma ağlarını örgütlemekte ve bu sayede hem ekonomik hem de sosyal olarak var olma imkânı elde etmekteler.

Dayanışmanın İmkânları ve Sınırları

Kabaca üç farklı mekânsal ve toplumsal eksende sunulan kentsel dayanışma analizi, kentlerin küresel ekonomi içindeki konumu ve küresel piyasalar için karşıladığı işlevler göz önüne alınınca daha da karmaşıklaşır. Küresel piyasa içinde kent, bir taraftan piyasaya mal tedarik eden bir üretim alanı, diğer taraftan ise kentsel dönüşümle, imara açılan yeni arazilerle, genişleyen yaşam alanları ve bütün bu yaşam döngüsünü besleyen kültür endüstrisi ile başlı başına bir rant kaynağı, bir meta. Marka kent kavramı bu metalaşma sürecinin en somut örneklerinden biri. Bu nedenle küresel ekonominin bu derece nüfuz ettiği, kentin kapitalist piyasa içinde hem amaç hem de araç olarak yer aldığı bir yapıda dayanışmayı ayakta tutmak güçlü bir mücadele gerektirir. Piyasa etkenlerine karşı dayanışmayı örgütlemek pratik koşulların da ötesinde bir zihniyet dönüşümünü, insanın maddi varlığına yönelik bir farkındalığı zorunlu kılar.

Dayanışma ekonomilerinin işleyişini zorlaştıran bir başka unsur ise kentin sosyoekonomik yapısı içinde belirgin bir ayrışmayı temsil eden mekânsal, sınıfsal ve kültürel fay hatlarıdır. Kent merkezi ile çeperi arasındaki ayrım her iki örnekteki dayanışma pratiklerini doğrudan etkiliyor. Bu ayrışma ikili zıtlık biçiminde gerçekleşmediği gibi, arada kalan ve iki uca da ait olmayan diğer kategoriler üçüncü bir grubu oluşturmayacak kadar çeşitlilik gösterir. Bütün bu karmaşık yapı, dayanışma ekonomilerinin gelişme hattını, katılımcılığını ve ölçek büyütme potansiyellerini belirler. Mevcut sistem içinde küçük dayanışma adacıkları yerine bunları birbirine bağlayan ağlar geliştirmek hem işlev hem de ölçek açısından yeni bir örgütsel düzlem yaratacaktır.

Dayanışma ekonomilerinin karşılaştığı bir başka kısıt ise piyasa unsurlarıyla karşı karşıya kaldıklarında ortaya çıkıyor. Küreselleşmeyle birlikte piyasa daha önce görülmemiş düzeyde bir bütünleşmeye ulaştı, mallar ve hizmetlerin sınırsız dolanımı yalnızca sermaye birikiminde değil aynı zamanda sermayenin merkezileşmesi ve yoğunlaşmasında da etkisini gösterdi. Küresel ölçekte örgütlenmiş kitlesel üretim ve tüketime karşı sıklıkla yerelden başlayan küçük ölçekli kooperatiflerin, gıda topluluklarının ya da üretici birliklerinin ayakta kalması ekonomik olarak zorlaştı. Özellikle piyasanın ucuz girdi ve ucuz emek pratiklerine karşı adil üretim ve adil ücret ilkelerini uygulamaya çalışan dayanışmacı yaklaşımlar ciddi bir ekonomik baskıyla karşı karşıya. Bu durumda dayanışma pratiklerinin merkezi yönetimler ya da yerel yönetimler tarafından desteklenmesi

önem taşıyor. Merkezi yönetimler bürokratik mekanizmaları kolaylaştırarak, vergi sisteminde düzenlemeler yaparak ya da yerel kaynakların mobilizasyonunda dayanışmacı gruplarla işbirliği yaparak alternatif ekonomik faaliyetlerin gelişimine destek verebilir. Ancak çoğu zaman, devlet ve sermaye arasındaki uzlaşı bu tür alternatif açılımları baskılar. Yerel yönetimler ise yerel ekonomiyi güçlendirmek adına dayanışma pratiklerine maddi ya da teknik destek verebilir, girdi sağlayabilir ya da yerel ekonomik aktörlerden alım yapabilir. Bunlar da dayanışma pratiklerini destekler. Ancak her iki durumda da dayanışma ekonomilerinin politik ve ekonomik işbirliklerini kendi özerk işleyişlerini tehdit etmeyecek, politikaya veya propagandaya alet olmayacak biçimde yürütmeleri gerekiyor. Yerel yönetimler sıklıkla kadın kooperatifleri, ekolojik pazarlar ve benzeri girişimlerin kuruluşunda öncü olmakta, ancak bu tür tepeden inme yaklaşımlar dayanışma ilişkisinin karşılıklılık, katılımcılık ve demokratik yönetim prensipleriyle çelişebiliyor.

Buraya kadar anlatılan dışsal unsurların yanı sıra dayanışma mekanizmalarının iç dinamiklerinden kaynaklanan kısıtlar da üretim ve tüketim eksenli faaliyetlerin yaygınlaşması ve sürekliliği açısından sorunlar yaratır. Herhangi bir ekonomik girişimin getirileri, ölçeğinden bağımsız olarak, ancak belli bir zamanda ortaya çıkar. Üyeler kısa vade getirilerini önceledikleri ve uzun vade kazanımları için sabırsız davrandıklarında dayanışmacı pratikler bir süreklilik sorunuyla karşı karşıya kalır. Nitekim birçok başarısız örnek örgütlenmenin ilk aşamasında üyelerin maddi beklentilerini karşılayamadıkları için dağılıyor. İkinci bir sorun, liderlik ve liderin antidemokratik yaklaşımlarından kaynaklanıyor. Dayanışma ekonomilerinin en temel prensiplerinden biri hiyerarşik bir yapılanmaya karşı yatay örgütlenme, karşılıklılık ve katılımcı, doğrudan demokratik yönetim. Ancak örgütsel faaliyetlerde öncü tutumda bir lider söz konusu olduğunda karar alma süreçlerinde aksamalar meydana gelmekte. Böyle durumlarda dayanışma yaklaşımı kırılgan ya da dezavantajlı grupların güçlendirilmesi işlevini kaybediyor. Üçüncü bir konu ise dayanışma ekonomilerinin kapsayıcılığı ve katılımcıların bileşiminden kaynaklanan sorunlar: Özellikle kırdan kente ya da kentten kıra yönelik göç dalgalarının bir uzantısı olarak ortaya çıkan topluluk temelli faaliyetlerde yerli halkın dışarıda bırakıldığı durumlar ortaya çıkabiliyor. Bu gibi durumlarda dayanışmacı pratikler başlı başına dışlayıcı ve soylulaştırmaya hizmet eden faaliyetlere dönüşebilmekte. Bu nedenle dışarıdan getirilen ve yerel dinamiklere bakılmaksızın belli bir bağlama monte edilen bu tür yaklaşımlar da başka tür toplumsal sorunlara yol açabilmektedir.

Dayanışma Ekonomilerinin Ulus Ötesi Kurumları

Dayanışma ekonomilerinin öneminin, içinde bulunduğumuz ekonomik yapının kırılganlığı ve neden olduğu derin toplumsal ayrışmalar göz önüne alındığında daha fazla anlaşıldığını görüyoruz. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 2022 yılında gerçekleşecek olan 101. Uluslararası Çalışma Konferansı'nda sosyal ekonomileri ve dayanışma ekonomilerini ilk defa gündemine alacağını duyurdu.[12] Birleşmiş Milletler'in (BM) sosyal ekonomi ve dayanışma ekonomilerine yönelik girişimleri 2013 yılında başladı. Bu girişimler Birleşmiş Milletler Sosyal ve Dayanışma Ekonomilerine Yönelik Kurumlararası Çalışma Grubu'nun (UNTFSSE) ortaya çıkmasıyla sürüyor. Bunun dışında Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA) ve Kıtalararası Sosyal ve Dayanışma Ekonomilerini Destekleme Ağı (RIPESS) gibi örgütler dayanışma pratiklerinin yerelden küresele uzanan örgütlenme sürecinde önemli rol oynuyor. Daha çok gelişmekte olan ülkelerdeki faaliyetlerin bir uzantısı olarak, kayıt dışı alanlarda çalışan kadınları örgütleyen WIEGO, ev eksenli çalışan ve çoğunluğu kadınlardan oluşan emekçileri bünyesinde toplayan Homenet International veya sokak satıcılarını örgütleyen Streetnet International gibi uluslararası örgütler de ana akım ekonomik yapıda yer bulamayanların sesini uluslararası düzeye taşımakta. Yerelden küresele uzanan, formel ve enformel yapıları kapsayan ve görünmez emekçilerin sesini duyurmaya çabalayan tüm bu kurumsal girişimler dayanışma ekonomilerinin gelecekte artan bir öneme sahip olacağının göstergesi sayılabilir. Ekonomik krizler, doğal afetler ve içinde bulunduğumuz salgın süreci de ekonomik ve toplumsal çöküntü anlarında dayanışmanın artan önemini gösteren deneyimler oldu. İklim değişikliği, küresel ısınma ve kapitalizme içkin kriz eğilimleri dikkate alındığında, dayanışma deneyimleri ana akım siyasi ve ekonomik yapıların karşılamakta yetersiz kaldığı toplumsal talepleri üstlenmede alternatif bir dinamik olacaktır.

Notlar

1 Harvey, D. (2015) Neoliberalizmin Kısa Tarihi, İstanbul: Sel Yayıncılık.

2 Standing, G. (2015), "The Precariat and Class Struggle", RCCS Annual Review, October: 3-16.

3 Aykaç, Aslıhan (2018), Dayanışma Ekonomileri: Üretim ve Bölüşüme Alternatif Yaklaşımlar, İstanbul: Metis Yayınları.

4 UNTFSSE, "Social and Solidarity Economy and the Sustainable Development Goals"; https://unsse.org/sse-and-the-sdgs/, Erişim Tarihi: 11.5.2021.

5 Santos, B. ve C.; Rodríguez-Garavito (2006), "Expanding the Economic Cânon and Searching for Alternatives to Neoliberal Globalization" içinde B. Santos (der.) Another Production is Possible: Beyond the Capitalist Canon, Londra: Verso.

6 Dash, A. (2013), Toward an Epistemological Foundation for Social and Solidarity Economy Occasional Paper 3 Potential and Limits of Social and Solidarity Economy, UN Research Institute for Social Development.

7 Pastor, M. ve C. Benner (2021), "Solidarity Economics—for the Coronavirus Crisis and Beyond", The American Prospect; https://prospect.org/economy/solidarity-economics-for-the-coronavirus-crisis-and-beyond/; Erişim Tarihi: 11.5.2021.

8 Davis, M. (2007), Gecekondu Gezegeni, İstanbul: Metis Yayınları.

9 Harvey, D. (2013), Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru, İstanbul: Metis Yayınları.

10 Tiyatro Kooperatifi; https://tiyatrokooperatifi.org/

11 Yayıncılar Kooperatifi; https://www.yaykoop.com/

12 ILO (2021), "The 110th Session of the International Labour Conference in 2022 will hold a general discussion on the Social and Solidarity Economy for a human-centred future of work", 30 Mart; https://www.ilo.org/global/topics/cooperatives/news/WCMS_777257/lang--en/index.htm; Erişim Tarihi: 11.5.2021.

Sosyal ve Dayanışma Ekonomisinin Dijital Hâli: Platform Kooperatifçiliği

Kâr, fayda, rekabet gibi piyasa ekonomisi unsurları yerine güven, yakınlık, paylaşım gibi sosyal kavramları koyduğu iddiasıyla yola çıkan dayanışma ekonomisi bugün artık kısa sürede düşük sermaye yatırımı ile yüksek kâr elde edilebilen bir iş modeli hâline geldi. Toplumsal mülkiyet ve demokratik yönetişim ilkelerine dayanan Platform Kooperatifçiliği ise küresel müştereklerin inşasına, yerel ekonomik oluşumların güçlenmesine ve sosyal adaletin, ekolojik ve sosyal sürdürülebilirliğin sağlanmasına katkı sunabilecek alternatif bir dayanışma modeli.

Özgür Kurtuluş[*]

[*]Dijital İletişim Uzmanı, Dijital Düşün Derneği

Yıllar önce dinlediğim bir hikâye vardı. Birçok insanın bildiği, Deniz Yıldızının Hikâyesi. Yürüyüşe çıkan bir adam denize doğru yaklaştıkça kumsalda yalnız başına dans eden bir kadın görür. Biraz daha yaklaşınca kadının yerden bir şeyler alıp denize doğru fırlattığını anlar. Hemen sonra kumsalın denizyıldızları ile kaplı olduğunu fark eder. Çekilen sular binlerce denizyıldızını kumsalda, güneşin altında kurumaya terk etmiştir. Adam, kadına yaklaşır ve ne yaptığını sorar. "Görmüyor musunuz" der kadın, "Denizyıldızlarının hayatını kurtarıyorum." "İyi ama" der adam, "Burada binlerce denizyıldızı var, bu şekilde ne kadarını kurtarabilirsiniz ki?" Kadın yerden bir denizyıldızı alır ve adama gösterir: "Bu denizyıldızını görüyor musunuz?" Kadın denizyıldızını denize fırlattıktan sonra gülümseyerek, "İşte şimdi onun için çok şey değişti" der. Kısa bir sessizliğin ardından adam da kadınla birlikte denizyıldızlarını denize fırlatmaya başlar.

Bu hikâyeyi ilk dinlediğimde etkilenmiştim ama yine de hoşuma gitmeyen bir şeyler olduğunu hissediyordum. Yıllar içinde, özellikle sivil toplum çalışmaları nedeniyle bu hikâyeyi birçok yerde dinledim ve okudum ancak hiç anlatmak istemedim. Bir gün sosyal ekonomi ile ilgili bir panelde, katılımcılardan birinin anlattığı bir başka hikâye ile küçük bir aydınlanma yaşadım: Irmaktaki Bebeklerin Hikâyesi. Bir grup genç, bir ırmağın kenarında yürüyorlar. Aniden biri ırmağın içinde sürüklenen bir bebek görüyor. Bebeği kurtarmak için hemen suya atlıyor. Diğerleri de yardıma koşuyor. Ancak henüz bebeği sudan çıkaramadan ırmağın içinde sürüklenen başka bir bebek daha görüyorlar ve gençlerden bir diğeri ırmağa atlayarak o bebeği kurtarmaya girişiyor. Sonra başka bir bebek ve bir başkası daha... Gençler suyun içinde bir oraya bir buraya yüzerek ardı arkası kesilmeyen bebekleri kurtarmak için soluk soluğa çabalıyorlar. Neden sonra gençlerden biri ırmaktan dışarı çıkıyor ve ırmağın kaynağına doğru yürümeye başlıyor. Suyun içindeki gençlerden biri bağırıyor: "Nereye? Daha kurtarılacak çok bebek var!" Genç, "Bu bebekleri ırmağa atanları bulmaya" diyor ve yürümeye devam ediyor.

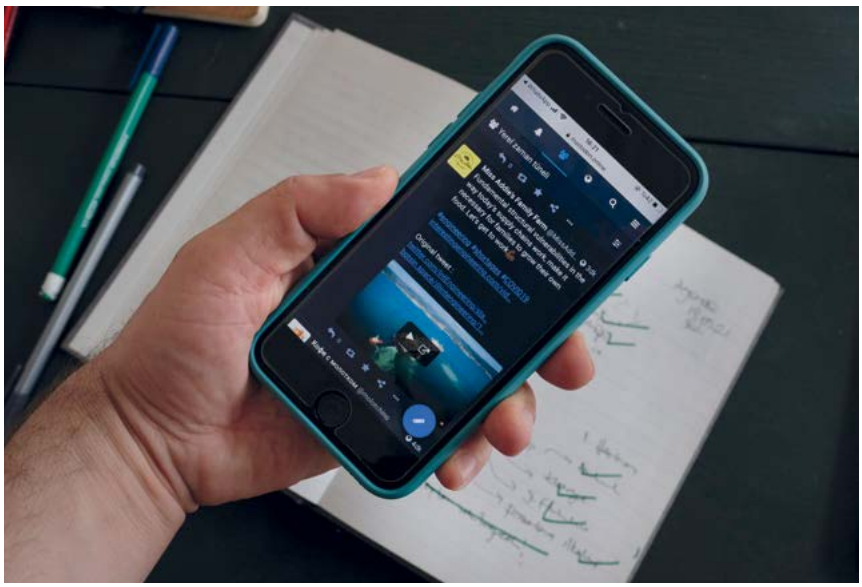
Paylaşım ekonomisi Silikon Vadisi'nin şık ofislerinde platform kapitalizminin içinde eritilerek kısa sürede düşük sermaye yatırımı ile yüksek kâr elde edilebilen bir iş modeline dönüştürüldü.

Evet, bir denizyıldızı için çok şey değişebilir ama eğer bebeklerden bahsediyorsak, kurtardıklarımızı değil kurtaramadıklarımızı düşünmek zorundayız. Kimsenin arkada kalmaması gerek. Toplumsal dayanışma ve yardımlaşma pratikleri ile bunu başarmak mümkün görünmüyor. Balık vermektense balık tutmayı öğretmek de artık yeterli değil. Balık sektöründe yapısal değişikliklere ihtiyacımız var. İşte benim için sosyal ve dayanışmacı ekonomi bu açıdan kimseyi arkada bırakmayan yapısal bir ekonomi yaklaşımını ifade ediyor.

Platform Kooperatifçiliği kavramı ile 2018 yılının başlarında, sosyal ekonominin, dijital ekonomi alanındaki pratiklerini araştırırken karşılaştım. Yeni Zelanda'da Enspiral[1] adlı bir girişimi inceliyordum. Bir söyleşide kendilerini platform kooperatifi olarak adlandırıyorlardı. Merak ederek kavramın peşinden gittim ve dünyanın pek çok farklı ülkesinde aynı isimle adlandırılan girişimlerin olduğunu gördüm. Platform Kooperatifçiliği Konsorsiyumu'nun[2] varlığından da böylece haberdar oldum.

New York ve Londra merkezli uluslararası bir oluşum olan Platform Kooperatifçiliği Konsorsiyumu'nun kurucularından biri de bir akademisyen ve aktivist olan Trebor Scholz. Platform işletme modellerini inceleyen Scholz, UBER, Amazon Mechanical Turk (Türkiye'deki armut.com benzeri bir platform), TaskRabbit, Lyft ve AirBnb gibi platform şirketlerinde uygulanan esnek iş modellerinin, çalışanların sekiz saatlik iş günü, asgari ücret, fazla mesai ücreti ve sağlık sigortası gibi özlük haklarını büyük tahribata uğrattığını görmüş: Platform iş modellerinde işverenler kendilerini sadece altyapı sağlayan bir teknoloji şirketi olarak göstererek yasal boşluklardan faydalanıyor ve işçileri sözleşmeli serbest çalışanlar olarak (Taşeron) konumlandırıyorlar. Böylece, işçinin sağlık sorunları, emekliliği ve iş güvencesi vb. konular şirketin sorumluluğundan çıkıyor. Üstelik bu modelde çalışanların birbirleri ile rekabet içinde olmaları ve giderek yükselen platform komisyonları ortalama gelirleri önemli ölçüde düşürüyor.[3] Esneklik, kendi işinin sahibi olma (UBER'in ABD'deki reklam sloganı: "Kendi İşinin CEO'su Ol!"), özerklik ve özgürlük gibi kavramlarla[4] parlatılan, neoliberal ekonomi politikalarıyla uyumlu bu işletme modeliyle kalıcı istihdam ve güvenli iş de tarihe karışıyor.

Paylaşım ekonomisi (Sharing economy)[5] olarak da pazarlanan bu model aslında dijital ekonominin günümüzde geldiği nokta. Bugün birçok başarılı dijital girişim, platform iş modeline yaslanıyor. Platform kavramı, dijital ekonomide ürün ve hizmetlerin satışı için oluşturulmuş her türlü web sitesi ve mobil uygulamayı kapsıyor. Uğur Özmen platformu şöyle tanımlamış: "Platform, müşteri deneyiminin kesintisiz ve sürtünmesiz olmasını sağlamak için stratejik işbirliklerinin aynı dijital ortamı paylaşmasıdır."[6] Nick Srnicek, Platform Capitalism[7] adlı kitabında 5 farklı platform modelinden bahsediyor. Bunlardan birincisi kullanıcılardan elde ettikleri verileri reklam verenlere satan Google ve Facebook gibi reklamcılık platformları; ikincisi Amazon Web Services ve Salesforce gibi bulut platformları; üçüncüsü Siemens ve General Electric gibi endüstriyel platform hizmeti veren şirketler; dördüncüsü Spotify ve Netflix gibi abonelik üzerinden içerik kiralayan ürün platformları ve son olarak, paylaşım ekonomisi adı altında ürün ve hizmet sağlayıcılarla tüketicileri bir araya getiren UBER ve AirBnb gibi esnek platformlar. Temel tartışmalar en yaygın olan bu esnek platformlar üzerine dönüyor.[8]

Fotoğraf M. Cevahir Akbaş

Platform Kooperatifçiliği Konsorsiyumu, küresel müştereklerin inşası, yerel ekonomik oluşumların desteklenmesi ve sosyal adaletin yanı sıra ekolojik ve sosyal sürdürülebilirliğin teşvik edilmesini istiyor.

Paylaşım ekonomisi kavramının ortaya çıktığı ilk dönemde, tüketicilerin sosyal ağları kullanarak sahip oldukları metaları paylaşmaları, hatta birer ortak mülkiyet hâline getirmeleri oldukça çekici bir fikirdi. Kâr etme, fayda ve rekabet gibi temel ekonomik kavramların yerini güven, yakınlık ve paylaşmak gibi sosyal kavramların aldığı iddia ediliyor, paylaşım ekonomisi ile sahip olmanın yerine erişim kapasitesi konularak geleneksel pazar ekonomisinin dayandığı temeller sarsılıyordu. Bu durum Amerikalı ekonomist ve sosyal kuramcı Jeremy Rifkin'in Sıfır Marjinal Maliyet Toplumu adlı eserinin ana tartışma konusu oldu. Rifkin'e göre, pazar ekonomisi tarafından tetiklenen iki kesişen güç kendi çöküşlerini hazırlayacaktı; bir yanda müşteri çekip, kârı maksimize etmek için üretimi artırarak fiyatları düşürme çabası mal ve hizmet üretiminin marjinal maliyetini düşürürken, öte yanda insanlar arasında giderek güçlenen bağlantı endüstriyel ölçekli aşırı üretim yerine ürünlerin ve hizmetlerin paylaşımlı şekilde harcanmasını teşvik ediyordu. Böylece, marjinal maliyet sıfıra yaklaştıkça, rekabetçi yaklaşım ticari hayatı organize etmeye uygun olmaktan çıkıyordu, çünkü ortada uğruna rekabete girilecek pek de bir şey kalmıyordu.[9]

Ancak gelişmeler Rifkin'in endişeyle öngördüğü gibi pazar ekonomisinin sonunu getirmedi. Paylaşım ekonomisi Silikon Vadisi'nin şık ofislerinde platform kapitalizminin içinde eritilerek kısa sürede düşük sermaye yatırımı ile yüksek kâr elde edilebilen bir iş modeline dönüştürüldü. Böylece, ortak kullanıma uygun ürün ve hizmetlerin, kullanılmadığı zamanlarda ya da ortak

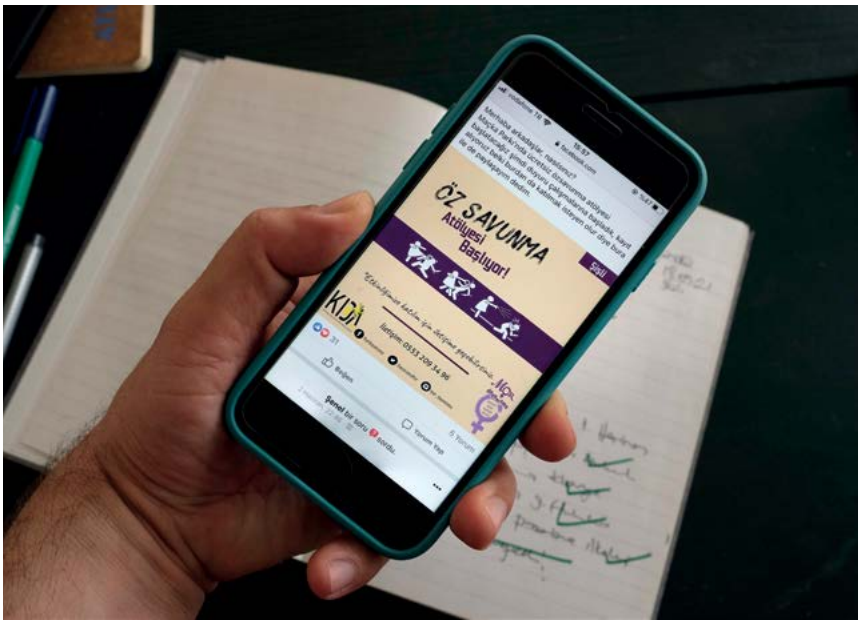
kullanılabilecek bir zaman aralığında, ihtiyacı olan başka kullanıcılara, uzmanlaşmış bir platform tarafından sunulması ve kullanıcının ödediği kullanım ücretinden platformun pay alması (Komisyon) temeline dayanan bir işletme modeli ortaya çıktı.[10]

Platform kooperatifçiliği iki temel ilkeye dayanıyor: toplumsal mülkiyet ve demokratik yönetişim. Platform kooperatifçiliği, bu çerçevede, dayanışma ve işbirliği ile dijital ekonomide yenilikçi bir mülkiyet modeli sunuyor.

Platform Kooperatifçiliği Konsorsiyumu ise küresel müştereklerin inşası, yerel ekonomik oluşumların desteklenmesi ve sosyal adaletin yanı sıra ekolojik ve sosyal sürdürülebilirliğin teşvik edilmesini istiyor. Adil çalışma koşullarına saygılı olarak çeşitlendirilmiş bir dijital ekonomi oluşturmak amacıyla çalışıyor. Demokratik kontrol imkânına sahip işçiler, çalışanlar, müşteriler, kullanıcılar veya diğer kilit paydaşlar, şirketler ve girişimlerden oluşan platform kooperatifleri, adil ve sosyal bir kalkınmayı teşvik etmeyi, geliştirmeyi ve sürdürmeyi amaçlıyor.

Platform kooperatifçiliği iki temel ilkeye dayanıyor: Toplumsal mülkiyet ve demokratik yönetişim. Toplumsal mülkiyet, platform kooperatifçiliğinin merkezinde yer alan teknolojik alt yapının mülkiyetinin kooperatifçilik yoluyla ortaklaştırılması. Demokratik yönetişim ise sadece platform ortaklarının birlikte yönetime katılması değil, kooperatifin kâr amacı gütmeyen toplumsal kurum ve kuruluşlarla dayanışma içinde, herkesin yararını gözetecek şekilde, şeffaf ve adil bir biçimde yönetilmesi.[11]

Platform kooperatifçiliği, bu çerçevede, dayanışma ve işbirliği ile dijital ekonomide yenilikçi bir mülkiyet modeli sunuyor. Bu model, mülkiyetin ve kârın bir avuç insanın elinde yoğunlaştığı var olan işletme modellerine bir alternatif teşkil ediyor. Örneğin, Fairmondo Almanya merkezli, ortak olmak isteyen herkese açık olan, ortaklar tarafından demokratik olarak yönetilen bir çevrimiçi pazar yeri. Hepsiburada, N11 gibi şirketlere bir alternatif oluşturuyor. Green Taxi Cooperative, ABD'nin Denver eyaletinde yerel taksiciler tarafından yönetilen UBER ve Lyft gibi şirketlere alternatif taksi uygulaması. Stocksy United, internette yüzlercesi bulunan bir stok fotoğraf ve video satış sitesi. Tüm fotoğraf ve video üreticilerinin ortak olarak katılabildiği ve benzeri diğer sitelere oranla çok daha fazla ücret ödeyen bu kooperatif, sadece 2015 yılında 8 milyon dolarlık satış yapmış. Resonate, Spotify benzeri bir stream-to-own müzik içerik platformu. Blok zinciri teknolojisi üzerine kurulu olan site, gelirlerinin %45'ini sanatçılara, %35'ini kullanıcılara, %20'sini ise çalışanlarına ayırıyor. Sanatçılara benzerlerinin 2,5 katı kadar daha fazla ödeme yapıyor.

Fotoğraf M. Cevahir Akbaş

Türkiye'deki kooperatifçilik uygulamaları gerek mevzuattan gerekse uygulamadan doğan sorunlarla boğuşuyor.

Platform kooperatifçiliği girişimi dikensiz gül bahçesi değil elbette. Aksine, dünyada –her ülke için farklı koşullarda ve düzeylerde olsa da– kooperatiflerin yaşadıkları finansman, maliyet ve pazarlama sıkıntıları platform kooperatifleri için de geçerli. Birçok kooperatif girişimi, kâr amacı güden işletmelerle rekabet etmekte zorlanıyor. Bunun temel sebebi, şirketlerin iş gücü ve ham madde maliyetlerini düşürürken, kooperatif işletmelerinin ortaklarının –ve aynı zamanda çalışanlarının– refahını yükseltmeyi amaçlayan işletmeler olması, dolayısıyla işgücü maliyetlerinin yüksek olması. Kooperatifler kullandıkları kaynaklarda da minimum maliyete değil, adil bir fiyata yönelir. Şirketlerin sahip olduğu finansal enstrümanlara (Melek yatırımcılık, banka finansmanı vb.) sahip olmadıkları gibi, şirketlerle karşılaştırıldığında pazarlamaya da yeterince pay ayıramazlar. Dolayısıyla ortada kooperatifler aleyhine adil olmayan bir rekabet ortamı vardır.

Türkiye'de ise durum daha zor. Platform kooperatifçiliği ile kavram kanıtlama çalışmaları çerçevesinde seminer ve eğitimler verirken edindiğim izlenimlere göre, özellikle gençlerin kooperatifçilik hakkında hiçbir fikirleri yok.[12] Birçok insan ise kooperatifleri verimsiz ve sorunlu işletmeler olarak görüyor. Haksız değiller; Türkiye'deki kooperatifçilik uygulamaları gerek mevzuattan gerekse uygulamadan doğan sorunlarla boğuşuyor. Yaklaşık 100 yıllık bir kooperatifçilik geleneğine sahip olmamıza rağmen geldiğimiz noktada özellikle büyük tarım kooperatiflerinin devletle organik ilişkilerinin olduğu ve iktidarların uydusu haline geldikleri de bir

gerçek. Bu ve benzeri sebeplerden, ilkeleriyle pek bağdaşmayan bir kooperatifçilik pratiğimiz[13] olduğunu söyleyebiliriz. Bu da kooperatifçiliği rant alanı hâline dönüştürüyor.

Dolayısıyla, Türkiye'deki yatırım ve girişim ekosistemi platform kooperatiflerinin gelişmesi için yeterli değil. Dünyada, özellikle ABD ve Avrupa'da kooperatifler, özellikle "2008 Küresel Finans Krizi" sonrasında çok daha fazla destekleniyor. Kooperatiflerin yapısal krizlere çok daha dayanıklı olduğunu gören İtalya, İspanya, Yunanistan gibi Güney Avrupa ülkelerinde kooperatifçilik kanunları sade, kooperatif kurmak kolay ve tıpkı startupları destekledikleri gibi kooperatif girişimlerini de kamusal kaynaklarla destekliyorlar. Bununla birlikte Türkiye'de 1968 model, uzmanları dâhil herkesin anlamada ve yorumlamada zorlandığı, yıllar içindeki değişikliklerle yamalı bohçaya dönmüş bir Kooperatifçilik Kanunu ile yola devam ediliyor. Bu kanunun günün şartlarına göre güncellenmesine yönelik bir yaklaşım ise ne iktidar ne de muhalefet partilerinde bulunuyor.[14]

Bununla birlikte bazı belediyeler kooperatifçilik girişimlerini destekliyor. Sivil toplum çalışmaları ve sosyal sorumluluk projelerinde de kooperatifleri destekleyen projeler yapılıyor. Fakat bu çalışmaların büyük kısmı genel bir sosyal ekonomi yaklaşımından yoksun, kişisel çabalarla yürütülen projeler ve sürdürülebilirlik sıkıntıları var. Bu çerçevede özellikle yerel yönetimlerin ve sivil toplum örgütlerinin yerel platform kooperatifçiliği girişimlerini destekleyen ölçeklenebilir modeller oluşturması, bir gereklilik olarak önümüzde duruyor. Söz konusu platform kooperatifleri olunca dijital kapasite de işin içine giriyor.

Özellikle yerel yönetimlerin ve sivil toplum örgütlerinin yerel platform kooperatifçiliği girişimlerini destekleyen ölçeklenebilir modeller oluşturması, bir gereklilik olarak önümüzde duruyor.

Türkiye'de platform kooperatifçiliği yönünde atılmış adımlardan biri, ABD'deki Up&Go[15] girişiminin bir benzeri olan Halka Temizlik İşleri Kooperatifi.[16] Avrupa Birliği'nin finansal desteği ve Dünya Bankası'nın uygulama desteği ile Impact Hub İstanbul'un uygulayıcı ortaklığında kurulan Halka'nın girişim modeli, sivil toplum fonlarının platform kooperatifleri geliştirmek için kullanımına bir örnek. Ancak bu girişimler yeterli değil. Belediyelerin sivil toplumla ortak projeler geliştirerek platform kooperatiflerinin gelişmesi için kuluçka, hızlandırma programları ortaya çıkarması ve platform kooperatifçilik girişimlerinin sürdürülebilirlik sorunlarına çözümler üretmesi önümüzdeki en makul seçenek gibi görünüyor.

Platform ekonomisi her geçen gün büyüyerek, çalışma hayatında giderek daha fazla insanı kapsıyor. Çok da uzak olmayan bir gelecekte Türkiye'deki çalışanların büyük bir bölümünün küresel platform şirketlerinin "serbest çalışanları" haline gelmesi, güvencesiz bir iş ortamı içinde taşeronlaşarak minimum ücretlere razı olması kimse için sürpriz olmamalı. Yapay zekâ ve robotikteki gelişmeleri de göz önünde bulundurursak, bu platformların giderek daha az iş gücüne ihtiyaç duyacağı ortada. Sürdürülebilir bir istihdam ve güvenceli iş için sosyal ve dayanışma ekonomisini büyütmenin, platform kooperatiflerini yeşertmenin gerekliliği her geçen gün daha da belirginleşiyor.[17]

Arkada hiçbir bebeği bırakmamak için gerekli adımlardan birisi de bu.

Notlar

1 Enspiral; https://www.enspiral.com

2 Platform Cooperativism Consortium; https://www.platform.coop

3 Schneider, N. ve Scholz, T. (2016), What This Is and Isn't About, Ours To Hack and Own, Or Books, New York, s. 11-14.

4 Bu özelliklerin "Z Kuşağı" olarak adlandırılan, genç nesillere atfedildiğini hatırlatmak isterim. "Z Kuşağı" sosyolojik bir olgu olmaktan ziyade bir pazarlama iletişimi kavramıdır. Tıpkı diğer kuşak isimlendirmelerinde olduğu gibi, tüketicileri segmentlere etmekte kullanılır.

5 "Paylaşım ekonomisi" kavramsal olarak tutarsızlıklar içermekte. Biliyoruz ki, paylaşmak karşılıksız bir edimdir. İki farklı durumdan birine işaret eder: Bir şeyin hediye olarak verilmesi anlamına gelebilir: "Yiyeceklerimin bir kısmını al." Ya da birinin sizin sahip olduğunuz bir şeyi geçici olarak kullanmasına izin vermek şeklinde tarif edebilir: "Oyuncağını arkadaşıyla paylaştı." Her iki durumda da ortada bir para alışverişi yoktur. Oysa paylaşım ekonomisinde –örneğin ilk durumda– verilen ihtiyaç fazlası yiyecek karşılığında bir ücret alınmakta ki bu bir ürün veya hizmetin satışı anlamına gelmekte. İkinci durumda ise bir ödeme karşılığında oyuncağın kullanım hakkı belirli bir süre devredilmekte. Bu da bir mal veya hizmetin kiralanmasıdır.

6 Özmen, U. (2017), Platform ve Deneyim, 13 Temmuz; https://ugurozmen.com/bilisim/platform-deneyim

7 Srnicek, N. (2015), Platform Capitalism, Polity Press.

8 Türkiye'de de en yaygın ve en başarı girişimler esnek platformlardır. (Yemeksepeti, Armut, Getir, N11, Hepsi Burada, Sahibinden, Gitti Gidiyor gibi.)

9 Rifkin, J. (2014), The Zero Marginal Cost Society: The Internet of Things, the Collaborative Commons, and the Eclipse of Capitalism, Mcmillan USA.

10 Paylaşım ekonomisinin amiral gemileri olarak kabul edilen UBER ve Airbnb gibi girişimler 2008 Küresel Finans Krizi sırasında ortaya çıkmışlardır.

11 Scholz, T. (2016), How Platform Cooperativism Can Unleash the Network, Ours To Hack and Own, Or Books, New York, s. 20-26.

12 Oluşturduğumuz çalışma gruplarında genç insanlar startup yaklaşımı ile kooperatif yaklaşımı arasındaki temel farkları anlamakta çok zorlanıyorlardı. Akıllardaki "İyi ama nasıl köşeyi döneceğiz?" sorusunda olduğu gibi.

13 Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü'nde çalışan bir uzman arkadaşın söylediği gibi; bir apartmanı demokratik bir şekilde yönetemeyen (temel demokrasi kültürüne sahip olmayan) insanlar, kooperatif işletmelerini nasıl verimli bir şekilde yönetecekler sorusu da boşa atılacak bir soru değildir.

14 Son iki seçimdir İngiltere İşçi Partisi'nin seçim bildirgelerinde özellikle platform kooperatifçiliğine yönelik bir vizyonu ve destekleme vaatleri yer alıyor. Örneğin, platform kooperatiflerini desteklemek için kuluçka programları kurmayı vadediyorlar.

15 Up&Go: Temizlik Hizmetleri İçin Bir Platform Kooperatifi; http://www.platformkoop.org/up-go-temizlik-hizmetleri-icin-bir-platform-kooperatifi

16 Halka Temizlik İşleri Kooperatifi; https://www.halkakoop.com

17 Platform kooperatifçiliği ile ilgili haber ve makaleleri Platform Kooperatifçiliği İnisiyatifi'nin web sitesinde bulabilirsiniz; http://www.platformkoop.org

· SÖYLEŞİ · RÖPORTAJ ·

Osmanlı İstanbul'unda Dayanışma

Osmanlı İstanbul'unun dayanışma pratikleri neydi, İstanbulluların "komşusu" olan padişahın nasıl bir rolü vardı ve modern devlet ile bu rol nasıl değişti? Tarihçi, araştırmacı, yazar Necdet Sakaoğlu'na sorduk.

Söyleşi: Berkan Özyer

Osmanlı döneminde dayanışma pratiklerini yukarıdan aşağı nasıl değerlendirirsiniz? Öncelikle devletin nasıl bir konumu vardı, ne gibi yöntemler uyguluyordu?

Necdet Sakaoğlu • Osmanlı Devleti'nin, Fetih'ten Tanzimat'a kadar, aşağı yukarı 400 yıl boyunca halkın geçimi, yemesi içmesi, sağlığı, çocuğun okuması, gelecek öngörmesi ve iş bulması konularında sorumluluğu/yükümlülüğü söz konusu değildi. Osmanlı Devleti kişiye, yani padişaha bağlı bir örgütlenmeydi. Yani devlet ve ülke padişahın mülkü, insanlar da padişahın kuluydu. Dolayısıyla devlet, ülke ve kullar padişaha hizmetle yükümlüydüler. Padişaha vergi vermek için üretiliyor ve çalışılıyordu. Bunu belki böyle söylediğim için bana kızanlar olur ama tarih böyle söylüyor. Tanzimat'a kadar devletin açtığı herhangi bir okul yoktu ama okullar vardı. Devletin açtığı herhangi bir hastane yoktu ama hastane vardı. Devletin kurduğu bir hayır kurumu yoktu ama hayır kurumu çoktu.

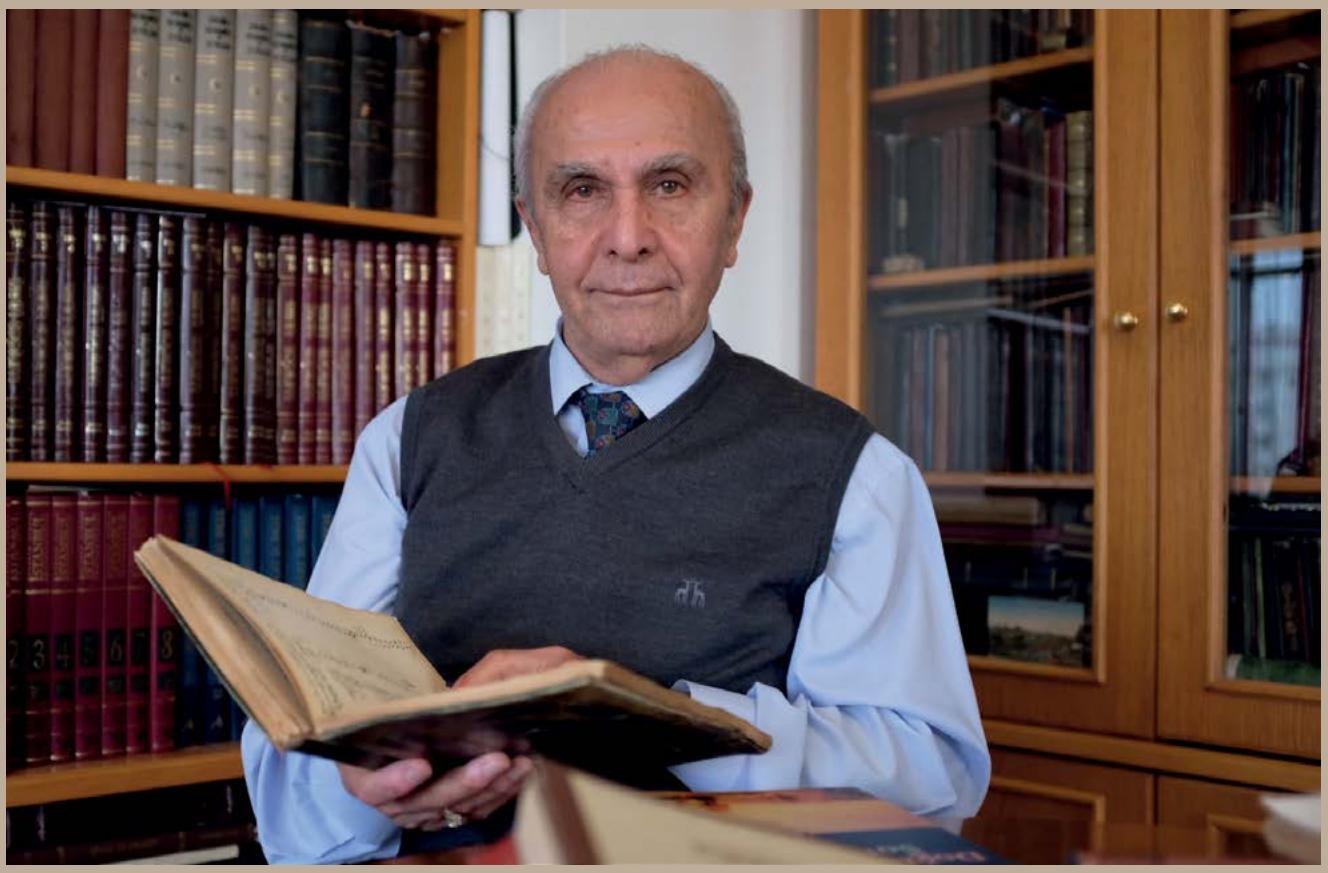
Peki sistem nasıl çalışıyordu?

Padişahın kendisi, hanedan bireyleri, vezirler, sadrazam ve zenginler vakıf kuruyordu. Örneğin ilk büyük vakfı İstanbul'a kuran Fatih Sultan Mehmet oldu. Ayasofya'yı cami yaptığı için, o caminin yaşaması için pek çok gelir kaynağını Ayasofya'ya vakıf yaptı. Örneğin İstanbul'da Yedikule'deki bütün kesimhaneler ve tabakhanelerin vergi gelirleri Ayasofya'daydı. Kapalıçarşı'nın dükkân kiraları ve vergileri hepsi Ayasofya'nındı. Cami öyle yaşıyordu, bütün ibadethaneler vakıf gelirleriyle işlevseldi. Yine Fatih'in kurduğu İstanbul'un ilk medreseleri olan Sahn Medreseleri için de çok büyük araziler vakfedilmişti. Vakfa bağlı imaretler vardı. İmaretin olması, çevresinde aç insan olmayacak demekti. Çünkü tasını alıp gidene çorba, bir lokma et ve ekmek veriliyordu; günde iki öğün. Şu hâlde açlık sorunu yoktu. Ama bu devlet parasıyla yapılan bir şey değildi. Kişilerin kurdukları vakıf müesseselerinin gelirinden yapılan bir hayırdı. Hastaneler de böyleydi. Nitekim Fatih Darüşşifası, Süleymaniye'nin Darüşşifası vardı. Hürrem Sultan da bir darüşşifa yaptırmıştı, başkaları da açtılar. En son Bezm-i Âlem Valide Sultan'a kadar (Sultan Abdülmecid'in annesi) hâlâ bu adlarla yaşayan hastaneler var.

Bir de dinin getirdiği birtakım gelenekler, âdetler, örneğin zekât müessesesi vardı. Belli bir miktar parası olanların, onun kırkta birini sadaka olarak vermeleri farzdı. Verenler mutlaka fakir bulup vermek zorundaydı. Evvela yakınlarına, yoksa yoksul birilerine verirlerdi. Ramazan'ın sonunda fitre dağıtmak da gelenekti. Yani bunlar o zamanki İstanbullular için önemli bir gönendirme, bir nevi dinin istediği veya kişinin kendisinin öngördüğü hayırdı, dayanışma nedeniydi.

Mahallelerde nasıl bir yapı vardı?

Mahalleler içerisinde mahalle imamının, mahalle ileri gelenlerinin oluşturduğu tamamen serbest bir yapı vardı. Mahallede kim hasta, kim yoksul, kimin çocuğu oldu? Ona karşı bir atıfet denen iyilik yapma niyetiyle evlere duyuru yapılırdı. Lohusa ziyaretine gidilir, hediye götürülürdü. Hatta altın götürenler olurdu, çocuğa takmak için. Cenazelerde yemekler götürülürdü. Hamdullah Suphi Tanrıöver'e ziyarete giderdik, İstanbul'da öğrenciyken. Horhor'daki babası Suphi Paşa'nın konağının selamlık dairesinde otururdu o zaman. Perşembe günleri gençleri biz öğrencileri birer

ikişer kabul ederdi. Ondan dinlemişimdir bir ziyaretimizde: "Babaannem her Ramazan 30 gün bizim taşlık dediğimiz selamlığın alt katına boydan boya geniş sofaya 8-10 iftar sofrası kurar, kapıyı da açardı. Bizim gibi başka evler de geleneği sürdürürlerdi. Kim nereye isterse oraya gider, iftarını yapardı. Babaannem kolunda asılı bir keseyle merdiven başında herkesin yemesini beklerdi. Kesede küçük gümüş paralar olurdu. Kalkan herkes önüne gelir, 'Hanımefendi Allah razı olsun, sofranız daim olsun' der, babaannem de o keseden para çıkarır ona verirdi. O verilen paraya diş kirası denirdi." Diş kirası şu demek: Geldin, benim soframa oturdun, yemeğimi yedin, dişini aşındırdın, al sana parası! Sadaka olarak vermiyor da, zarafete bakar mısınız? Sadaka değil de diş kirası! Her mahallenin böyle bir düzeni vardı. Ama bu düzen mahalle halkının iktisadi durumuna göreydi. Örneğin Melekgirmez mahallesinde bu âdet herhâlde yoktu. Oralarda da başka türlü bir dayanışma vardı. Yani aynı yolda olan kimselerin yaşadığı yerlerdi. Öyle veya böyle hâller, dayanışmalar... Sonuçta kent böyle bir yapı içerisindeydi. Bir de Boğaziçi hayatı var, Üsküdar hayatı var, Galata hayatı var. Biz sadece Suriçi İstanbul'a çerçeveledik. Galata apayrı bir dünya. Daha çok gayrimüslim nüfus ve gayrimüslim kültürü ağırlıklıydı.

İstanbul'da pratiklerin farklılaşması açısından dini cemaatlerin mekânsal dağılımı var mıydı?

Eyüp, Fatih, Süleymaniye büyük çapta Müslümandı. Hepsi Türk değilse bile Müslümandı. Ama Eminönü'ne inildiğinde, orada Cuhut mahallesi vardı. Yahudiler yaşıyordu. Köprülü Mehmet Paşa onları Sütlüce taraflarına yerleştirdi, Valide Turhan Sultan da Yeni Cami'yi ve vakıf olarak da Mısır Çarşısı'nı yaptırdı. Veya Kumkapı, Samatya'da Ermeni mahallesi vardı. Gedikpaşa da yine çoğunlukla Ermeni'ydi. Biraz kırsala gidince Yahudiler vardı, belki Ermeniler vardı. Fakat hiçbir semtte "Sen buraya yerleşemezsin, sen Müslüman değilsin" gibi bir dayatma yoktu. İsteyen ev alıp yerleşiyordu.

Yerleşilen semtlerde kalıcılığı nasıl sağlıyorlardı?

İlginç bir koruma uygulaması vardı. Suriçi İstanbul'da Tanzimat'a kadar arazilerin tamamı hukuken arsaydı. Bu çok önemli bir şey. Çünkü Suriçi İstanbul'un tamamı mirî (kamusal) araziydi. Padişaha aitti. Surları ve saraylarıyla beraber tamamıyla padişahındı. Oradan yer alıp ev yapanlar veya mevcut evi satın alanlar yıllık kira öderlerdi. Bu ödeme, evin altında kalan arsa görece tarla olarak ekilse vereceği ürün üzerinden öşür vergisi hesaplanır, ev yapan İstanbullu o bedeli hazineye öderdi. Bunun getirdiği bir enteresan durum vardı: Ev yapan, binayı koruduğu, sağlam tuttuğu sürece o çok cüzi kirayı öder, çoluk çocuğu da devam ettirirdi. Ama ev yıkılır da üzerinde bina kalmazsa bedeliyle yine satılığa çıkarılırdı. Bu nedenle İstanbul binaları korunmuştur. İstanbul'da binaları insanlar değil yangın yok ederdi. Tophane'de Kılıç Ali Paşa'nın bir yalısı varmış. Ölüm tarihi 1590'lar. Varisleri, o yalının mülkiyetini yani sükna hakkını korumak için üst kattan en alt kata kadar, dikey bölüşerek oturma haklarını ve binayı korumuşlar kuşaktan kuşağa.

Etnik aidiyetler ya da inanç grupları arasında bir farktan bahsedebilir miyiz?

Ederiz de edemeyiz de. Yani aynı mahallede Rumlar, Ermeniler, Yahudiler,

Türkler, doğal ki yerleşik olabiliyordu. "Herkes diniyle dinlensin" diye İstanbul'un bir deyimi vardır. Yani kendi dinini sürdürerek yaşasın ve ölsün! Müdahale etmemek ilkeydi. Hatta ben İstanbul çocuğu değilim ama taşrada da bu vardı. Bizim sokağımızda iki ev Türk Müslümandı, solda bir sağda üç ev Ermeni aile vardı. Biz onların bayramlarını, paskalyalarını kutlardık, tertemiz giderdik yumurta alırdık, el öperdik. Onlar da bizim şeker bayramımıza, kurban bayramımıza gelirlerdi. Hatta bitişik Ermeni komşumuz anne-kız ikilisi bir Ramazan günü iftara çağırılırdı.

İstanbul'un bir önemi de devletin merkezi olması, padişahın burada yaşamasıydı. İstanbullunun padişahla ilişkisi nasıldı ve bu ilişkinin halkın refahına ve dayanışma ihtiyacına etkisi var mıydı?

Padişah ve sarayı, İstanbulluların komşusu sayılıyordu. Bir bakıma Suriçi büyük bir mahalle gibiydi veya Topkapı Sarayı da İstanbul'un sanki bir mahallesiydi. Çünkü orada Bostancı, Baltacı ocaklarında, Enderun'da, Harem'de kalabalık kadrolar vardı. Bir iki bin kişi yaşıyordu. Saray en kalabalık mahalle gibiydi ve İstanbul ticaretine katkısı büyüktü. Padişahlar, İstanbul'da aç insan olmamasını sık sık sadrazamdan, vezirlerden sorarlardı, emirler verirlerdi.

Anladığım kadarıyla maddi yardımların dışında büyük oranda sosyal destek vakıflar üzerinden karşılanıyordu ya da halk kendi arasında çözüm buluyordu. Modern devlet yapısına geçtikçe dayanışma pratikleri nasıl etkilendi?

Uzun bir dönem boyunca devlet, payitaht yaşamını kolaylaştırmak için surları, kapıları, su kemerini, su yollarını, ana yolları onartır, yenisini yaptırırdı. Bugünkü anlamda devlet hizmetleri için kamusal bütçe görece yoktu. Devlet bütçesinden aylıklar, askeri ve güvenlik giderleri ödeniyordu. İstanbul'da sadrazamdan başlayıp en alta kadar devlet memurlarının aylıkları ödeniyordu. Sistem böyle işliyordu: Ordu beslenecek, devlet kadrosu çalışacaktı. Bunun için halktan vergi alacak. Halkın arasında zenginler vakıf kuracaklar, hayır edecekler. Çarşı kuracaklar, üretecek, satacaklar, vergi vereceklerdi. Rençberler, köylüler ekip biçip öşür ve haraç/cizye vereceklerdi. Bu sistem Tanzimat'a kadardır. Tanzimat'tan sonra maarif, sağlık hizmetlerini giderek devlet üstlenecektir. Dayanışma açısından bakıldığında devletten yardım bekleme de gündeme geliyor. Yani bu 19. yüzyılda Tanzimat'la başlayan yeni sistem. Devletin okul, hastane, postane ve yol yapması Tanzimat sonrasındadır.

Tanzimat'a kadar sistem böyle işliyordu: Ordu beslenecek, devlet kadrosu çalışacaktı. Bunun için halktan vergi alacak. Halkın arasında zenginler vakıf kuracaklar, hayır edecekler. Çarşı kuracaklar, üretecek, satacaklar, vergi vereceklerdi. Rençberler, köylüler ekip biçip öşür ve haraç/cizye vereceklerdi.

İstanbul'a dair dayanışmanın izleri edebiyatta nasıl karşımıza çıkıyor?

Örneğin Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarından birkaçını okuyan, bütün eserlerinin İstanbul yaşamı üzerine olduğunu anlar. Çok enteresan sahneler vardır. Onun ötesinde İstanbul hayatındaki dayanışmalara, kavgalara, geçim ve geçimsizliklere, törenlere, alaylara, çeyiz alaylarına, surname diye hikâyeleri yazılan büyük saray düğünlerine dair daha doyurucu okumalar için işe galiba Latifi'nin Evsâf-ı İstanbul'undan başlanmalı. Çok gerçekçi bir eserdir. 16. yüzyıl İstanbul hayatını anlatır. 16. yüzyıl Türkçesiyle yazıldığı için bugünün okuyucularına hiçbir şey ifade etmeyebilir. Şöyle diyor: "Her devanın olduğu şehirdir 'mecmuai devayı nefistir'. Herkes her heves ve zevki sefaya tâbi olabilir, iki denizin arasında burada herkes yer, içer, coşar." 300 sene sonra Ahmet Refik de eski İstanbul'u anlatıyor. Latifi'den Ahmet Refik'e veya Hüseyin Rahmi'ye kadar bu 300 yılın hikâyelerinde tespit ettiğimiz, belki bugünün anlayışına ters gelecek bir durum var. İstanbul halkı belki de surlarla çevrili, yani bir nevi hapis alanında yaşadıkları için daha çok yeme içmeye, eğlenceye düşkün olmuşlar. İnsan psikolojisi. Bahçe duvarını aşılamayacak kadar yükseltelim, daha sıkıntılı otururuz. İstanbul surlarla çevrilmiş en büyük şehirdi. Yani 22 kilometrelik bir surun çevirdiği bir kent! 19. yüzyıla kadar her akşam sur kapıları kapanıyordu ve Yeniçeriler kulluk denen kapı karakollarında bekçilik yapıyordu. Girmek ve çıkmak yasaktı. Zor bir durumdu yani.

Bir de sadaka taşlarından bahsedilir. Parası olan sadaka taşına üç beş kuruş koyarmış. Harçlık veya evine ekmek götüremeyecek olan elini uzatır, gereksinimi kadar alır, gerisini bırakırmış. Şehzadebaşı Camii civarında varmış. Bu, hiçbir toplum için uygulanabilirliği düşünülemeyecek hayal unsuru bir şey. O terbiyenin verilebileceği bir düzen dünyada görüşmüş değildir. Veya Yeniçeriler sefere giderken üzüm bağlarından üzüm salkımlarını koparır, bir kese para bağlarlarmış. Bunların hepsi belki bir öğreti için, eğitim için uyarı olarak güzel hikâyelerdir. Ama olmuş, yaşanmış mıdır, bilmem. Anlatılara baktığımızda, Latifi'den başlayarak Hüseyin Rahmi'ye, Ahmet Refik'e hatta Reşat Ekrem Koçu'ya kadar İstanbul'un 400 yıllık yaşamında bir belgesi yok! Kaldı ki 15. yüzyılın ikinci yarısından 16. yüzyılın sonuna kadar olan devre imparatorluğun en görkemli yükselme devridir. O devrede insanlar da daha varsıl yaşadılar. Sonra bir gerileme başlıyor.

Siz de bahsettiniz; İstanbul'un en sık yaşadığı felaketlerden biri de yangın. Böyle felaket anlarında nasıl tepki veriliyordu?

Yangın felaketi geçirenlere harikzedegân deniyordu. Harik yangın demek. Zedegân da ondan zarar görmüş insanlar demek. Harikzedegânlara, büyük Selatin camilerin avluları açılırdı. Avlulardaki revakların altına herkes kurtarabildiği eşyasını götürür, orada gecelerdi. Koltuklar, kanepeler, neler neler dağ gibi yığılmış avlulara. Tulumbacı teşkilatının ilk kuruluşuysa Lale Devri'nde. İtfaiye teşkilatı ise II. Abdülhamit (1876-1909) döneminde. Önceleri gönüllü-amatör itfaiyeciler varmış. Tulumbacılar diyoruz. Tulumbacıların bir özelliği var. Mahalle tulumbacı takımlarında, o mahallede konağı olan paşa da tulumba giysisi giyip söndürmeye gidermiş. Yani mahallenin gençleri de külhanbeyi de paşası da katılıyor. Böyle bir durumda herkesin bir araya gelmesi, birbirine destek olması, ideal bir dayanışma örneği.

Fotoğraf M. Cevahirr Akbaş

Hemşehrilik ve Hemşehrilik Dayanışması

Hemşehrilik ilişkileri, kente göç edenlerin barınma, iş bulma gibi bazı temel ihtiyaçlarını karşılamasını sağlayan başlıca dayanışma mekanizmalardan biri olarak öne çıkıyor. İçinde yer aldığı ekonomik ve politik bağlamın etkisiyle de zaman içerisinde dönüşen hemşehrilik ilişkileri "sadakat olarak", "kendi-merkezli" ve "duygusal yansıtmalı" dayanışma biçimleri üretmekte.

Ayça Kurtoğlu[*]

[*]Prof. Dr., Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi
Sosyoloji Bölümü

Osmanlı kentlerinde dinsel cemaatlerin belirli meslek dalları üzerinde uzmanlaştıkları ve mesleklerde inanç katmanlaşması olduğu yaygın olarak bilinir. "İstanbul'da Hemşehrilik Tabanlı Tabakalar/Yoğunlaşmalar" başlıklı çalışmasında Kırlı, örneğin berberlik, dericilik, demircilik genellikle Müslümanların; abacılık, kaymakçılık, mumculuk genellikle Rumların; ipekçilik, doktorluk, tenekecilik genellikle Yahudilerin meslekleri olduğunu belirttikten sonra 18 ve 19. yüzyılda var olan çalışma hayatında inançlara göre ayrılmış katmanı bir işbölümü olduğunu gösterir.[1] İstanbul'un –Osmanlı dönemi de dâhil– her dönemde göç alan bir kent olduğu olgusundan hareketle Kırlı, mesleklerdeki inanç katmanını göçle ilişkilendirerek kaldırıp bir kenara koyar. İnanç katmanının altından çıkansa hemşehrilik katmanıdır. Kırlı, hemşehrilik katmanın izini sürerek dönemin çalışma hayatındaki hemşehrilik yoğunlaşmasının ve dayanışmasının varlığını ortaya koyar. Kırlı'ya göre, mesleklerde inanç katmanının altındaki hemşehri yoğunlaşması üç ana kaynaktan beslenir: İstanbul'a göçün denetlenmesi, kayıt altına alınan yerli-göçmen ayrımı ve göçün getirdiği belirsizliklerle baş etme çabası. Kırlı, çalışmasının sonunda İstanbul'a göç üzerine yapılmış çalışmalara referansla benzer dayanışmanın hala varlığını koruduğuna dikkat çeker.[2]

Göçmen olma durumunun siyaseten sınırlarının çizilmesi ve göçmen olmak nedeniyle ortaya çıkan dayanışma ihtiyacını karşılamak için kurulan ilişkilerin teması (hemşehrilik) benzer olsa bile, hemşehrilik dayanışması bugün yeni içerikler kazanmış durumda.

Hemşehrilik dayanışmasının yüzyıllardır İstanbul hayatında bulunuyor olması, varlığını aynı içerikle devam ettirdiğini göstermez. Aksine, 18. yüzyılda başlayan Sanayi Devrimi toplumsal ilişkileri tüm dünyada kökten dönüştürmüştür. Sanayileşme nüfusun büyük çoğunluğunun köylerde basit teknolojiyle kendine yeterli tarımla uğraştığı toplumdan, nüfusun büyük çoğunluğunun dünya ekonomisine entegre kentlerde sanayi, ticaret ve hizmet sektöründe ücret karşılığı çalışarak geçimlerini sağladıkları topluma dönüşümüne neden oldu. Bu dönüşüm aynı zamanda insanların kentlere göç etmesi anlamına gelir. Bu büyük toplumsal dönüşüm Batı Avrupa'da yüzyıllar içinde gerçekleşirken, Türkiye'de 1940'lı yıllardan itibaren gelişmeye başladı.[3] Bu nedenle, göçmen olma durumunun siyaseten sınırlarının çizilmesi ve göçmen olmak nedeniyle ortaya çıkan dayanışma ihtiyacını karşılamak için kurulan ilişkilerin teması (hemşehrilik) benzer olsa bile, hemşehrilik dayanışması bugün yeni içerikler kazanmış durumda.

Ana konumuz dayanışma olduğu için, dayanışmanın toplumsal ilişkilerde nasıl tezahür edebileceğinin sunulmasına öncelik vermekte yarar var. Göç literatüründe geçen dayanışma kavramının

farklı yazarlarca hangi anlamlarda kullanıldığını analiz eden Bauder ve Juffs, dayanışma kavramını Aydınlanma öncesi ve sonrası anlayışlar olarak ikiye ayırırlar ve Aydınlanma öncesi dayanışmayı "sadakat olarak dayanışma" şeklinde ifade ederler.[4] "Kendi insanına yardım" şeklinde ifade edilen bu tür dayanışma, geçmişte kabilecilikle ilgiliyken; günümüzde ise milliyet, etnisite gibi ortak köken ve/veya aidiyete dayalı dayanışma formlarında ortaya çıkar. Bu tür dayanışma aynı/benzer olanlar arasında gelişirken, farklı olanı dışlar. Bu, Durkheim'ın mekanik dayanışma olarak tanımladığı ve modern öncesi toplumlarla özdeşleştirdiği dayanışma türüne denk gelir.[5] "Sadakat olarak dayanışmanın" bugün gruba aidiyeti tanımlayan kimlik kartı gibi bir resmî; bir de tahayyül edilen topluluğu/cemaati tanımlayıcı duygusal yanı bulunuyor.[6] Bu tür dayanışma, grubun üyelerini imtiyazlı kılarken, hâlihazırdaki içerme/dışlama uygulamalarını yeniden üretme eğilimindedir.

Aydınlanma geleneğine dayanan dayanışma dört farklı özgürlük ve akıl kavramından doğar.[7] Bunlardan ilki Hobbes'un olumsuz özgürlük felsefesine dayanan "kendi-merkezli dayanışma"dır. Buna göre, çıkarcı/hesapçı birey, toplum yararına herhangi bir etik prensip veya norma dayanmaksızın –kanunlara veya grup normuna uymak kendi özgür iradesinden vazgeçmek anlamına gelse bile– zarar ve kayba karşı kendi çıkarlarını korumak için dayanışmaya girer. Bu aynı zamanda, Durkheim'ın organik dayanışma kavramlaştırmasında modern dünyanın insan anlayışına benzer.[8]

İkinci ve üçüncü dayanışma anlayışları, özgür irade ve kendi kararını verme kapasitesinin varlığı fikrine dayanan "yansıtmalı (reflexive) dayanışma" türleridir. Bunlardan biri "duygusal yansıtmalı dayanışma" olarak tanımlanan ilişki biçimidir[9] ve Hume'un bireyin kendi iradesiyle yapma/yapmama gücü olduğu anlayışına dayanır. Birey kendi duyguları, arzuları veya motivasyonları doğrultusunda, karşılıklı empati veya sempati duymasıyla dayanışmaya girer. Yardımseverlik veya mağdurla özdeşlik kurma üzerinden dayanışma bu kapsamda yer alır. Dayanışmanın kişisel bir konu olduğu bu dayanışma biçimi sempati, merhamet veya dostluk gibi ahlaki ilkelere dayanır. Yansıtmalı dayanışmanın bir diğer türü "rasyonel yansıtmalı dayanışma"dır.[10] "Rasyonel yansıtmalı dayanışma", Kant'ın toplumu bir bütün olarak gören ve evrensel olarak uygulanabilecek ahlaki kurallar anlayışına dayanır. "Rasyonel yansıtmalı" olduğunda dayanışma dünyanın iyi vatandaşı olma anlamında küresel bir sorumluluk olarak görülür, çünkü bu tip dayanışma kısmi veya politik yarışma içindeki toplulukları kapsamak yerine herkes/hepimiz için prensibine dayanır.

Son dayanışma türü "tanıyıcı (recognitive) dayanışma"dır.[11] Bu tür dayanışma, Hegel'in öznenin toplum tarafından oluşturulduğunu düşünen ve özneyi toplumla bütünleşmiş olarak gören felsefesine dayanır. Çeşitli egemenlik/ezilme biçimlerinden özgürleşme mücadelelerinin dayandığı bu anlayışta dayanışma, karşılıklılık içerir. Bu nedenle "tanıyıcı dayanışma" politik mücadelede şekillenen bir dayanışma biçimidir. Altını çizmek gerekir ki, burada sunulan dayanışma türleri analitik olarak birbirlerinden ayrılmakta; gerçek hayatta ise iç içe geçmiş durumlar olabilir.[12]

Yukarıda sayılan dayanışma türlerini akılda tutarak dünyada hemşehrilik dayanışmasını ortaya çıkaran koşullara bakmaya, "Hemşehrilik kente göç edenlerin ortaya çıkardığı bir olgu mudur?" sorusunu yanıtlayarak başlamak yararlı olacak. Çünkü hemşehrilik ilişkilerini tespit ve analiz eden öncü literatür, hemşehrilik ilişkilerini toplumsal bir olgu olarak analiz etmekte.[13]

İstanbul'da yaşayan yaklaşık her üç kişiden biri İstanbul'da doğmuş olduğu hâlde başka bir ilin kütüğünde kayıtlı.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2020 yılı verilerine göre, İstanbul'un nüfusu 15.011.868 ve bu nüfus içinde İstanbul'da nüfus kütüğüne kayıtlı olanların sayısı 2.159.995.[14] Bu iki sayı biri bütünüyle ötekinin sonucu olmayan, göç gibi toplumsal olguların ve nüfusun illere göre kütüklere kaydedilmesi gibi siyasal olguların ürünü. Bir örnekle açmak gerekirse, yine TÜİK verilerine göre 2020 yılı itibariyle Türkiye genelinde İstanbul doğumluların sayısı 8.561.291.[15] İstanbul'a göç edenlerin bir kısmının 2003 yılı öncesinde kütüğünü İstanbul'a taşımış olduğu bilgisini akılda tutarak,[16] bütün İstanbul doğumluların İstanbul'da yaşadığını varsaydığımızda, şöyle diyebiliriz: İstanbul'da yaşayan yaklaşık her üç kişiden biri (yaklaşık 6,4 milyon) İstanbul'da doğmuş olduğu halde başka bir ilin kütüğünde kayıtlı. Böylesi bir nüfusun İstanbul'daki varlığı iç göçü ortaya çıkaran nedenlerle; büyüklüğüyse İstanbul'un hâkim kent görünümünde olmasını ortaya çıkaran kalkınma politikalarıyla ilişkili. Nedeni ne olursa olsun, İstanbul'da yaşamakta olanların yirmiden fazla Avrupa Konseyi üyesi ülkenin nüfusundan daha büyük sayıda olan kısmı idari olarak "İstanbullu" olarak sayılmamakta. Bu nedenle, dayanışmaya daha yakından bakarken politik yapıyı unutmamak gerekir.

Fotoğraf Altay Tuz

Fotoğraf Altay Tuz

İstanbul nüfusu bugünkü büyüklüğüne çok kısa bir sürede ulaştı. 1950 yılında 1.116.000 olan İstanbul nüfusu 2020'de 15.462.000'e çıkarken, 1950 yılında 8.361.000 olan Londra nüfusu 2020 yılında 9.304.000 oldu.[17] Ayrıca 1950'de İstanbul nüfusu Türkiye nüfusunun %5,9'unu oluştururken, 2020'de bu oran yaklaşık olarak %18,5'a yükseldi. Bütün bu değişikliklere bağlı olarak, başta barınma, iş bulma gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması ve daha sonra ise kentte güçlenme yönündeki talepler için dayanışma ihtiyacının olduğunu söylemek mümkün. Bunlar gecekondu literatüründe başından beri yapılan tespitler.[18] Bu bağlamda ortaya çıkan hemşehrilik dayanışması Durkheim'ın mekanik dayanışma anlayışına yakın durmakta.

İstanbul'daki her üç dernekten birinin hemşehrilik derneği olması, sivil örgütlenme alanının önemli kısmının hemşehrilik temalı olduğunu gösteriyor.

Kendisinin veya ailesinin geçmişinde İstanbul'a göç hikâyesi olan ve pek çok ülkenin nüfusundan daha büyük sayıdaki İstanbullu, hayat döngüsü içinde anlamlı olan doğum, çalışma, evlenme, ölüm gibi olaylarla ilgili bütün hukuki işlemleri nedeniyle nüfusa kayıtlı olduğu yerle ilişki kurmak durumunda. Bu durum, İstanbul'da doğup kütüğü başka yerde olanların en azından bir kısmının, hayatı boyunca hiç ziyaret etmediği bir yerle köken ilişkisini asgari olarak düşünsel düzeyde sürdürdüğünü gösteriyor. Bu da, kütüğü başka ilde olanların, gündelik hayatlarında hemşehrilik dayanışmasının hiç karşılığı olmasa bile kütük işlemlerinden doğru kurguladıkları memleketleri (baba toprağı gibi) ve memlekete ilişkin aidiyet duyguları olacağı anlamına geliyor. Kaldı ki, bir yere ilişkin 'oraya ait olma' hissi ve bunun öznel anlamları, resmi kayıtlardan bağımsız olarak bir yerden başka bir yere göç etmenin niyet edilmeyen bir sonucu olarak ortaya çıkar.[19] Kısacası, göç edenler İstanbul'da bir kütüğe kayıtlı olsalar bile göç deneyiminin etkisindeler; göç ettikleri yere muhayyel olarak bağlılar ve memleketleriyle bağlantılı –Anderson'ın[20] ifadesiyle– "hayali cemaatleri" bulunuyor. Bu nedenle, özellikle İstanbul gibi metropoliten kentlerin, kültürünün içlerinde barındırdıkları kozmopolit yapıya uygun kozmopolitan değerleri üretme yönünde geliştirilmesi son derece önemli.

Kökeni benzer olarak kodlananlara güven duyma, hemşehrilik dayanışmasını kolaylaştıran bir unsur. Ancak göç edilen ortamda kurulan hemşehrilik dayanışması bütünüyle "sadakat olarak dayanışma" bağlamında kurulmamakta. Ayrıca, 1980'lerden itibaren neoliberal politikalar eşliğinde gecekondulara tapu tahsis edilmesi ve "kentsel dönüşüm" adı altında yapılan müdahalelerle, gecekondu olgusu umut mekânından rant mekânına dönüşmüş durumda.[21] Hayatta kalma mücadelesi içinde gecekonduda kurulan dayanışma örüntüsü de dönüşüm geçirmiş hâlde.

Yalnızca gecekonduların dönüşümüne bağlı olmasa da kentte güçlenme bağlamında hemşehrilik örgütlenmeleri (dernek ve vakıf) önem kazanmakta. İçişleri Bakanlığı verilerine göre İstanbul'da toplam 25.114 dernek bulunuyor ve bunun 6.877'si (%27), hemşehri derneği.[22] İstanbul'daki her üç dernekten birinin hemşehrilik derneği olması, sivil örgütlenme alanının önemli kısmının hemşehrilik temalı olduğunu gösteriyor. Üstelik bu oran zaman içinde büyük değişiklik göstermemekte. Bunun bir nedeni dayanışma ihtiyacıysa, diğeri de örgütlenme hukukunda dernek kapatma olgusunda simgeleşen güvenlik kaygısının varlığı olarak karşımıza çıkıyor. Bu atmosfer hemşehrilik dayanışmasıyla doğrudan ilgisi olmayan örgütlenme girişimlerinin de hemşehri derneği olarak kurulmasına neden olabilmekte. Başka önemli bir etken ise, siyasetin popülist politikalara dayanması ve demokrasinin seçimden seçime en çok oyu alanın sözünün geçtiği çerçevede pratik edilmesiyle beraber hemşehrilik ağlarının 1960'lardan itibaren siyasi meşruiyet kazanma bağlamında verimli kaynaklar hâline gelmiş olması.

Hemşehrilik örgütleri bağlamında gözlemlenebilen dayanışma biçimleri, "sadakat olarak", "kendi-merkezli" ve "duygusal yansıtmalı" olarak sıralanmakta.

Yukarıda sunulduğu gibi çok sayıda derneğin homojen yapıda olduğunu varsaymak mümkün olmadığı gibi, üyelerin her birinin aynı motivasyonlarla örgütlerde bulunduklarını düşünmek de yanıltıcı olur[23] (Kurtoğlu, 2012). Siyaset alanıyla oldukça karmaşık şekillerde eklemlenmiş olan bu ilişkiyi dayanışma bağlamında özetlemek gerekirse, örgütler bağlamında gözlemlenebilen

dayanışma biçimleri, "sadakat olarak", "kendi-merkezli" ve "duygusal yansıtmalı" olarak sıralanmakta. Öte yandan, "tanıyıcı dayanışma" ve "rasyonel yansıtmalı dayanışma" hemşehrilik örgütlerinde doğrudan hiç gözlemlememiş olduğum dayanışma türleri. Dayanışmanın niteliğinin "duygusal yansıtmalı"dan "rasyonel yansıtmalı"ya dönüşme olasılığı her zaman bulunur. Ancak, böylesi bir dönüşüm dışlayıcı olan yansıtmadan –rasyonel yansıtmalı dayanışmada olduğu gibi– kapsayıcı yansıtmaya, yerel ilgiden küresel ilgiye, küresel bağlamda taşra vatandaşlığı ve kültüründen, kozmopolitan kültür ve vatandaşlığa geçişi gerektirmekte.[24] Yani, baba toprağının durumunun yanı sıra dünyanın durumunun ne olduğunu öğrenmek için çabayı, kendinden başka olana insanlara ve kültürlere karşı empatiyi, tecessüsü ve tolerans geliştirmeyi, sürdürülebilir ve katılımcı demokrasiyi benimsemeyi ve başkalarıyla ilişkide dünyanın bir bölümünde olsak bile dünyayı bir bütün olarak düşünerek hareket etmeye ikna etmeye çalışmayı gerektiriyor. Böylesi bir anlayışın gelişimi için insan hakları ve hak temelli çalışma üretken bir zemindir. Ancak eğer hemşehrilik dayanışmasının varlığının tek nedeni insanlar arası ilişkiler değilse, kozmopolitan vatandaşlığın insan ilişkilerinden kendiliğinden çıkmasını beklemek hemşehrilik dayanışmasının içinde geliştiği politik yapıyı ve bununla bağlantılı olarak kozmopolitan dayanışmanın gerektirdiği etik sorumluluğu görmezden gelmek olacaktır.

Fotoğraf Altay Tuz

Notlar

1 Kırlı, C. (2016) "İstanbul'da Hemşehrilik Tabanlı Tabakalar/Yoğunlaşmalar", Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Ansiklopedisi, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (Kültür A.Ş.) Yayınları, s. 72-79.

2 A.g.e.

3 Örneğin bkz. Kıray, M.B. (2006) Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme, İstanbul: Bağlam Yayınları.

4 Bauder, H. ve L. Juffs (2020) "Solidarity' in the Migration and Refugee Literature: Analysis of a Concept", Journal of Ethnic and Migration Studies, 46 (1): 46-65.

5 Durkheim, E. (2020) Toplumsal İş Bölümü. Çev. Ö. Ozankaya, İstanbul: Cem Yayınevi.

6 Bauder, H. ve L. Juffs (2020) "Solidarity' in the Migration and Refugee Literature: Analysis of a Concept", Journal of Ethnic and Migration Studies, 46 (1): 46-65.

7 A.g.e., s. 49.

8 Durkheim, E. (2020) Toplumsal İş Bölümü. Çev. Ö. Ozankaya, İstanbul: Cem Yayınevi.

9 Bauder, H. ve L. Juffs (2020) "Solidarity' in the Migration and Refugee Literature: Analysis of a Concept", Journal of Ethnic and Migration Studies, 46 (1): 46-65.

10 A.g.e., s. 50-51.

11 A.g.e., s. 51.

12 A.g.e., s. 51.

13 Örneğin bkz. Dubetsky, A. (1976) "Kinship, Primordial Ties, and Factory Organization in Turkey: An Anthropological View", International Journal of Middle East Studies, 7(3): 433-451.

14 TÜİK (2020) İkamet Edilen İle Göre Nüfus Kütüğüne Kayıtlı Olunan İl, 2008-2020.

15 TÜİK (2020) Doğum Yeri ve Cinsiyete Göre Nüfus, 2014-2020.

16 21.10.2003 tarihli 4992 Sayılı Nüfus Kanunu'nun Bir Maddesinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun ile 5.5.1972 tarihli 1587 Sayılı Nüfus Kanunu'nun isteğe bağlı olarak kütük yer (il) değişikliğini düzenleyen 28 maddesi kaldırılarak, kütük kaydının başka bir yere alınması sınırlandırılmıştır. Ayrıca bkz. Bozbeyoğlu, A.Ç. ve Rittersberger Tılıç, H. (2011) "Türkiye'de Değişen Nüfus Bilgi Sisteminin Kamu Yönetimine Katılan ve Kamu Hizmetlerinden Faydalanan "Vatandaşla" İlişkisi", Amme İdaresi Dergisi, 44(1): 89-112.

17 https://www.macrotrends.net/cities/22860/london/population

18 Örneğin bkz. Kartal, S.K. (1978) "Kentleşme ve İnsan", Ankara: Doğan Basımevi; Erder, S. (1996) İstanbul'da Bir Kent Kondu: Ümraniye, İstanbul: İletişim Yayıncılık; Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M.M. (2013) Nöbetleşe Yoksulluk, Sultanbeyli Örneği, İstanbul: İletişim Yayınları.

19 Brah, A. (1996) Cartographies of Diaspora: Contested Identities, London: Routledge.

20 Anderson, B. (1993) Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması, Çev. İ. Savaşır, İstanbul: Metis Yayıncılık.

21 Arık, F. (2019) "Gecekonduyu Wacquant'la Düşünmek: Umut Mekânlarında Toplumsal ve Mekânsal Dönüşüm", İdeal Kent, 10 (26): 278-315.

22 İçişleri Bakanlığı'nın dernekleri sınıflandırması daha çok idari bir sınıflandırma olduğu için verilen rakamların yaklaşık değerler olarak okunması gerekir.

23 Sivil-siyasal toplum ilişkisinde hemşehrilik dayanışmasını kollamacılık bağlamında daha detaylı başka bir çalışma için bkz. Kurtoğlu, A. (2012) "Siyasal Örgütler ve Sivil Toplum Örgütleri Bağlamında Hemşehrilik ve Kollamacılık", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 67(1): 141-169.

24 Urry, J. (1999) "Globalisation and Citizenship", Journal of World-Systems Research, 5(2): 311-324.

“Dava” ve “CV”: Muhafazakâr Dayanışmanın Dönüşümü

Kökene dayalı ağlar ve din merkezli oluşumlar üzerinden gelişen dayanışma, muhafazakâr kesimlerin kent hayatında uzun zaman istihdam, güvenlik ve barınma gibi ihtiyaçlarını karşılarken kolektif kimlik kurma pratiklerine de katkı sundu. Kentleşme ve orta sınıflaşmanın etkisiyle bugün muhafazakârların dayanışma pratiklerinin şekil ve içeriğinde çeşitlenme söz konusu: Mahalle yaşamının hâlen sürdüğü Fatih’te geleneksel (konvansiyonel) ağlara yaslanan dayanışma sürüyor. Site (kent) yaşamının hâkim olduğu Başakşehir’de ise geleneksel dayanışma biçimleri yerini, bireylerin “yatırım stratejileri”nin öncelendiği örgütlü ve kurumsal ağlar üzerinden biçimlenen pratiklere bırakıyor.

İrfan Özet *

* Dr., Aksaray Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı

Dayanışma alanı, Türkiyeli muhafazakârların siyasal ve toplumsal düzeydeki iktidara yürüyüş hikâyesinde önemli bir arka plan. Öte yandan (muhafazakâr) dayanışmanın motivasyonları, örgütlenme kanalları ve işleyiş tarzı ise tek bir hat çizmiyor. Bu açıdan dönemlere ve güç ilişkilerine bağlı olarak dönüşüm geçirebiliyor. Nitekim bu yazıda, muhafazakâr mahallelerdeki dönüşümlerin önemli bir varyantı olarak “dayanışma” sahasında olan bitenleri ele almaya çalışacağım. Bu kapsamda yaşanan dönüşümle ilgili seçilen gündelik ve kamusal yaşamdaki deneyimler ise Fatih-Başakşehir adlı çalışmamdan referans alınmıştır.[1]

Öncelikli olarak belirtmek gerekir ki, 1950 sonrası taşradan metropollere doğru gelişen göçlerle birlikte, muhafazakârlığın kentsel, sınıfsal ve politik mecralardaki akışkanlığı hız kazandı. Taşra kökenli göçmenler, kökene dayalı ağlara başvurarak, parçası haline geldikleri kent ortamlarında hayata tutunmaya çalıştı. Aile, akrabalık ve hemşerilik temelindeki bu tür etkileşim ağlarının boyutları, dinsel teşekküllerin de katılmasıyla giderek genişledi. Dolayısıyla başlangıçta istihdam, güvenlik ve barınma arayışlarına cevap verirken, din merkezli motivasyonların şemsiyesi altında kolektif bir bilincin yerleşimi söz konusuydu. Bir diğer ifadeyle, din-siyaset-kültür üçgeninde hayat kazanan bir toplumsal kimlik.

Başlangıçta istihdam, güvenlik ve barınma arayışlarına cevap verirken, din merkezli motivasyonların şemsiyesi altında kolektif bir bilincin yerleşimi söz konusuydu. Bir diğer ifadeyle din-siyaset-kültür üçgeninde hayat kazanan bir toplumsal kimlik.

Kuşkusuz yukarıdaki sosyolojik dinamiklerin dışında, devlet merkezli gündemler de İslami hareketin kent ortamlarında yakaladığı trendin arka planında önemli rol oynuyordu. Nitekim anti-komünist motivasyonların bir devlet siyaseti olarak geliştiği 1980 öncesi konjonktür, “Türk İslamı”nın birçok bileşenine kitle dünyasına açılma imkânı sunmaktaydı. Sözgelimi sufi tarikatlar ve cemaatlerle sosyal İslam; politik alanda ise Millî Görüş Hareketi (MGH) etrafında gelişen halkalar, Soğuk Savaş dönemine uygun bir repertuvar ve söylemle donatılmıştı. Ancak gün geçtikçe MGH kadrolarının artan tekelleşmesi ve hegemonyası karşısında, sosyal İslam bünyesindeki örgütlenmelerin büyük ölçüde paranteze alındığı bir manzara karşımıza çıkmaya başladı. Dolayısıyla partinin kamuoyu stratejileri, mitingleri, propagandaları, rahatlıkla kamusal İslam’a dair gündemin merkezini oluşturabiliyordu. Sözgelimi, çalışmada Necmi adını verdiğim ve 1980 öncesi Fatih’teki MSP (Millî Selamet Partisi) teşkilatının yöneticilerinden biri olan görüşmecinin bu konudaki anlatımları hayli manidardı:

"İlk önce Fatih'te başladı örgütlenmemiz. Anadolu'ya da buradan yayıldı. Özellikle Eminönü'ndeki Tahtakale toptancılarıyla... Anadolu'dan gelen esnaf, mal için Tahtakale'ye gelirdi mutlaka. Toptancılar, dükkân sahipleri bir nevi partinin gönüllüsü gibi çalıştılar. Elbise satanlar, ayakkabı satanlar, fırça satanlar... Onlar öyle bir çalıştı ki, bütün Türkiye'ye 'Aman kardeşim İslami bir parti kuruldu. Yardımcı olun, katılın bu harekete!' dediler. Böyle yayıldı bu dava. Yoksa başka türlü nasıl yayılacaktı. İşte Tahtakale'deki küçük sermaye, öyle bir çalıştı ki... Anadolu'dan gelen esnaf, Tahtakale'de alışveriş yapsa da yapmasa da ona en az bir saat davamız anlatılırdı.

O zamanlar hepimiz işi gücü bırakmıştık. Ben de Kapalıçarşı'daydım. Mesela biz Kapalıçarşı'dayken parti faaliyetleri için yanımda nerdeyse 15-20 tane adam çalışırdı. Partiden para falan gelmiyordu. Üç tane camiden ben sorumluydum. Nur-u Osmaniye, Çemberlitaş'taki Atik Ali Camii ve Mahmut Paşa Camii. Bu üç caminin kapısında 'Erbakan Hoca geliyor!' diye kâğıt dağıtılacaktı. Her camide nerdeyse üçer kapı vardı ve en az 20 kişilik bir ekip lazımdı. Ben o zamanlar kendi çıraklarımdan başlayarak, Kapalıçarşı'daki bütün esnaflara gidiyordum. Her birinden bir iki çırağı yanıma alıp, ellerine broşür kâğıtları vererek dağıtıyordum. Kapalıçarşı esnafları olarak, partiden hiç para harcanmadan broşür dağıtıyorduk. O kâğıdı da biz basıyorduk. Bir bakmışsın ki, ben orada 20-25 kişiyi toplayıp üç tane camiyi kontrol altına almışım. İstanbul'un en zengin yerleriydi buralar..."

Necmi'nin anlatımları, partinin örgütlenme ve kitleselleşme periyodunda eriştiği trendin önemli ölçüde dayanışmacı eylemlerle finanse edildiğini ortaya koyuyordu. Deyim yerindeyse, Kalvinist Protestanlara özgü asketik (çileci) motivasyonlarla... Öte yandan dayanışmacı teşebbüslerin sınırları, hareketin "sermaye" kanadının çok ötesinde bir kapsama sahipti. Vakıflar, öğrenci ve gençlik hareketleri, sufi topluluklar vb. bir dizi ağ etrafında varlık kazanan dayanışmacı ethos, İslami hareketin kitleselleşme hikâyesinde başrol oynuyordu. Sözgelimi hareketin 80 öncesi soğuk savaş konjonktürüne uygun biçimde geliştirdiği "Akıncılar", gençlik dünyasında üretilen dayanışmalara önemli bir örnekti. Araştırmada bu kategorideki deneyimi ise, Akıncılar'ın liderlerinden Ahmet adını verdiğim görüşmeci ortaya koyuyordu:

"Metin Yüksel, daha 17 yaşındayken 1976'da Akıncılar'ın Fatih şubesini kuracağını söyledi. Metin'le, MTTB'nin orta öğretim komitesinden birbirimizi tanıyorduk. İkimiz de aynı yaştaydık. İlk olarak Fatih'in en yoksul semti olan Haydar'da derneği açtık. Ben de o zamanlar hem MTTB'deki öğrencilerin hem de Akıncılar Teşkilatı'ndakilerin karate antrenörüydüm. Çünkü Akıncı Dernekleri'nin hemen altında, gençler gelip gitsin ve spor vasıtasıyla İslam'ı da öğrensinler diye spor salonları oluyordu.

Fatih'te o zamanlar gayrimeşru sektörler çok yaygındı. Örneğin kumarhane, fuhuş evleri, sigara, içki, uyuşturucu kaçakçılığı haddinden fazlaydı. Halkın elinden ise hiçbir şey gelmiyordu. Devlet otoritesinin yerini mafya ve ideolojik örgütler almıştı. Biz derneği kurduktan kısa bir süre sonra, bu fotoğraf değişmeye başladı. Önce, bu gayrimeşru yapılarla mücadele etmeye başladık. Kumarhaneleri kapatmaya başladık. Baskın yapıyorduk. İlk başta nasihat ediyorduk: 'Yapmayın, etmeyin' diye. Sonra bizzat mekânları basıyorduk. Zamanla kumarhaneleri, uyuşturucu ve silah kaçakçılarını bu bölgeden temizledik.

Fatih-Akıncıları olarak sadece gençler üzerinde değil, halktan da büyük destek görüyorduk. Mesela Fatih'teki derneğimizde bir dispanser açtık. Bizim teşkilatımızda olan bir iki doktor arkadaşımızla anlaştık. Odanın bir tanesine küçük bir sedye ile dolap koyduk. Ve bu doktor arkadaşlar haftada iki gün gelip, halka ücretsiz muayene yaptılar. O zamanlar bu işin kıymeti çok daha büyüktü. Çünkü insanlar hastanelere gittiklerinde kuyruklar eksik olmazdı. Tanıdığımız eczanelerden de ilaç alıp, halka ücretsiz ilaç verirdik. Bunun dışında fakir fukara olanlara yiyecek ve giyecek yardımları yapıyorduk. Bizim yaptığımız bu hizmetlerin halk nezdinde tesiri büyük olmuştu. Kısa zamanda Fatih'te çok büyüdük."

Dayanışmacı teşebbüslerin sınırları, hareketin "sermaye" kanadının çok ötesinde bir kapsama sahipti. Vakıflar, öğrenci ve gençlik hareketleri, sufi topluluklar vb. bir dizi ağ etrafında varlık kazanan dayanışmacı ethos, İslami hareketin kitleselleşme hikâyesinde başrol oynuyordu.

80 öncesi İslami dayanışmanın gençlik dünyasındaki izleriyle yüklü bu deneyim, kuşkusuz yaşanan dinamizmin temposu ve yoğunluğunu görme adına önemli bir referans niteliğinde. Aynı zamanda İslami hareketin yakın geçmişte toplumsal ve siyasal düzeyde eriştiği iktidarın arka planını aydınlatıyor. Ancak iktidar kulvarına girildiği andan itibaren, egemen topluluklara özgü rutinler de bir yerden sonra devreye girebiliyor. Özellikle de dayanışma alanlarında... Nitekim bu gerçeklik, dayanışmacı eylemlerin günümüzdeki değişen yörüngesi ve referanslarını ortaya koyuyor. Asketik motivasyonların hegemonya arzularına; amatör girişimlerin profesyonel ve kurumsal ağlara çekildiği bu periyotta, dayanışma alanı giderek "stratejik" eğilimler üzerinden biçimleniyordu. Sözgelimi yaşanan dönüşümün boyutlarını yakalama adına, örgütlü ve kurumsal STK dünyasına yönelmek hayli anlamlı gözükmekte:

"Türk Hava Kurumu Fatih şube başkanıyım. Geçen hafta kongremiz vardı. Ankara'ya gittik. Orada biri, 'Artık şu başkanları gençleştirelim' dedi. Evet, gelenlerin çoğu benim gibi yaşlıydı. Ancak gençlerle ilgili şöyle de bir durum var: Fatih'teki THK şubesinde tüzüğe göre yönetim kurulu 5 kişi olmak zorunda. Bu beş kişiyi bulmak için gittiğimde, herkes öncelikle imkânlarını soruyor: 'Acaba bize bir faydası olacak mı?' diye. Başka yerlerde de böyle artık. Ben dava adamı arıyorum. Onlar ise 'İmkânlarım ne olacak?' diyor.

Muhafazakâr dayanışmanın yerleştiği yeni kulvarda "dava adamı"na dair romantik bekleyiş, "fırsat, imkân arayışları"na sahne olan reel gerçekliğin sert yüzüne çarpıyor. Yeni dönemde sivil toplum alanı giderek politik, toplumsal ve sembolik sermaye arzularının biçimlendirdiği yatırım stratejileriyle donanıyor.

Buradaki ifadeler, 80 öncesi İslami sermaye kanadında üretilen dayanışmayı resmederken kendisine yer verdiğimiz Necmi adlı görüşmeciye ait. Necmi bugün emekli olsa da, siyasal İslam'ın Fatih'teki öncü yüzlerinden biri olarak STK dünyasında çalışmalarını sürdürmekte. Görüşme yaptığımız evrede bölgedeki birçok STK, doğrudan kendisine bağlıydı. Bu açıdan Necmi'nin anlatımlarının ortaya koyduğu sembolik haritadan ilerlersek, muhafazakâr dayanışmanın yerleştiği yeni kulvarı resmetmek daha da kolaylaşır. Nitekim "dava adamı"na dair romantik bekleyiş, "fırsat, imkân arayışları"na sahne olan reel gerçekliğin sert yüzüne çarpıyor. Yeni dönemde sivil toplum alanı giderek politik, toplumsal ve sembolik sermaye arzularının biçimlendirdiği yatırım stratejileriyle donanıyor.

"Özsöz"e göre; sivil toplum sahasındaki bu yörünge değişimi, siyasi atmosferden bağımsız ele alınamaz. Geniş muhafazakâr kitle, iktidar deneyiminin yön verdiği bu periyotta salt ekonomik sermayesini değil, kültürel ve sosyal sermayesini de genişletme arayışında.[2] Kuşkusuz bu arayışlarla beraber, sivil toplum sahasının daha kurumsal ve profesyonel yüzler aracılığıyla temsili ivme kazanmakta. Ancak formel ağların artan ivmesi, bir kısım İslami çevrelerce "ideolojik bir sapma" ya da "taviz verme" olarak tercüme ediliyor. Öte yandan diğer kanat, yaşanan dönüşümü bir "gereklilik" ya da "zorunluluk" olarak değerlendirmekte.[3]

Araştırma sahamıza döndüğümüzde ise, muhafazakâr dayanışmanın "reel" yüzünün mekânların fiziksel ve sosyolojik dokularına göre nispeten değişkenlik sergileyebildiğini görüyoruz. Sözgelimi mahalle yaşamının halen önemli ölçüde varlığını sürdürdüğü Fatih örneğinde, geleneksel (konvansiyonel) ağlara yaslanan dayanışmacı eylem setlerinin nispeten istikrarını koruduğu ortaya çıkıyor. Daha somut bir ifadeyle, ilçedeki konutların bilhassa zemin katları, bu eksendeki bir dizi dini faaliyete ayrılmıştı. Nakşi gruplar başta olmak üzere, birçok dini cereyan dergâh, Kur'an kursu, medrese gibi enformel örgütlenmeler üzerinden mahalle dünyasının parçası haline geliyor. Dolayısıyla bu tür teşekküller etrafında üretilen dayanışma, geleneksel infak kültürünün izlerini Başakşehir'e oranla daha fazla yansıtabiliyor.

Mahalle yaşamının hâlen önemli ölçüde varlığını sürdürdüğü Fatih örneğinde, geleneksel (konvansiyonel) ağlara yaslanan dayanışmacı eylem setlerinin nispeten istikrarını koruduğu ortaya çıkıyor. Başakşehir gibi site (kent) havzalarında ise dayanışma ve infak geleneği, örgütlü ve kurumsal ağların belirlediği yörüngede giderek bir "organizasyon" diline evriliyor.

Bu gerçekliğin en temel nedeni, etaplar Başakşehir'deki fiziksel dokunun kamusal etkileşimi önemli ölçüde sınırlandırıcı niteliği. Canlı kamusal yaşama dair izlere rastlamanın hayli güç olduğu bu tür site (kent) havzalarında, dayanışma merkezli girişimler daha farklı yüzler ve örgütlenmeler aracılığıyla ifade imkânı buluyor. Yabancılaşma ve bireyselleşme odaklı yaşam, kolektif dayanışmanın giderek tekno-kurumsal ağlara doğru çekilmesini sağlıyor. Nitekim dini cemaat ve oluşumların etaplar bölgesindeki temsilleri, ağırlıklı olarak kurumsal, örgütlü, formel STK ağları üzerinden gelişiyor. Dayanışma ve infak geleneği ise, bireyler arasındaki yüz yüze etkileşimlerin ötesine taşınarak; örgütlü ve kurumsal ağların belirlediği yörüngede giderek bir "organizasyon" diline evriliyor. Bu gerçeklik, aynı zamanda orta-sınıflaşma ve (site) kentleşme eşiğinin hızla yükseldiği günümüzde, muhafazakâr dayanışmanın izleyeceği yörüngeyi de önemli ölçüde görme imkânı sağlamakta.

Son söz olarak, araştırmada görüşme imkânı bulduğum ve Oktay adını verdiğim İHH başkan yardımcısı, tekno-kurumsal ağlara doğru çekilen dayanışma alanını şöyle özetliyor:

> *"Yardımlaşma kültürü azaldı. Teknik bir forma kavuştu. Yardımı alanların fotoğraflarını gönderiyoruz. En azından insanlar bunu görüyor. Vicdanların rahatlaması adına yapıyoruz. Ancak ayet-i kerimede, 'Yardımlar, önce akrabalardan başlanır. Sonra komşu, yaşlılar, dullar, yetimler, miskinler...' diye halka genişliyor. O anlamda mesele, kontrolsüz değişimimize geliyor. Farkında değiliz. Gerçekten birçok değerlerimiz mekanikleşiyor. Çünkü insana dokunmadığınız, kokusunu almadığınız hiçbir şey sizin ruhunuzda etki etmez."*

Notlar

1 Özet, İ. (2019), Fatih-Başakşehir: Muhafazakâr Mahallede İktidar ve Dönüşen Habitus, İletişim Yayınları: İstanbul.

2 Özsöz C. (2017), "Kayseri'de Ticaret Kültürünün Tarihsel Kökleri ve Bugünü: MÜSİAD Kayseri Şubesi Örneği", OPUS, Haziran, s. 286.

3 Sunar, L. (2018), Türkiye'de İslami STK'ların Kurumsal Yapı ve Faaliyetlerinin Değişimi, İlke Kurumsal Yönetim Akademisi: İstanbul, s. 58.

istanbul

İstanbul seni seviyor

Şimdi bu şehri
doya doya yaşaman için
İstanbulkart yenileniyor.

Ulaşımdan markete, restoranlardan
kafelere, cebinden telefonuna,
yeni İstanbulkart çok yakında her yerde.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

BELBİM

www.belbim.istanbul

16 MİLYON İÇİN Çalışıyoruz

Göçmen Dayanışması

2018 yılı BM verilerine göre dünyada toplam 68,5 milyon kişi yerinden edilmiş ve bu nüfusun çok ciddi bir kısmı yeni bir yaşam kurma hayali ile kentlere yerleşiyor. İstanbul da yeni bir yaşam adreslerinden biri. Göçmen dayanışmasını gerekli kılan koşulların yakıcılığı aşikar olsa da bunu sürekli hatırlatmak, canlı tutmak ve dayanışmayı kalıcılaştırmak için ne tür faaliyetlere ihtiyacımız var?

Didem Danış[·]

[·] Doç. Dr., Galatasaray Üniversitesi

2015 yazında yüzbinlerce göçmenin, Türkiye üzerinden Yunanistan'a, oradan da Avrupa'ya ulaşmaya çalıştığı dönemde sosyolog Zygmunt Bauman, "İnsanlık bir krizde ve biz oradan ancak dayanışmayla çıkabiliriz" demişti. Bauman, bu krizden çıkış için ilk yapılması gerekenler arasında da sessizlik, kayıtsızlık ve umursamazlık duvarını yıkmak ve karşılıklı diyaloğu yeniden inşa etmek gerektiğini söylüyordu.

Eskiden olduğu gibi, bugün de göçmen ve mültecilerle dayanışmanın kurulabileceği en önemli mekânlar kuşkusuz kentler. Tıpkı İstanbul gibi, dünyanın bütün büyük metropolleri çok sayıda göçmen ve mülteciye ev sahipliği yapıyor. Bugün dünyada en fazla mülteciyi kabul etmiş ülke olan Türkiye'de, en çok sayıda mülteci ve göçmen İstanbul'da yaşıyor. Göçmenlerin gündelik hayatta karşılaştığı çok sayıda soruna karşı, bazısı geçici bazısı daha uzun ömürlü farklı ölçeklerde dayanışma ağları ve hemşehrilik esaslı yardımlaşma grubu bulunuyor: 2009'da kurulan Göçmen Dayanışma Ağı, mahalle derneklerini temel alarak oluşmuş Mülteciyim Hemşerim Ağı, Okmeydanı'nda faaliyet gösteren Kadın Kadına Mülteci Mutfağı veya kendisini aynı zamanda bir dertleşme grubu olarak tanımlayan Tarlabaşı Dayanışma grubu, İstanbul'da kurulmuş mekân ve hemşehrilik odaklı ağlardan bazıları. Bunların yanında, daha az formel yapıda olsa da, doğrudan göçmenlerin kurduğu destek grupları veya İslami cemaat ve kuruluşların önayak olduğu yardım ağları da var. Tüm bu dayanışma girişimlerinin yanında, İstanbul mültecilere yönelik çalışmalar yapan çok sayıda sivil toplum kuruluşuna da ev sahipliği yapıyor. Özellikle Suriyeli mültecilerin gelişiyle beraber hızla gelişen bu alanda çok sayıda dernek insani yardım dağıtımına odaklanırken, daha az sayıda dernek de insani koruma ve hak savunuculuğu alanında çalışmalar yapıyor.

SÖYLEŞİ · RÖPORTAJ

GÖÇMEN DAYANIŞMA DERNEĞİ

2016 yılında uzun yıllardır insan hakları ve göç alanında çalışan avukat, doktor, psikolog ve sosyal çalışmacılardan oluşan gönüllü bir grup tarafından kurulan Göçmen Dayanışma Derneği (GDD) göçmenlerin temel haklara erişimine ve özellikle yerel yönetimlerle yakın çalışarak hizmetlerin hemşehrilik hukuku üzerinden ayrımcılık olmaksızın tüm kentte yaşayanlar için erişilebilir olmasına destek oluyor. Bir yandan göçmenlerin haklara erişimine destek olurken, bir yandan göçmen kadınlarla, LGBTİ+'larla, çocuklarla çalışmalar yapan GDD'den Hatice Ödemiş'e göçmenlerin kentteki dayanışmasının, göçmenlerle dayanışmanın sınır ve imkânlarını sorduk.

Fotoğraflar Bekir Dindar

Göçmenler kent yaşamında hangi zorluklarla karşı karşıya? İstanbul göçmenler için nasıl bir kent?
Göçlerle nüfusu çeşitlenen, mekânsal ve toplumsal olarak farklılaşan kentlerde göçmenler sömürü, güvencesiz istihdam, çok ağır çalışma koşulları, kadınlara dönük cinsel saldırı, taciz, çocuk istismarı, çocuk sömürüsü ve daha birçok devasa insan hakları ihlallerine maruz kalıyor. Hemen birçok alanda ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalan göçmenler yerleşik nüfus tarafından tehdit olarak görülüyorlar. Özellikle siyasi iktidar tarafından kutuplaştırıcı dil, söylem ve uluslararası pazarlıklara konu edilen göçmenler aidiyet ve evinde olma duygularından yoksun olarak yaşıyor. "Geçici koruma altındaki misafirlerimiz" şeklinde hiyerarşi içeren bir söylem kullanılıyor. Yasal statülerinin net bir şekilde tanımlanmamasından kaynaklanan yasal belirsizlik ve geçicilik onları gündelik hayatlarında çok daha fazla ihlale maruz bırakıyor. Kanuna rağmen hâlen göçmen/mültecileri kabul etmeyen devlet hastaneleri var. Hastanelerde doğum yaptıktan sonra rehin kalan kadınlar, şikâyet ederse sınır dışı tehdidiyle yüz yüze kalan tecavüze uğrayan kadın göçmen işçiler var. Tekstil atölyelerinde çocukların yaşı 8'e düşmüş durumda. Yoksulluk, kötü barınma koşulları var. Pandemi döneminde de çocukların eğitim hakkı da ciddi şekilde engellendi çünkü burada çözüm bulması gereken devlet ve kurumları ne yazık ki bu sorun karşısında bir adım atmadı.

İstanbul Türkiye'nin en fazla göçmen nüfusuna sahip ikinci kenti. Bir nevi "köksüzlüğün" en yoğun gözlemlenebileceği bir büyük metropol. Geride bırakılmış, terkedilmiş bir "dün" ile asla bütünleşilemeyen bir "şimdi" arasında kalan göçmenler/mülteciler için ne bir aidiyet duygusu ne bir evindelik duygusu vadediyor. Buna rağmen diğer kentlere oranla göçmenin "hayatta kalmasına" olanak sunan; iyi ya da kötü –ama daha çok kötü– diyebileceğimiz ve niteliği ciddi tartışma götüren barınma, emek piyasasına ve sağlık hizmetlerine, eğitim hakkına erişim gibi temel ihtiyaçların zor da olsa karşılanabildiği bir kent. İstanbul'da güvencesiz istihdam "olanaklarının" yanı sıra göçmenlerin kendi aralarında oluşturdukları sosyal ağlar nispeten kuvvetli ve göçmenlerle çalışan sivil toplum örgütü sayısı diğer illere nazaran hatırı sayılır oranda fazla.

GDD hangi konularda göçmenlerle dayanışma gösteriyor? Göçmenlerin yaşam koşullarını iyileştirmek için hangi faaliyetlerde bulunuyor?
Dil bariyeri özellikle kadınlar için en ciddi sorunlardan; kadınlar, gençler için Türkçe konuşma kulüpleri açtık. Çocukların Türkiyeli akranlarıyla birlikte öğrenmelerini sağlayacak etüt faaliyetleri düzenledik. Kadın dayanışma gruplarında belli periyotlarda göçmen kadınlar bir araya gelerek sorunlarını tartıştılar, deneyimlerini dinlediler, bazen ağladılar, ama daha çok kendi dillerinde şarkılar söylediler. LGBTI+ dayanışma grupları düzenledik. Yüz yüze buluşmalarımız pandemi nedeniyle yapılamıyor ne yazık ki.

Aslında göçmenlerin haklara erişimleri için destek oluyoruz, yol gösteriyoruz, ne yapmamız gerektiğine göçmenlerle birlikte karar veriyoruz. Hak ve yaşam mücadelesinin eşit özneleri olarak zaten kendisi politik olan meseleye siyasi çözümleri göçmenlerle birlikte bulmaya çalışıyoruz. Bunu yaparken kamuyu sorumluluğa çağırmanın dışında bu alanda çalışan diğer STK'larla iş birliği yapıyoruz. Bizim dernek olarak yetemediğimiz durumlarda kapısını çalabildiğimiz birçok STK var. Bu anlamda STK'lar arasında güçlü bir işbirliği olduğunu söyleyebiliriz. Özetle, eğitim, sağlık ve sosyoekonomik haklara erişime katkının yanı sıra hukuki destek de sunuyoruz. Birçok alanı haklara erişim bakımından stratejik olarak kullanıyoruz. Yeni yöntemler deniyoruz. Bir göçmenin kimliği yoksa hiçbir hakka erişemiyor ve kayıtlı göçmenlerin yanında kayıtsız çok sayıda göçmen var. Buna rağmen bildiğiniz gibi 2018 Temmuz ayında bir genelgeyle İstanbul ve daha birçok ilde kimlik başvuru süreci dondurulduu. Ancak buna rağmen derneğimiz 158 kişinin kimlik sahibi olmasına destek oldu.

Kent genelinde göçmenlerle dayanışma pratikleri yeterli mi? Bu yönde faaliyet gösteren çeşitli örgüt ve aktörler arasında ilişkiler nasıl? Göçmenlerle dayanışma üzerinden geliştirilen kalıcı ve yaygın hâle gelebilmesinin imkânları neler?
Açıkçası herhangi bir devletin sınırlarına dayanan insanlar, kaynaklara, hizmetlere ve haklara erişimleri nedeniyle kriz yaratan özneler olarak gösteriliyor. Çünkü hâkim anlayışa göre bu kaynaklar vatandaş/yurttaş olarak kabul edilen kişilere sağlanmalı. Üretilen ayrımcı söylemler kaynakların kıtlığından bağımsız olarak da kent sakinlerinde yabancı düşmanlığını pekiştiriyor. Çeşitli hurafeler, otobüste Arapça konuşana, ucuz işgücü olarak ağır sömürü koşullarında çalışan işçiye karşı şiddet eylemine, linç girişimine dönüşebiliyor. Gözlemlerimize göre kent sakinlerinin göçmenlerle dayanışma pratikleri bu nedenle son derece zayıf. Elbette az da olsa güzel ve umut veren pratiklerle karşılaşmıyor değiliz, ancak ne yazık ki bunlar kurucu/ dönüştürücü güce sahip pratikler olamıyor, politikleşemiyor.

STK'lar ve göçmenler arasındaki dayanışma pratikleri de ne yazık ki ekonomik kısıtlar nedeniyle süreklilik/sürdürebilirlik sıkıntısı yaşıyor. Hak temelli faaliyetlerini sürdürülebilir kılmak isteyen STK'lar kaynaklara erişim baskısı altında. Fon sağlayıcıların tercihine göre proje yazmak sahanın gerçek ihtiyacının göz ardı edilmesine neden oluyor. Bu da STK'ların bağımsız kimlik oluşturması ve politikada belirleyici söz üretmesini engelleyebiliyor.

Göçmen/mülteci alanının –kadın hareketi dışında– gönüllüsü az ama çalışanı çok. Örneğin Türkiyeli işçilerle göçmen işçiler arasında bir sınıf dayanışmasından bahsedebiliyor muyuz? Birkaç sınırlı örnek dışında sendikalar göçmen emeğini, güvencesizliği hakkını verecek düzeyde gündemine aldı mı? Dayanışma dediğimiz meselenin eşit özneler arasında gerçekleşmesinin birlikte mücadele etmeye varacak imkânlarını ne yazık ki kaçırıyoruz.

Öte yandan göçmenlerin kent yaşamında birbiriyle dayanışması söz konusu tabii. Geniş ve güçlü göçmen networkleri var. Afganistan'dan gelenler, Afrika'dan ya da Suriye'den gelen göçmenlerin ayrı ayrı networkleri bulunuyor. Birçok hemşeri ağı var, buradan birbirleriyle temas, dayanışma hâlindeler. Yani kent mültecileri için en büyük destek sosyal ağlardan geliyor. Mekânsal dağılım açısından durum çok farklı değil. Göçmenlerin kendi hemşerilerinin ya da dini vb. anlamda benzerlik taşıyan diğer göçmen gruplarıyla kümeleştikleri, aynı semtleri mahalleleri tercih ettiklerini söyleyebiliriz. Bu da kendiliğinden gettolaşmayı doğuruyor.

Emek Dayanışması

Hizmet sektörünün, sadece salgın gibi beklenmeyen koşullar değil ekonomik herhangi bir darboğazda da gözden çıkarılabilir kısmı olan kafe, restoran, perakende vb. çalışanlarının işyeri temelli veya işyeri dışında geliştirdiği dayanışma pratiklerini ortaya çıkaran koşullar neler? Bu tür yapılar ne tür faaliyetlere başvuruyor ve bu pratikleri sürekli kılmaları ne kadar ve nasıl mümkün olabilir?

Özgür Narin[*]

[*]İktisatçı, Ordu Üniversitesi Öğretim Üyesi

İşçi sınıfının işgücüne katılan her yeni kuşak, örgütsüz ve dağınık yakalandıkları için genç insanların enerjisini, canlılığını öğüten, "geçicilik" ve "görünmezlik" duygusunu doğal gibi yaşatan, kesintili emek süreçleri ile karşılaşıyor. Dünyadaki birikim, dijital teknolojilerin arkasına gizlendiği bir hızlanma süreci yaşamakta. Türkiye'de ise bu süreç ucuz emek-gücü sayesinde kendisini gizlemeye gerek duymadan güvencesiz ve keyfi çalıştırma pratiklerine yansıyarak gerçekleşiyor. Bunalım ve salgında kolayca gözden çıkarılabilen kafe, restoran ve perakende gibi sektörlerin işçileri öncelikle bu geçicilik, kesintili çalışma ve işsiz kalma koşullarına karşı bir araya gelme ihtiyacı duyuyor. Kötü çalışma koşullarını sosyal medya araçları ile deşifre etmekten dayanışma etkinliklerini paylaşmaya kadar dijital teknolojileri kullanıyorlar. Salgın ve işsizlik karşısında iş arama ve iş değiştirme yönünde dayanışma olduğu kadar, sorunları paylaşma, denenen direnç yöntemlerini başkalarına aktarma ya da en azından haberdar olma gibi işyeri ve dışında dayanışmak için sergilenen tüm bu direnç gösterme pratikleri de işçilerin birleşmesi için zengin deneyleri, dersleri barındırıyor. Bu pratiklerin sürekli kılınması, kuryenin, restoran işçisinin, kafe çalışanının, işsizin ve işten çıkarılıp direnen işçinin, yani sorundan etkilenenlerin birleşmesine bağlı. Hele bir de bu birleşme, yan yana gelip destek olmaktan öte, bir diğerinin talebini, yani sınıfın geniş kesimlerinin taleplerini herkesin talebi yapabilirse... Direncini ve ürettiği emeği de bu direnişin birliği için sunarsa...

Bu çalışanların geleceğin birlikte kurulmasına dönük önemli bir olanağı daha bulunuyor. Bu emekçiler, toplumun yeniden ve sömürüsüz örgütlenmesinde iki alanı sorgulayabilir ve birleşme kanalları açabilir: "Özel alanlarda" görünmez kılınan yeniden üretim emeğinin bir kısmının toplumsallaşmış biçimini üretir; sınıfsal karşı koyuşların bu alanı da içine alacak alternatifleri düşünülürse, ataerkiye karşı da toplumsallaşan bir mücadelenin imkânlarını açığa çıkarırlar. İkincisi ise kamusal hizmetlerin yanında metalaşmış da olsalar toplumsal hizmetlerle kesişen (yemek, temel ihtiyaçların dağıtımı ve depolanması) emek süreçleri içerisindedirler; dolayısıyla sadece grev, iş bırakma değil alternatif üretim (aşevleri, dağıtım ve depo işlevleri) işlevlerini örgütleyebilir, sınıfın yaratıcı eylem repertuarlarına katkı sunabilirler.

SÖYLEŞİ · RÖPORTAJ

KAFE-BAR ÇALIŞANLARI DAYANIŞMASI

Geçtiğimiz yılın Kasım ayından beri çeşitli yöntemlerle sesini ve taleplerini duyuran Kafe-Bar Çalışanları Dayanışması'na, yakın dönem faaliyetlerini ve sektörde bu türden faaliyetlerin önemi, sınırları ve olanaklarını sorduk.

Fotoğraflar Kafe-Bar Çalışanları Dayanışması Arşivi

Kafe ve bar çalışanları arasındaki birlikte hareket etme ve dayanışma ihtiyacını hangi şartlar zorunlu kıldı? 2021 Nisan'ında kamuoyuna duyurduğunuz "Yemek Dayanışması" isimli kampanya ve benzeri çalışmalarla çalışanların ne tür sorunlarına temas etmeyi amaçlıyorsunuz?

Hizmet sektörünün yok sayılan alanlarından kafelerde ve barlarda çalışan genç işçiler olarak, esneklik ve güvencesizlik temel problemimizdi. COVID-19 salgını öncesinde de yaşadığımız problemlere karşı örgütlü mücadelenin yollarını ararken, salgınla birlikte hak gasplarının, geçim sıkıntısının ve yoksulluğun yakıcı hale gelmesi üzerine acil olarak bir araya gelmekten başka çaremiz kalmadı.

Salgın sürecinde; işyerleri kapanan, sigortasız çalıştığı için kısa çalışma ödeneğinden yararlanamayan çalışanlar; geçinebilmenin yollarını aramak için başka işlerde çalışarak sağlıklarını tehlikeye atarken, evde kalıp Sağlık Bakanlığı'nın önerilerini uygulayabilenleri seyretmiş oldu. Sağlığından olma pahasına iş arayıp bulamayan öğrenci arkadaşlarımızsa, evlerini kapatarak ailelerinin yanına dönmek zorunda kaldı. Bir nevi yenilmişliğin ve başarısızlığın kabulü olan bu dönüş, genç kadınlar için çok daha zorlu bir süreçti. Aileden ve otoriteden kopuşu, işyerlerinde türlü mobbing ve tacize rağmen çalışarak gerçekleştiren kadınlar, tırnaklarıyla kazıdıkları kısmi özgürlük alanlarını geçinemedikleri için terk etmek zorunda bırakıldı. Biz de tam burada, ekmeğimiz ve özgürlüğümüzün elimizden alınmasına karşı tutuşan öfkeyle, birliktelikten yeşeren umudu örgütlemeye aday olduk.

Salgının başından beri altı aydan uzun açık kalamayan mekânlarda arkadaşlarımızın güvenceli çalışmasını sağlamayı amaç edindiğimiz kadar, çeşitli kısıtlamalar nedeniyle işsiz kalan arkadaşlarımızla da dayanışmayı amaçladığımız için yemek dayanışmasını başlattık. Yemek dayanışmasını, mekân sahiplerinin dükkânlarını işsiz kalan aşçıların yemek hazırlığına açarak, çalışanlara haftanın belirli günlerinde yemek çıkartmak üzerine kurguladık. Hem aynı sektörde olan aşçı, kafe ve bar işçilerinin dayanışma içinde olması hem de mekân sahiplerinin bu yatay örgütlenme ağına dâhil oluşu açısından önemsediğimiz bu dayanışmayı, tam kapanma sebebiyle fiiliyatta askıya almak zorunda kaldık. Erzak dayanışmasıyla devam ettirdiğimiz bu süreçte meselemiz, aynı sömürüye uğradığımız insanların dertlerine ulaşmak ve bu dertler karşısında birlikte mücadele etmek oldu.

Hizmet sektörünün en zorlu çalışma alanlarından kafe ve restoran çalışanları arasındaki dayanışma ilişkisini sürdürmenin ve uzun soluklu bir yapıya kavuşturmanın zorlukları veya ihtimalleri neler?

Salgınla beraber yıllarca dayatılan sektör şartlarının hayatlarımızı, geleceğimizi getirdiği hâli gördük, yaşadık. Kafeler ve barlar gibi sınırları muğlak olan bir alanda örgütlenirken, çalışanların da patronların da yaptıkları işi geçici olarak görmesi en temel belirleyen olarak karşımıza çıktı. Uzun erimli mücadeleden geri durmanın bir nedenine dönüşen bu geçicilik hâlinin sonucunda, sektörde sistemli bir sendikal örgütsel mücadelenin olmadığını, mücadele olmayınca güvenceli koşulların da mümkün olmadığını gördük. Birçok arkadaşımızı geçim derdi ve anksiyete bozukluklarıyla baş etmek zorunda bırakan bu sorunlar, Türkiye işçi sınıfının temel sorunlarının sektörümüze yansımasından başka bir şey değil. Biz de Türkiye işçi sınıfının bizim sektörümüzdeki özgül koşullarını değiştirmek için, genç işçilerin enerjisini, geçim kaynağımız olan işlerin devlet tarafından geçici ya da önemsiz addedilerek adının bile destek paketlerinde anılmadığı salgın sürecinde katmerlenen kolektif öfkemizle harmanlayarak, kalıcı ve örgütlü bir sınıf faaliyetine çevirmeyi hedefledik.

Salgının kafe ve bar çalışanları için yarattığı yakıcı sorunları ortak çözme, çözüm yollarını birlikte inşa etme ve talepleri ortaklaştırmanın örgütsel aracı olan Kafe Bar Çalışanları Dayanışması'nı salgın sonrasına taşımak, taleplerimize de sorunlarımıza da sendikal alanda yol açmak için Otel ve Turizm İşçileri Sendikası'nda şube açtık. "Emeğimizi sömürenlere soluk aldırmamak için ne yapacağız?" sorusuna karşı, Kafe Bar Çalışanları Dayanışması'nın düzenli olarak –bazı meslek odalarının tarife belirlemesi gibi– asgari yevmiye belirleyip, işçilerin çalışacakları işyerine bunu referans göstererek ücret anlaşması yapmasına önayak olabileceğini; protokol türü sözleşmelerin, meşru-militan-yaratıcı arayışların bir yolu olabileceğini düşünüyoruz. Açtığımız bu yolu derinleştirerek, sektördeki sendikal mücadelenin lokomotifi kılabiliriz. Kalıcılığımızı sağlayacak yegâne şeyin, sermayenin akışkanlık ve değişim hızına eşdeğer bir hız ve yaratıcılıkla örgütlülük ve direnme zeminleri açabilmek olduğunu biliyor; tüm sektör çalışanlarını, Kafe Bar Çalışanları Dayanışması'nda ve Otel ve Turizm İşçileri Sendikası'nda örgütlenmeye davet ediyoruz.

Kadın Dayanışması

Kadınların ev içi emeğine toplumsal bir mecra üretme gayesi içinde üretim eksenli dayanışma biçimlerini ortaya çıkaran koşullar nelerdir? Bu tür yapılar ne tür faaliyetlere başvuruyor ve bu pratikleri sürekli kılmaları nasıl ve ne kadar mümkün?

Selma Değirmenci*

*Dr., Aktivist – Araştırmacı,
KHÜ Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Merkezi

Kadınların hane içi yeniden üretimde (türün biyolojik üretimi, emek gücünün yeniden üretimi ve bakım ihtiyaçlarının yeniden üretimi) sarf ettiği emek hâlâ görünmez olmaya devam ediyor. Kadınlar, ev içi yeniden üretimde ortaya koyduğu emeğe karşılık bir ücret alamamakla birlikte emeklilik ya da sosyal güvence gibi haklara da erişemiyor. Üstelik tüm bu emek yüklerinden ücretli bir işte çalıştıklarında da kurtulamıyorlar. Patriyarkal kapitalist sistem, kadınların ücretli bir işte çalışabilmesi için ev içi yeniden üretim faaliyetlerini yine kendilerinin yapması ya da bunu organize etmesi gerekliliğini dayatıyor. Çalışma hayatındaki toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler (cam tavan ve eşit işe eşdeğer ücret vb.) ise bir başka mücadele alanı. Birçok kadın kendilerine alan açmak için ücretli işlerde çalışma hayatına katılmasının yanında, toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak ev içi yeniden üretim emeğinin de birincil sorumlusu olmaya devam ediyor. "Ataerkil pazarlık" olarak tanımlanan bu süreç kadınları güvencesiz ve esnek çalışma koşullarına zorluyor. Tüm bu nedenlerden birçok kadın hem evde hem de işte güvencesiz yaşam ve çalışma koşullarına mecbur bırakılarak "çifte mesai" yapıyor.

Ekolojik ve ekonomik kökenliler başta olmak üzere yaşanan tüm krizlerle, hanenin yeniden üretimi için gerekli olan koşulları sağlayan kadınların kendilerini gittikçe daha zorlu ve karmaşık bir sistem içinde buluyor. Patriarkal kapitalizmin bu krizleri karşısında kadınlar alternatif yollar arayışına girmekte ve birbiriyle iç içe geçmiş ayakta kalma stratejileri geliştirmekte. Bu stratejilerin ortaklaştırdığı yerde ortaya çıkan dayanışma pratikleri elbette özünde kadınların ihtiyaçlarına karşılık geliyor. Bu nedenle de kadınların dayanışma pratikleriyle örgütlenme deneyimleri kapitalist üretim ilişkileriyle etkileşim içinde olsa dahi bir tür ekonomik ve toplumsal örgütlenme zeminine de sahip. Kadınların günümüzde yaşadığı ve deneyimlediği birçok pratiğin bizlere gösterdiği de bu sürecin dönüştürücü niteliği. Kadınlara yönelik ücretli emek ve ev içi ücretsiz emek sömürüsünün karşısında konumlanan dayanışma pratiklerinin kapsayıcılığı ve sürekliliği yine kadınların patriyarkal kapitalizme karşı verdiği mücadelenin seyrine bağlı. COVID-19 gibi zorlu bir dönemden geçtiğimiz günümüzde, kendini kuvvetle hissettiren bu mücadele sayesinde kadınların dayanışmayı büyüttüğünü, güçlendirdiğini ve devam ettirdiğini görüyoruz.

SÖYLEŞİ · RÖPORTAJ

KADIN EMEĞİNİ DEĞERLENDİRME VAKFI

1986'dan beri faal Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) için kadın kooperatifçiliği, 2002 yılından itibaren yoğunlaşılan alanlardan biri oldu. Kadın kooperatiflerindeki dayanışmanın neticelerinden biri olan Simurg Kadın Kooperatifleri Birliği'nin de bir bileşeni olan vakfa bu türden faaliyetlerin önemi, sınırları ve olanaklarını sorduk.

Fotoğraflar KEDV Arşivi

Kadınları sosyal ve ekonomik örgütlenme için kooperatiflerde ve Türkiye'de Simurg Kadın Kooperatifleri Birliği bünyesinde bir araya getiren koşullar neler? Kadın kooperatifleri İstanbul'da hangi faaliyetlerle hangi sorunlarına çözümler arıyor?

Türkiye'de ilk kadın kooperatiflerinin kuruluşu –KEDV'in destekleriyle– 2000'li yılların başına uzanıyor. Kadın kooperatifi modeli özellikle dar gelirli ve yoksul kadınların yoksulluğa karşı ortak ihtiyaçları etrafında örgütlenmeleri için kritik öneme sahip. Kadınlar kooperatif çatısı altında sadece ekonomik çıkarlar için bir araya gelmiyor, aynı zamanda bulundukları bölgede ortak sorunlarına yerelden çözümler üretiyor, sosyal ve ekonomik değerler yaratarak kalkınmada önemli bir rol oynuyor. Bugün Türkiye'nin her yerindeki kadın kooperatifleri;

- Açtıkları merkezlerle, okul öncesi eğitim hizmetleri veriyorlar; mahalle yuvaları, oyuncak kütüphaneleri, rehabilitasyon merkezleri açıyorlar.
- Gıda, tekstil, eğitim gibi sektörlerde ortak işler kuruyor; kadınların ekonomik hayata katılımlarını teşvik ediyorlar.
- Benzer sorunları için birbirlerine destek oluyor ve ihtiyaçlarına göre eğitimler düzenliyorlar.
- Mahallelerde iletişim ağları oluşturuyor; kadın ve çocukların ihtiyaçlarıyla yerel yönetim arasında köprü kuruyorlar. Mahallelerini kadınlar, çocuklar ve herkes için daha iyi bir hale getirmek için çalışıyorlar.
- Simurg, Türkiye'deki kadın kooperatiflerinin ulusalda faaliyet gösteren tek üst birliği. Simurg, kadın kooperatiflerini, aralarındaki iletişimi ve dayanışmayı güçlendirmek için faaliyetler yürütüyor ve önceliklerini gündeme getirmek için savunuculuk çalışmaları yapıyor.

İstanbul'daki kadın kooperatifleri, gıdadan tarıma, tekstile, erken çocukluk eğitiminden engelli çocukları için özel eğitim ve rehabilitasyon gibi birçok alanda faaliyet gösteriyor. Son yıllarda sık sık bir araya gelen İstanbul'daki kadın kooperatifleri, birlik içinde hareket edebilmek için İstanbul Kadın Kooperatifleri Koordinasyonu'nu kurdu. İstanbul'un farklı ilçelerinden 14 kadın kooperatifinin dâhil olduğu bu koordinasyon grubu kamu, özel sektör, akademi ve sivil toplum ile ilişkilerin ve savunuculuk faaliyetlerinin dayanışma ile yürütülmesini sağlıyor. Kooperatifler birbirleri ile deneyimlerini paylaşırken, kendileri için önemli gündemler oluşturup, bu konularda ortak kararlar alır ve uygularlar. Genelde ayda bir toplanan koordinasyon, gündemin yoğunluğuna ve ihtiyaca göre de toplantılarla durum değerlendirmesi yapar. Pandemi öncesinde farklı kooperatiflerin ev sahipliğinde gerçekleştirilen toplantılar pandemi süresince çevrimiçi olarak devam etmiştir. Koordinasyonun kolaylaştırıcılığını da geçici olarak KEDV yürütüyor.

Kadınların sosyal ve ekonomik dayanışma faaliyetlerini sürekli kılmalarının, kooperatif ve benzeri yapılarını kent yaşamının kalıcı bir bileşeni haline getirmelerinin önündeki engeller veya imkânları neler?

Kendi ihtiyaçları doğrultusunda bir araya gelen, dayanışmayı örgütleyen, kendilerinin liderliğinde toplumsal bir dönüşüme aracılık eden kadın kooperatifleri ve yerel kadın örgütleri önemli potansiyellere sahipler. Öncelikle bu yapıların, kendi yerellerine dair bilgilere doğrudan ulaşma imkânı var. Yereldeki ihtiyaçlarına ilk elden çözüm arayan yapılar olmalarından ötürü, ele alınması gereken sorunları tespit eder, bu konuda farkındalık oluşturur, bu alanda çalışır ve daha sonra üzerinde çalışacaklar için kritik olan bu bilgiyi saklarlar. Kadın örgütlerinin diğer önemli bir imkânı da sahip oldukları iletişim ağları. Çoğu zaman bir sorunun çözülmesine yönelik hızlıca bir araya gelebilir ve güç birliği yapabilirler. Bu anlamda çok çeşitli iletişim ağlarına sahiptirler ya da bu ağların kurulmasında önemli rol oynarlar. Kadın kooperatiflerinin yerelde önemli bir özne haline gelmesindeki önemli diğer bir unsur da gönüllülüğe dayanan insan kaynağı. Bu yapılarda, motivasyonu dayanışmalarından kazanan, sorunların çözümünde istekli ve toplumsal fayda sağlamaya gönüllü gruplar birlikte çalışabilirler.

Sahip oldukları potansiyeller gibi, kadın örgütlerinin kent yaşamının bir öznesi olmalarının, bağımsız bir paydaş olarak var olmalarının önünde çeşitli engeller de var. Bunlardan ilki ve belki en önemlisi mali kısıtlılıklar. Kendilerine göre çok daha büyük şirketlerle benzer mali yükümlülükleri olan bu yapılar, KEDV olarak 2019 yılında İstanbul'da kadın örgütleri ile yürüttüğümüz araştırmada da gördüğümüz üzere, çoğu zaman pazara, fon ve hibelere erişmekte zorluk çekiyor, faaliyetlerini yürütecek mekân bulmakta ve teknik ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk yaşıyor. Çoğu zaman kendi yerellerinde iş birlikleri yoluyla çalışmalar yürüten bu yapılar için önemli bir engel de yerel yönetimlerle ilişkiler. Birçok gelişmeye rağmen belediyelerle iş birliği yapmak, birlikte çalışmak daha çok belediyelerin inisiyatifinde ve yine çoğu zaman bu durum kadın örgütleri ile belediyeler arasında eşit olmayan hiyerarşik ilişkilerin kurulmasına sebep oluyor. Kadın örgütleri kamu kurum ve kuruluşlarında kendilerine kolay ulaşılabilir bir muhatap bulamıyor, bulsalar bile bu ilişkiler organik, bireysel ilişkilerin ötesine geçemiyor.

Sanat Üreticileri Dayanışması

Sanat üreticilerini, bu alandaki emeğiyle hayatını sürdürenleri birbiriyle dayanışmaya yönelten koşullar neler olageldi? Sanatçılar arasındaki dayanışma genellikle hangi yöntemlerle gerçekleşti? Geçmişten bugüne baktığımızda bu pratikleri kalıcı oluşumlar hâline getirmenin olanakları ve sınırları nelerdir?

Feyyaz Yaman[·]

[·]Karşı Sanat Çalışmaları

Genel anlamda güzel sanatlar, atölye geleneği ve malzeme deneyimi üzerine oturur. Bu süreç bireyselliğin, yaratıcı rekabetin ve içselleştirmenin arayışlarına bağımlı olduğu ön kabulü üzerine kurulu. 12 Eylül ve Berlin Duvarı'nın yıkılışını kırılma noktası olarak aldığımız bir miladın öncesinde, yani toplumsallığın ve sosyal devlet anlayışının merkezde olduğu bir dünyada, Türkiye şartlarına özgün bir devletçilik anlayışına yaslanan kültür politikaları sanatçı üretim koşullarının belirleyici unsuru oldu. Kadro imkânı sağlayan akademik eğitim kurumları ve devlet resim-heykel sergileri, sanatçıları onurlandırmanın ve sanatçıların "görünür olmasının" güvenceli mekânları olarak öne çıktı. Bağımsız sanatçı ve bağımsız atölye mekânı ilişkisi bu yüzden devletle ilişkiyi de sorgulayan bir özgürlük anlayışına bağlı "politikleşme" bilincini içermekteydi.

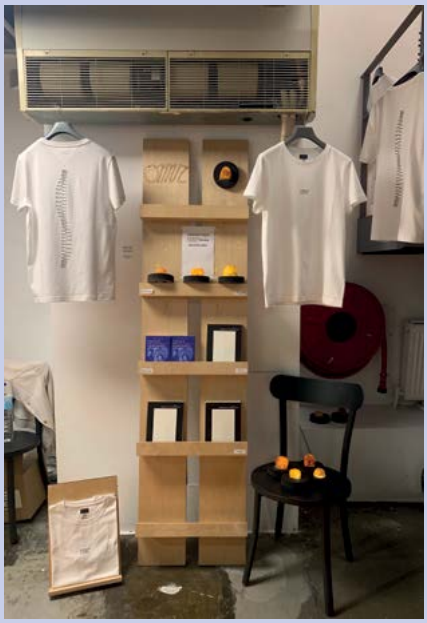
Özellikle 60'lı yılların dinamizmiyle öne çıkan bağımsız, dayanışmacı ve toplumsal özne karakteri, dernekler ve meslek odaları etrafında örgütlenme sürecini 70'li yıllarda kitlesel bir hâle getirdi. "Görsel Sanatçılar Derneği" de bu anlamda öne çıkan bir kurumdur. Yüksek katılımlı dernekleşme hareketleri, öğrenci kooperatifleri ve üniversitelerde öğrenci temsilcilikleri üzerinden eğitim sorunlarına dönüştürücü müdahale olanakları, örgütlü diğer meslek kuruluşları ve sendikalarla olan yakınlaşmalar, zamanın "bütünleyici" bakış açısına uygun gelişmeler olarak okunabilir. Yerel yönetimlerle olan katılımcı ilişkiler ve dergicilik gibi ortaklaştırıcı iletişim kaynakları, eleştirel dilin güçlenmesinin ekonomik ve entelektüel zemini olmuştu. Sokak ve gündelik yaşam, "dışarı" kavramını, karşı kamusallık alanının imkânlarını genişletmiş, ekonomik ilişkileri de, hem ölçek olarak hem de disiplinlerarasılıkla gündelik yaşam deneyiminde buluşturmuştu.

"Piyasalaşma" ilkesine bağımlı kılınan dünyada, Türkiye özelinde 80 darbesi sonrasında unutulan ve unutturulan kolektif yaşam anlayışının yerine geçen markalaşma, rekabetçi bireysellik, özelleştirme politikaları, sanatı ve sanatçıyı, hizmet sektörünün ve teknolojik gelişimin başatlığında sahte bir "benlik" virtüözlüğüne sürükledi. Küreselleşme olarak tanımlanan "yeni dünya", sınırsızlık tanımı ile sınırlı bir özgürlüğü dayatırken büyük şirketlerin gölgesinde düzenlenen sanat etkinlikleri organizasyonları ve kolaylaştırıcılığı aracılığı ile de içselleştirildi. Böylelikle sanatçının gündelik yaşam sorunları ve ekonomik zorlukları görünmez ve konuşulmaz kılındı. Eleştiri yerini ironik olana, toplumsal değer yerini popülist ve kitch söylemlere bırakırken sanatçıların "inisiyatifler", gruplaşmalar veya kuratöryel başlıklar altında toplanmaları kamusal alan-sanat-siyaset ilişkisini galeri ve sergi mekânlarına sıkıştırdı. Bugün bireyselliğin piyasasındaki bu sıkışmışlık sanatçıyı olduğu kadar sanatın kendisini de zayıflattı ve korunmasız kıldı.

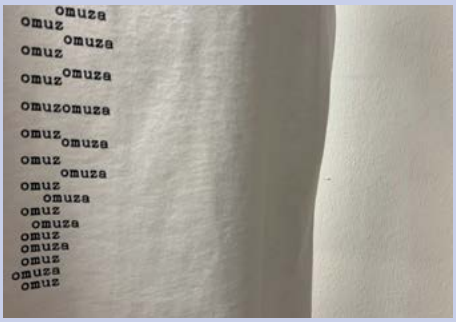
SÖYLEŞİ · RÖPORTAJ

OMUZ DAYANIŞMA VE PAYLAŞIM AĞI

Kültür-sanat alanının 2020 yılında COVID-19 kısıtlama koşullarından aldığı ağır pay eşliğinde bir yandan alanın üreticileri arasında maddi destek ağını örmek, bir yandan da bir arada oluşu kuvvetlendirmek için faaliyetlerini sürdüren Omuz inisiyatifine çalışmalarını ve alanlarında bu çalışmaları sürdürmenin sınır ve olanaklarını sorduk.

Fotoğraflar Sevim Sancaktar

Sanat alanındaki üretimleriyle hayatını geçindiren binlerce insanı yardımlaşma talep etmeye ve dayanışmaya yönelten koşullar neler? Maddi destek almak isteyenleri destek sağlamak isteyenlerle bir araya getiren kaynak paylaşım ağınızla sanat alanında çalışan ve üretenlerin ne tür sorunlarına çözüm üretmeyi amaçlıyorsunuz?
Omuz, zaten var olan sorunların daha da görünür olduğu bir dönemde ortaya çıkmış, karşılıksız kaynak paylaşımının aciliyetine ve dayanışmaya inanan bir grup kültür sanat emekçisinin 2020 yılında başlattığı, devamlılığının hepimizin katkısıyla mümkün olacağı gönüllü bir hareket.

Ekonomik güvencesizlik kültür-sanat alanının en temel sorunlarından biri. Kültür sanat aktörlerinin birçoğu ek işlerle geçimini sağlıyor ya da proje bazlı çalışıyor. Omuz, aciliyetle bu ekonomik ihtiyaca bir cevap verebilmek niyetiyle bir aracı yapı olarak gönüllülerin yürüttüğü bir oluşum. Ama bugün geldiği noktada ekonomik aracılığın yanı sıra, alanın temel sorunlarına dair çalışan bir sözlük grubunu da barındırıyor, konuşmalar düzenliyor, düzenli toplantılar yaparak dayanışma ve örgütlenmenin nasıl mümkün olabileceğini alanın aktörleri ile tartışıyor, fikir alışverişleri yapıyor.

Görsel sanatlar alanında çalışan ve üretenler arasında bir kaynak paylaşım ağı olan Omuz, maddi destek almak isteyenleri destek sağlamak isteyenlerle bir araya getirerek bugüne kadar alınan 916 başvuru arasından 212 kişiye kaynak yarattı.

Omuz'a Türkiye'de yaşayan, COVID-19 süreciyle birlikte iş kaybına uğramış görsel sanatlar alanında çalışan, üreten, bağımsız ya da bir kurum yapısı içerisinde olan ve öncelikli olarak barınma, yemek ve sağlık gibi temel ihtiyaçları kesintiye uğramış sanat emekçileri destek almak üzere başvurabiliyor. Destek tutarları olarak günümüzde aslen çok cüzi olan 1000 liralık bir rakam belirledik. Burada amaç biraz da kişisel bağışseverlik ve imece olgularını tetiklemek, herkesin elini taşın altına koyabileceğini ve bununla da bir fark yaratabileceğini göstermekti. Omuz'un verdiği omuz elbette kimseye kalıcı bir çözüm sağlayamaz ancak yalnız olmadığımızı bilmek, görsel sanat alanının bir bütün olarak her parçasının iyi ve hayatta olmasını mümkün kılabilmek için bir çaba göstermenin değerli olduğuna inanıyoruz.

Şu anki sistemde destek alacak kişiler, bilgisayar yazılımının rastlantısal seçimi ile belirlenerek destek verecek kişilerle eşleştiriliyor. Başvuru sırası belirleyici değil. Doldurulan başvuruda yer alan kriterlere göre bir öncelik sırası oluşturulmuyor, değerlendirme ya da eleme yapılmıyor. Bu şekilde, her sanat emekçisinin değerinin eşsiz olduğunu da vurgulamış oluyoruz: Her üretim biriciktir ve herkesin sürdürülebilirliği değerlidir.

Sanat alanında çalışanlar arasındaki dayanışma ilişkisini sürdürmenin ve uzun soluklu bir yapıya kavuşturmanın zorlukları ve ihtimalleri neler?
Omuz, yapı olarak dernek ya da vakıf değil; kendi adına ödeme kabul etmeyen, bağış ve yardım toplamayan komisyon almayan ve sadece aktörleri buluşturan tamamen gönüllülük esasıyla kurulmuş bir oluşum/girişim. Bu elbette pandeminin ilk ortaya çıktığı dönemde bir acil destek programı olarak kabul görse de, sürecin devamı bu oluşumun da yapılanması gerekliliğini gündeme getiriyor. Daha düzenli ve daha büyük bir destek havuzu oluşturabilmek için bu gönüllü yapıyı şekillendirme gerekliliği belirginleşmeye başladı. Pandemi derdinden kurtulsak bile alanımızın sürdürülebilirlik ve gelir-gider hastalığının devam edeceğini biliyoruz.

Omuz çağrısı aslen görsel sanatlar alanında, sanatçısından muhasebecisine, nakliyecisinden küratörüne, sanat dergisi dağıtıcısından heykel kalıpçısına, yazarına, atölye asistanına, çerçevecisine, galeri çalışanına, editörüne varan çok sayıda bileşeni de görünür kılmış oldu. Uzmanlaşmış bu kişilerin görsel sanatlar alanının bir parçası olduğuna, COVID-19 süreciyle daha da belirginleşen ekonomik sıkıntıdan herkesin etkilendiğine ve iş bazında çalışan bu insanların güvencesiz olduğuna dikkat çekmeyi ve bu konuların ele alındığı bir tartışma alanı açmayı dilledik. Omuz ile başlayan bu çalışmanın gelecekte dayanışma temelli bir meslek birliği oluşumu için de bir başlangıç olabilmesini elbette düşünüyoruz. Aslında sadece görsel sanatlarda değil, tüm alanda ciddi bir kırılgan yapı var. Günümüzdeki çok farklı sanat oluşumlarının, devletin belirlediği sanat tanımları dışında üretim yapan sanatçıların ve bu alanın profesyonellerinin mesleki tanımsızlıkları, beraberinde sigortasızlık, emeklilik güvencesinden mahrumiyet ve sanat piyasası dinamiklerine karşın savunmasızlığı beraberinde getiriyor. Üzerine eğilmek, düşünmek ve politika değişikliğini tetiklemek için çok çalışılması gerekiyor.

Birlikte, Daha Güçlü: “Geceleri de, Meydanları da, Sokakları da Terk Etmiyoruz!”

Elif Sidar Ökdemir

Kadın hareketi patriyarkaya karşı haklı ve ısrarlı özgürleşme, eşitlik ve bağımsızlık mücadelesini Osmanlı döneminden bugüne değin sürdürüyor. Eğitim ve oy hakkı gibi eşit yurttaşlık talepleriyle 19. yüzyıl sonlarında ortaya çıkan birinci dalga feminizmi, Türkiye’de 1980’lerle birlikte toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik düzlemde kazanılmış hakların gündelik hayata yansıması talebi ve hayatı sınırlayan norm ve ilişkileri doğuran erke karşı mücadeleyi görünür hâle getiren ikinci dalga feminist hareket takip etti. Aile içi şiddet, eşitlik, sosyal güvence, eşitlikçi istihdam ve beden tahakkümünün farklı biçimlerine karşı kadın hareketi; “özel olan politiktir” mottosuyla 80 sonrası siyasal olarak da görünür olmaya başladı. Tartışmalarını teorik ve politik düzlemde yayınlar, paneller ve konferanslarla birlikte yaygınlaştırmaya ve örgütlenmeye başladı. Bunları takip eden miting ve kampanya gibi kitlesel yöntemlerin yanı sıra bu örgütlülükler; danışma merkezleri, sığınaklar ve kadın hareketinin belleğini oluşturmaya yönelik kadın araştırmalarının yapılmasına ve yeni merkezlerin kurulmasına da öncülük etti. 90’lı yıllarla birlikte kadın hareketinin kitleselleşme ve kurumsallaşma girişimleri devam ederken, 2000’ler kurumsallaşmanın ve platformların yaygınlaştığı, kimlik mücadelesinin öne çıktığı ve feminizmin Türkiye’deki varlığının daha da görünür olduğu yıllardı. 2010’lar ise uzun yıllar süren bu mücadele ve kazanım izleğini geriye doğru taşımaya yönelik hamlelerle, kadınların yaşamları ve bedenleri üzerindeki baskıların arttığı, kürtaj ve sezaryen yasakları gibi uygulamaların gündeme geldiği ve kadın hareketinin Gezi Direnişi’nin bir parçası olduğu yıllar oldu. 2020’lerde ise pandemi ile birlikte artan bakım yükü, ev içi şiddet ve İstanbul Sözleşmesi’nin fesih kararına karşı örgütlülüğünü sürdüren hareketin gelecek yıllarda daha da ivme kazanarak güçleneceğini tahmin etmek zor değil.

Geçen zaman içerisinde büyük bir ısrar, süreklilik ve dayanışmayla cinsiyete dayalı her türlü şiddetin karşısında yatay ilişkilenmelerle bağımsızlığını kuran kadın hareketinin talep ve söylemlerinin bir kısmı değişse de, var olma mücadelesi, söylemlerini kamusal alanda dile getirebilme isteği, özgürleşme, örgütlü ve görünür olma talebi hâlâ baki. İstanbul da geçmişte olduğu gibi, süreklilik, birikim ve geçişler üzerinden okunması gereken kadın hareketinin mekânı olmayı sürdürüyor. Kadınların özgürleşme mücadelesinin İstanbul’daki uzun izleğinin kısa bir kesitine 1990 yılında kadın hareketinin belgelenmesi ve korunması amacıyla, kadınların öncülüğünde kurulan Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı koleksiyonlarından yararlanarak bakıyoruz.

Bu bölümün hazırlanmasına koleksiyonlarını açarak katkı sunan, başta Hülya Hayatseven olmak üzere Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı’na teşekkür ederiz.

1913'te Osmanlı feministlerinin kadın haklarını savunmak, kadınların giyimine yönelik kuralların yeniden düzenlenmesi, kadınların çalışma hayatına girmesi ve kadınların eğitiminin iyileştirilmesi amacıyla kurdukları ilk resmî kadın derneği "Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti" üyeleri ve cemiyetin çıkış noktası olan Kadınlar Dünyası dergisinin yazarlarından Belkıs Şevket'in katıldığı uçuş.

1 Aralık 1913, Ayastefanos Tayyare Meydanı, İstanbul. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı – Görsel Koleksiyon

Kadınların siyasal haklarını elde etmesi ve sosyal yaşama eşit katılımını amaçlayan Türk Kadın Birliği'nin 1930'da kadınların yerel seçimlere katılma hakkını elde etmelerini kutlamak için düzenlediği Sultanahmet Mitingi ve miting sonrasında Taksim Abidesi'ne çelenk bırakılırken.

11 Nisan 1930, Sultanahmet, Fatih. İstanbul.Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı – Görsel Koleksiyon

1970'lerde kadın hareketinin sosyal, ekonomik hak ve özgürlüklerinin somut olarak uygulanması talebinin Türkiye solu ve işçi hareketi içinde yer bulmasıyla kurulan ilk sosyalist kadın kuruluşu İlerici Kadınlar Derneği'nin 1 Mayıs İşçi ve Emekçi Bayramı'ndaki korteji.

1 Mayıs 1976, Taksim, İstanbul. İstanbul.Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı – Görsel Koleksiyon – Dia Arşivi

12 Eylül sonrasında gerçekleşen izinli ilk kitlesel yürüyüş olan aile içi şiddet ve dayağın meşrulaştırılmasına karşı Kadıköy İskelesi'nden başlayarak Yoğurtçu Parkı'na kadar devam eden, yaklaşık 2500 kadının katıldığı, kadın hareketi için dönüm noktası kabul edilebilecek "Dayağa Karşı Dayanışma Yürüyüşü". Kampanyayla başlayan hareket, bu eylem aracılığıyla kurumsallaşmanın ilk adımlarını atmış, şiddete maruz kalan kadınlar için danışma merkezleri ve sığınaklar açılmasına; 1991'de Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 1993'te ise Kadın Dayanışma Vakfı'nın kurulmasına ön ayak olmuştur.

17 Mayıs 1987, Yoğurtçu Parkı, Kadıköy, İstanbul. İstanbul.Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı – Görsel Koleksiyon – Dia Arşivi

1989 Şubat ayında Ankara'da düzenlenen 1. Feminist Hafta Sonu'nda, Kadın Dayanışma Derneği'nin hazırlığını başlattığı kampanyanın uzantısı olarak, Mayıs ayında İstanbul'da Kadın Kurultayı'nı terk eden feminist gruplar Kadın Kültür Evi'nde örgütlenmeye başladı. Ağustos ayında cezaevindeki tutuklulara uygulanan şiddete karşı kadınlara siyah giyme çağrısı yaparak kampanya örgütleyen 11 kadının gözaltına alınması sonrası Kadıköy-Karaköy vapurunda Mor İğne satışıyla başlayan, "Bedenimiz Bizimdir; Cinsel Tacize Hayır" kampanyası yürüyüşü.

2 Kasım 1989, İstanbul. İstanbul.Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı – Görsel Koleksiyon

1986 yılında, seks işçiliği yapan bir kadının dört erkek tarafından kaçırılarak tecavüze uğraması üzerine Anayasa Mahkemesi tarafından oy çokluğuyla "bir seks işçisi ile iffetli bir kadının eşit olmadığı" gerekçesiyle ceza indirimi uygulanmasına karşı, ilgili yasa maddesinin kaldırılması için İstanbul'da "Bedenimiz Bizimdir; Cinsel Tacize Hayır" kampanyasını sürdüren feministler tarafından "Bütün Kadınlar 438'e Karşı" kampanyasına dönüştürülen yürüyüş.

18 Şubat 1990, İstanbul. İstanbul.Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı – Görsel Koleksiyon – Dia Arşivi

2003 yılından beri her yıl patriyarkaya, cinsiyetçiliğe, ayrımcılığa, heteroseksizme ve erkek şiddetine karşı 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü'nde İstiklâl Caddesi'nde düzenlenen Feminist Gece Yürüyüşü.

8 Mart 2021, Taksim, İstanbul. İstanbul.Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı – Görsel Koleksiyon - Güliz Sağlam Arşivi

Dönemin İstanbul Büyükşehir Belediyesi Nurettin Sözen, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nın açılış töreninde konuşma yaparken.

14 Nisan 1990, Fener-Haliç, İstanbul. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Görsel Koleksiyon

Kadına yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla 2011 yılında TBMM'de onaylanan "Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi" ya da bilinen adıyla "İstanbul Sözleşmesi"nin hukuksuz feshine karşı Kadıköy'de düzenlenen kadın eylemi.

Mart 2021, Kadıköy, İstanbul. İstanbul.Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı – Görsel Koleksiyon - Güliz Sağlam Arşivi

KADIN DAYANIŞMASININ SOMUT BİR ÖRNEĞİ

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı

Kadın tarihinin belleğini oluşturacak materyalleri toplamak, korumak ve bu belleğin aynı zamanda erişilebilir olmasını sağlamak amacıyla çalışmalar yürüten Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi, 1990 yılında İstanbul'da kadın emeği ve dayanışması ile kurulmuş bir vakıf. Türkiye'de 1980'lerden itibaren ivme kazanan kadın hareketinin belgelerinin sağlanması ve korunması amacıyla, beş kadının öncülüğünde yurt dışındaki örneklerine benzer bir merkez oluşturularak, çoğunluğu kadınlardan oluşan 200'e yakın kişinin maddi desteğiyle vakıf kuruluşu gerçekleşti.

Vakıf ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin dayanışması da 31 yıldır Türkiye'de örneği çok az görülen özgün bir işbirliği olarak sürüyor. Halka açık ve özel konulu bir kütüphane hizmeti vermek üzere hâlen kullanılan Fener'deki yapı, Nurettin Sözen'in belediye başkanlığı döneminde vakfa tahsis edildi.

Bugün kütüphanede "Özel Arşiv"den "Kadın Örgütleri ve Örgütlenmeleri"ne, "Efemera"dan "Kadın Sanatçılar"a farklı başlıklarda 16 koleksiyon bulunuyor.

Vakfın arşivinde Türkiye'de kadın konusunda yapılmış araştırmalar, kadın edebiyatçıların eserleri (roman, öykü, şiir, deneme), Türkiye'de ve dünyada kadın hareketi ile ilgili çalışmalar, harf devriminden önce kadın konusunda yazılmış veya kadınların yazmış oldukları kitaplar ve kadın yazarların imzalı kitapları olmak üzere binlerce eser yer alıyor.

Vakıf, kuruluşundan bugüne Osmanlıca dergilerin çeviri yazımları, bibliyografyalar, özel arşiv katalogları, sempozyum bildiri kitapları, ajandalar ve Türkiye Kadın Thesaurusu olmak üzere 50'den fazla yayın üretti. Ayrıca, sayısı 400'e ulaşan kadın odaklı panel, sempozyum, konferans, konser, sergi ve şenlikle kadınların yaratıcılığına, bilimsel ve sanatsal üretimine, fikirlerini toplumla paylaşmasına ve seslerini duyurmasına olanak sağladı.[1]

1 Farklı etkinliklere ev sahipliği yapan Fener'deki tarihi binanın 30 yılı aşkın süredir bir kadın belleği olarak kullanımına olanak sağlayan, verimli bir işbirliğini sürdürdüğümüz İBB'ye de buradan teşekkürlerimizi yinelemek isteriz.

YENİ SOSYAL POLİTİKA ANLAYIŞI: **SİSTEM MEZUNİYETİ**

Yavuz Saltık *

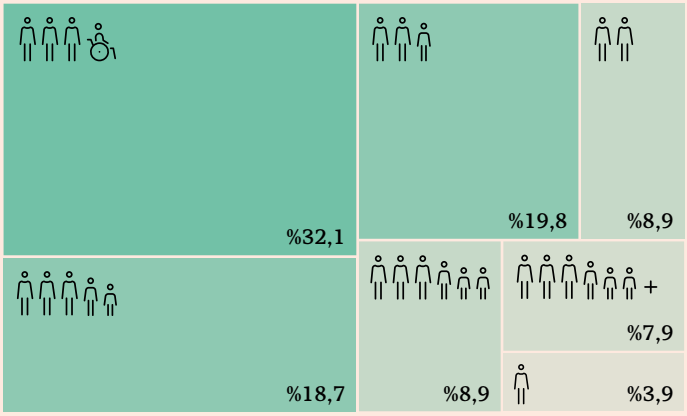
* İstanbul Büyükşehir Belediyesi
Sosyal Hizmetler Daire Başkanı

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de özellikle son yıllarda gelir dağılımındaki adaletsizliklerin artması sonucu yoksulluk, en temel anlamıyla, bireylerin asgari yaşam ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gerekli olan kaynaklara sahip olamama durumu olarak ifade edilmekte.[1] Sosyal yardım, yoksullukla mücadelede en çok kullanılan sosyal politika araçlarından. Yoksul olan ve bu durumdan kurtulma şansına sahip birey veya grupların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için ihtiyaç duydukları maddi veya manevi unsurların sağlanması için yapılan uygulamalar bütünü olarak tanımlanıyor, ancak sosyal yardım, yararlanıcılardan herhangi bir beklenti olmaksızın, karşılıksız olarak yapılan sosyal hizmet uygulamalarından yalnızca biri.[2]

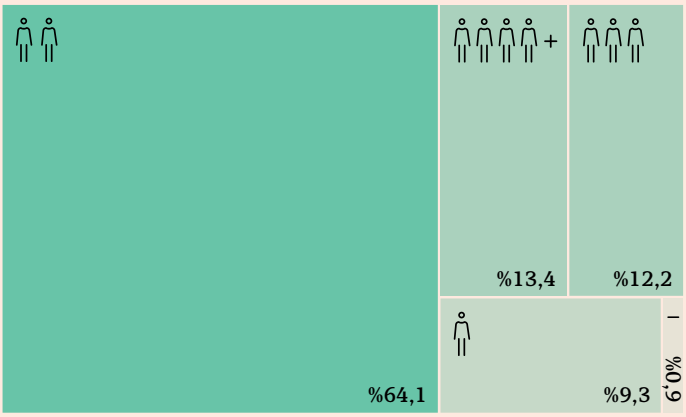
Dahası, sosyal yardımların bir amaç değil bir araç olarak sistemde yer alması ve sosyal politikanın odağını oluşturmaması gerekiyor. Sosyal politikanın amacı, bir toplumda sosyal adaleti yani eşit haklara ulaşma fırsatını o bireylere tahsis etmektir. Eşit hakların en başında kişilerin "çalışma hakkına" yani istihdama erişebilmesi yer alır. Bu nedenle istihdam, sosyal politikanın bireyi güçlendiren en önemli bileşenlerinden biri. Çalışabilir durumdaki vatandaşların istihdama yönlendirilmesi sosyal destek sisteminin ayrılmaz bir parçası olarak görülmeli.

Sosyal Yardım Talebi Kabul Edilen Başvurularda;

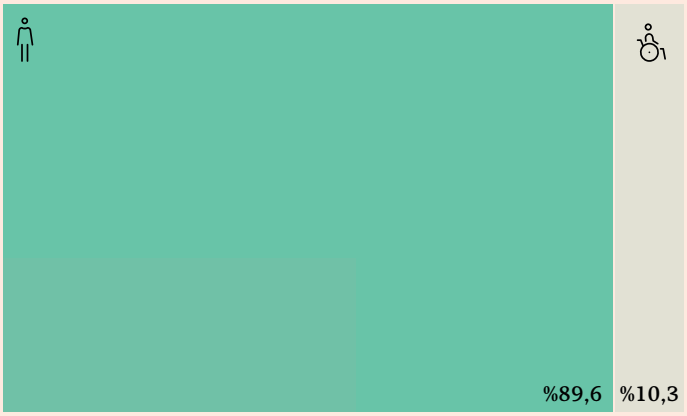
Hane Büyüklükleri

Yetişkin Sayıları

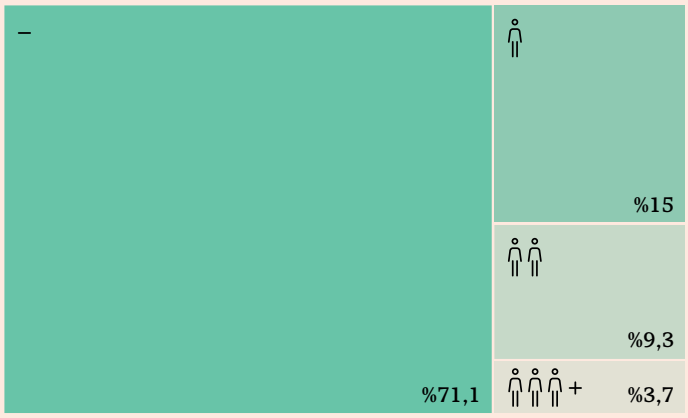

Engelli Bireyler

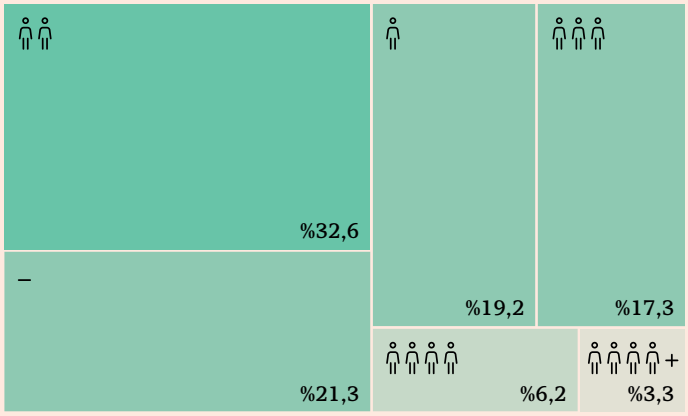

Yetişkin Engelli Birey

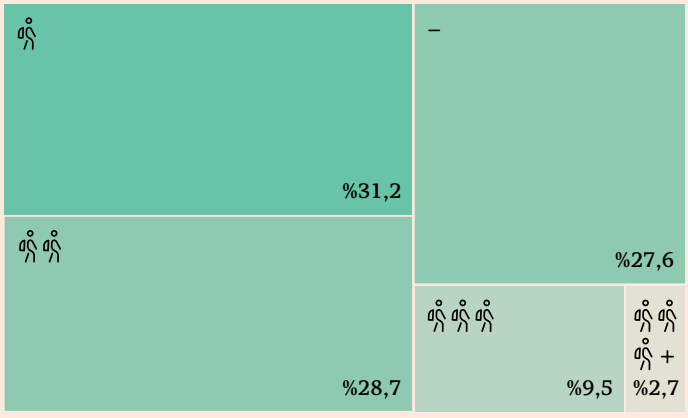
Yetişkin Çocuk Sayıları

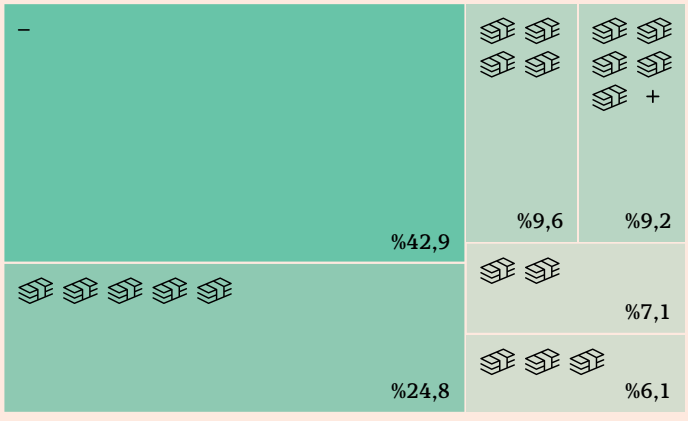
Çocuk Sayıları

Okula Giden Çocuk Sayıları

Gelir Durumu

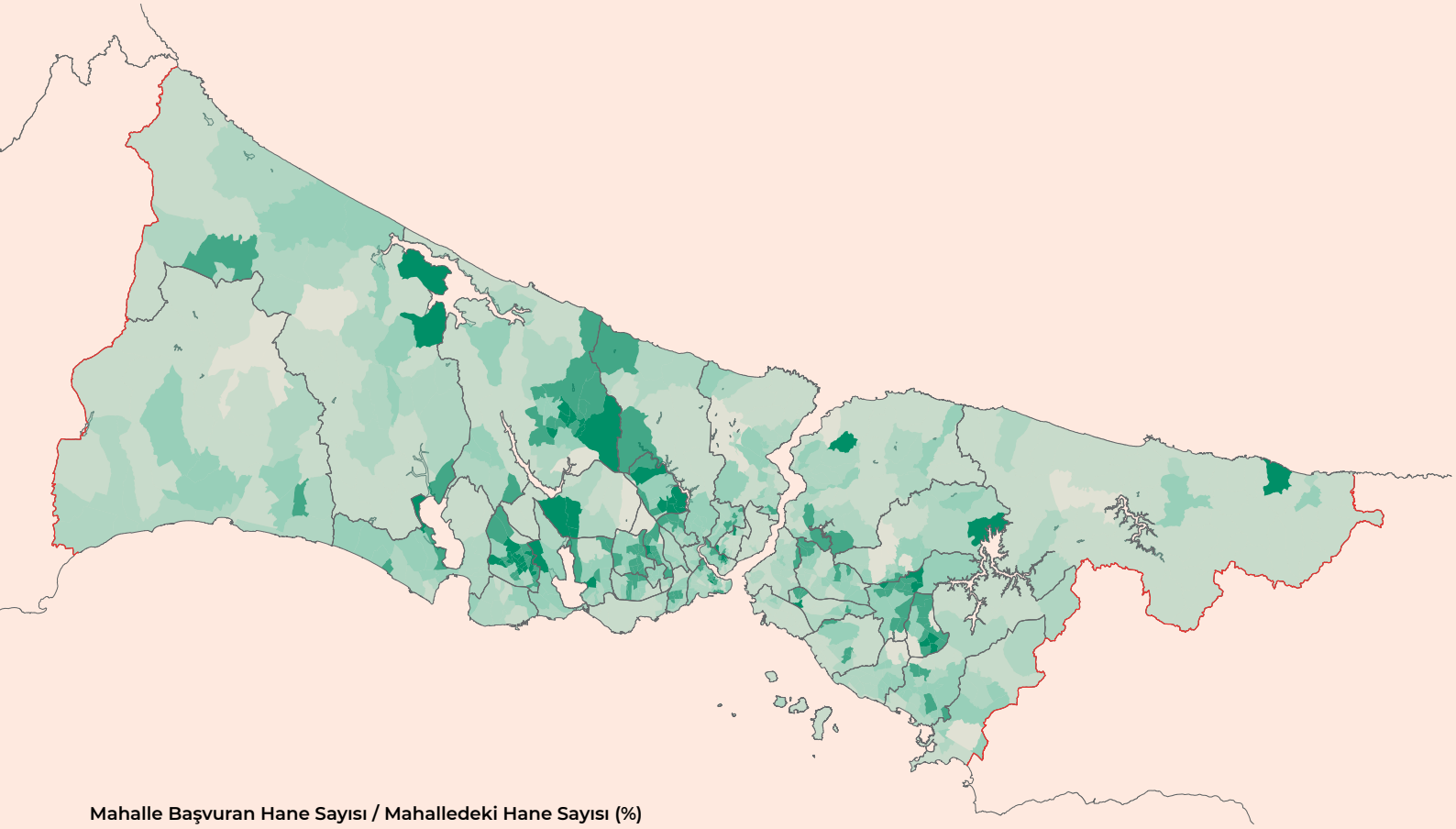

Yetişkin Çocuk Çocuk Okula Giden Çocuk Gelir (500 TL)

COVID-19 salgını ile birlikte yaşananlar istihdam yoluyla sosyal güçlendirmenin önemini bir kez daha ortaya çıkardı. Salgınının ekonomi ve işgücü piyasalarında neden olduğu kayıplar, işsizliğin artmasına, temel yaşam ihtiyaçlarına erişimde zorluklar yaşanmasına ve hâlihazırda yoksul olan hanelere yenilerinin eklenmesini tetikledi. İstanbul'da da yoksulluk ve yoksulluk kaynaklı sorunların derinleştiğini, desteğe muhtaç hane sayısındaki artışı deneyimledik.[3]

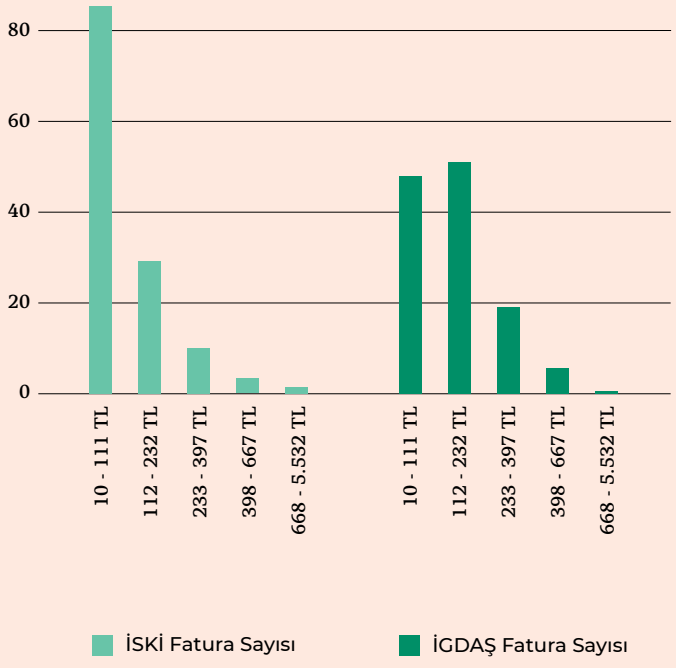
Yoksullukla mücadelede hem merkezi hem de yerel yönetimler tarafından çeşitli sosyal politikalar üretiliyor. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin (İBB) 2019 yılından önceki, yani bir önceki yönetiminin sosyal hizmet anlayışında; aynî ve nakdî yardımlarla sınırlı bir hizmet modeli mevcuttu. Bu yaklaşımın temel sosyal hizmet anlayışı olan sorunlara kalıcı çözümler üretmek yerine yoksulluk ve beraberinde getirdiği sorunları devam ettirdiğini, sosyal yardımların, sosyal yardım alan hanelerin geçim örüntüsünün bir parçası haline geldiğini, yoksulluğu ve yardıma bağımlı yaşamayı kalıcı hale getirdiğini kabul edebiliriz. Belediyede yeni yönetim görevi devraldıktan hemen sonra, hanenin iyilik ve refahını artırmaya yönelik çok yönlü bir sosyal hizmet modelini hayata geçirmeye başladı.

Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı, işsizliğin ve ekonomik sorunların beraberinde getirdiği kent yoksulluğunu azaltmaya yönelik kalıcı çözümler geliştirmek amacıyla sosyal yardım sistemi içinde çalışabilir durumdaki vatandaşların istihdama yönlendirilmesi için "Sistem Mezuniyeti" projesini devreye aldı. Bu projenin genel olarak, sağlanan sosyal yardımların, kişi ve hane halklarının çalışma alışkanlıklarını kaybetmemeleri, kişileri kendilerine yeter ve çalışma yaşamına katılmaya hazır hale getirme işlevi görmesi hedefleniyor. Dünyanın birçok gelişmiş ülkesine baktığımızda da refah ve gelişmişlik seviyesi, sağlanan sosyal yardım sayısının fazlalığıyla değil; istihdamın fazlalığı ve sosyal yardıma muhtaç hane sayısının az olması ile ölçülmekte.

Sistem Mezuniyeti

İBB Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı, 2020 yılında sosyal destekleri bütünlükçü olarak sağlamayı amaçladığı yeni programı olan Sosyal ve Ekonomik Destek Programı (SEDEP) ile "sosyal yardım" anlayışından "ekonomik ve sosyal güçlendirme" anlayışına geçti. Bu anlayış doğrultusunda, destek sistemi içerisindeki vatandaşları sadece maddi olarak desteklemenin dışında psiko-sosyal güçlenmelerini de amaçlayarak geniş çerçeveli, "hak temelli" sosyal hizmet yaklaşımını benimsedi. Daire Başkanlığı, bu yaklaşıma uygun politikalar üreterek her türden yoksulluğu her yerde minimize etmeyi amaçlıyor. Bu amaç doğrultusunda aşırı yoksullukla mücadelede etkili bir araç olarak görülen "Sistem Mezuniyeti" projesinin pilot çalışmasına da başladı. Amacı şu şekilde özetleyebiliriz: Belediyenin sosyal ve ekonomik destek sistemi içinde yer alan vatandaşları, hakları konusunda bilgilendirip yürütülecek etkili sosyal hizmet çalışmaları sonucunda iş ve meslek sahibi yaparak sistemden mezun etmek, üretime katkı sağlamak ve destek verilen değil desteğe ihtiyaç duymayan vatandaşların sayısını arttırmak.

Askıda Fatura Uygulaması ile 35.990.143,35 TL değerinde 250.425 Fatura Ödenmiştir. (4 Mayıs 2020 - 7 Mayıs 2021)

SİSTEM MEZUNİYETİNE YÖNLENDİRME EKRANI

Kişi sistem mezuniyetine uygun mu?	
EVET	HAYIR
Eğitim durumu uygun mu?	
EVET	HAYIR
Eğitim durumu açıklama	
İş tecrübesi uygun mu?	
EVET	HAYIR
İş tecrübesi açıklama	
Psiko-sosyal açıdan uygun mu?	
EVET	HAYIR
Psiko-sosyal açıklama	

GÖRÜŞME AŞAMASI

Yetkinlikler	İş Tecrübesi	Çalışmak İstediği Alan
Sertifikalar	Sektör	Sektör
Dil Bilgileri	Pozisyon	Pozisyon
Bilgisayar Becerileri		

SİSTEM MEZUNİYETİ AŞAMASI

SÜREÇ TAKİBİ	
İşe Yerleştirildiği Tarih	İş Aidiyeti
İşe Yerleştirildiği Firma	Sosyal Yaşamda Meydana Gelen Değişim
İşe Yerleştirilen Pozisyon	Aile Yaşamında Meydana Gelen Değişim

Birçok ülkedeki benzer uygulamaların sonuçlarına baktığımızda bu yaklaşımın gizli ekonomik potansiyeli harekete geçirebileceğini ve hanelere yoksulluktan kurtulmak için daha güvenli, sürdürülebilir ve dirençli geçim kaynakları inşa edebileceğini görüyoruz. Bangladeş, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Gana, Haiti, Kenya, Lesotho, Ruanda ve Zambiya'da olmak üzere hükümetler, uluslararası kuruluşlar ve ulusal ajanslar tarafından benzer projeler uygulanıyor. Bangladeş, BRAC öncülüğünde CFPR programı ile aşırı yoksullukla mücadelede istihdam politikaları aracılığıyla önemli sonuçların alındığı bir örnek.[4]

Bu amaçlar çerçevesinde sistem mezuniyeti şu aşamalarla işliyor:

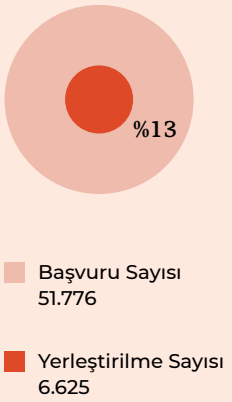
- Daire Başkanlığı tarafından sistem mezuniyeti konusunda bilgilendirilen sosyal çalışmacıların, SEDEP kapsamında gerçekleştirdiği hane ziyaretlerinde, başta kadınlar ve gençler olmak üzere sistem mezuniyetine uygun vatandaşların bilgileri, vatandaşın isteği dâhilinde sistem mezuniyetine ayrılan bir ekranda doldurulur.
- Ekranda gerekli bilgiler girildikten sonra elde edilen verilerden bir veri havuzu oluşturulur. Bu doğrultuda İBB iştiraklerinin ve yine belediyeye bağlı Bölgesel İstihdam Ofisleri (BİO) ile işbirliği içerisindeki özel şirketlerin ihtiyacı olan pozisyonlar dâhilinde mevcut havuzda gerekli tüm filtrelemeler yapıldıktan sonra adaylarla iletişime geçilip, görüşme planlaması yapılır.
- Daire Başkanlığı ve BİO işbirliğinde görüşme planlanan adaylar ile sosyal hizmet birimlerinde bir sosyal çalışmacı ve bir kariyer danışmanı aracılığıyla görüşmeler gerçekleştirilir. Görüşme aşamasında adayın psiko-sosyal değerlendirmesi sosyal çalışmacılar tarafından tekrar yapılarak, detaylı bilgileri alınır.
- Görüşme aşamasında alınan bilgilere göre aday uygun görülen pozisyonlara yönlendirilir.
- Uygun pozisyon olmaması halinde BİO portalında vatandaşın kaydı yapılarak, uygun ilan beklenir. Destek alan vatandaş istihdam edildikten sonra bir yıl boyunca belirli periyotlarla (1, 3, 6, 9 ve 12. aylarda) takip edilir. Süreç sonunda hanedeki kişi başı gelir, sosyal destek için baz alınan kişi başı gelirin üzerine çıktığında vatandaş destek sisteminden mezun edilir. Takip aşamasında iş ve aile yaşantısında meydana gelen değişimleri ölçmek adına vatandaşa sistem üzerinden belirli sorular yöneltilir. Elde edilen verilerin analizi ile sistem mezuniyeti süreci sonlandırılır.

Örnekleriyle Sistem Mezuniyeti
Daire Başkanlığı, "Sistem Mezuniyeti" projesinde BİO aracılığıyla sağladığı istihdam olanakları dışında çeşitli kamu ve özel sektörlerindeki bazı firmalarla de işbirliği yaparak bu projenin sürekliliğini ve istihdam olanaklarını çeşitlendirmeyi hedefliyor.

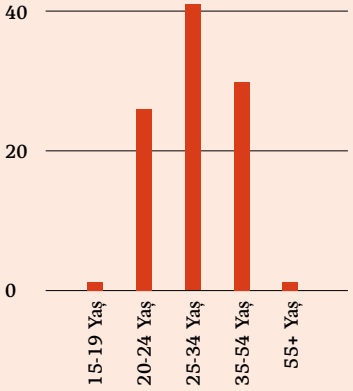
İBB Meclisi'nde yakın zamanda açılacak olan 142 yeni Halk Ekmek büfesinin şehit yakınlarına, gazilere, %40 ve üzeri engeli olanlara, dul ve yetim çocuğu olan kadınlara tahsis edilmesi kararı alındı. Bu karar doğrultusunda sistem mezuniyeti veri havuzunda gerekli filtrelemeler yapılarak, sosyal yardım alan hanelere ulaşıldı ve görüşmeler planlandı. Ev incelemeleri ve yapılan görüşmeler sonrası uygun adaylar istekleri doğrultusunda gerekli birimlere yönlendirildi. İlk etapta 60 büfe; 15 şehit yakını, 15 gazi, 15 engelli, 15 boşanmış kadın tarafından işletilecek şekilde açıldı.

İBB'nin önemli projelerinden biri olan Yuvamız İstanbul'un 15 kreşinde istihdam edilecek aşçı ve aşçı yardımcılığı pozisyonlarının bir kısmı için de yine sosyal destek alan hanelerin olduğu veri havuzundan uygun adaylar listelenmiş, sosyal çalışmacılar ve kariyer danışmanları aracılığıyla ön görüşmeler yapılmış, sonrasında uygun adaylar gerekli birimlere yönlendirilerek iş görüşmeleri yapılmıştı. Sosyal yardım alan hanelerde çalışabilecek kişilerin istihdamının da, hem İSMEK'te gerekli eğitimleri sunarak hem de BİO aracılığıyla özel sektördeki bazı firmalara yönlendirilerek sağlanması hedefleniyor. Örneğin bu amaç doğrultusunda yakın zamanda İSMEK tarafından motor kurye olmak isteyen adaylara A2 ehliyet kursu hizmeti verilecek, eğitimler sonucunda kursiyerlere MYK sertifikası ve anlaşma yapılan firmalarda iş bulma desteği sağlanacak.

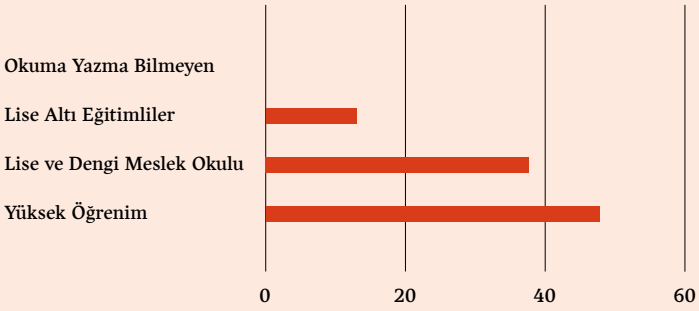
BİO'lara Başvuranların Yerleştirilme Oranı

BİO'lara Başvuranların Yaş Dağılımı

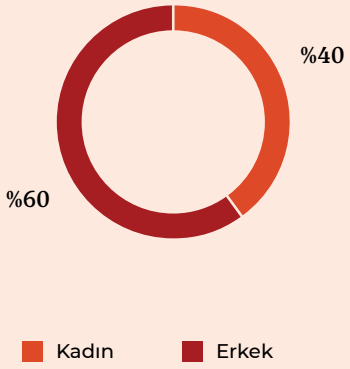
BİO'lara Başvuranların Eğitim Düzeyi

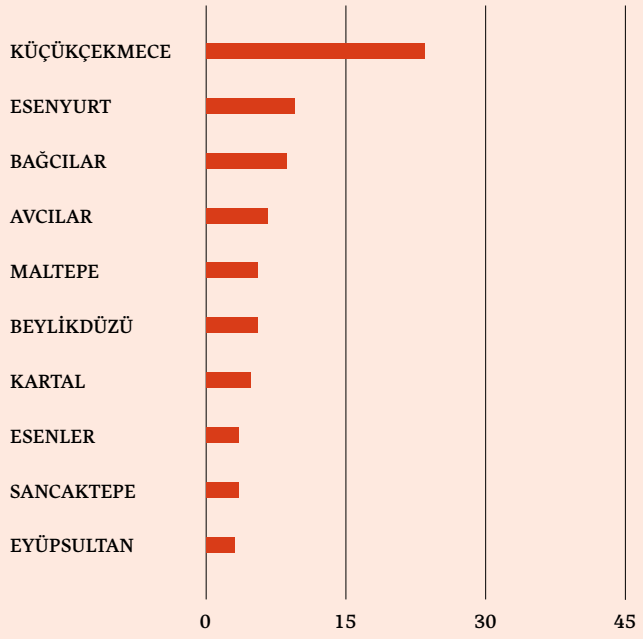
BİO'lara Başvuranlarında Cinsiyet Dağılımı

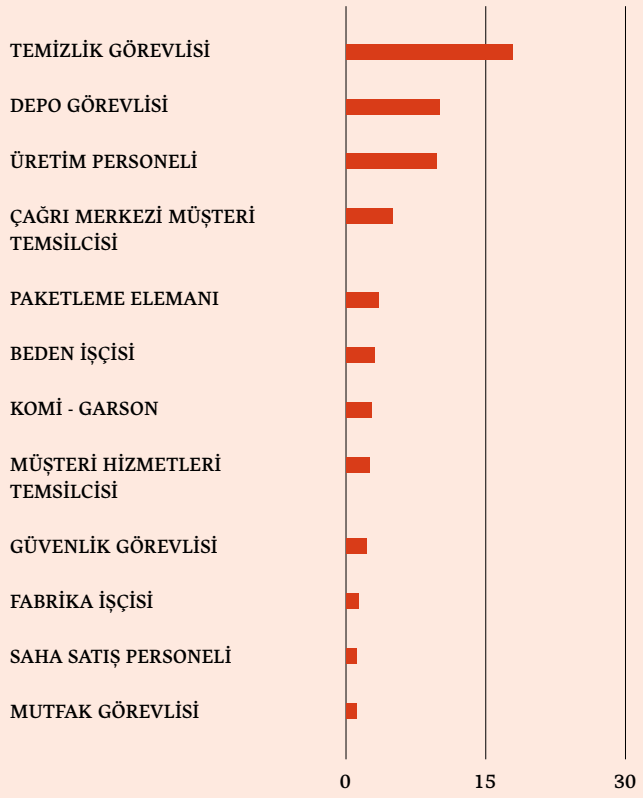
BİO'lara Başvuranların Cinsiyete Göre Yerleştirilme Oranı

BİO'lara Başvuranların İlçelerde Yerleştirilme Oranı

BİO'lara Başvuranların İşlere Yerleştirilme Oranı

Sonuç ve Değerlendirme

Dünyada yaşanan gelir adaletsizliğinin artması, COVID-19 gibi küresel salgın vb. gelişmeler yoksulluğun varlığını ve şiddetini derinleştirmekte. Bu şiddet etkisini yoksulluğun yaşandığı boyuta göre gösteriyor. Yardıma bağımlı halde yaşamaya alıştırılmış nüfusu azaltmanın yoksullukla mücadelede en etkili yollardan biri olduğunu dünya deneyimleri gösteriyor. Özellikle kadınların ve genç işsizlerin işgücüne katılımı bu bağlamda oldukça önemlidir. 1990'lı yıllardan itibaren özellikle sosyal devlet anlayışının hâkim olduğu ülkelerde bu soruna yönelik çözümler çeşitlendi ve sosyal destek uygulamaları işsizlikle mücadele ve girişimciliği yaygınlaştırma yöntemlerinde yoğunlaştı. İşgücünün nitelikli bir hale getirilmesi ise sistemin başarıya ulaşması açısından olmazsa olmaz. İş dünyasının yetkililerini toplayıp işe birer kişi almalarını tavsiye ederek işsizliğe çözüm üretilemeyeceği de açık. İBB de "Sistem Mezuniyeti" gibi yeni sosyal politika anlayışlarını hayata geçirerek yoksullukla mücadelede kalıcı çözümler yaratmayı hedefliyor.

Notlar

1 Kaya, E. (2009). "Yoksullukla Mücadelede Avrupa'nın ve Türkiye'nin Sosyal Yardım Modeli", Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, 12-13.

2 SALDUZ, Ç., & Arslankoc, S. (2021). Yoksullukla mücadele politikalarında bir çözüm olarak sosyal yardımlar: Sosyal hizmet odaklı bir değerlendirme", Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(1), 153-172.

3 COVID-19 salgın sürecinin ilk üç ayı içerisinde 1 milyonu aşkın İstanbullu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne sosyal destek almak için başvuruda bulunmuştur.

4 Devereux, S., & Sabates-Wheeler, R. (2015). Graduating from social protection? Editorial introduction. ids Bulletin, 46(2), 1-12.

Güvencesizlik, Yeni Eşitsizlikler ve Çözüm Yolları Konferansı

Enstitü İstanbul[·]

[·] İstanbul Planlama Ajansı

İşsizlik, kayıt dışı çalışma ve işgücü piyasasında giderek artan güvencesiz istihdam, tüm dünyada ekonomik ve sosyal yapıyı etkileyen güncel sorunların üst sıralarına yerleşti. 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren küresel ölçekte tercih edilen ekonomi politikaları neticesinde gelir dağılımındaki eşitsizlik derinleşti, reel ücretler düştü ve başta eğitim ve sağlık olmak üzere birçok kamu hizmeti üzerinde artan piyasa baskısıyla kentsel hizmetler daha pahalı ve niteliksiz hâle geldi. Bu ekonomi politikalarının bir diğer önemli sonucu ise, iş gücü piyasalarını güvencesizleştiren hukuki düzenlemeler eşliğinde güvencesiz ve istikrarsız çalışma biçimlerinin genel geçer hâle gelmesi. Bu eğilimin yaygınlaşması yurttaşların kronik yoksulluktan kurtulma ihtimalini zayıflatıyor ve tüm dünyada çalışan yoksulların giderek artmasına neden oluyor.

İş gücü piyasalarının merkezi olan kentler, güvencesizliğin de asli mekânları. Göç, yoksulluk, gelir adaletsizliği ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği günümüzde kent temelli sosyal politikaların ayrılmaz bir parçası. Dolayısıyla tüm bu meselelerle oldukça ilişkili güvencesizliğin, yerel yönetimlerin ele alması gereken konulardan biri olduğunu görüyoruz. Tüm bu gidişata COVID-19 salgınının kırılgan, istikrarsız, kayıt dışı, çalışanlara iş güvencesi sağlamayan, ücret ve diğer haklar açısından eşitsizliği meşrulaştıran ve çalışanların sendikal örgütlenmelerine alan açmayarak mevcut yasal haklarını kısıtlayan istihdam ilişkilerini kalıcılaştıracak koşulları eklendi.

Koşullar karşısında karar alıcıların akılcı ve dayanıklı çözümler üretmeye dönük siyasi tercihlerde bulunmadığını tespit etmek gerekiyor. Bu nedenle, dünyada ve Türkiye'de güvencesizliğin boyutlarının anlaşılması, güvencesiz çalışmanın sosyal haklara ve sosyal korumaya erişim üzerindeki etkisinin belirlenmesi, güvencesiz çalışan kesimlerin deneyimlerinin ve taleplerinin ele alınması, yerel ve ulusal karar alıcıların gündemine taşınması ve çalışma koşullarını iyileştirmek ve güvencesizlikle mücadele etmek için gerekli stratejilerin belirlenmesi bir gereklilik.

İstanbul Planlama Ajansı (İPA), bu güvencesizlik deneyimleriyle ilgili farkındalık, koşullara dair bilgilendirme, sorunları tartışma, yoksulluk-güvencesizlik ilişkisini ve toplum üzerindeki etkisini değerlendirme ve adil istihdam koşullarıyla sosyal haklara erişimi sağlayacak çözümler üretmek için "Güvencesizlik, Yeni Eşitsizlikler ve Çözüm Yolları" konferansını gerçekleştirdi. İBB Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı, İstanbul Kent Konseyi'nin ortaklığı ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) işbirliğiyle 2-4 Haziran tarihleri arasında çevrimiçi ve yüz yüze gerçekleştirilen bu konferansa çözüm önerilerini tartışmak üzere 47 akademisyen, 51 sivil toplum kuruluşu üyesi ve 27 belediye temsilcisiyle sendikalardan 72 uzman katıldı. Üç günlük konferansta ilgili konulara beş oturum ve 12 atölye çalışması içinde yer verildi.

Öncelikle kapitalizmin dünya ölçeğinde tarihsel dönüşümü, neoliberalizmi bekleyen olası senaryolar çerçevesinde güvencesizlik sorununun geleceği, pandemiyle ortaya çıkan yeni eşitsizlik biçimleri, Türkiye'deki güvencesiz

3 GÜN

5 OTURUM

12 ATÖLYE

1207 KATILIMCI

301 TARTIŞMACI

72 SENDİKA TEMSİLCİSİ

51 SİVİL TOPLUM KURULUŞU ÜYESİ

47 AKADEMİSYEN

27 BELEDİYE TEMSİLCİSİ

çalışma biçimleri, sendikal mücadele, İstanbul'da emek mekânlarının analizi, iş gücü piyasalarında ayrımcılık ve kadın emeğini odağına alan akademik sunum ve tartışmalara yer verildi. Sonrasında İPA bileşeni Sosyal Politikalar Merkezi ve konferansı ortak olarak düzenleyen kurumların desteğiyle farklı ve spesifik konuları kapsayan atölye çalışmaları gerçekleştirildi. Son olarak güvencesizliğin uluslararası boyutu, buna karşı geliştirilen politikalar ve dünyadaki iyi uygulama örnekleri tartışıldı ve konferans danışma kurulu üyeleri tarafından konferans süresince yapılan tartışmalar ve atölye çıktıları değerlendirildi.

Atölyelerin hedeflerinden biri de tartışmalar sonucunda sektör aktörlerine ve merkezi yönetime olduğu kadar yerel yönetimlere de politika önerileri ve mevcut hizmetleri geliştirmelerine yardımcı olacak stratejiler geliştirilmesiydi. Burada yerel yönetimlerin, güvencesizlerin yaşadığı zorluklara sunabileceği çözümler ve işbirliği yapması önerilen kurumlar, ilerisi için önemli ödevler barındırıyor:

- Uzun süredir işsiz olanlar, iş gücü piyasasına geri dönmek isteyen kadınlar ve ilk işini arayan gençler için garantili iş programlarının hayata geçirilmesi,
- Dezavantajlı gruplara istihdam olanaklarında pozitif ayrımcılık uygulanması,
- Mesleki yeterlilikleri arttıran eğitim programlarının üretilmesi,
- İBB'nin hâlihazırda sürdürdüğü yaşlı ve engelli bakım hizmetlerinin kurulacak aktif yaşam merkezleri ve evde profesyonel bakım hizmetleri aracılığıyla yaygınlaştırılması,
- İBB'nin başlattığı kreş çalışmalarının özellikle mahalle ölçeğinde yaygınlaştırılması,
- İstihdamda olan kişilere ulaşım desteği sağlanması,
- Emeklilere yönelik çeşitli sosyal destekler sağlanması,
- Hizmetlerin yerelleştirilmesi, çalışanların yoğun olduğu bölgelerde özel hizmetlerin sunulması,
- Çalışanların iş yaşamında yaşadığı hukuki sorunlar için gerekli desteğin sunulması,
- Çalışanlar için sosyalleşme ihtiyaçlarının giderecek mekânlarının inşa edilmesi,
- Kod-29 ile haksız bir şekilde işten çıkarılan işçilere istihdam olanağı sağlanması,
- Sendikalar, işçi dernekleri ve sivil inisiyatiflere mekân desteği sunulması,
- Evden ve esnek çalışan gruplara mekân ve örgütlenme desteği sağlanması,
- İBB'nin hizmet ve mal satın aldığı şirketlerde ILO'nun insana yakışır iş ilkesi doğrultusunda güvenceli, ayrımcılıktan uzak ve sendikalı işler yaratılması konusunda ısrarcı olması,
- İstanbul'da sendikal farkındalık yaratma ve sendikalı bir çalışma hayatını desteklemek için faaliyetler yürütülmesi ve bu konuda kamuoyu oluşturulması,
- İstanbul'da gerçekleştirilen grev ve iş bırakma eylemlerine maddi ve manevi açıdan destek verilmesi,
- İstanbul'a özgü bir asgari gelir desteği, aile sigortası veya temel gelir uygulamasının tartışmaya açılması,
- İBB bünyesinde kadınlara yönelik şiddet ve ayrımcılığa karşı sendikalar ve kadın örgütlerinin temsilcilerinden oluşacak bir danışma-izleme kuruluyla bu konuda çalışacak bir izleme biriminin oluşturulması.

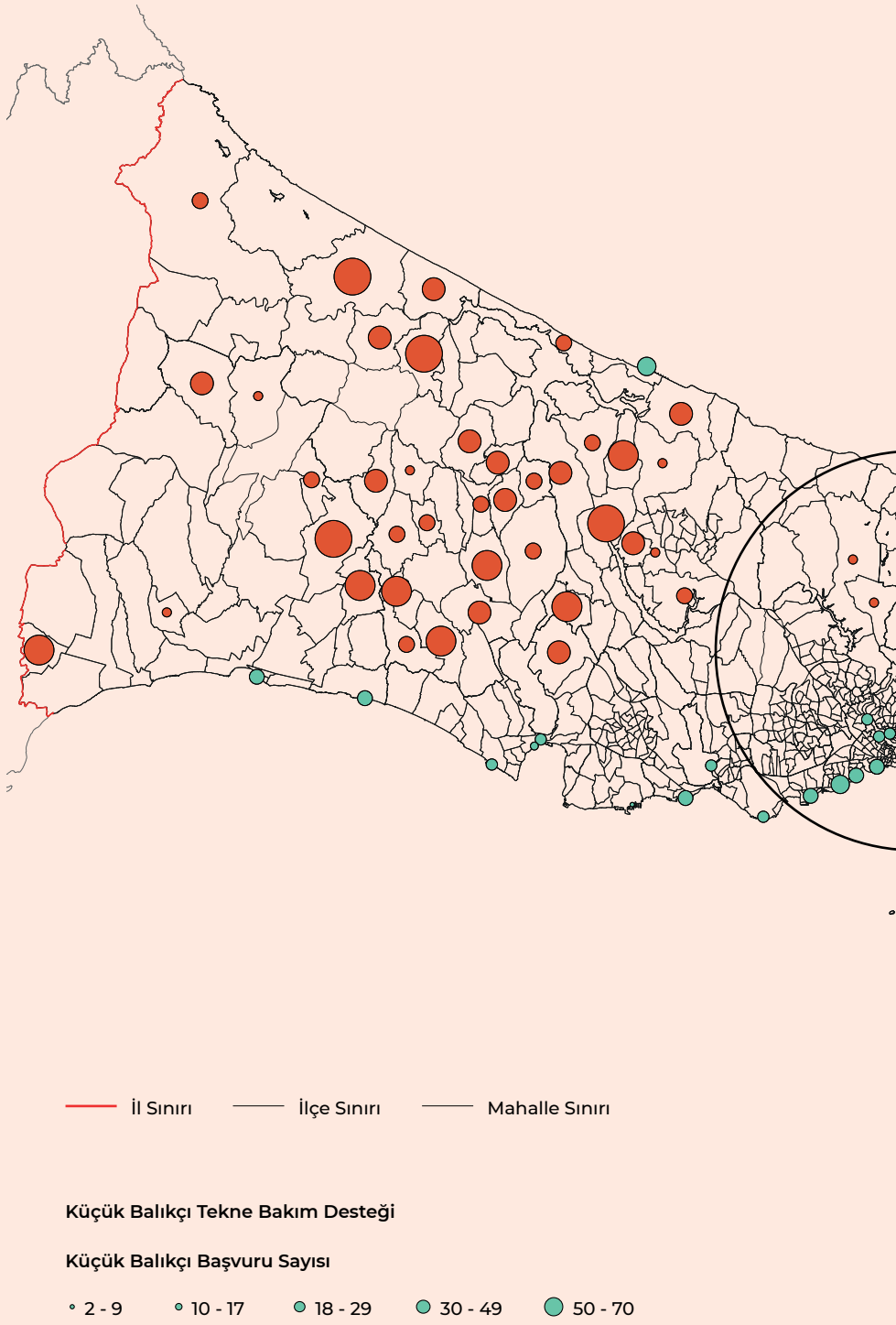
KIR VE KENT YOKSULU YARARINA YENİ BİR DÜZEN İNŞA ETMEK

Gökhan Günaydın[·]

[·] Doç. Dr.

Dünyada neolitik devrim, 10 bin yıl öncesinde Anadolu'da gerçekleşmiş. Başka bir deyişle, insanın avcılık ve toplayıcılıktan yerleşik yaşama geçebilmesi, tohumdan bitki üretmeyi ve hayvanları evcilleştirmeyi öğrenmesiyle mümkün olmuş. Şüphesiz insanın yürüyüşü açısından bu çok önemli atılımın Anadolu'da ortaya çıkması tesadüf değil. Çünkü Anadolu'nun bereketli toprakları, cömert güneşle ısınıp verimli su kaynaklarıyla beslenmek suretiyle, üzerinde âdeta bir gen havuzu oluşturmuştur. Bu biyoçeşitliliğin üretim açısından müthiş bir potansiyel taşıması elbette sürpriz değildir.

Diğer taraftan, 8 bin yıla yaklaşan geçmişiyle dünyanın kadim kentlerinden birisi olan İstanbul, 16 milyona yakın nüfusuyla da Avrupa'nın en kalabalık şehri. Son yıllarda ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sorunlar, pandemi döneminde iyice ağırlaşarak, kırsal alanda üretmeye çalışan köylü/üreticimizle kentsel alanda çorbasını kaynatmaya çalışan yurttaşlarımızın yaşamlarını daha da zorlaştırdı. Bu dönemde İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin amacı da (İBB) bir taraftan verdiği çeşitli ve güçlü desteklerle tarımı geliştirmek, diğer taraftan da sosyal yardım uygulamalarıyla kimseyi yalnız ve çaresiz bırakmamak. Bu çerçevede, birbiri ardına kır ve kent dayanışmasını hayata geçirecek politikalar uygulamaya sokuluyor.

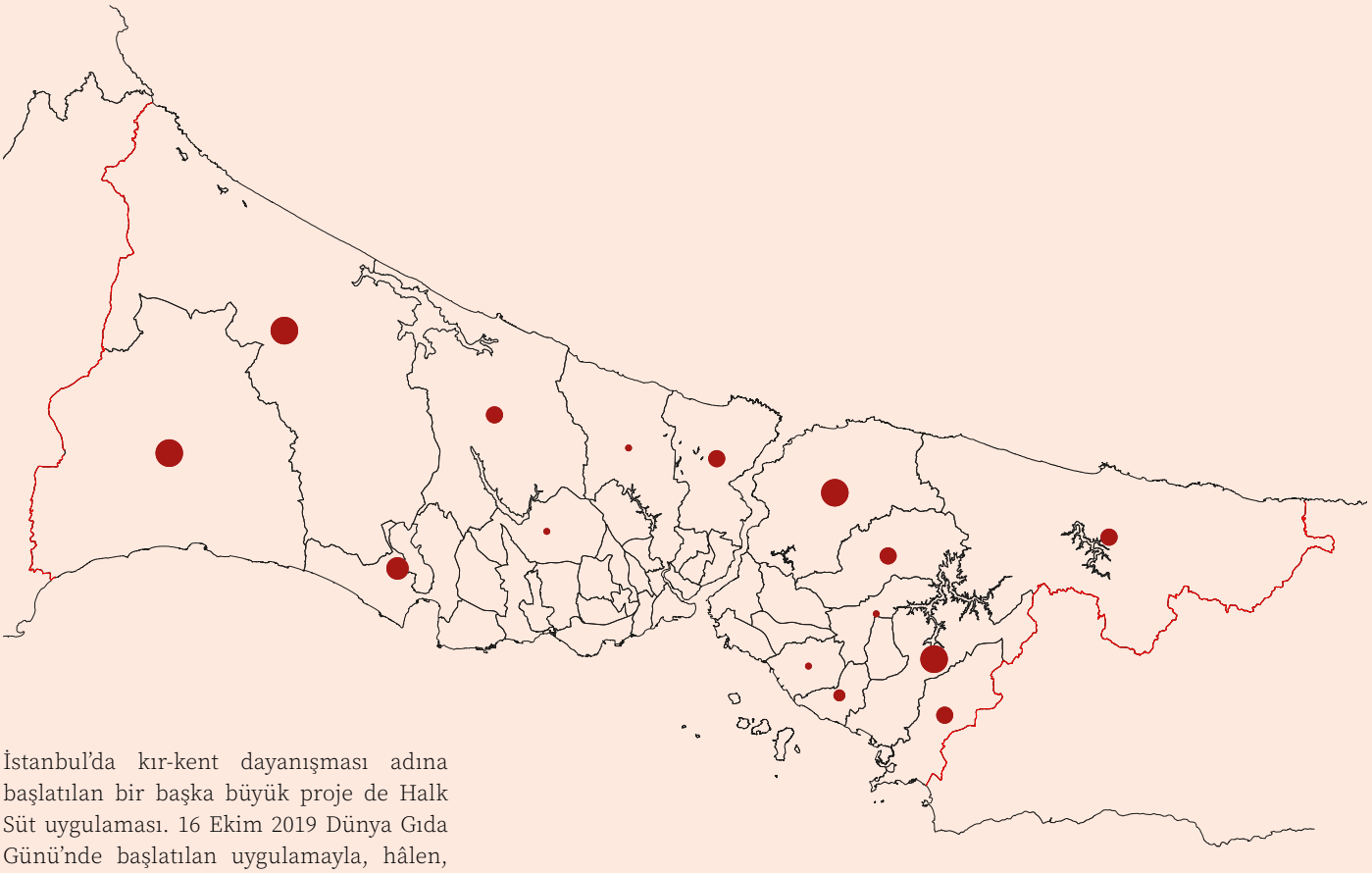

Slajlık Mısır Tohumu Desteği

Mısır Torba Sayısı

0 - 5 6 - 13 14 - 25 26 - 42 43 - 110

Kadim kent İstanbul, yaygın ve yanlış kanının aksine, tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de önemli bir tarım potansiyeline sahiptir. Tarım üretimi için gerekli girdilerin sürekli pahalandığı, buna karşılık köylünün ürettiğini pazarlamakta zorlandığı bir süreçte, İBB, 2020 yılında, sertifikalı sebze fidesi üretim işletmelerinden satın aldığı 3,6 milyon domates, salatalık, biber, patlıcan ve karpuz fidesini ücretsiz olarak İstanbul'un 15 ilçesinde 150'ye yakın mahallede kayıtlı çiftçilere dağıttı; uzman mühendisler aracılığıyla çiftçilere üretim tekniklerine yönelik yerinde eğitim kursları düzenledi; tarihinde ilk defa hasat bayramı yaptı ve nihayetinde bu fidelerden üretilen 17 bin tona yakın ürünü pazarlayabilmeleri için üreticilerimize Kadıköy'deki Tarihi Salı Pazarı'nda pazar günleri tezgâh açma hakkı tanıyarak hem üreticinin alın terinin değerlendirilmesini hem de tüketicinin sağlıklı ürüne uygun fiyatla erişimini sağladı. Eş zamanlı olarak Kemerburgaz'da atıl durumda bulunan serayı fide serasına dönüştüren İBB, 2021 yılında 2,2 milyon sebze fidesini kendisine ait bu serada üretti ve dışarıdan yaptığı satın almalarla birlikte 2021 bahar sezonunda toplam 4,2 milyon yazlık sebze fidesinin dağıtımını gerçekleştirdi. Bu fidelerden üretilecek yaz sebzesi miktarı, bu yıl 20 bin tonun üzerinde olacak. Yine bu sene ilk kez başladığımız bir uygulamayla, üreteceğimiz 5,2 milyon kışlık sebze fidesini de üreticimize dağıtacağız. Bu fidelerden de binlerce ton kırmızı ve beyaz lahana, brokoli, karnabahar ve kıvırcık marul üretilecek. Bu ürünler, Anadolu Yakası'nda bulunan Kadıköy pazarı yanında, Avrupa Yakası'nda üreticilerimize tahsis edeceğimiz Bahçelievler pazarında İstanbullu tüketicilerle buluşacak. Nihayet, bir müjde niteliğinde olmak üzere iletmek isterim ki, İBB bu yıl içinde yapımına başlayıp tamamlayacağı bir ya da iki sera ile İstanbul'un 2022 yılındaki tüm fide ihtiyacını karşılayabilecek duruma gelmenin yanında, İstanbul dışındaki üreticilerimizin fide taleplerinin bir kısmını da sağlayabilecek.

Verilmesi Uygun Görülen Fide Sayısı

- 8000 - 42.000
- 42.001 - 73.000
- 73.001 - 230.000
- 230.001 - 361.000
- 361.001 - 1.143.000

İstanbul'da kır-kent dayanışması adına başlatılan bir başka büyük proje de Halk Süt uygulaması. 16 Ekim 2019 Dünya Gıda Günü'nde başlatılan uygulamayla, hâlen, İstanbul Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği'ne üye Silivri ve Çatalca üreticilerinden alınan süt (UHT tekniğiyle uzun süre dayanıklı hâle getirilerek) kutulanıp, biri sosyal hizmet uzmanı ve/veya sosyolog, diğeri şoför olan iki personelin görev yaptığı toplamda 60 Halk Süt kamyoneti ile 3 ila 6 yaş arasında olup ailesinin gelirinin yetersizliği nedeniyle süte ulaşamayan 130 bine yakın çocuğumuzun evine teslim ediliyor. Bu çerçevede, çocuk başına ayda 8 litre (günde bir bardak süte tekabül eden miktar) esası üzerinden, İBB'nin günümüze kadar çocuklarımıza ücretsiz dağıttığı süt miktarı 8 milyon litrenin üzerine çıktı.

Sütün yanında kırmızı et de bir başka önemli hayvansal protein kaynağı. Bir Avrupalı yılda ortalama 50 kg üzerinde kırmızı et tüketirken, bu miktar Türkiye'de 13 kg düzeyinde kalmaktadır. Gelir dağılımı eşitsizliğinin keskin olduğu ülkemizde, yalnızca kurban bayramlarında kırmızı et yüzü gören hane sayısı oldukça fazladır. Bu gerçeklikten hareket eden İBB, 2020 yılı Kurban Bayramı'nda yurttaşların bağışları üzerinden kesilen kurban etleriyle yaptırdığı konserve kuşbaşı ve konserve kıymaları, önceden belirlediği 132 bine yakın haneye dağıtmak suretiyle, İstanbullu yurttaşlarımızın protein açığının kapatılmasına, sofralarına bayram sevincinin aktarılmasına katkı sağladı. Aynı uygulamaya 2021 yılında da devam edilecek.

Fide Desteği

Fide Türü	Fide Sayısı
Kırmızı Domates (Sırık)	265.539
Domates (Oturak)	316.082
Pembe Domates (Sırık)	250.097
Sivri Biber	463.347
Dolma Biber	370.782
Kapya Biber	590.179
Çarliston Biber	242.757
Kıl Sivri Biber	495.221
Patlıcan	430.657
Salatalık	333.491
Karpuz	405.057
TOPLAM	**4.163.209**

Anadolu'dan Tarımsal Ürün Alınan Kooperatifler, Konumları, Ürün Çeşidi ve Miktarları

Ürünler	Miktar	Şehir	Kooperatif İsmi
Fasulye	20 ton	Çanakkale - Merkez	Çanakkale Üretim ve Pazarlama Kooperatifi
Pirinç	20 ton	Çanakkale - Merkez	Çanakkale Üretim ve Pazarlama Kooperatifi
Bal (petek)	20 bin paket (700 gr)	Sivas - Merkez	S.S. İmranlı Kadınlar Kadın Girişimi Üretim Ve İşletme Kooperatifi
Zeytinyağı	20 bin litre	Hatay - Samandağ	S.S.Samandağ Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi
Bulgur	20 ton	Hatay - Samandağ	S.S.Samandağ Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi
Nohut	10 ton	Hatay - Samandağ	S.S.Samandağ Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi
Erişte	20 bin paket (500 gr)	Kırşehir - Merkez	S.S. Kırşehir Kadın Girişim Üretim ve İşletme Kooperatifi
Nohut	10 ton	Kırşehir - Merkez	S.S. Kırşehir Kadın Girişim Üretim ve İşletme Kooperatifi
Elma	20 ton	Çanakkale - Bayramiç	S.S. Bayramiç Kazdağı Tarımsal Üretim Ve Pazarlama Kooperatifi
Patates	300 ton	Bitlis - Yolyazı Köyü	S. S. Yolyazı Köyü 1 No'lu Tarımsal Kalkınma Kooperatifi
Patates	300 ton	Niğde - Merkez	S. S. 51/3 Alay Kasabası Tarımsal Kalkınma Kooperatifi
Patates	150 ton	Afyon - Şuhut	S.S. Şuhut Merkez Tarımsal Kalkınma Kooperatifi
Patates	100 ton	Bolu - Merkez	S.S. Köroğlu Organik ve Yöresel Ürünler Üretim Ve Pazarlama Kooperatifi
Çay	20 ton	Artvin - Hopa	S.S. 08-1 Hopa Tarımsal Kalkınma Kooperatifi

Bu özel uygulamaların dışında, İBB tarafından sosyal yardım uygulamaları kapsamında, pandemi döneminde, sosyal incelemesi tamamlanmış 600 binin üzerinde aileye gıda destek paketi dağıtıldı. Sözü edilen kolilerin bir kısmı için İBB, Anadolu kooperatiflerinden alım yapmayı tercih etti. Böylece, bir taraftan Anadolu üreticisinin alın teri değerlendirilmiş, diğer taraftan da İstanbullu tüketicinin sağlıklı ve temiz gıdaya ulaşımı sağlanmış oldu.

Bu kapsamda yurttaşlarımıza dağıtılan gıda kolileri için temasa geçilen kooperatifler ve temin ettiğimiz ürünler şunlar oldu: Çanakkale Üretim ve Pazarlama Kooperatifi'nden 20'şer ton fasulye ve pirinç; İmranlı/Sivas Kadın Girişim Kooperatifi'nden 20 bin paket bal; Samandağı Kadın Kooperatifi'nden 20 bin litre zeytinyağı, 20 ton bulgur ve 10 ton nohut; Kırşehir Kadın Girişim Kooperatifi'nden 20 bin paket erişte ve 10 ton nohut; Hopa Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'nden 20 ton çay; Çanakkale/Bayramiç Kazdağı Tarımsal Üretim ve Pazarlama Kooperatifi'nden 20 ton elma.

Pandemi süreciyle birlikte uygulanan kısıtlama ve kapanma tedbirleri, çok miktarda ürünün Anadolu'da üreticinin elinde kalmasına yol açarak, mevcut sorunların daha da ağırlaşmasına neden oldu. Bu çerçevede kimseyi yalnız ve çaresiz bırakmama politikasının bir uygulaması olarak İBB, 2020 yılında Mersin'den limon, Adana'dan patates aldı. Mersin'den limon alımı politikamızı etkisiz bırakmak için girişilen kumpas kamera kaydının deşifre olması, ülkenin siyasi tarihine bir kara mizah örneği olarak geçti. 2021 yılında da aynı uygulamayı sürdüren İBB, Bitlis Yolyazı Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'nden 300 ton; Niğde Alay Kasabası Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'nden 300 ton; Afyon Şuhut Merkez Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'nden 150 ton; Bolu Köroğlu Organik ve Yöresel Ürünler Kooperatifi'nden 100 ton olmak üzere 850 ton patates alımı gerçekleştirdi.

Sözü edilen patatesler, sosyal incelemesi tamamlanmış hanelere, Halk Süt kamyonetlerimizle ulaştırıldı. İstanbul'a ulaşan patateslerin depolanması, hanelere dağıtılacak şekilde filelenmesi, kamyonetlere konularak belirlenen hanelere taşınması ve kapılar çalınmak suretiyle güler yüzlü bir şekilde ürün tesliminin yapılabilmesi, pandemi koşullarında fedakârca çalışan İBB personelinin özverisiyle gerçekleşebildi.

Yukarıda özetlenmeye çalışılan dayanışma çerçevesi, hem kırsal hem de kentsel alanda yaşayan yurttaşlarımızın yaşamlarını kolaylaştırma, ülkelerine ve kentlerine güven duymalarını sağlama ve geleceklerine ışık tutma amacını taşımakta. İstisnasız tüm yurttaşlarımızın, bu dayanışma ve destek ortamını fazlasıyla hak ettiği konusunda hiçbir tereddüdümüz yok. Biliyoruz ki kır-kent dayanışması hayatı güzelleştirecek, her şey çok güzel olacak...

İstanbul'un Kuzeyi

Coğrafya müfredatında Marmara Bölgesi'nin Çatalca-Kocaeli Bölümü olarak geçen yerin tam ortasında genişlemeyi sürdüren metropol, etrafındaki her şeyi kendisiyle daha da ilgili hale getirdi. Enerji, su, gıda, atık, ulaşım, rant ve daha birçok konuda İstanbul'u ilgilendiren ne varsa civarı da bu sıraladıklarımızla ilişkilenmek zorunda kaldı. Öyle ki, civar diye bir kelimeye sığdırdığımız yerlerin neredeyse başka bir vasfa sahip olmalarına gerek bile görülmüyor. Oysa Çatalca'dan Kocaeli'ye uzanan, kuzeyde Karadeniz kıyısı, güneyde Çorlu ve Çerkezköy'den Gebze'ye kadar kesintisiz yayılan İstanbul arasına sıkışmış bu bölgede yaşam devam ediyor.

Kuzeyini, güney kıyısının ihtiyaçları için altında ocakların saklı olduğu bir kaynak olarak gören şehrin tarihi, arşivleri eşeledikçe tabaka tabaka karşımıza çıkıyor. Ancak devrin kaynak ihtiyacı değiştikçe, kuzeydeki karşılığı da değişiyor. Çevre yolları arasında sürü otlatma, her mega proje vesilesiyle açılan emlakçının komisyonculuğunu yapmak istediği arsada tarım, öyle ya da böyle, sürüyor. Yasalar önünde metropolün herhangi mahallesinden biri olarak görülen köylerde kırsal yaşam ve longozlardan Kartepe'ye tabiat kendi döngüsüyle metropolün büyüme arzusu arasında bir mücadele içinde. İstanbul'un su ihtiyacını karşılamak için çekilen bentlerle yükselen baraj suları arasında eski su kemerleri, tarlaların kenarında daha nice arkeolojik kalıntı, ortak miras olarak özenimizi bekliyor. Aynı zamanda, İstanbul'un insanlar kadar sahibi olan tüm canlı türlerinin yaşama alanlarının korunması sorumluluğumuz.

İstanbul'un dizi dizi yapılarının seyreldiği yerdeki doğal, sosyal ve ekonomik yaşamı, en az onu yok sayan mega sıfatlı tahayyüller kadar bilmeye ve konuşmaya ihtiyacımız var. İstanbul'un kuzeyindeki yaşama sayfalarca yer vermek yalnızca tarihe not düşmek anlamına gelmemeli. Düşülen notların, yarının nostaljisinin bir malzemesi mi, yoksa tarihi mirasın üzerine birlikte kurulacak geleceğin bilgisi mi olacağının cevabını vermek için, bu dosyayı öncelikle ortak bellek çabasına bir katkı olarak okuyabiliriz.

Fotoğraf Bekir Dindar

kestane
çipura
çifte havuz
karagagalı sumru
yarımburgaz mağaraları
istanbul hava limanı
ağaç funda
kuzey marmara
kanal
çakal
mağlova kemeri
defne
manda
incegiz mağaraları
çuha çiçeği
böğürtlen
kerkos
karaca
eski su basma fabrikası
şahsar
meşe

İstanbul'un Kuzeyi hala Ehlileşmedi

Georgios Kilisesi

çevik kurbağa

çapak balığı

akçakesme

leylek

şile

otoyolu

uzun kemer

porsuk

keçi

gıyırdak mantarı

gelin mantarı

odabaşı köprüsü

yaban domuzu

kum zambağı

sultan mahmud bendi

bahri

illüstrasyon: denizyıldırım

Mutluluğun Kuzey Kapısı: İstanbul'un Orman Köyleri

Kentleşmenin hızla arttığı ve insanlık için yepyeni bir dönem olan Antroposen çağda İstanbul'un doğası, ormanları ve orman köylerinde yaşayan nüfusun barındırdığı bilgi birikiminin kıymetini bilmemiz gerekir. Bir orman köylüsünün dediği gibi: "Orman köylüsü kadar ormanı koruyan kimse olamaz." Dolayısıyla İstanbul'un orman köylerini bu kentin kadim mirasından ayrı düşünemeyiz.

Akile Gürsoy[*]

[*] Prof. Dr., Beykent Üniversitesi

Mutluluk kapısı anlamına gelen "Dersaadet" kelimesi yüzyıllardır İstanbul'un güzelliklerini ifade etmek için kullanılır. İstanbul, "taşı toprağı altın" mottosuyla tanınan, kıtaları birleştiren ve her zaman dünya kenti olmuş bir mega şehirdir.

Ekonomik canlılığı, müstesna tarihi birikimi ve stratejik konumu yanında genellikle İstanbul'un doğasından ve kırsal nüfusundan söz etmeye pek sıra gelmez.[12] Oysa İstanbul ormanları, kıyıları ve suları arasında serpişmiş olan köyleri belki de kentin gözden ırak en mutlu nüfusunu barındırıyor. İstanbul'un iki büyük zenginliği olan doğası ve köyleri genellikle göz ardı ediliyor. Bu köyler içinde özgün değer taşıyan orman köylerini bilhassa unutmamak gerek.

Marmara Bölgesi'nin ve Batı Karadeniz'in ılıman iklim özelliklerinden yararlanan İstanbul ili doğal ormanlarının bir kısmını nüfus yoğunluğuna rağmen korumuş durumda. Toplam yüzölçümü 5.461 km^2 olan ilin bugün 242.420 hektarlık bölümü hâlen ormanlık arazidir. İstanbul ormanları geniş yapraklı kızılağaç, gürgen, fındık, zeytin, kayın, kestane, çeşitli meşe türleri ve iğne yapraklı olarak fıstıkçamı, karaçam, kızılçam ve bölgeye endemik Uludağ göknarı gibi pek çok ağaç türüne ev sahipliği yapan, zengin biyoçeşitlilik barındıran doğal ormanlardır.[3] Dünyada koruma altında bulunan önemli bir bitki türü olan fundalıklar da İstanbul coğrafyası içinde yer alıyor. Türkiye genelinde olduğu gibi İstanbul ormanlarının da bir kısmı verimli, bir kısmı da verimsiz veya bozuk orman olarak nitelendiriliyor. Birçok ormanlık alan da orman olma vasfını kaybetmiş durumda.

Köy Olmayan Orman Köyleri

Bugün çoğu Şile ve Çatalca gibi nüfus yoğunluğu az olan ilçelerde olmak üzere İstanbul'da hâlen 150 kadar "orman köyü" bulunuyor.[4] Bu yerleşimlerin bir kısmı ormandan yararlanabilme niteliğini kaybetmiş durumda. Aslında bu yerleşimler artık köy olarak da nitelendirilmiyorlar. Büyük şehirlerin sınırları içindeki köylerin statüsü, 2012'de çıkartılan bir yasayla ülke genelinde mahalleye dönüştürülmüş, Türkiye'de 6 binden fazla köyü etkileyen bu düzenleme 2014 yerel seçimlerinden sonra yürürlüğe girmiş ve uygulama tüm İstanbul köylerini de kapsamıştı.

Nadide güzelliklere sahip İstanbul'daki bu kırsal bölgeler[5] idari yönden yaşadıkları dönüşümün yanı sıra, merkezi idare ve kent merkeziyle paralel bir gelişme içinde, kendi bünyelerinde hızlı bir değişime uğruyor. Bu değişim hem halkın geçim kaynaklarını, sosyal yaşamı ve yerleşim yerlerinin nüfusunu hem de doğal çevreyi dönüştürüyor.

İstanbul'da orman köylerinde ikamet eden kayıtlı nüfus oldukça düşük. Ancak, bu yanıltıcı olmamalı. Çünkü bu kırsal alanlar sürekli bir nüfus hareketliliği içindeler. Tatil, bayramlar ve hafta sonlarında köye gelip vakit geçirenler köy nüfusunun iki üç katı oluyor. Köyden ayrılmış olan genç nüfus köyde kalmış olan yaşlı ebeveynlerini ziyaret ve aileye bahçecilik, tarım ve hayvancılık işlerinde yardım amacıyla gelmelerinin yanı sıra bu köylerde yapılan ve ortalama üç gün sürebilen düğün, sünnet ve nişan gibi törenlerde, 150 kişinin ikamet ettiği bir köye 1.000-2.000 kişilik akraba ve misafir katılımı olabiliyor.[6]

Bu köylerin en önemli nüfus özelliği artık orada çoğunlukla orta yaşın üstü nüfusun kalmış olmasıdır. Köyün gençleri, tarım ve ormancılık faaliyetleri onları geçindiremediği için kent merkezlerine, fabrika gibi işyerlerinde çalışmak için göç etti. Geride bıraktıkları kırsal bölgeler neredeyse açık alanda bir huzur evi haline dönüştü. İstanbul genelinde nüfus kabaca, %36'sı çocuk ve genç, %53 orta yaşlı, %11 de yaşlı nüfus olarak tanımlanıyor. Oysa İstanbul kırsalında orta yaşlı ve özellikle yaşlı nüfus barınıyor. Genç nüfusun köyde ikamet etmemesi sonucu pek çok köyde yıllardır hiç doğum olmadı. Kırsal bölgelerde okula gidecek çocuk sayısı düştüğü için ilköğretim okulları kapandı, okul binaları metruk yapılara dönüştü. Okul yaşındaki çocuklar taşıma sistemi ile belirli merkezlerde açık tutulan okullara gidiyor.

Metruk Manzaralar

Kırsal bölgelerden kent merkezlerine göç, bu bölgelerin mimari görüntüsünü de etkiledi. Köyden göç nedeniyle boşalan pek çok mesken çökmeye yakın durumda. Bununla birlikte, kent merkezlerinde kazanç sağlayarak köylerinde modern görünümlü evler yapanların da sayısı az değil. Yeni modern binalar ve metruk meskenler yan yana manzara veriyor. 2019'da getirilen imar affı ve İstanbul'un kırsal bölgelerinde tarım alanlarının turizm alanlarına dönüştürülerek imara açılması bu yörelerin kırsal dokusunu bir kez daha etkiledi, tarlalar yerlerini hızla etrafı çitle çevrili yeni yapılan villa tipi evlere bırakıyor.

Tarlaların imara açılması orman köylerindeki tarım ve hayvancılık faaliyetlerini olumsuz etkiliyor. Keçi, koyun ve büyükbaş hayvanları beslemenin bir zorluğu da sürekli artan besin fiyatlarındaki artış oldu. Köylerde tavuk, hindi ve ördek gibi kanatlıların yetiştirildiği sıkça görülüyor. Ancak, İstanbul bölgesinde başarılı kooperatifleşme örnekleri ve sertifikalı organik tarım, beklenenin aksine çok sınırlı kaldı.

Temel geçim kaynağı orman üzerinden olan köylerde de çözümlenmemiş bazı soru işaretleri bulunuyor. Türkiye'de ormanlar devlet idaresi ve denetimi altındadır. Ormancılık yapma imkânları ve makta[7] alma koşulları çoğu köylüye göre eskiye kıyasla daha zorlaştı. Ormanda çalışan çoğu köylüye göre

orman işletmesinde uygulanan aralama/seyreltme yöntemi ormanların verimini azaltıyor, orman arazilerinin küçülmesine sebep oluyor. Birbirine yakın birkaç ağaç içerisinden seçilen ağaçların kesilip geri kalanının bırakılması ağaçların kurumasına, çürümesine ve birbirlerine desteklerin ortadan kalkıp verimsizleşmesine sebep oluyor.[8] Ayrıca yaban hayvanların ormanda korunarak barınmasını da olumsuz etkiliyor.

Eskiden tıraşlama yöntemi ile belirli bir ormanlık arazi tümüyle kesilip 10-20 yıl içinde ormanın yeniden filizlenmesi beklenirdi. Bu eski yöntemin daha sağlıklı olduğunu savunan köylüler çoğunlukta. 55 yaşlarında bir orman köylüsü ormanla bağlarını şöyle dile getiriyor: "Şimdi ormanı ormancılar koruyor. Köy ormanlarının bekçileri var. Ama hâlâ köylüler ve devlet memurları birlikte koruyor. Bütün köylü ormanı sever; orman köylüsü kadar ormanı koruyan kimse olamaz. İnsan ekmeğinin çıktığı yeri sevmez mi?" Yeni uygulama ile 20 yıl önce temel gelir kaynağı olarak kullanılan orman artık köylülerin bir kısmının yalnızca ısınmasına ve çatı malzemesi olarak işlenmesine yetiyor. Yapılaşma ve orman işletme politikaları ile İstanbul'da ormanların giderek yok olacağı ve zamanla devletin tüm ormanları imara açacağını düşünen köylüler de az değil.[9]

Kaybolan Doğal Zenginlikler

İstanbul kentinin suları ve sofraları lüfer, palamut, kolyoz, istavrit, izmarit, tekir, kefal ve kılıçbalığı gibi yenilen balıklarla meşhur.[10] Ancak, İstanbul ilinin kırsalında yer alan iç sularda da zengin bir biyoçeşitlilik söz konusudur. En az 36 tür balık tespit edilmiştir. Derelerde doğal olarak bulunan veya yetiştirilen alabalık türleri evlerde tüketiliyor, iç turizmde halkın sıkça ziyaret ettiği balık çiftlikleri ve mesire yerlerinin temel gıdasını oluşturuyor.[11] Ancak, iklim değişikliği ile gözlemlenen kuraklık ve sellerle düzensiz su akışı bu mesire yerlerinin yok olmasına neden oluyor.

İstanbul'da doğal zenginlikleri bir nesil bile geçmeden, ne kadar hızla kaybettiğimizi bir örnekle vermek istiyorum. İstanbul'un deniz faunasında yunus ve fokların özel bir yeri vardı. Halk arasında ayıbalığı da denen fokun Türkiye'de rastlanan türü olan Akdeniz foku, 1960'lara kadar Türkiye'nin kıyı bölgelerinde görülüyordu. Fokların Boğaz'da özellikle levrekle beslendiğine, kışın boşalan yalıların kayıkhanelerinde yuvalandıklarına tanık olunurdu. Zeki ve eğitilebilen bir memeli olan fokların yavruyken yakalanarak sahipleri tarafından Galata ve Eminönü'nde gösteri yaptırılarak para kazanıldığı biliniyor. Bunların en ünlüsü "Yaşar" isimli sevimli bir foktu. 1970'lere gelindiğinde çevre kirliliği ve yavruladıkları kumsalların yerleşim birimlerine dönüşmesi sebebiyle İstanbul'da fok tarihe karıştı.[12] İstanbul'un iç sularının gözden ırak bölgelerinde yaşayan yenilebilir balıkları da insan ve doğa eliyle gelişen büyük çevre değişimleri sonucu sessizce maziye gömülüyor.

Orman köylüleri, insan eliyle gerçekleşen bazı değişikliklerin onların tarım faaliyetlerini olumsuz etkilediğini belirtiyor. Mesela, 1980'lerin sonunda Anadolu Yakası'nda tamamlanan Darlık Barajı'ndan dolayı civar köylerin üzerine bir sis indiğinden, bu nemli ortamın tüm meyve ve sebzeleri, tarlaları olumsuz etkilediğinden, filizleri yaktığından söz ediyorlar. Bu etki bilimsel olarak kanıtlanmamış olsa da, köylüler gözlemlerine dayanan görüşlerinde ısrarcı. Bu sisin Kargalı gibi tepe yerleri

etkilemediğini, ancak daha aşağıda kalan Çengilli gibi köyleri etkilediğini belirtiyorlar. Mikro iklimde olumsuz değişiklikleri bu barajın etkisine ve ayrıca kurulmuş olan baz istasyonuna bağlıyorlar. Bu istasyondan radyasyonun onları olumsuz etkilediğini düşünüyorlar. Bir diğer konu da giderek artan ışık kirliliği. Tarım arazilerinin imara açılması ile ormanla bitişik olan bu bölgelerde yeni ara yollar açılıyor; bu yollara elektrik direkleri dikilmesi sonucu civardaki tüm ağaçların, bitkilerin ve canlıların 24 saat ışık altında kalarak doğal dirençlerini kaybederek zarar görmeleri söz konusu.

İstanbul'un orman köylerinin sıkıntılılarından söz ederken çöp konusuna da değinmek gerekiyor. Otoyol kenarları, çeşme başları, piknik mekânları, manzaralı yerler, orman içi yollar, pınar başları ve dere kenarları –kısacası insanın ulaşabildiği tüm yerler pet şişe, kutular, naylon torbalar, plastikler, sigara izmariti ve içki şişeleri gibi atıklarla dolu. Halkın kendi evlerini, şahsi bahçelerini ve avlularını son derecede temiz ve özenli tuttukları halde bu tür doğa içinde kalan kamu alanlarındaki atıkları bir sorun olarak algılamadıkları görülüyor. Bu lakayt tutum sadece İstanbul'a mahsus da değil.

Kadim Bahçe Geleneği

İstanbul'da insanın doğa ile birleştiği mekânların başında bahçelerin geldiğini söylemek yanlış olmaz. Doğal iklim örtüsü ve zengin ekolojik ortamdan yararlanarak oluşturulan bahçeler İstanbul'un kuruluşundan itibaren güçlü bir bahçe kurma geleneği oluşturdu. İstanbul kenti bahçeleri ile de ünlü. Saray bahçeleri, hasbahçeler, korular, bostanlar ve kent merkezinde halkın imkânları dâhilinde evlerini çevreleyen bahçeler mevcut.[13] Kentin orman köyleri söz konusu olduğunda, istisnasız her hanenin kendi tüketimlerine katkı sağlayan bahçeleri ve ayrıca bazı hanelerin ev bahçesinin dışında sebzelik, tarla, bostan ve seraları var. Bahçeler özellikle kadınların emek verdiği, içinde vakit geçirdikleri emek yoğun ama verimli, dinamik ve keyifli mekânlardır.

Aile ekonomisine katkı yapan sadece köy bahçeleri, bostan ve seralar değil. Ormanlık alanlardan toplanan böğürtlen çeşitleri, gocayemiş (kocayemiş) ve töngel (muşumula) gibi yemişler ve meyveler; gökgöz, gazıcak ve sırpık (hodan) gibi mancar çeşitleri, orman ürünlerinden oluşan mutfağın vazgeçilmez ürünleridir. Ancak İstanbul bölgesinde gelin mantarı, gıyırdak ve pestiyik mantarı gibi mantar çeşitleri ormandan çıkan gıda ürünlerinin en değerlileri ve en çok tehdit altında olanları arasında.

Cumhuriyet tarihimizde kırsal kalkınmaya büyük önem verilmiş, tarımsal üretimi yapan köylü "milletin efendisi" olarak tanımlanmıştı. Günümüzde ise köy ve köylülük değişti, dünya genelinde nüfusun çoğu kentlerde yaşıyor. Kentleşmenin hızla arttığı ve insanlık için yepyeni bir dönem olan Antroposen çağda İstanbul'un doğası, ormanları ve orman köylerinde yaşayan nüfusun barındırdığı bilgi birikiminin kıymetini bilmemiz gerekir. Bir orman köylüsünün dediği gibi: "Orman köylüsü kadar ormanı koruyan kimse olamaz." Dolayısıyla İstanbul'un orman köylerini bu kentin kadim mirasından ayrı düşünemeyiz.

Fotoğraflar Akile Gürsoy Arşivi

Notlar

1 Dörtbudak, S. B. (2015) Muhteşem İstanbul, Tarih Öncesinden Günümüze Kronolojik İstanbul Tarihi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

2 Ayverdi, S. (1976) Boğaziçinde Tarih, Baha Matbaası.

3 İstanbul Orman Varlığı 2020; https://www.researchgate.net/publication/339029027_Istanbul_ve_Cevresinin_Orman_Varligi

4 İstanbul'da orman köylerini barındıran ilçeleri: Arnavutköy, Beykoz, Çatalca, Eyüp, Sarıyer, Başakşehir, Pendik, Çekmeköy, Silivri ve Şile.

5 Temir, Ş. R. (2010) Geçmişten Günümüze Şile ve Şile Bezi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

6 İdrisoğlu, G. (2017) TR1 İstanbul Bölgesi, Çengilli Orman Köyü Etnografik Rapor, "Türkiye'de Orman Köyleri Üzerine Sosyal Antropolojik Araştırma", TÜBİTAK SOBAG 1001 Projesi – 114K125.

7 Makta: Devletçe belirlenen ve belirli şartlar altında şahıslara verilen ormanda kesimlik alan.

8 Gürsoy, A. (2018) "Local Knoewldge on Tree Health in Forest Villages in Turkey", The Human Dimensions of Forest & Tree Health, Global Perspectives, der. Urquhart, Julie vd. Pelgrave McMillan.

9 Gürsoy, A. (2017) "Türkiye'de Orman Köyleri Üzerine Sosyal Antropolojik Araştırma", TÜBİTAK SOBAG 1001 Projesi – 114K125.

10 Akşiray, F. (1994) Türkiye Deniz Balıkları ve Tayin Anahtarı. İstanbul, 1987; Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 2.

11 Özuluğ, M. ve Saç G. (2019) İstanbul İli (Türkiye) Tatlısu Balık Faunası, Turkish Journal of Bioscience and Collections Volume 3, Number 1, E-ISSN: 2601-4292.

12 Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 2, 1994.

13 Atasoy, N. (2011) Hasbahçe, Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek, Kitabevi.

İstanbul'un Avrupa Yakası Kuzeyindeki Kırsal Kültür Mirası

Kent çeperinin ve kentin kırsal peyzajının bazen kıyısında, bazen de tam ortasında yer alan tarihi yapılar İstanbul'un kuzeyinde de ziyadesiyle bulunuyor, ancak işaret edilmedikçe dikkat çekmiyor. Farkındalık yaratmak amacıyla bu kırsal mirası yazılı ve görsel içerikle paylaşan @istanbulunkirsalkulturmirasi adresli Instagram hesabı editörleri, "Zaman tünelinden" peş peşe aktardıkları parçaları Avrupa Yakası haritası üzerinde bir araya getirdi.

Selda Yıldız Kat˙ - Zeynep Özdamar Thomas ¨

˙ Arkeolog - ¨ Y. Şehir Plancısı

İstanbul'un kentsel kültür mirası hakkında çok fazla şey biliyoruz. Pek bilmediğimiz şeyse İstanbul'un kuzeyindeki kırsal alanların da fazla yazılıp çizilmeyen ama tarihi binlerce yıl öncesine dayanan bir kültür mirasının olduğu. Zira bu bölgeye ait akademik çalışmalar oldukça kısıtlı, hatta neredeyse hiç yok. Normalde İstanbul Avrupa Yakası kırsal mirası denildiğinde bu zenginlik Marmara Denizi'ne yakın güney kısımlarda göze çarpıyor, ancak bu yazı kapsamında ağırlıklı olarak TEM Otoyolu'nun kuzeyinde kalan alanları ele aldık.

İstanbul'un özellikle TEM Karayolu'nun kuzeyinde kalan ve daha kırsal özellikler taşıyan kısmına ait kırsal kültür mirası denildiğinde aslında birçok kültüre ev sahipliği yapmış çok katmanlı bir yapıdan bahsetmek gerekiyor. Bazen aynı kültür bile; kendi içinde değişen koşullara, gelişen teknolojik ve askeri düzene, değişen sınırlara, kısacası değişen dünya düzenine ayak uydurarak, eskisini tüketerek ya da özümseyerek gelişimini ve varlığını sürdürebiliyor. Bu anlamda aslında farklı kültürler birbirlerini takip eden ve iç içe geçen özellikler gösteriyor.

Kültürel mirasımızın genellikle bize hissettirdiği kopukluk duygusu, gözlediğimiz yapının veya yapı parçasının bizden çok başka bir zamanda yaşamış toplumlardan kalmış ve bizim hayatımızla hiçbir benzerliğin bulunmadığı bir döneme ait olmasına dayanabiliyor. Ancak kırsal miras için durum tam olarak böyle işlemiyor. Bir kültür varlığı kırsal çevrede fonksiyonel olabilirse pekâlâ ufak değişikliklerle hayatta kalabiliyor. Örneğin tarihi bir mezar taşının bir ev ya da çeşme inşaatında kullanılması, Çakmak Hattı'ndan kalan bir koruganın birkaç yıl öncesine kadar üstünde kahvehane işletilmesi ya da içinin tüpçü dükkânı olarak faaliyet göstermesi gibi pek çok örnekle karşılaşabiliyoruz. Bunların yanı sıra işlevsel olmayan, ancak henüz rant alanında yer almadığı için hayatta kalan örnekler de mevcut. Takip eden bölümde bunlara örnekler sunacağız.

Kırsal mirasın katmanlarını geçmişten günümüze irdelediğimizde doğal ve yapılaşmış çevre içerisinde karşımıza ilk çıkan başlık olan mağaralar insanlığın ilk yerleşim alanlarını oluşturuyor.

Yarımburgaz, İstanbul'un kent periferisinde bulunan tek mağara değil; Çatalca'nın İnceğiz Köyü'ndeki İnceğiz Mağaraları ile Umurtepe-Kartepe Mağaraları ve Antik Taş Ocağı, Gökçeali Köyü'ndeki Karababa Mağaraları,

İhsaniye Köyü'ndeki yeraltı sularına bağlanan İkigöz-Kocakuyu Mağaraları bildiğimiz diğer mağaralardan bazıları. Bu mağaralarda henüz kazı çalışmaları yapılmadığından, hangi dönemlere ait olduklarını henüz tam olarak bilmiyoruz ama Yarımburgaz Mağaralarının tarihine bakarak bazı tahminlerde bulunmak mümkün.

Tarihi Yollar ve Köprüler

Konstantinopolis'in, yani günümüzdeki Tarihi Yarımada'nın, önemli bir dini merkez olması sebebiyle Avrupa'ya bağlantısının ne kadar önem taşıdığı düşünüldüğünde Via Egnatia (Roma ticaret yolu), Via Militaris (Roma ve Osmanlı dönemi askeri sefer yolu) ve Via Pontika (Karadeniz kıyısından dolaşarak kuzeye doğru devam eden ticaret yolu) gibi Roma dönemine ait ana güzergâh bağlantılarının bahsettiğimiz bölgeden geçiyor olduğunu ve bu rotanın çevresinde muhtemelen kökleri çok daha eski dönemlere dayanan Roma dönemi yerleşimleri olduğunu fark ediyoruz.

Roma döneminden kalan yol güzergâhları üzerinde gerek ana, gerekse tali köprülerin yer aldığı (örneğin Dursunköy ve Nakkaş Roma Köprüleri) bu rotanın Osmanlı döneminde özellikle sefere giden orduların kullanılması için korunduğu ve yine aynı rota üzerinde pek çok köprü inşa edildiği biliniyor. Bu köprülerin büyük kısmını –metrobüsle geçerken dikkat ederseniz– hâlihazırda E-5 Karayolu çevresinde, kimi göllerin kıyısında, kimi yonca kavşak içinde görebilirsiniz. Bunun sebebi de yol güzergâhının aslında Roma ve Osmanlı dönemlerinden beri hiç değişmemiş olması. Zira kent merkezinden batıya gidiş amacıyla halen Romalılarla aşağı yukarı aynı güzergâhı takip ediyoruz. Katmanların ne kadar iç içe geçtiğini bu örnekle rahatça anlayabiliyoruz.

Savunma Hatları, Surlar ve Kaleler

Önemli bir dini merkez olan Konstantinopolis'in savunması her dönemde önem taşımıştır. 6. yüzyıl başlarında Bizans Anastasius tarafından Bizans'ın savunması amacıyla Karadeniz'den Marmara Denizi'ne uzanan Anastasius Surları inşa edilmişti. Günümüzde surlar Silivri ve Çatalca ilçeleri boyunca devam etmekte olup orman içerisindeki kısımları halen ayakta. Surların çevresinde burçların ve çeşitli ibadet noktalarının inşası da unutulmamış (Evcik Plajı'ndaki sur bitim noktasına inşa edilmiş Georgios Kilisesi gibi).

Osmanlı döneminde ise kentin savunması amacıyla yine Karadeniz ile Marmara Denizi arasına, Anastasius Surları hattının biraz doğusuna, 1777-1778 Osmanlı-Rus Savaşı'nda kullanılan, günümüzde bazı örnekleri hâlen mevcut olan bir askeri savunma hattı inşa edilmişti. Bu hat daha sonra Balkan Savaşları sırasında ufak eklentilerle geliştirilerek kullanılır. 2. Dünya Savaşı yaklaştığı sırada aynı hat üzerine bu sefer betonarme ve daha farklı tipte eklentiler yapılarak Çakmak Hattı oluşturulur. Bu 3 dönemin iç içe geçtiği savunma hattı günümüzde Büyükçekmece, Beylikdüzü, Çatalca ve Arnavutköy ilçelerinin sınırlarına giriyor. Bu savunma hattının ana öğeleri askeri tahkimat yapıları olan mevziler, yani koruganlardan oluşmakta. Hat, gerek Osmanlı'nın son döneminde, gerekse 2. Dünya Savaşı öncesinde olası saldırılardan korunmak amacıyla betonarme tekniklerle ciddi oranda geliştirilmiş ve yeraltında yıldız şeklinde katmanlı formlar oluşturularak yer üzerinde sadece küçük siper yapıları ile görünürlüğü en aza indirilmiştir. Ayrıca koruganların altına bazı yeraltı tünelleri ve dekovil hatları eklenmiştir. Savunma yapısı olarak ayrıca Büyükçekmece Ahmediye'de, Avcılar'ın Küçükçekmece Gölü kıyısında, Arnavutköy Durusu-Terkos'ta, Çatalca Binkılıç'ta yerel yerleşim alanlarını koruma amacıyla inşa edilmiş surlar ve kaleler de bulunuyor.

Su Sistemleri

Ayrı bir başlık olarak İstanbul'un su sorunu, sadece günümüzde değil, geçmişte de büyük bir sıkıntı yaratmaktaydı. Roma İmparatorluğu döneminde üç çevresi tuzlu sularla çevrili kent için, 2. yüzyılda Hadrian döneminde Eyüpsultan Belgrat Ormanları'ndan, 4. yüzyılda Silivri Danamandıra ve Çatalca Pınarca'dan, 5. yüzyılda Kırklareli Vize'den kente bir şekilde su getirmek amacıyla dev kemerlere sahip uzun su yolları inşa edilmesi gerekiyordu. Bu su yolları kanallardan oluşmakta. Bitim noktalarında sarnıçların bulunduğu bu su yolları tüm öğeleriyle birlikte Osmanlı İmparatorluğu dönemine dek kullanıldı. Roma su yollarına ait dev su kemerleri, diğer adıyla germeler, hâlen Çatalca'nın orman içerisinde kalan kısımlarında büyük oranda ayakta duruyor. Ancak yol olmadığından erişmek kolay değil. Osmanlı döneminde, bu Roma dönemi su yolları devşirildi ve geliştirildi, bazı Roma dönemi hatları onarıldı ve kaynağı Halkalı olanlar Halkalı Su Yolları olarak adlandırıldı.

Bazı Roma dönemi hatlarının ise paraleline Mimar Sinan döneminde yeni su yolu hatları eklendi ve hat, bitiminde yer alan Unkapanı'ndaki Kırkçeşme adlı çeşme sebebiyle Kırkçeşme Su Yolları olarak isimlendirildi. Kırkçeşme Su Galeri Hattı, aslında Kemerburgaz'ın kuzeyinden Kırkçeşme adlı çeşmeye su getiriyordu ancak bahse konu çeşme günümüzde mevcut değil. Ancak Kırkçeşme Su Yolları'nın kemerleri ve künkleri halen Gaziosmanpaşa, Sultangazi ilçelerinin doğu sınırı boyunca ve Eyüpsultan İlçesinin kuzeyinde en bilinen kemerleriyle görülebilir durumda. Elbette günümüzde kemerlerin kullanım amaçları biraz değişmiş.

Osmanlı'nın son döneminde su sorununu çözmek amacıyla 19. yüzyılda ilk kez demir boruların ve galerilerin (su kanallarının) birlikte kullanıldığı ve Terkos Gölü'nden İstanbul'a su sağlayan Terkos Su Sistemi inşa edilmişti. Ayrıca II. Abdülhamit döneminde sadece demir borulardan oluşan Hamidiye Su İsale Hattı da kullanılmaya başlandı. Bu durum, bugüne dek Roma su yollarından mirasla kullanılan su kanalı sistemine tümüyle bir yenilik getirmiştir.

Sonuç olarak, bu gözlemlere dayanarak İstanbul'un kuzeyinde yer alan kırsal mirasın ne kadarı gelecek yıllara kalacak, hangileri silinip gidecek, tahmin etmesi pek kolay değil. Günümüzde kullanılan inşaat teknikleri, kısa vadeli politikalar ve estetik yoksunluk sebepleriyle bugün inşa ettiğimiz yapıların ya da yapı parçalarının çok az bir kısmının geleceği görebileceğine dair bazı tahminlerimiz elbette mevcut. Belki de ölümsüz olabilmek için bırakacağımız eserleri mimari estetik ve sağlamlık açısından inşa etmemiz ve böylece geleceğe daha fazla yatırım yapmamız gerekiyor.

A

Yarımburgaz Mağarası

TEM Karayolu'nun kuzeyindeki Özel Dayıoğlu Tıp Merkezi önünden geçip Eski İstanbul Caddesi'nden tam tarihi Odabaşı Köprüsü'nün üstünden geçerken sağınızda yerleşimin çok olmadığı bir vadi gözünüze çarpabilir. Bugün Kanal İstanbul'un geçeceği vadi olarak anılan Sazlıdere Bölgesi'nde İstanbul'un en eski yerleşim yeri unvanına sahip mağara olan Başakşehir ilçesindeki Yarımburgaz Mağarası yer alıyor. Mağaradaki ilk bulgular, yapılan kazılara dayanarak Orta Pleistosen, yani 720.000 ila 130.000 yıl öncesinde yaşamış Homo Erectuslara kadar gidiyor. Yarımburgaz Mağarası'nın barınma amacıyla Geç Roma/Erken Bizans dönemine dek farklı dönemlerde kullanıldığı biliniyor. Şu anda ise alt kat kapısı demirli ama görmek isteyenler için ikinci katta kapıda bir açıklık mevcut. Bu mağaranın Muhteşem Yüzyıl ve Atiye gibi çok sayıda diziye set görevi gördüğünü de eklemekte fayda var.

B

İnceğiz Mağaraları

Çatalca İnceğiz Vadisi'nde bulunan İnceğiz Mağaraları, üç mağara grubu ve tek bir ayrı mağaradan oluşuyor. Ayrıca mağaraların üst kısmında sarnıç ve nekropol alanı bulunuyor. Kahverengi tabelasını takip ederek ulaşabileceğiniz mağaralarda zamanında Kemal Sunal'ın Davaro ve Salako filmleri çekilmiş. Bugün İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin işlettiği mağaralar İnceğiz Mesire Alanı içerisinde yer alıyor ve kısmen ziyarete açık.

C

Karababa Mağaraları

Çatalca Gökçeali köyündeki en az 2000 yıllık Karababa Mağaralarının ise kahverengi bir tabelası bile yok. Yolunuzu kaybetmediğiniz sürece mağaraları bulmanız pek kolay olmayacaktır. Yolu bilen ve tarif edebilecek kişiler ise Gökçeali köylüleri.

E

Via Pontika

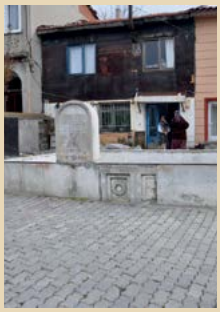
Çatalca Yazlıkköy'de Terkos Gölü'nün güneyinden geçen bu Roma dönemi askeri yolu (kaynaklarda Via Pontika olarak geçiyor), günümüzde göl suları çekildiğinde görünür hale geliyor. Köylülerin anlatımına göre eskiden burada aktif olarak kullandıkları bir köprü mevcutmuş, ancak sonradan suların yükselmesiyle köprü yıkılmış ve günümüzde bu rota atıl kalmış.

D

Ortaköy Havuzlu Çeşme

İşe yarayan parçaları köy hayatı içinde kullanma fikri yeni değil elbette. Silivri'de eski Rum köyü olan Ortaköy'de Osmanlı zamanında 1890 yılında inşa edilmiş havuzlu çeşmede Roma döneminden kalan bir mezar taşı kullanılmış.

F

Odabaşı Köprüsü

Üzerinden geçerken sağda Yarımburgaz Mağaralarını gördüğümüz tarihi Odabaşı Köprüsü. TEM kuzeyinde Eski İstanbul Caddesi boyunca Sazlıdere üzerinde konumlanan köprü, aslında 16. yüzyılda Mimar Sinan tarafından inşa edilmiş. Kiminiz muhtemelen her gün bu köprünün üstünden geçiyor ama o köprünün yaklaşık 500 yıldır orada duruyor olduğundan haberi yok. Hâlen ağır tonajlı araçları taşıyabiliyor olmasından dolayı oldukça sağlam bir inşaat olduğunu söyleyebiliriz.

Anastasius Surları

G

Çatalca Karacaköy'de Evcik Plajı'na gelmeden birkaç kilometre önce yol kenarında yaklaşık 1500 yıllık Anastasius Surları'ndan parçalara rastlayabilirsiniz.

H

Georgios Kilisesi

Çatalca İlçesi Karacaköy Mahallesi Evcik Plajı'nın en yüksek noktasında, Anastasius Surları'nın Karadeniz ile buluştuğu noktada 11. yüzyıldan kalma Georgios (Evcik) Kilisesi yer alıyor. Rant alanında bulunmadığı için tamamı yıkılmamış durumda.

I

Bekirli Köyü Cami

Anastasius Surları'nın orman içerisindeki kısımlarının ayakta olduğunu belirtmiştik. Peki ya ayakta olmayan kısımlarına ne oldu? Elbette parçaları başka yerlerde kullanıldı. Mesela Silivri Bekirli köyünde 1940'lı yıllarda yapılan camide kullanılan taşlar Anastasius Surları'ndan devşirme.

J

Korugan 1

Üstteki fotoğraf Büyükçekmece'den Çakmak Hattı'na ait bir koruganın Nisan 2014 tarihli Google Maps fotoğrafı. Üstünde tenteli bir kahvehane işletiliyor. Acaba bu kahvede hiç bahis oynamış mıydınız?

K

Korugan 2-3

E-5 Karayolu'ndan geçerken sağda solda 2. Dünya Savaşı öncesi inşa edilen millî savunma hattımız Çakmak Hattı koruganlarının parçalarına rastlamak mümkün. Bize bu koruganları görme imkânını sağlayan yegâne planlama lejandımız: "Karayolu Kamulaştırma Alanı".

L

Kumrulu Kemer

Sultangazi 50. Yıl Mahallesi'nde, 2030. sokak ve Mevlana Caddesi kesişimindeki Kumrulu Kemer, Roma döneminde hayata geçen ve Osmanlı döneminde de onarımlarla kullanımı süren Halkalı sularının bir parçası. Fotoğraftaki merdiven basamaklarından da anlaşılacağı üzere daha dün kadar mahalle sakinlerince yaya bağlantısı olarak kullanılıyordu, ancak muhtemelen üstündeki taşlar kırıldığından bu kullanımdan vazgeçildi. Kemerin altı da alçak araçlar için araç yolu olarak kullanımını sürdürüyor.

M

Uzunkoltuk Kemeri

Sultangazi Zübeyde Hanım Mahallesi'nde, Alibeyköy Barajı koruma alanında kalan, Kırkçeşme Su Galerisi'nin tek gözlü kemerlerinden olan ve yerleşik alanda bulunmadığından sağlam olarak günümüze ulaşan Uzunkoltuk Kemeri, adrenalin tutkunu mahalle sakinlerince rekreatif alanın yaya köprüsü olarak işlev vermekte.

N

Terkos Eski Su Basma Fabrikası

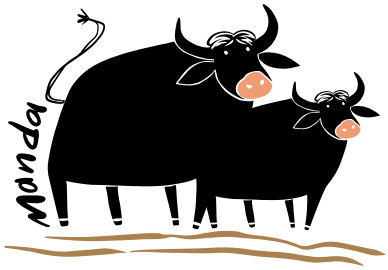
Terkos Su Sistemi'nin başlangıcı olan Arnavutköy Durusu Köyü'nde Terkos Gölü kıyısındaki pompa istasyonunun işlevi, suyu gölden alarak buhar yardımıyla borulara pompalamak. Fotoğrafta yapıya ait bacalar görülüyor. Şu anda aktif olarak kullanılmayan binanın su müzesi olmasına yönelik büyükşehir belediyesince girişimler mevcut.

Kalıcı Gölet*

Yüzyıllardır mandaların güdüldüğü sulak çayırlarla çevrili İstanbul'un kuzeyinde mandaların yerlerinden edilmesi, otladıkları meraların ekosistemini, çevredeki köyleri, köylüleri, kuşaklardır manda çiftçiliği ile uğraşan çiftçileri, çobanları, kaymak, yoğurt ve sütlü tatlı üreticileri ve tüketicileri ve daha birçok aktörü etkileyen çok katmanlı bir süreç. "İklimcil: Mevsimler Sürüklenirken" sergisi, belirmekte olan yeni mevsimleri özellikleriyle görünür kılmaya yönelik seçili vaka araştırmalarını bir araya getiriyor. The Lasting Pond (Kalıcı Gölet) adlı iş, mandaların gündelik güzergâhlarını takip ederek İstanbul çevresindeki sulak alanların daralmasını gözlemliyor.

Eylül Şenses˙ – Onur Yıldız¨

˙Araştırmacı
¨Kamu Programları Yönetmeni, SALT

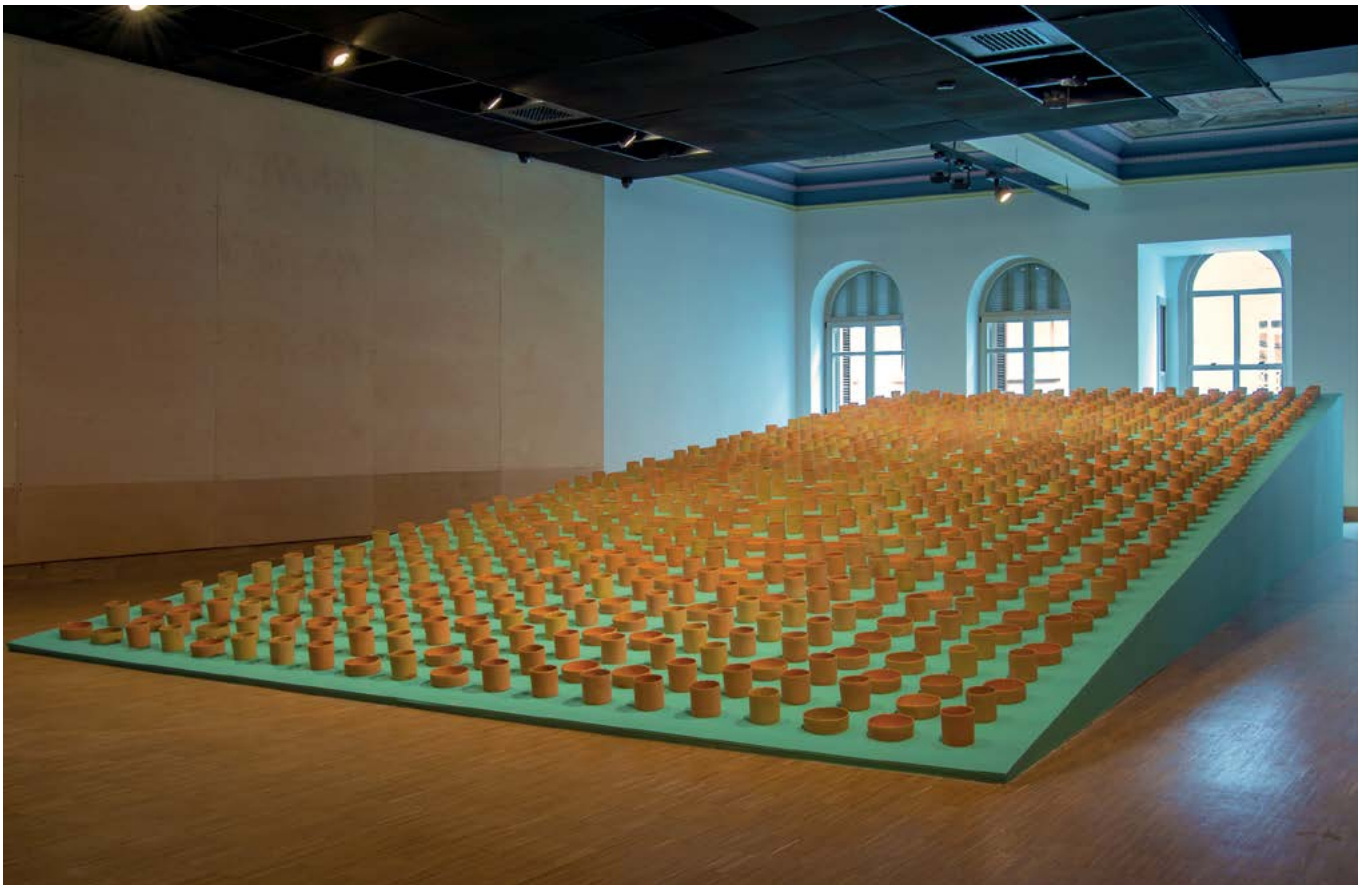
SALT'ın Londra merkezli Cooking Sections (Alon Schwabe & Daniel Fernández Pascual) işbirliğiyle gerçekleştirdiği "İklimcil: Mevsimler Sürüklenirken" sergisi; insan faaliyetleri iklimleri değiştirirken nasıl beslenilmesi gerektiğini inceliyor. Etçil, hepçil, yerelci, vejetaryen ya da vegan beslenmeden farklı biçimde, iklimcil kavramı bir ürünün içerdiklerinden ziyade, gıda üretimi ve tüketiminin seyrini etkileyen alışılmadık mevsim koşulları ve iklim olaylarıyla ilişkisi üzerinden tanımlanıyor. "İklimcil: Mevsimler Sürüklenirken", belirmekte olan yeni mevsimleri özellikleriyle görünür kılmaya yönelik seçili vaka araştırmalarını bir araya getiriyor. 7 Nisan 2021 - 22 Ağustos 2021 tarihleri aralığında SALT Beyoğlu'nda ziyarete açık olan sergi kapsamında yer alan The Lasting Pond (Kalıcı Gölet) adlı iş, mandaların gündelik güzergâhlarını takip ederek İstanbul çevresindeki sulak alanların daralmasını gözlemliyor.

Alon Schwabe ve Daniel Fernández Pascual tarafından yazılan metinde The Lasting Pond işi şöyle tanımlanıyor: "Ana yurdu Hindistan olan manda, Anadolu topraklarına yedinci yüzyılda getirilmiş. İstanbul'un kuzeyi ise, yüzyıllardır mandaların güdüldüğü sulak çayırlarla çevrili. Osmanlı İmparatorluğu zamanında Bulgaristan'dan bölgeye yerleşen çobanların bilgisi sulak alanların değerlendirilmesini sağlamış, İstanbullular için taze kaymak ve sütlaç yapımında yağlı manda sütü vazgeçilmez bir malzeme olagelmiş."

Bölgedeki çeşitli köylerde yer alan ve 1990'larda kapanan maden ocaklarının çevresinde dolaşan mandalar, terk edilmiş yıkıntılarda oluşan çamurlu su birikintilerinde serinliyorlarmış. Bir zamanlar kömür çıkarılan bölge, zaman içerisinde mandalar kadar göçmen kuşlar için de bir sığınak olmuş ve önemli göç yollarından biri hâline gelmiş.

Mandalar çamurlu suda yatmayı ve yuvarlanmayı severler. Çobanlara göre, gövdelerine yayılan çamurun güneşte kuruyunca çatlayıp düşmesi, mandaları parazitlerden temizler. İstanbul'un çevresindeki çamurlu birikintiler, hem mandaların yaşamı hem de sulak alanların yeni ulaşım altyapılarından korunması için büyük bir önem teşkil ediyor. Şehrin kuzeyinde manda yetiştiriciliği yapılan bölge, 2013'ten bu yana, üçüncü köprü, üçüncü havalimanı ve Kanal İstanbul gibi geniş çaplı inşaat projeleriyle gündeme geliyor. Mega projelerle araziler yeniden sınıflandırılıyor; kırsaldan kentsele, sulak alanlardan imarlı arazilere doğru bir dönüşüm gerçekleşiyor. Konumu nedeniyle giderek popülerlik kazanan bölgedeki mandaların geleceği, devasa inşaatların çevre, hava, su ve toprağa olumsuz etkileri nedeniyle tehlikeye giriyor.

* The Lasting Pond

Cooking Sections'ın The Lasting Pond [Kalıcı Gölet] (2021) enstalasyonundan **Fotoğraf** Mustafa Hazneci, SALT

Serginin hazırlık aşamasında bir grup manda çobanıyla yapılan görüşmelerin ardından, bölgenin geleceğinde manda sütünün önemi üzerine bir çalışmaya başlandı. Sulak alanların kuruduğu bir dönemde, Tayakadın Köyü yakınlarındaki bir dere kenarında mandalar için çamurlu bir alan oluşturuldu. Kazıda çıkarılan kilden, seramik sanatçısı ve arkeolog Başak Gökalsın ile iş birliği içerisinde, sergi süresince ve sonrasında İstanbul'da manda çobanlığının tanıtımında kullanılacak 1000 adet sütlaç ve yoğurt kâsesi üretildi. Şehirde manda sütü satışı yapan az sayıdaki dükkânın da katıldığı çalışmayla sütlaç, İstanbul'un çamurlu sularına uzanan temsili bir köprü olarak konumlandı. Mutfak Sanatları Akademisi (MSA), şehri çevresiyle bütünleştirmenin bir adımı olarak manda sütünü müfredatına ekledi ve profesyonel pastacılık eğitimine devam eden şef adayları, manda sütünü kullandıkları reçeteler geliştirmeye başladı. Bu reçeteler, derslerde pratik edileceği gibi, eğitmen şeflerin yönlendirmeleriyle MSA Dükkan'larda sunulacak ve MSA'nın restoran menüsüne de girebilecek. Çalışma kapsamında ayrıca, Serkan Taycan'ın iş birliğiyle, sanatçının aynı adlı projesi için 2014'te hazırladığı, İstanbul'daki sulak alanları da içeren İki Deniz Arası haritası güncellenerek yeniden basıldı.

Sergiye hazırlık aşamasında yürütülen araştırma; İstanbul kentinin çeperlerindeki gıda üretim pratiklerinin kentin yaşadığı dönüşümden nasıl etkilendiğine odaklanarak başladı. Araştırma kapsamında 28 Haziran 2019 tarihinde sanatçı Serkan Taycan tarafından düzenlenen İki Deniz Arası yürüyüşüne katılan araştırmacıların Baklalı ve Sazlıdere köyleri arasındaki bölgede karşılarına çıkan mandalar, kente dair dönüşümden en çok etkilenen canlılardan biri olarak odak noktası haline geldiler.

Araştırmanın ilk durağı İstanbul'daki manda popülasyonunun önemli bir kısmına da ev sahipliği yapan Çatalca ilçesinde bulunan İstanbul Damızlık Manda Yetiştiricileri Birliği oldu. Birlik görevlileri İstanbul'daki manda çiftçiliğinin yakın geçmişi, mevcut durumu ve manda sütü tüketimine dair sahip oldukları bilgi ve deneyimi, birliğin uzman akademisyenler ile işbirliği içinde yürüttüğü ve yayımladığı araştırmalarla birlikte araştırmacılarla paylaştı. Bu aşamada İstanbul'un manda yetiştiriciliğinde, özellikle manda sütü üretiminde Türkiye'nin en önde gelen illerden biri olduğu bilgisi konunun önemini tasdikledi. İstanbul'da manda yetiştiriciliğinin yapıldığı Arnavutköy, Çatalca, Silivri, Eyüp, Kâğıthane, Sarıyer, Beykoz ve Şile'deki çiftliklerde üretilen süte dair büyük talep, üreticilerin zaman zaman bunu karşılamakta zorlanması ve İstanbul çevresindeki çiftliklerin de İstanbul'a manda sütü tedarik etme konusundaki desteği, manda üreticiliği etrafındaki geniş ekonomik ağa dair aydınlatıcı oldu.

Uzmanlara göre manda sütünün muteber bir ürün olmasının nedenlerinden biri, manda sütünün inek sütüne oranla daha fazla kuru madde ve yağ içeriyor olması. Manda sütünden üretilen ürünlerin kıvamının daha yoğun olmasının sebebi de bu. Dolayısıyla dondurmacılar, tatlıcılar, yoğurtçular tarafından çokça talep edilen bir ürün. Manda sü-

tünün daha lezzetli ve besin değerinin daha yüksek olması ise, mandanın diğer büyükbaş ve küçükbaş hayvanlara göre hareket etmeyi, özgürce dolaşmayı daha fazla seven bir hayvan olması ile doğrudan ilgili. Mandalar meraya çıkan, temiz hava ve güneş alan; çeşitli endemik bitkilerle beslenen hayvanlar. Bu da sütlerinin lezzetine yansıyor. Kapalı alanda durmayı sevmeyen, serbestçe dolaşmaya ve serinlemeye ihtiyaç duyan mandalar için en ideal yerler geniş araziler, otlaklar, ormanlar ve sulak alanlar.

İstanbul'un Arnavutköy ilçesi de, birkaç sene öncesine kadar geniş meraları ve eski taş ocaklarının yağmur suyuyla dolması ile oluşan sulak alanların varlığıyla, mandalar için ideal bir yaşam alanıydı. Kentin genişlemesi ve bölgeye doğrudan etkisi olan devasa yapılar ile çevredeki köylerde yaşayan mandaların erişebileceği sulak alanlar ve otlaklar ciddi ölçüde azaldı. Birçok çiftçi mandalarını artık ahırda tutmak zorunda kalırken, mandalar da serbestçe hareket edemiyor ve göletlerde serinleyemiyorlar.

Şehrin kuzeyinde manda yetiştiriciliği yapılan bölge, 2013'ten bu yana, üçüncü köprü, üçüncü havalimanı ve Kanal İstanbul gibi geniş çaplı inşaat projeleriyle gündeme geliyor.

Araştırmacılar birlik aracılığıyla Arnavutköy ilçesinde bulunan Dursunköy, Durusu, Baklalı, Yeniköy, Tayakadın mahallelerinde faaliyet gösteren manda çiftçileri ile tanıştı. Bu çiftçilerden Yeniköy ve Tayakadın'da yaşayanların çiftlikleri birçok kez ziyaret edildi, bu ziyaretler sırasında hem üreticiler ile sohbet etme hem de onların günlük rutinlerini takip şansı yakalandı. İstisnasız her sabah gün ağarmadan mandaların beslenmesi ile başlayan bu rutin oldukça zorlu. Diğer çiftçiler gibi manda çiftçilerinin de yaş ortalaması oldukça fazla. Mandacılık çoğunlukla aile mesleği olarak devam ettirilen bir iş.

Manda çiftlikleri bu süreçte defalarca ziyaret edildi. Her bir üreticinin hikâyesi farklı ve kendine has sorunları da barındırmakta. Örneğin bir üreticinin mandaları sulak alanlara hala erişebiliyorken, mandalarını salacak alanının kısıtlı olması ve rotasının havalimanının duvarları ile bölünmüş olması ciddi bir sorun yaratıyor. Bir diğerinin ise mandalarını salabileceği kendisine ait geniş bir arazisi varken, artık göletlere erişimi yok. Dolayısıyla sulak alan yaratmak için derenin önüne geçici olarak set çekmek gibi taktikler uygulamak zorunda kalıyor. Ayrıca mandaları otlatmaya çıkaramadıkları için daha fazla yem vermek zorunda kalan çiftçiler üzerinde bu durum, çok büyük bir ekonomik yük yaratıyor. Başka bir sorun ise Kanal İstanbul projesi kaynaklı arsa spekülasyonu nedeniyle arazilerin el değiştirmesi ve yeni arazi sahiplerinin arazilerini çitlerle çeviriyor olması. Normal koşullarda mandalar o arazilerden geçip gidebiliyorken, şimdi çitlerden oluşmuş peyzaj içinde hareket alanları kısıtlanıyor, üstelik çitler hayvanlara zarar da verebiliyor. Meralar, alandaki altyapı inşaatları nedeniyle

Dr. Zimmer'ın tarım projesi önerisinden fotoğraf, Türkiye, 1930 United Church of Christ (UCC), American Research Institute in Turkey (ARIT), SALT Araştırma

de parçalara bölünmüş durumda, mandalar için engeller ve tehlikelerle dolu. Normal şartlarda başlarında bir çoban olmadan sürü halinde hareket edebilen mandalar, yaşam alanlarından geçen yollar, çitler ve duvarlar nedeniyle artık güvenli bir şekilde hareket edemiyorlar. Bir çiftçinin mandalara araba çarpmadığından emin olmak için bütün gün sürünün yanında olması ya da bir çoban işe alması gerekiyor. Nitekim mandaya bir araba çarparsa da arabanın masraflarını mandası yaralanan ya da ölen çiftçinin ödemesi bekleniyor, çünkü artık her yer arabalar ve kamyonların geçiş önceliğinin olduğu "ana yol"lara dönüşmüş durumda. Bazı çiftçiler, bu sürecin başında işini İstanbul dışına taşımış fakat buradaki gibi güçlü sosyal ilişkileri olmadığı için sütünü satmakta başarılı olamamış ve geri dönmüş. Bazıları bu sürecin sonunda işi bırakmış. Bir kısım çiftçiler de zaten yaşları büyük olduğu için yeni bir yere taşınmak yerine işi bırakıp mandalarını satıyor. Bütün bu süreç içerisinde işine devam etmek isteyen ve mücadele eden çiftçilerin kendilerini yalnız, çaresiz ve yılgın hissettikleri gözlemlenebiliyor.

Arnavutköy, İstanbul, 2013 **Fotoğraf** Serkan Taycan

Üreticilerin dile getirdiği bir diğer sorun ise mesleğin itibarsızlığı. Ekonomik olarak doyurucu bir meslek olmasına rağmen, özellikle gençlerin çiftçilik yapmak yerine çok kötü koşullarda hizmet sektöründe çalışmayı tercih ettiklerini, bunun da mesleğin itibarsızlığı ile ilgili olduğu dile getirildi.

Tanışılan bir üretici sütünü gün aşırı, İstanbul Maltepe'de sütçü dükkânı işleten bir esnafa satıyor. Bu esnaf da Kadıköy ve Maltepe'deki müşterilerinin evlerine dağıtıyor sütü. Alıcıların çok büyük bir çoğunluğunun sütü evde yoğurt yapmak için aldığını ve bu pratiğin son yıllarda hazır yoğurtlara duyulan güvensizlikle birlikte arttığını, bunun da manda sütüne duyulan ilgiyi arttırdığı söyleniyor.

Manda sütünün İstanbul'un sosyal ve ticari hayatındaki yerini daha iyi anlamak için, manda işletmelerine ziyaretlere paralel olarak, 20. yüzyıl başlarından beri İstanbullu tüketicileri manda sütünden üretilen yoğurt, kaymak, tatlılarla buluşturan ve hala hizmete devam eden Barbaros Yoğurtçusu (Fatih), Hacı Hasan Fehmi Özsüt Muhallebicisi (Asmalımescit), Boris'in Yeri'ni (Kumkapı) ziyaret edildi. Hafta sonları önünde kuyruklar oluşan, kaymağıyla ünlü Boris'in Yeri, 20. yüzyıl başlarında Boris'in Bulgar göçmeni olan babası tarafından açılıyor, Boris ise 1936'da dükkânı babasından devralıyor. Dükkân şu an ailenin 4. jenerasyonu tarafından işletiliyor. Boris'in Yeri kaymağını özel yapan da yine manda sütünden üretiliyor olması. Daha önce manda sütünü İstanbul'un kuzeyindeki manda çiftliklerinden alan dükkân, üçüncü havalimanının yapımından sonra sütünün çoğunu Balıkesir'den getirmek ve İstanbul'daki çeşitli çiftliklerden de toplamak zorunda kalıyor. Bu da kaymağın fiyatına yansıyor.

Bir diğer aile işletmesi ise, Osmanlı döneminde Arnavutluk'tan İstanbul'a göç eden Kurap kardeşler tarafından 1908 yılında kurulan (dükkâna ait en eski resmi kayıt 1918 yılına ait) Barbaros Yoğurtçusu, isminden de anlaşılacağı üzere leziz yoğurtlarıyla tanınan asırlık bir dükkân. Yoğurdun yanı sıra kaymağı, peynir çeşitleri ve sütlü tatlıları ile de biliniyor. Dükkânın işletmecisi her gün sabaha karşı Çatalca'ya manda sütü almaya gidiyor, sütü kaynatıyor, ardından soğumaya bırakıyor ve bir gün sonra üst tabakayı alıyor. Her sabah 07.30'da taze kaymak çıkmış oluyor. Yoğurtlar da aynı şekilde günlük gelen süt ile üretiliyorlar. Kurap, sütü Arnavutköy'den almayı tercih etmeyeceğini uçakların ve inşaatların yarattığı pislik ve gürültü nedeniyle hayvanların yaşam koşullarının, dolayısıyla sütlerinin de artık iyi olamayacağını düşünüyor.

Mandaların yerlerinden edilmesi, otladıkları meraların ekosistemini, çevredeki köyleri, köylüleri, kuşaklardır manda çiftçiliği ile uğraşan çiftçileri, çobanları, kaymak, yoğurt ve sütlü tatlı üreticileri ve tüketicileri ve daha birçok aktörü etkileyen çok katmanlı bir süreç. Bu süreçte bölgedeki küçük çiftçiler, aile işletmeleri yok oluyor; mandalar yer değiştiriyor, çoğunlukla büyük işletmelere satılıyor. Büyük işletmelerin mandaları meralara salma gibi bir olanağı olmadığı için, mandalar görece iyi koşullarda da olsalar yemlerle besleniyor ve meralarda olduğu gibi özgürce hareket edemiyorlar. İstanbullular hayatlarına biraz daha lezzetsiz manda kaymakları ve muhallebiler yiyerek devam ediyor ve İstanbul'a ait bir kısım, bazı canlıların yaşam alanı ve kent yaşamının önemli bir değeri yitip gidiyor.

Roma'dan Bugüne İstanbul'un Kaynağı: Kuzey Ormanlarında Su Yolları

İstanbul'un, kısıtlı kaynakları üzerinden ihtiyaçlarını karşılama iddiasıyla başlatılan devasa altyapı projelerinin, tam da şehri, ihtiyaçlarını karşılamaya yetmeyecek nüfusa taşıyor olması yakın kentleşme tarihimizde sıkça vurgulanır. Ancak imar tarihine derinlikli bir bakış, İstanbul'un kuzeyinden faydalanmak için girişilen bu döngünün ne kadar geriye gidebileceğini gösteriyor.

M. Çağhan Keskin*

*Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Mimarlık Fakültesi

Kanuni Sultan Süleyman döneminde Avusturya elçisi sıfatıyla İstanbul'da bulunan Ogier Ghislain de Busbecq, kentin, dünyanın başkenti olmak üzere doğa tarafından özenle yaratılmış bir konumda bulunduğu yorumunu yapar.[1] Tarih boyunca Busbecq gibi pek çok insanı büyüleyen ve romantik betimlemelere konu olarak reel jeopolitik avantajlar sunan eşsiz konumuna karşın, İstanbul nüfusun iaşesi bakımından kendi kendine yetememe gibi ciddi bir paradoksa sahip olageldi. Özellikle, su kaynakları bakımından oldukça elverişsiz bir konumda bulunan İstanbul'un ihtiyacı, Roma ve Bizans döneminden itibaren kuzey ormanlarından kent merkezine ulaşan isale hatları aracılığıyla sağlanmıştır.[2] İsale hatlarının Orta Bizans döneminden itibaren süregelen kuşatmalar sonucu tahrip olması, taşıma yerine biriktirme su kullanımına yönelmeye neden olmuş; böylece, daha ziyade yağmur suyunun depolanmasına olanak sağlayan açık ve kapalı sarnıçlar inşa edilerek kentin su ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştır.[3]

Kentin Osmanlılar tarafından fethinden sonra da en büyük sorunlarından biri halkın su ihtiyacı oldu. Târîh-i Ebü'l-Feth'in yazarı Tursun Bey, Fatih Sultan Mehmed ve yönetici elitin diğer mensuplarının fetihten sonra harap durumdaki kentin imarı için yoğun bir faaliyete giriştiklerini ve nüfusu iyice azalmış olan kentin yeniden iskânı için Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yaşayan insanların İstanbul'a göç ettirildiğini bildirir. İskân ve imar politikası sonucu, fetihten önce 50.000'den az olduğu tahmin edilen kent nüfusu XV. yüzyıl sonunda yaklaşık 100.000 kişiye ulaşır. Tursun Bey'e göre, zorunlu göçlerle iskân edilen ve nüfusu hızla artan kentin su ihtiyacının karşılanması için Bizans dönemi isale hatlarının tespit ve yeniden ihyası ile aktarılan su, saray, hamam ve mahallelere taksim edilmiş, ayrıca kırk adet çeşme inşa edilmiştir.[4]

Rüstem Paşa, kente bol su getirilerek refah düzeyinin artırılmasının imparatorluğun çeşitli bölgelerinden insanları İstanbul'a göç etmeye özendireceğini, böylece nüfusun artarak kentin iaşesinin zorlaşacağı görüşündedir.

Nüfus artışı, her zaman kentin su ihtiyacı ile orantılı oldu. XVI. yüzyılda artan nüfusun su ihtiyacını karşılamak üzere, Kanuni Sultan Süleyman tarafından Osmanlı tarihinin en büyük mühendislik projelerinden biri başlatılır. Eski su yolları ve kaynakların tespiti için bir heyet oluşturulur ve projenin başına dönemin baş mimarı Sinan getirilir. 1554 yılında başlayan çalışmalar yaklaşık 9 yıl sürmüş, sistem, 1563 yılı civarında tamamlanmıştır. Belgrad Ormanı'nda bulunan

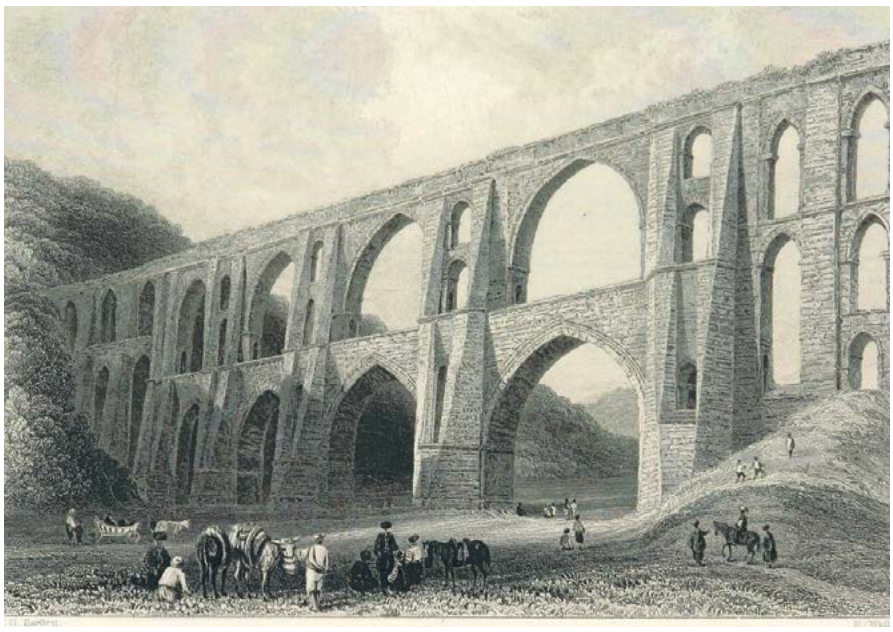

Şekil 1. Kırkçeşme Çeşme Su Yollarını Gösteren Minyatür[17]

su kaynaklarını kente taşımak üzere, eski isale hatları ve yapılarının onarımı ile yeni su kemerlerinin inşasını içeren projenin maliyeti yaklaşık 50.000.000 akçedir.[5] Dönemin görgü tanıklarından İbrahim Peçevî, "Kırkçeşme Suyu" adıyla anılan bu projeden övgüyle söz eder. Peçevî'ye göre, bir yudum suya muhtaç durumda olup büyük sıkıntı çeken halkın ihtiyacını karşılayan bu proje, sultana, Süleymaniye Camii'nin inşasından daha ziyade sevap kazandırmış olmalı ve hayırlı işler defterinin en başına yazılmalıdır.[6] Öte yandan, bu proje yönetici elitin ciddi muhalefetiyle karşılaşmıştır. Sinan, otobiyografilerinden Tezkiretü'l-Bünyan'da, çalışmalar devam ettiği sırada, suyun yeterli olmadığı, mimarın bu işin üstesinden gelemeyeceği ve suyun kente ulaşamayacağı yönünde dedikoduların çıktığından ve sultanın hazinenin boşa harcanmaması konusunda uyarıldığından bahseder.[7] Dönemin teknolojik olanakları bakımından üstesinden gelinmesi bir hayli güç olan, Mağlova Kemeri, Uzunkemer, Kırıkkemer ve Güzelce Kemer gibi devasa yapıları bünyesinde barındıran bu projeyi başarıyla tamamlamaktan gurur duyan Sinan, onu kişisel olarak rahatsız eden, mesleki kariyerini ilgilendiren bu itirazlardan dolayı yakınmakta oldukça haklıdır. Muhalefet kanadının mantıklı dayanaklarından ise belki de doğrudan onu ilgilendirmediği için söz etmez. Projeye şiddetle karşı çıkan ve daha ileri giderek Sinan ile birlikte çalışan Kiriz (Gürz) Nikola adındaki su uzmanını alıkoyan sultanın damadı ve aynı zamanda dönemin sadrazamı olan Rüstem Paşa, kente bol su getirilerek refah düzeyinin artırılmasının imparatorluğun çeşitli bölgelerinden insanları İstanbul'a göç etmeye özendireceğini, böylece nüfusun artarak kentin iaşesinin zorlaşacağı görüşündedir.[8]

XVI. yüzyıl boyunca yaşanan hızlı nüfus artışı, projeye muhalefet eden yönetici elitin endişelerini bir bakıma haklı çıkarır.[9] Rüstem Paşa'nın kardeşi Sinan Paşa'nın özel hekimi Villalon'lu Cristobal'in gözlemlerine dayanılarak kent nüfusunun XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaklaşık 400.000 kişiye ulaştığı kabul edilir.[10] XV. yüzyıl sonlarında 80.000 ile 100.000 olduğu tahmin edilen nüfusun yaklaşık beş katına çıktığı izlenir. Bu rakamın birkaç yıl içinde %50 oranında artarak 600.000 ila 700.000 civarına ulaştığı tahmin edilmektedir.[11] İngiliz seyyah John Sanderson 1593 yılında kentin nüfusunu yaklaşık 1.200.000 olarak tahmin eder.[12] Rakamların tamamı gözlemlere dayanan tahminler olduğundan bir kesinlik göstermiyor. Stefanos Yerasimos zikredilen rakamları abartılı görse de Kanuni Sultan Süleyman döneminde İstanbul'un bir metropol, hatta megapol halini aldığını kaydeder.[13] Rakamlar abartılı ve tahmini de olsa XVI. yüzyılın başından sonuna kadar nüfusun en az iki kat arttığı konusunda kaynaklar hemfikirdir.[14]

İstanbul'un yakın çevresindeki kaynaklar zamanla yetersiz kaldığından, XVII. yüzyıldan itibaren Belgrad Ormanları'nda bulunan küçük akarsular üzerine bentler inşa edilerek biriktirme su kaynakları oluşturulmaya çalışılmıştır.

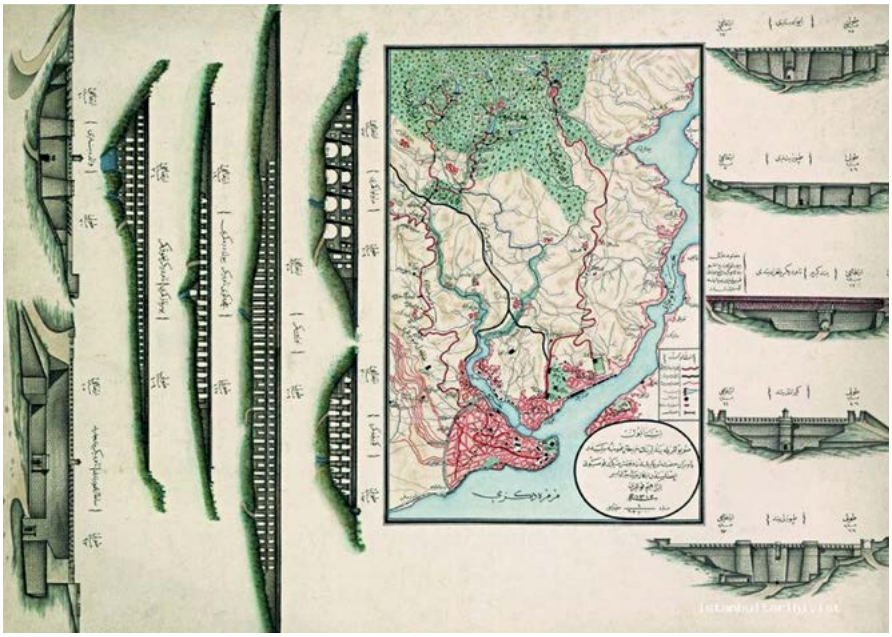

Şekil 2. Mimar Sinan Tarafından İnşa Edilen Mağlova Kemeri, Gravür

Özetle, Kırkçeşme Suyu projesi, Peçevî'nin bildirdiği gibi artan nüfusun su ihtiyacını karşılamak üzere planlanır, ancak Rüstem Paşa'nın endişe ettiği gibi nüfusun daha fazla artmasına neden olur. Nüfus, XVI. yüzyıldan itibaren sürekli artmış, bu artışa paralel olarak artan su ihtiyacını karşılamak üzere Sinan'ın inşa ettiği su yolu üzerine yeni yapılar ve yeni kaynakların bulunmasıyla katmanlar eklenmiş, ayrıca bu hattan bağımsız yeni isale hatları inşa edilmiştir. İstanbul'un yakın çevresindeki kaynaklar zamanla yetersiz kaldığından, XVII. yüzyıldan itibaren Belgrad Ormanları'nda bulunan küçük akarsular üzerine bentler inşa edilerek biriktirme su kaynakları oluşturulmaya çalışılmıştır.[15]

Osmanlı dönemi su isale hatları günümüzde işlevini yitirmiş olsa da İstanbul'un (tüm Avrupa Yakası'nın) su ihtiyacı hâlen büyük ölçüde kentin kuzeyinde yer alan kaynaklardan karşılanmakta. Günümüzde Belgrad Ormanı'nın sahip olduğu su kaynakları yetersiz kaldığından, ihtiyacı karşılamak üzere kente daha uzak alanlardan, Trakya Bölgesi'nin kuzey kıyıları boyunca uzanan Kuzey Ormanları'nda bulunan yeni su kaynaklarından faydalanılıyor. Kentin su ihtiyacı bu bölgeye dağılan Terkos Gölü, Alibeyköy Barajı, Sazlıdere Barajı, Düzdere Barajı, Kuzuludere Barajı, Pabuçtepe Barajı, Kazandere Barajı, Sultanbahçedere Barajı gibi tesisler aracılığıyla sağlanmaktadır.[16]

Son yıllarda inşa edilen Kuzey Marmara Otoyolu ve İstanbul Havalimanı ve hâlen gündemde bulunan Kanal İstanbul gibi projeler, Kanuni Sultan Süleyman'ın büyük projesi Kırk Çeşme Suyu projesi gibi kentin nüfusunun artmasına neden olacağı endişesiyle canlı tartışmaların konusu. İstanbul'un kuzeyinde yoğunlaşan bu projeler, kentin kuzeye doğru büyüme iştahını artırıyor, ayrıca kenti besleyen su kaynakları ile yaban hayatı tehdit ediyor. Kanuni Sultan Süleyman dönemi üzerinden yaklaşık beş yüz yıl geçmiş olsa da İstanbul'un temel sorunları halen nüfus artışı, büyüme ve iaşe zorluğu. Gündemdeki projeler, çeşitli avantajlar sunmakla birlikte, kentin temel sorunlarına yönelik çözümler üretemiyor, aksine bu sorunların derinleşeceğine ilişkin kaygı uyandırıyor.

Şekil 3 Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nde Mirliva İbrahim Edhem Paşa ve Oğlu Nureddin Bey Tarafından Çizilen İstanbul'un Su Yolları ve Bendlerinin Haritaları

Notlar

1 Busbecq, O.G. (2005). Türk Mektupları, çev. Derin Türkömer, İstanbul: Doğan Kitap.

2 Roma ve Bizans dönemi su yolları hakkında: Çeçen, K. (1996). Roma Su Yollarının En Uzunu, İstanbul: Türkiye Sinai Kalkınma Bankası ve Crow, J., Bardill, J., & Bayliss, R., (2008). The water supply of Byzantine Constantinople; Journal of Roman Studies Monograph, London: Society for the Promotion of Roman Studies.

3 İstanbul'da bulunan Bizans dönemi sarnıçları hakkında: Altuğ, K., (2013). İstanbul'da Bizans dönemi sarnıçlarının mimari özellikleri ve kentin tarihsel topografyasındaki dağılımı (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

4 Tursun Bey (nşr. Mehmed Ârif) (1977). (haz. Mertol Tulum) Târîh-i Ebü'l-Feth , İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti. Bu arada, kentin yeni sakinlerinin dini etmenlerden dolayı durgun su yerine akan suyu kullanmayı tercih etmeleri Bizans döneminde etkin şekilde kullanılan sarnıçların yavaş yavaş işlevsiz kalmasına neden olmuştur.

5 Karşılaştırma için: Süleymaniye Külliyesi'nin tamamının maliyeti yaklaşık 35.000.000 akçedir.

6 Peçevî İbrahim Efendi. (1999). Peçevi Tarihi I, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

7 Crane, H. & Akın, E. (2006). Sinan's Autobiographies-Five Sexteenth Century Texts, Tezkiretü'l-Bünyan, der. Necipoğlu, G., Brill. 1577 yılında, Sinan hakkında, su yolundan kendi evine usulsüz şekilde aktarım yaptığı yönündeki şikâyetler üzerine soruşturma açılmıştır (DOA, MD, nr. 31/250/551).

8 Çeçen, K. (1996). Sinan's Water Supply System in İstanbul, İSKİ, İstanbul.

9 Faroqhi, S. (1992). Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

10 Mantran, R. (1990). 17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul: Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi, çev. Kılıçbay, M.A. & Özcan, E. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

11 İnalcık, H, (2019). İstanbul Tarihi Araştırmaları: Fetihten Sonra İstanbul'un Yeniden İnşası - Bilâd-i Selâse: Galata, Eyüp, Üsküdar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

12 Lewis, B. (2006) İstanbul ve Osmanlı İmparatorluğu Medeniyeti, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.

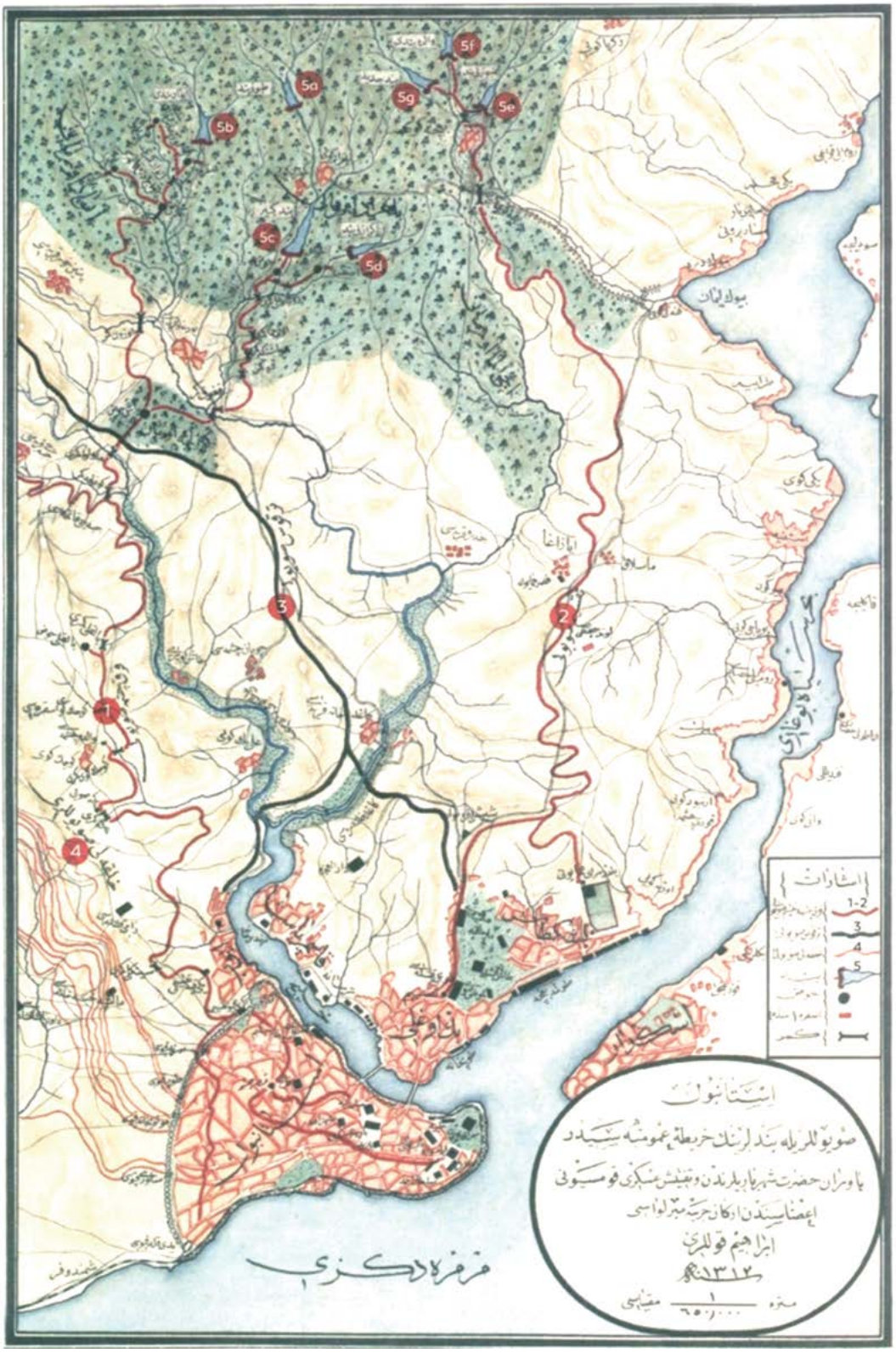
13 Yerasimos, S. (1995). "16. Yüzyıl İstanbul Nüfusunun Tekrar Değerlendirilmesi İçin Veriler", Toplumsal Tarih, 15.

14 Yunus Koç, nüfus konusunda farklı görüşleri derlediği çalışmasında İstanbul nüfusunun 1500 yılında yaklaşık 100000, 1600 yılı itibariyle yaklaşık 250000 civarında olduğu yönünde bir tabloya yer vermektedir. Koç, K. (2016). "Osmanlı Dönemi İstanbul Nüfus Tarihi", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 8/16.

15 Topuz Bendi (1620), Büyük Bent (1724), Topuzlu Bent (1750), Ayvat Bendi (1765), Valide Bendi (1796), Kirazlı Bent (1818), Yeni Bent (1839) ve Elmalı Bendi (1893).

16 SKİ Su Kaynakları; https://www.iski.istanbul/web/tr-TR/kurumsal/iski-hakkinda1/su-kaynaklari1

17 The Chester Beatty Library, MS 413.

5a
5b
5c
5d
5e
5f
5g
1
2
3
4
İSTANBUL
ابراهيم حقي
١٣١٢
مقياسي
١/٦٥٠٠٠٠
مزرعه دكزي

Yaban İstanbul Haykırıyor:

“Ben Hâlâ Ehlileşmedim”

Durusu Gölü’nün kıyısında bahri ve
yeşilbaşlar, ara sıra da isyankâr duruşlu
kara gerdanlı dalgıçlar, umursamaz tavırlı
tarakdişler ve sürekli dalıp çıkan altıngözler.
Karadeniz’i boydan boya geçen minyatür
mavi torpidolara benzeyen yalıçapkınları.
Çayırlara korkarak sokulan karacalar.
Mola veren göçmen kuşlar, yaban domuzları,
mandalar. İstanbul’un gerçek sakinlerinin
mücadelesi her şeye rağmen devam ediyor.

Süreyya İsfendiyaroğlu*

* İstanbul Kuş Rasathanesi Derneği

Editör: Esra Ergin Erdoğmuş¨

¨ Araştırmacı, Vizyon2050 Ofisi

Fotoğraf Mustafa Sözen. “Altıngöz”

Fotoğraf Esra Ergin Erdoğmuş. "Leylek"

Fotoğraf Mehmet Uysal. "Bülbül"

Yağmur henüz dinmişti. Bulutların ardından kendini gösteren güneş, Macar meşesi ve sapsız meşe yapraklarıyla kaplı orman çatısının arasından altın ışık huzmelerini asfalta dek uzatıyordu. Bunca güzellik yetmezmiş gibi virajı döner dönmez bir karacanın kömür gözleriyle karşı karşıya geldik. Aracı gören erkek karaca biraz şaşkın, biraz panik acele adımlarla yolun karşısına geçti ve ormanın içine doğru hareketlendi. Bütün bunlar üç saniye sürmemişti, "Dur! Nerede? Orada mı?" diyene dek kaybolmuştu. 20 yılımı İstanbul'da kuş peşinde geçirmeme ve onca arayışa rağmen karacayı ilk 2020 yılında Şile'de görmüştüm. Beni yıllar önce yabanlığıyla büyüleyen İstanbul, "Ben hâlâ ehlileşmedim" diye haykırıyordu.

Kendi şehrim İstanbul'u keşfetmeye, henüz üniversite öğrencisiyken Durusu Gölü'nün denize bakan kıyı bandında kamp kurarak başlamıştım. Gece çadırımızın yakınında etrafı kolaçan eden çakal ve domuzların hışırtılarıyla, tulumlarımızın sıcaklığında uykuya dalmıştık. Hedefimizde nadir kartallar ve ördekleri gözlemlemek vardı. Dondurucu bir sabaha uyandık, güçsüz ama kararlı karayel hafif çalkantılı deniz yüzeyini sıyırarak alnımı, burnumu ve elmacık kemiklerimi sızlatıyordu. Deniz ördekleriyle bu şartlarda Terkos kıyısında tanıştım. Gözlemin başında, deniz alabildiğine engin ve boş gözüküyordu. Teleskopla önce mavinin içindeki siyah noktaları keşfediyorduk, ardından yakınlaştırarak kuşları inceliyorduk. Bu noktalar çoğunlukla bahri veya yeşilbaş oluyordu ama ara sıra isyankâr duruşlu kara gerdanlı dalgıçlar, umursamaz tavırlı tarakdişler ve sürekli dalıp çıkan altıngözler teleskopumuzun kadrajına giriyordu. Bu türler kış ilerledikçe kendini daha sık gösteren kuşlardı ama hedefimizde kadife ördek, kara ördek veya telkuyruk vardı. Ayazın doruğunda bir şubat sabahında denizden yükselen turuncu gagalı kara bir siluetin kanadındaki beyaz bandı gördüğümde içimde yükselen coşku ve sevinç hissetmediğim parmaklarıma ve kulaklarıma kan pompalamıştı. İlk görüşte aşk belli ki buydu. İşte deniz gözlemi tutkusu bende böyle başladı ve her gözlem birer deneyime evrildi.

İstanbul'un Gerçek Sakinleri

Büyük orman kartalı ve genç ak kuyruklu kartallar özellikle kışın Terkos Gölü'nde düzenli zaman geçirir, zira binlerce ördek ve martı beslenmek için buraya akın eder. Burası aynı zamanda İstanbul'un en önemli içme suyu rezervuarıdır ve tam anlamıyla İstanbul'daki yaşamın kaynağını oluşturur. Bazı yıllar gölün yüzeyi silme ördek ve sakarmekeyle kaplanır. Yırtıcı kuşlar, tıpkı Serengeti'de avlanan çitalar gibi bu grupları taciz ederek, içlerinde yeterince sağlıklı veya becerikli olmayan bireyleri sürüden ayırmaya ve indirmeye çalışırlar. Terkos Gölü'nün bir diğer yerlisi, yaban kedisi de havaların soğumasıyla denizi geçen ötücü kuşları bekler ve bu yorgun göçmenlere hayatlarının baskınını yapar. İstanbul'un gerçek sakinlerinin kuzeydeki mücadelesi hiç bitmez.

Bir sonbahar günü Rumelifeneri'ndeki Ceneviz kalesinde kahvemi yudumluyor ve üç kara gagalı sumrunun avlanmasını izliyordum. Kanatlarını kısıp kendini zıpkın gibi denize bırakan sumru ağzında balıkla yükselişe geçmek üzereydi. Birden kahverengi bir gölge belirdi ve kafasına küt diye vuruverdi; sumrunun gagasından düşen balığı kapan korsan martı hızla uzaklaşırken denizden bisiklet zilini andıran yalıçapkınının sesini duydum. Yalıçapkınları Karadeniz'i boydan boya geçen minyatür mavi torpidolara benzer. Rumelifeneri kıyıları, sonbaharda birçok göçmen kuşun Karadeniz'e geçtikten sonra uğradıkları ilk kara parçasıdır. Özellikle ötücü göçmen kuşlar için burası bir benzin istasyonu gibidir. Sadece Rumelifeneri değil, Riva, Şile, Ağva, Kilyos ve Karaburun kıyıları, yani bütün Karadeniz bandı önemlidir. Denizi direkt geçen karabaşlı, ak gerdanlı, boz ötleğenler, bülbüller, taş kuşları, yalancı makiliklerde bulunan yemiş ve burada yaşayan böceklerle beslenir. Yalancı maki deyip de geçmeyin. Kocayemiş, akçakesme, defne, ağaç funda, böğürtlenler sonbaharda hep meyvede olurlar, İstanbul'un son sülünleri bu çalılıklardan gürültüyle kalkar. Karadeniz'i geçen bitap göçmenler burada beslenip sağlıkla yollarına devam ederler.

Hemen ardında uzanan Belgrad Ormanı'nın yerlilerinden bahsetmemek olmaz. Porsuk, yediuyur, kaya sansarı gibi memeli türlerini de barındıran Belgrad Ormanı hem tarihi hem doğal miras olarak değerlendirilmesi gereken ve İstanbul'un kent ormanı niteliğindeki eşsiz alanlarından biri olmuştur. Ormanın kayın, gürgen, meşe, ıhlamur, dişbudak ve kestane gibi ağaçlardan oluşan farklı meşcereleri birçok kadim

Fotoğraf Mustafa Sözen. " Karaca"

İstanbul sakinine ev sahipliği yapıyor. Bu sakinlerden dikkatimi çeken grup ağaçkakanlar. Çünkü kara ağaçkakan hariç Türkiye'de yaşayan ağaçkakanların tamamı hâlâ Belgrad ormanı ve çevresinde varlığını sürdürüyor. Alman zoolog Hans Kummerlöwe'ye göre, bir zamanlar İstanbul'da Alemdağ ormanlarında kara ağaçkakanlar yaşarmış, bu ormanların tamamının traşlanması bu canlının Anadolu Yakası'ndan kaybıyla sonuçlanmış, yakın zamanda Çilingoz'da keşfedilene kadar bu canlı İstanbul sınırlarında resmen yok olmuştu. Bugün bentler çevresinde üreyen ak sırtlı ağaçkakan, ortanca ağaçkakan ve küçük yeşil ağaçkakan gibi türler İstanbul'un kuşkusuz en hassas canları olup doğal yaşlı ormanların gösterge türleri arasında yer alıyor.

Her Şeye Rağmen Yaşam Dolu

Doğal yaşlı ormanlar, içerdiği ağaçların büyük çoğunluğunun doğal olgunluğa eriştiği, bunun sonucu olarak içinde, yaşlı ağaçlarla birlikte kırık, devrik, çürük ve dikili kuru ağaçların fazlalığıyla üretim ormanlardan belirgin bir şekilde ayrılır. Bu ormanlar insan etkisinden uzak, kendisini oluşturan öğeleri arasındaki ilişkilerin tümüyle sürdüğü, genellikle çok tabakalı ve değişik yaşlı ormanlardır. İşte Kuzey Ormanları yıllardır yoğun biçimde işletilmesine ve neredeyse her metrekaresi rekreasyonel[1] olarak kullanılmasına rağmen halen yaşamla dopdoludur. Mesela çevik kurbağa, küçük semender, ağaç kurbağası gibi canlılar İstanbul'un Kuzey Ormanları'nda yaşıyor. Orman altındaki yaprak döküntüsünde, küçük derelerde eşlerini buluyor, yaprak altı ve su birikintilerine yumurtalarını bırakıyorlar. İstanbul'un geleceğinin teminatı olan su kaynakları ormanlardan can buluyor, kılcal dereler halinde barajlar ve denizlere sızarak alaca sinekkapanlara hatta su samurlarına can vermeye devam ediyor.

İstanbul'un kuzeybatı köşesi Çilingoz Ormanı'nda İstanbul'un bir diğer önemli otçul türlerinden kızıl geyiğin de yabani bir popülasyonu bulunuyor. Kayın, gürgen ormanlarının altında mor çiçekli orman güllerini barındıran enfes bir peyzaj sunuyor. Tabii eski bereketi kalmamış. Bundan 70 yıl önce Çilingoz'dan Bulgaristan sınırına kadar o kadar çok geyik olurmuş ki, kızışma zamanları geldiğinde gece ormanın derinliklerinden gelen geyik böğürmeleri ve birbirine kafa tutan erkeklerin homurtuları orman kıyısında yaşayan halka huzursuz geceler yaşatırmış. O huzursuzluk, ormanlarına sızan kaçak avcılar ve geyik yavrularını erginleşmeden avlayan yabanileşmiş köpek çeteleri nedeniyle daha çok kendine musallat olmuş kara bir yazgı gibi... Şimdi seyrek olarak karşılaşılan bu ulu otçul, ormanın derinliklerinde ürkek adımlarla, beğendiği az sayıda bitkiden parça parça beslenerek varlığını sürdürüyor, eskiden gönül rahatlığıyla yayıldığı orman içindeki çayırlara korkarak sokuluyor. Bir kaçak, bir sürgün gibi tedirgin, her çıtırtıyı dinleyerek, havadaki her kokuyu analiz ederek, bir yavru daha büyütebilmek için kendini sakınıyor.

Boğaz'ın Transit Yolcuları

İstanbul'un kuzeyi, süzülen göçmen kuşlar için de önemli bir coğrafi bariyer olan deniz boyunca uzanır. Her yıl yüz binlerce leylek ve yırtıcı kuş iki kez Boğaz'ı geçerler. Bu kuşların kanat açıklıkları çok geniştir ve büyük bir kısmı yavrularını büyütmek için geniş alanlara ihtiyaç duyarlar. Bu türler var olmak için kuzeyde Doğu Avrupa'da kışın çetin şartlar hüküm süren, yazınsa bol besin barındıran üreme bölgeleri ve güneyde Afrika'ya uzanan kışlama bölgeleri arasında zorunlu olarak mekik dokurlar. Uzun yolculuk sırasında hayatta kalmak ancak enerjiyi idareli kullanarak mümkündür. Bu yüzden yırtıcı kuşlar karalar üzerindeki termalleri kullanıp mümkün olduğunca kanat çırpmadan süzülerek göç ederler. Duyuları sayesinde oluşan sıcak hava akımlarında döne döne yükselir ve bir diğer termale kadar süzülürler. Dolayısıyla yırtıcı kuşlar ve leylekler hep karalar üzerinden

göç etmeyi tercih ederler. Ana kara yüzeyinden yükselen sıcak hava akımları denizler üzerinde aynı şekilde oluşmaz. Özellikle ilkbaharda İstanbul'da güneyden esen rüzgârlar hâkim olduğunda göç katarları deniz boyuna sıkışır ve on binlercesi dar bir patikadan ilerlercesine denize paralel uçarlar.

Kuzey Ormanları, meraları ve kuzeydeki tarım alanları bu canlıların uzun yolculuklarında dinlenecekleri olanaklar sunar. Dünya popülasyonunun %95'i İstanbul'dan göç eden küçük orman kartalı, binlerce yılan kartalı, küçük kartal, şahin ve arı şahini Kuzey Ormanları'nda geceleyebilir. Leylekler gittikçe daralan mera ve tarım alanlarına iner ve yola çıkmadan önce dinlenir, enerji toplarlar. Günümüzde otoyol refüjlerinde ve evlerin çatılarında geceleyen leylek görüntülerinin artması göçmen kuşların yaşadığı çaresizliği açıkça resmediyor.

Sürprizi Tükenmeyen Bir Hazine Sandığı

Yaban domuzları ekolojik toleransı oldukça yüksek hayvanlardır. Güçlü, sağlıklı kişilere şakayla karışık "domuz gibi" tabiri bu yüzden kullanılır. 2014 yılında kuzeyde yoğunlaşan altyapı faaliyetleri ve yaygınlaşan yol ağının bu canlıları da yurdundan ettiğini görmüştük. Yaşam alanlarının parçalanması yaban hayvanı popülasyonlarını da hunharca böler. Biz bilmesek de görmesek de karasal yüzeylerin bir sahibi bulunur, her yaban hayvanı bölge tutar ve ortasından yol geçirince uygun yaşam alanı daralır. Çevredeki diğer bölgeler de başka domuzların hükümranlığındadır ve yurtsuz kalanları kovalarlar. İşte kuzeydeki orman kaybıyla beraber 2014 yılında kendini Boğaz'ın serin sularına atan ve yalıların bahçesine sığınan domuzların öyküsü muhtemelen böyle başlamıştır. Bölgesiz kalmanın getirdiği panikle, bölgelerini koruyan diğer domuzların yaptığı baskıdan kaynaklanmıştır. Parsel parsel yabandan arındırılan bu bölgelerden kovulan sadece geyikler, domuzlar ve çakallar değil, binlerce mandanın yetiştirildiği, manda yoğurdu ve kaymağı satan küçük işletmelerin bulunduğu kuzey İstanbul meraları yerini yeşilin kıyısında güvenlikli sitelere devrediyor.

Artan kentleşme baskısına rağmen İstanbul'un kuzeyinde sürprizi tükenmeyen bir hazine sandığı gibi olan Şile, devasa ormanları, akarsuları ve mağaralarıyla İstanbulluların ihtiyaç duyduğu yeşili ve huzuru sunmaya devam ediyor. İstanbul, Batı Karadeniz kıyısından devam eden kumul sistemini barındırmaya ve aynı zamanda bu habitatın Türkiye'nin kuzeybatı kıyılarındaki en az zarar görmüş örneklerinden birisi olmaya devam ediyor. Doğaseverlerin favorisi kum zambaklarının sağlıklı popülasyonlarıyla birlikte nadir görülen önemli bitki türleri bu eşsiz kıyı kumullarını süslüyor. Bahar aylarında tepeli karabatakların yuvaladığı Şile adaları, türün Türkiye kıyılarındaki en önemli üreme alanlarından birisidir. Karstik yapıdaki mağaralarında ise nesli küresel ölçekte tehlikede uzun ayaklı yarasa Akdeniz nalburunlu yarasası ve Mehely'in nalburunlu yarasası gibi yarasa türlerini barındırıyor. İstanbul'un kuzeyi Çatalca'dan Sarıyer'e, Beykoz'dan Şile'ye İstanbulluların ortak mirası olmaya devam ediyor. Burası zengin yaban hayatı doğasını tanımak, öğrenmek ve birlikte yaşam kültürünü geliştirmek için canlı bir müze. İstanbul'da yaşamı sürdürmek için korumamız gereken su havzalarının, İstanbul'un son tarım alanlarının ve hafta sonu insanların nefes almak için gittiği ormanların yer aldığı bir doğa mabedi; bunun tescili işte bu yazıda anlatılan karacalar, kurbağalar ve kuşlar... Çocuklarımıza ekmeğin nereden geldiğini, yoğurdun nasıl mayalandığını, çileğin ve böğürtlenin hangi çalıda kızardığını gösterebileceğimiz, toprağın pislik değil yaşam olduğunu anlatacağımız bir İstanbul parçası, evinizden birkaç saat uzaklıkta sizi bekliyor.

Fotoğraf Mustafa Sözen, "Karaca"

Notlar

1 Rekreasyon, kuralsız yapılan ve fiziksel etkinliğe dayalı bir eğlenme biçimidir. Motivasyonu kazanç olmayan, devamlılık gerektirmeyen, kişiyi tazeleyen ve çevreyle etkileşime sokan bir zaman geçirme biçimidir –e.n.

İstanbul'un Ormanını Savunanlar

SÖYLEŞİ · RÖPORTAJ

Kuzey Ormanları zengin bir yaşam alanı; ev sahipliği yaptığı birçok hayvan ve bitki türünün yanı sıra kültürel ve tarihi değerleri de barındırıyor. İstanbul'un nefes alabilmesi için yaşamsal bir öneme sahip olan kentin çevresindeki en geniş ve son yeşil alan, mega projeler karşısında erime ve yok olma riskiyle karşı karşıya. Kuzey Ormanları Savunması (KOS) kritik önemdeki bu alanda (ve diğer benzer yerlerdeki) mevcut olan doğal yaşamı ve yerel halkı mega projelere karşı savunmak için çabalayan bir ekoloji topluluğu. Kuzey Ormanları'nın bir yaşam alanı olarak önemini, karşı karşıya olduğu tehditleri ve bunlara karşı verilen mücadeleyi KOS'tan Selçuk Koçum ile konuştuk.

Altyapı, madencilik ve konut geliştirme projeleriyle kırdaki insan yaşamını ve doğal yaşamı karşılaştırdığımızda, İstanbul'un kuzeyi için son yıllarda esasen ilkini konuşuyoruz. Peki ikincisi, yani kuzeydeki toplumsal ve doğal yaşam, bir yaşam savunu hareketinin perspektifinden, nasıl devam ediyor? Kuzey Ormanları'nın İstanbul'daki yaşam için anlamı nedir? Bu alandaki projeler kent yaşamında neleri değiştirecek?

Trakya'nın doğusu ile Sakarya Nehri arasında kalan alanı "Kuzey Ormanları Bölgesi" olarak adlandırıyoruz. Ülkedeki başkalaşım ile beraber, doğal kaynakların sömürüsü had safhaya ulaştı. Son yıllarda planlı, programlı, kısacası sürdürülebilir bir yaşam biçimi yerine, organize bir şekilde, her türlü kaynağımızı sonuna kadar sömüren bir anlayış benimsendi. Bu aşamada bir yandan değerlerimizi âdeta devlete karşı koruyup kollamaya çalışırken, diğer yandan bu olumsuz dönüşüm üzerine konuşmamız gerekiyor. Bunun için doğal yaşam alanlarının, tarihi ve kültürel varlıkların yok oluşunu sosyolojik etkileri üzerinden düşünmeliyiz.

Küresel iklim değişikliğinin dünyada en çok etkileyeceği bölgelerden birinde yaşıyoruz. Böylesine hassas bir coğrafyada tarım alanları, ormanlar, hayvancılık gibi geçim kaynakları, su havzaları, dereler, göller, meralar gibi yaşam alanları bir bir yok oluyor. Üç iklim kuşağının kesiştiği, dünyanın nadir ve farklı ekosistemlerini içeren Anadolu'da ve Kuzey Ormanları'nda dünya mirası değerler elimizden kayıp gidiyor.

Roma İmparatorluğu'na kadar giden bir tarih; Osmanlı'dan kalan eserler, hatıralar... Derken karşılıklı göçler sonucu Balkanlar'dan göçüp buraları evi yapan vatandaşlarımız... Dedeleri, nineleri göç etmek zorunda kalanların şimdi de kendileri göçe zorlanıyorlar. Yüzyıllarca diyebileceğimiz yaşanmışlıkların izleri, anıları yerini mega projelere mi bırakacak?

Mega projeler bize gelişmişlik göstergesi olarak sunuluyor. Oysa bu projeler nedeniyle yereldeki geçim kaynakları yok olan insanlar ya kırsaldan şehirlere göçe zorlanıyorlar ya da bulundukları kırsalın dönüşümüne tanıklık ediyorlar. Çarpık şehirleşme ile temiz hava ve gıdaya erişim zorlaşıyor; kalabalık şehirlerde gelir dağılımı gittikçe bozuluyor ve buna bağlı olarak emek sömürüsü hayatımızın bir parçası haline geliyor.

Geleceğimiz göz göre göre ipotek altına alınıyor. Yakın gelecekte yaşam mücadelesi ile karşı karşıya kalmamak için bugün yaşam alanlarımızı, tarihi ve kültürel varlıklarımızı koruyacak şekilde alışkanlıklarımızı, yaşam biçimlerimizi gözden geçirmemiz gerekiyor.

Türkiye Ormancılar Derneği ile birlikte, İstanbul'daki Kuzey Ormanları'nın resmî kurumlar tarafından "Marmara Kuzey Ormanları Muhafaza Ormanı" olarak tanınmasına yönelik önemli bir kampanya sürdürüyorsunuz. Kampanyanın gerekçe ve talepleri kamuoyunda nasıl yankı buldu?

Kuzey Ormanları, eşsiz denebilecek çeşitlilikte bir ekosistemler birlikteliğinden oluşuyor. Bu sistem her geçen gün değişik sebepler öne sürülerek parça parça tahrip ediliyor. Bir bakıyorsunuz orman arazisi içinde olan bir alan, bir taş ocağı, maden kazısı ya da orman manzaralı konut inşaatına dönüşüyor.

Fotoğraf İSKİ

Bir bakıyorsunuz yol, köprü inşaatları... Yenilenebilir enerji kaynağı diye ele alıyorsunuz; öğreniyorsunuz ki yaban hayatı geliştirme bölgesinde, orman parçalanarak rüzgâr enerji santrali yapılıyor. Buna benzer pek çok nedenle ekosistem ciddi bir tehdit altında.

Bizler her bir proje ile ayrı ayrı mücadele etmeye çalışırken, aynı zamanda bu kampanya ile tüm ekosistemi de koruma altına almayı amaçlıyoruz. Bu kampanya çerçevesinde hem sahada hem dijital ortamlarda aktivitelerimiz oluyor. Kampanyamızın altında yatan fikir önemli bir temele dayandığı için anlamlı geri dönüşler ve destekler alıyoruz; ancak bu desteği resmî kurumlardan sağlamak mümkün olmuyor. En basit örneği, Sayıştay raporunun çıktılarına sadık kalarak Orman Genel Müdürlüğü'nün (OGM) yaptığı hataları ve anlaşılması güç uygulamalarını sosyal medyada paylaştık. OGM ise bu sürece paralel olarak Türkiye'deki ormanların arttığına dair açıklamalarda bulundu. Oysa amacımız orman varlığının nasıl, nerelerde ve hangi uygulamalarla azaldığını ortaya koymaktı. Bu ve benzeri durumlarda OGM, kusurlarını gözlerden kaçırmaya yönelik bir çaba içine giriyor. Özetle, içinde bulunduğumuz tehlikenin farkında olanlar kampanyamıza destek veriyorlar. Ancak bu sürecin tehlikelerini bilmelerine karşın sorumluluklarını yerine getirmesi gereken resmî kurumlar üç maymunu oynamaya devam ediyor.

Yöre insanının İstanbul'un kuzeyindeki gelişmelerle ilgili dillendirdiği endişe ve beklentilerle yaşam alanı savunusuna yönelik söylemler ne kadar örtüşüyor? Tepkili olanlar bu örtüşen taleplerini ve şikâyetlerini, yürüyüş ve gösteri dışında hangi yol ve yöntemlerle gösteriyorlar?

Yöre halkının endişeli bekleyişi devam ediyor. Bu endişe bir yandan ata topraklarının ne olacağı, dolayısıyla geçmişleri ile ilgili; diğer yandan ise bundan sonrasının belirsizliği yani gelecekleri ile ilgili. İnsanlar, bu belirsizlik karşısında nasıl hareket etmeleri gerektiğini bilmiyor. Önemli bir bölümü ata topraklarına sahip çıkmak istiyor. Bu nedenle imar planlarına itiraz, belli davalara müdahil olma gibi yollarla hukuksal haklarını sonuna kadar kullanmaya çalışıyorlar. Ancak yürüyüş ve gösteri gibi hak arayışı yöntemlerinden bahsetmek söz konusu değil. Bölgede bir kahvehaneye gidin ve "İstanbul Kanalı" ile ilgili bir sohbet açmayı deneyin. Jandarma gelip çayınızı bitirmenize izin veriyor; sonrasında güzellikle köyü terk etmeniz konusunda sizi ikna ediyor. Köylerin dışından gelip, yürüyüş yapmak –hele gösteri yapmak– mümkün değil. Jandarma tarafından COVID-19 pandemisi kuralları gereği böyle bir etkinliğin mümkün olamayacağının size bildirilmesi çok vakit almıyor. Hele ki önceden duyurulan bir faaliyetse ve toplu olarak gidilecekse otobüslerin İstanbul'dan kalkışı engelleniyor. Benzer bir durum 2020 yılının sonbahar aylarında yaşandı. Yeniköy ve Karaburun'da bölge sakinlerine imar planlarının neler getireceği anlatılacaktı. Konunun uzmanları tarafından bölgede hangi köyde ne tür planlamaların yapıldığı, nasıl bir değişimin olacağı yeni imar planları üzerinden detaylı bir şekilde gösterilecekti. Ancak ziyaretçilerin Yeniköy ve Karaburun'a girişi jandarma tarafından engellendi. Dolayısıyla halk anayasal haklarını kullanamıyor, sahada eli kolu bağlı olarak hukuki mücadele ise devam ediyor...

· SÖYLEŞİ · RÖPORTAJ ·

Kuzey İstanbul'da Eleştirel Yürüyüşler

İstanbul'un "kentleşmiş" alanlarının ötesinde ormanlar, tarım arazileri, su havzaları, meralar, çiftlikler ve köyleri barındıran kuzey İstanbul'u keşfetmeyi, kaydetmeyi ve haritalandırmayı hedefleyen İstanbul Walkabout araştırma projesinden, metodoloji olarak eleştirel yürüyüşü kullanan Nazlı Tümerdem ile konuştuk.

Yürümek, yürüyenin İstanbul kuzeyiyle ilgili "orada bir yerde olan bitenler" algısında, kentsel, mekânsal pratiklerle ve tasarım pratikleriyle uğraşanların kentle ilişkisinde neleri değiştiriyor?

1973 yılında tamamlanan Boğaziçi Köprüsü, Çevre Yolu ve 1988 yılında tamamlanan Fatih Sultan Mehmet Köprüsü ile TEM'in inşasından sonra İstanbul'un güneyi kentleşip endüstriyelleşirken kuzey İstanbul; barındırdığı ormanlar, tarım arazileri, su havzaları, meralar, çiftlikler ve köylerle "kırsal" alanlar olarak kalmaya devam etti. Bu "kırsal" bölgeler İstanbul'un yiyecek, su, enerji ve hammadde ihtiyacının önemli bir kısmını sırtlandığından, "kentsel" İstanbul'un hinterlandı işlevi görmeyi sürdürdü. Dolayısıyla kuzey ve güney arasında diyalektik bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz. Bu bölgeler ne kentleşme mefhumundan bağımsız arkadyalar, ne de kentleşmeyi bekleyen boşluklar. 2010'dan beri inanılmaz bir ölçek ve hızla inşa edilmekte olan mega-ölçekli altyapı projeleri tepeden inme bir biçimde bu bölgenin tarihçesi, bilgileri, hikâyeleri, insan olan ve insan olmayan sakinleri üzerine yerleştiriliyor. Bu projelerin İstanbul'un kuzeyi üzerindeki etkilerini, ortaya çıkardıkları yeni peyzajları yürüyerek doğrudan deneyimlemek; daha önce sadece kulaktan dolma bir şekilde bildiğimiz, haritalar üzerinden aşina olduğumuz, temsiller üzerinden algıladığımız bu bölgelere dair kişisel bir algı ve farkındalık geliştirmemizi sağlıyor. Böylece temelleri şu anda atılmakta olan ve yakın bir gelecekte çok daha büyük ölçekli bir dönüşümün yaşanacağı kuzey İstanbul'un güncel haline tanıklık etmiş, ortaya çıkmakta olan yeni peyzajların kaydını tutmuş oluyoruz. Böylece kolektif bir arşiv oluşuyor. Bizim için gözden uzakta kalmış, ayak basılmamış alanlar olmanın ötesine geçiyorlar. Tanıdığımız, bildiğimiz yerler oluyorlar. Ve bu bölgeler arşınlandıkça ortaya yeni rotalar çıkıyor, herkesin katedebileceği bu rotalarsa kent içinde yeni kamusallıklar yaratıyor.

Fotoğraf Nazlı Tümerdem

Mega projelerin etkilerini yerinde deneyimlemek, gerçekleşmesinin önüne geçilememiş, geri döndürülemez hasarlar karşısında sinik bir hissiyat mı yaratıyor, yoksa eyleme geçme itkisini mi güçlendiriyor? Yürüyüşte size kimler eşlik ediyor? Katılımcılar için en çok hangi noktalar çarpıcı oluyor?

Kuzey Marmara Otoyolu ile bir omurga gibi birbirine bağladığı diğer altyapı projeleri, İstanbul'un kuzeyine odaklanmış durumda. Dolayısıyla şimdiye kadar kentin doğal rezervlerini barındıran "kırsal" kuzey bölgeleri bugün İstanbul'un yaşadığı dönüşümlerin doğrudan gözlemlenebileceği bir saha. Yaşanan bu dönüşümlere karşı pozisyonumuz ne olursa olsun, bu coğrafyaları arşınlamak, maruz kalabilecekleri gelecek ihtimalleri üzerine düşünmek, mega ölçekli altyapıları kendi ölçeğimizle karşılaştırmak gerektiğine inanıyorum. Böylece bizim için gözden ırak, dolayısıyla da gönülden ırak olabilen, İstanbul'da yaşadığımız hâlde çok da bilmediğimiz, kentin karanlıkta kalmış, henüz "haritalanmamış" bölgelerine karşı bir farkındalık geliştiriyoruz. Nihayetinde bu yaşananlar karşısında vereceğimiz tepkiler –bu sinik bir tutum sergilemek ya da eyleme geçmek olabilir– kişisel deneyimler üzerinden, bilinçli olarak verdiğimiz kararlara dönüşüyor.

Yürüyüşlere birkaç kişiyle başladım. Sonra kulaktan kulağa yayıldı; tanıdıklar, tanıdıkların tanıdıkları gelmeye başladı. Genellikle yaşları 25 ile 45 arasında değişen ve akademisyen, mimar, sanatçı, yönetmen, arkeolog, gazeteci, vb. meslek gruplarından katılımcılar oldu. Yarıya yakını da İstanbul'da yaşayan yabancılardı. Çoğunluk İstanbul'un kuzeyindeki dönüşümlere eleştirel yaklaşıyordu. 2018'den itibaren yürüyüşleri herkese açık, ücretsiz etkinlikler olarak sosyal medya üzerinden paylaşmaya başladım. Bu, hem yürüyüşlere katılımı arttırdı hem de katılımcı profilini değiştirdi. Öncelikle yaş aralığı genişledi. Artık 2 yaşında çocuğuyla gelen katılımcı da oluyor, 65 yaş üstü katılımcı da. Yabancı katılımcıların oranı düştü ve yeni meslek gruplarından katılımcılar gelmeye başladı. Bazıları sadece bir "doğa yürüyüşü" yapma amacında oluyor ve 3. Köprü'yle hatıra fotoğrafı çektiriyor, bazıları da projenin eleştirel yaklaşımını paylaşıyor ve bu bölgede neler olduğuna dair fikir sahibi olmak istiyor. Katılımcılardaki bu çeşitliliğin yaratıcı fikir alışverişlerini tetiklediğini ve bir tartışma alanı oluşturduğunu düşünüyorum.

Fotoğraf Nazlı Tümerdem

İstanbul'un çeperinde balıkçılık, hayvancılık veya seracılık gibi kırsala atfettiğimiz geçim yollarının hâlâ sürdüğünü biliyoruz. Gündelik hayatın ve dolayısıyla gündelik hayatı destekleyen ekonomik faaliyetlerin ortasından geçen otoyol ve bağlantı yollarına rağmen bu uğraşlar nasıl sürüyor? Yeni yöntemler ve faaliyetler geliştiriliyor mu? Yürüyüşlerde yıllar içinde nasıl bir değişim gözlemliyorsunuz?

İstanbul'un kuzeyinde yaptığımız yürüyüş rotalarında kumsallar, ormanlık alanlar, sulak alanlar, dereler, göletler, taş ocakları, otlaklar, tarım arazileri, çiftlikler, köyler gibi çeşitli aktörlerin aynı anda barındığı farklı peyzajlardan geçiyoruz. Fakat mimar, şehir plancısı, peyzaj mimarı olarak bizler de bu bölgelere pek âşina değiliz. Çünkü kente dair araştırmaların çoğunda yeterince "kentsel" olmadıkları için var olamıyorlar. İnsan-merkezli ve kent-merkezli perspektifle baktığımızda "gelişmemiş", az nüfuslu, tarihçesi olmayan bir bölge gibi görünse de aslında yüksek biyoçeşitliliğe sahip, farklı vernaküler bilgileri barındıran bu alanlar oldukça zengin, katmanlı ve yoğun. Yaptığımız yürüyüşlerde, otoyolun kestirme yaparak geçtiği bu coğrafyayı, arazi elverdiğince deneyimleme, bu bölgenin sakinleriyle karşılaşma ve buradaki gündelik faaliyetlere ve kullanım biçimlerine tanıklık etme imkânına sahip oluyoruz. Bunlar arasında balıkçılık, küçük ölçekli tarım, kümes hayvancılığı, büyük ve küçükbaş hayvancılık ve arıcılık sayılabilir. Yaptığımız sohbetlerde yakın geleceğe dair büyük bir endişenin hâkim olduğunu söyleyebilirim. Şu an çok kritik bir an, çünkü şimdi bu bölgelerin yaşadığı dönüşümün sadece öncül etkilerini hissediyoruz. Hektarlarca orman, sulak alan, gölet, kumul yok oldu, dolayısıyla birçok canlının yaşam alanı da tahrip edildi. Projelerin hava kirliliği ve gürültü gibi çevresel etkileri de oldu. Ve zaten gelecek tahayyülleri üzerinden mülkiyet de el değiştirmekte. Fakat gündelik hayat devam ediyor. Otoyol yüzünden güzergâhlarını değiştirmeleri gerekse de koyun ve keçi sürüleri otlamaya devam ediyor; manda sürüleri yeni oluşmuş maden göletlerinde yıkanıyor; arılar kestane, ıhlamur ve akasya balı yapmaya devam ediyor; beklenmedik köşelerde köy yumurtası satılıyor. Asıl sorun, bu altyapı projelerinin tetikleyeceği dönüşümler. Dolayısıyla kentin güneyi ile kuzeyi arasındaki diyalektiğin, yani kentin ekolojik dengesinin bozulacak olması. Tüm bunları bir de iklim krizi perspektifinden ele aldığımızda, bu dönüşümlerin sonuçlarının çok korkutucu olacağını öngörebiliyoruz.

· SÖYLEŞİ · RÖPORTAJ ·

Alternatifsiz Rota: Kuşların Durağı Kuzey Ormanları

Zengin biyolojik çeşitliliğe sahip olan İstanbul birçok farklı kuş türünün göç yolları üzerinde bulunuyor. Göç güzergâhı üzerinde önemli bir durak olan İstanbul Kuzey Ormanları'nı parçalayan, bölen ve yok eden mega projeler, yollar ve yapılaşma diğer canlı türleriyle beraber kuşların da yaşam alanları ortadan kaldırıyor. İstanbul'un kuzeyinin kuşlar için önemine, karşı karşıya olduğu risklere ve İstanbulluların kuşlarla ilgili farkındalığının artması için yapılması gerekenlere dair sorularımızı İstanbul'da kuşların durumunu izleyip, belgeleyen gönüllü uzmanların oluşturduğu bir sivil inisiyatif grubundan Zeynel Arslangündoğdu, Bahar Bilgen, Itri Levent Erkol ve Cem Orkun Kıraç yanıtladı.

Fotoğraf Mehmet Hanay. "Su Tavuğu"

İstanbul'un kuzeyi biyolojik çeşitlilik bakımından oldukça zengin bir bölge ve bu sebeple birçok göçmen kuş türüne de ev sahipliği yapıyor. Bu bölgenin özellikle göçmenler başta olmak üzere kuşlar için öneminden bahseder misiniz?

Itri Levent Erkol · İstanbul, coğrafi olarak Asya ve Avrupa kıtalarının birbirlerine en yakın oldukları yerde kurulmuş olan bir şehir. Bu nedenle biyolojik çeşitlilik bakımından zengin bir bölge. Ormanlar, kıyı kumulları, sulak alanlar, fundalıklar ve çayırlıkları gibi farklı doğal yaşam ortamlarının bir arada bulunduğu bir kent. Her sene süzülerek göç eden 100 binlerce kuş, ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinde İstanbul'un kuzeyini ve İstanbul Boğazı'nı kullanarak Avrupa'dan Afrika'ya göç etmekte. Bu türlerin başında leylek, şahin, küçük orman kartalı, arı şahini ve atmaca geliyor. İstanbul'un kuzeyinde bulunan ormanlar bu türler için önemli duraklama ve dinlenme alanları. Göç döneminde geceleri binlerce kuş ormanlarda uyur, dinlenir. Sabahları güneşin yeryüzüne değmesi ve toprağın ısınmasıyla oluşan termal hava akımlarından yararlanarak binlerce kilometre sürecek olan göç yolculuklarına devam ederler. İstanbul'da yapılan kuş göç çalışmalarına göre, ilkbahar ve sonbaharda yaklaşık 400 bin leylek ve 200 bin yırtıcı kuş ile yüz binlerce ötücü kuşu, su kuşu ve kıyı kuşu göç etmekte. Süzülen kuşlar karalar üzerinden, diğer kuşlar ise karalara bağlı olmaksızın farklı yerlerden göç ederler.

Uzun yıllardır bu bölgede kuş gözlemciliği yapmaktasınız. İstanbul'un kuzeyini tehdit eden projeler kuşlar için neleri değiştirdi? Kuşlar için alternatif güzergâhlar var mı? Kuşların kaybolması İstanbul için ne anlama gelir?

Zeynel Arslangündoğdu - Cem Orkun Kıraç · İstanbul'un kuzeyini gerek ulusal gerekse uluslararası mevzuatı hiçe sayarak tehdit ve yok eden projeler, kuşlar için elzem habitatları yok etti ve yok etmeye devam ediyor. Ülkemizde geçmişten günümüze kentsel gelişmenin karayolu ağırlıklı büyüme şeklinde geliştiği ortada. Kentlerde nüfus artışının ve genişlemenin yaban hayat alanlarındaki ilk yansıması yapılaşma ve yol yapımı. Köprünün yapım aşamasında ve bağlantı yollarının geçeceği güzergâhtaki otoyolun yapımına ait ön çalışmalarda kesilen bir milyondan fazla ağaçla o yörede yaşayan ve her yıl aynı bölgede üreyen 80 kuş türünün ve yaklaşık 20 memeli türünün yaşam alanları doğrudan yok oldu. Sadece yol güzergâhı dikkate alındığında bile, yaklaşık 260 hektarlık otoyol alanı doğrudan yaban hayatı yaşam alanını ortadan kaldırdı. Bu hesaba göre, 80 kuş türüne ait yaklaşık 35 bin-40 bin bireyin yuvalama alanı ve yaşam alanı yok oldu. Bir o kadar kuş da yolun etkilediği alandan uzaklaşmak zorunda kaldı. Göçmen kuşların dinlenme ve konaklama alanları parçalandı ve yok oldu. Göçmen kuşlar kesintisiz ve güvenli alanlarda dinlenmek istediklerinden yolun geçtiği ve etkilediği alanı artık bir daha kullanamayacaklar.

İstanbul Havalimanı inşaatının yapımı sırasında benzer şekilde yaban hayvanlarının yaşam alanlarını yok edildi. Süzülen kuşlardan 300 bini aşkın leylek ve 100 binin üzerinde yırtıcı kuş ilkbaharda, yaklaşık 200 bin kuş ise sonbaharda bu alanı kullanmakta. Havalimanı yapıldıktan sonra göçmen kuşlar önceden sahip oldukları dinlenme ve beslenme alanlarını yitirdi.

Kanal İstanbul Projesi ise İstanbul'un Avrupa Yakası'nda kalan tarafı Trakya'dan ayırarak adeta dört tarafı denizlerle çevrili adaya dönüştürecek bir proje. Böyle bir izolasyon bu kara parçasında yaşayan tüm hayvanlar için tehdit oluşturmakta. Bu baskıların etkisi, alan daraldıkça katlanarak çoğalacak. Bu projenin öncelikle yabanıl yaşamı ve biyolojik çeşitliliği azaltıcı etkisi bulunuyor. Bu kara parçasında yaşayan hayvanların popülasyonları zaman içerisinde azalacak. Bu azalma sürecinde birçok tür zaman içinde yok olacak.

Kuşlar göç hareketlerinde doğal sınırları ve yer şekillerini takip eder. Örneğin kartallar bu göçü milyonlarca yıldır sürdürdükleri için alternatif bir güzergâh olası değil. Böyle iddialar tamamen bilimsel uzak ve kamuoyunu yanlış bilgilendirmeyi hedefleyen iddialar. Kuşlar ekolojik olarak farklı beslenme seviyelerine sahipler ve bulundukları seviyenin bir altındaki canlı grubunun nüfusunu belirli bir doğal denge içerisinde tutar. Kuşların azalması veya bulundukları ortamdan tamamen yok olması ekolojik olarak süregelen nüfus kontrolünü engeller ve doğal dengeyi tamamen bozar.

Genel olarak İstanbulluların ve yerelde İstanbul'un kuzeyinde yaşayanların kuşlarla ilişkisi nasıl? Ne seviyede farkındalar ve sahipleniyorlar? Sahiplenme ve farkındalık düzeyleri nasıl artabilir? Dünyada bu konularda başarılı örnekler var mı? İstanbul'un kuşları ve göç için neler yapılabilir?

Bahar Bilgen · İstanbul giderek betonlaşırken bir yandan İstanbulluların kuşlara olan ilgisi giderek artmakta. Sosyal medyadaki gözlem ve fotoğraf gruplarına üye olmak isteyenlerin sayısı her geçen gün çoğalıyor. Bu ilgide en büyük etken medyada kuşlarla ilgili paylaşımların artmış olması. Ne var ki yine de İstanbul'un dünya üzerindeki sayılı kuş göçü ağlarından birinin üzerinde olması İstanbullular tarafından henüz tam olarak algılanmış değil. Özellikle göç dönemlerinde medyada paylaşımlar, röportajlar yer alsa da bunlar yeterli olmuyor. Leylekler aylarca İstanbul semalarını süslese de göçe olan merak ümit ettiğimiz derecede artmıyor. Oysa İstanbulluların yarısından fazlası göç zamanı göç zamanları binlerce kartalın üzerimizden geçtiğini bilmiyor. İlk ve sonbahar aylarında gökyüzüne bakan her İstanbullunun kentin üzerinde süzülen şahinlerden, arı şahinlerinden, küçük orman kartallarından, yılan kartallarından en az birini görme şansı çok yüksek.

Farkındalık yaratmaya yönelik hizmet ve eğitimler son derece önemli. Göçün olduğu ilkbaharda "hoş geldin" şöleni, sonbaharda ise "güle güle" şöleni gibi etkinlikler yapılabilir. Kuş meydanı gibi alanların oluşturulmasının yanı sıra göç kuşlarının heykellerini sergilendiği, Sarıasma seslerini, Leylek tak taklarının işitilebileceği bir göç ziyaret merkezi açılabilir. Kuş göçü konusu okullardaki her seviyede derslere eklenebilir. Yurt dışındaki örneklerde okullar sulak alanlara öğrencilerini götürerek doğada eğitim yapıyor. İnsanlar bu tür korunmuş doğal alanlarına pazar gezileri yapıp, çocuklarını getiriyor. Basit, sade ve asla bahçe peyzajı içermeyen bir doğal yapıya sahip olması gereken bu alanlarda küçük ziyaretçi merkezleri, üstü açık gözlem platformları, altından böcek ve sürüngenlerin rahatça geçebileceği yükseltilmiş ahşap yapılar ile yürüyüş yolları yapılabilir.

24 Yıldır Suyun Sesini Dinliyor

Adil Gazoz, 1997'den bu yana İSKİ'de işçi olarak İstanbul'un merkezinde, Tarihi Yarımada'nın su hatlarının içinde çalışıyor. Kazma vurmanın dahi binbir başka dert açabileceği Yarımada'da suyun sesini dinleyerek sorunların kaynağını buluyor.

Berkan Özyer

Fotoğraf Adil Gazoz Arşivi

Fotoğraf Adil Gazoz Arşivi

1997'de 27 yaşındayken İSKİ'ye işçi olarak girdim, Fatih Şube'ye tayinim çıktı. O zaman sınavla giriliyordu. İSKİ'de su ve kanalizasyon işçileri ayrılıyor; birinin bildiğini diğeri bilmez. Ben de suyla ilgili çalışıyorum; ilk talep anından son aşamaya kadar suyla alakalı ne varsa yapıyoruz. Arıza giderme, boru kırma, borçtan kapama... Başta işçi olarak her işi yapıyorduk. 70-80 personel vardı. Bütün gün kazma kürekle geçiyordu. O genç yaşta bile yorgunluktan sabah kalkamıyordum. Zaman içerisinde peyderpey taşeronlarla çalışmaya geçildi. Bugün bütün o Eminönü personelinden sadece ben kaldım, herkes emekli oldu. Şimdi kontrol amaçlı çalışıyorum.

Fotoğraf Adil Gazoz Arşivi

Tecrübe çok önemli! Mesela Yalıköşkü Caddesi vardır, valiliğe doğru çıkan dik bir cadde. İlk köyden geldiğim yıllardı; bir yerden kaçak var, su doluyor. Normal olarak suyun akışından ötürü yukarıdan aşağı gelmesini beklersin. Köşede, alt tarafta bir su vanası vardı. Ustalarıma, "Burada bir ses var, bir şey olabilir" dedim, dinletemedim. Üç gün sonra anlaşıldı, arıza orada çıkmış. Tecrübe sayesinde o sesi, titreşimi hissedebiliyorum. Çünkü Suriçi'nin altı tarihi su yolları ve hatlarla dolu. Gerçi bugün artık çelik boru sistemine geçilmiş, su için eski taş sistemleri hiç kullanmıyoruz. Ama sahada çalışırken denk geliyoruz. Normal taş örme, eski filmlerde kalelerin altında görülür ya, öyle hatlar özellikle Topkapı Sarayı'nın etrafında vardır. O tünellerde en az 100 metre yürüdüğümü hatırlıyorum. Bu tüneller dolaşıyor İstanbul'u. Yıllarca burada çalışmaktan ötürü ciddi tecrübe oldu. Şu an Yarımada'daki su hatlarının krokisini çizebilirim. Biraz yaşlılık tabii, bir kısmını unutmuş da olabilirim.

Ama yaptığım işten aldığım zevk değişmedi. Şu an mesela Kapalıçarşı'da kapsamlı bir çalışma var. Üstyapı, tavan, zemin tamamen yapıldı. Biz de alt su borularını yeniledik. Eminönü hatlarının büyük çoğunluğunu 1995-96 yıllarında yenilemişlerdi, bir tek Kapalıçarşı kalmıştı. Orası da öyle karmaşık ki, üç dört farklı noktadan eski borularla su giriyordu. Boru kırığı olduğunda suyu kesemiyorsun, çünkü suyun nereden gelip nereye gittiği belli olmuyor. Suyun akışını tecrübeyle tahmin ettim de öyle çözdük sorunları. Eski hatları tamamen iptal ettik, iki noktadan giriş verdik, pislikleri temizledik. Bunlar çok güzel işler, çünkü buralar tarihi yerler. Bir iş yapınca sorumluluğunu hissediyorsun, güzel bir şey yapınca zevk alıyorsun. Sonuçta Kapalıçarşı burası; normal bir mahalle değil, tarihi bir yer. Adım attığın her yer tarih. Bu tarihin öneminin farkındayım, çünkü hep buradaydım. İlk defa 1985'te geldim, müteakip defalar geldim gittim sonrasında ama hep bu civardaydım. Ömrüm burada geçti.

Fotoğraf Şenol Korkmaz

1937'den Beri Yeşeren Tarih: Florya Atatürk Ormanı

"Kent ormanı" tanımının henüz yerleşmediği bir dönemde, İstanbul'un o dönemki çeperinde Mustafa Kemal Atatürk'ün kurgusuyla hayata geçen alan, bugün hem tanımın karşılığını veriyor hem de bu büyük metropolün yeşil alan sisteminin bugünü ve geleceğinde tartışmasız bir önem arz ediyor. Florya düzlüğünde 80 yılı aşkın sürede adım adım büyüyen bu ormanın tarihi de bugünkü kıymeti kadar ilgiyi hak ediyor.

Yasin Çağatay Seçkin*

*Prof. Dr., İBB Park ve Bahçeler Daire Başkanı

Mustafa Kemal Atatürk, 5 Mayıs 1925'te Ankara Atatürk Orman Çiftliği açılışında şöyle diyordu: "Ağaç, çiçek ve yeşillik medeniyet demektir. Yeşil görmeyen gözler renk zevkinden mahrumdur."

Kent ormancılığı, en basit ifadesiyle, kent içi ağaçlık alanlardan toplumun en iyi biçimde yararlanmasına yönelik yönetim bilimi ve sanatı olarak tanımlanabilir. Bu terim 1894 yılında G.R. Cook tarafından hazırlanan Report of the General Superintendent of Parks, Second Annual Report of the Board of Park Commissioners isimli çalışmada ilk defa ortaya atıldı. Kent ormancılığı akademik anlamda ise ağaçların hâkim olduğu kentsel yeşil alanların artan önemi ve yeşil alanlar üzerinde oluşan baskılarla mücadele nedeniyle, 1960'lı yıllarda Toronto Üniversitesi öğretim üyelerinden orman patolojisti Dr. Erik Jorgensen tarafından kullanıldı.[1] [2] [3] Aslında Kuzey Amerika ve Avrupa, kent koruları, parkları ve ağaçlarının yönetimiyle ilgili, yüzyıllar öncesine giden çok zengin bir geçmişe ve çeşitli örneklere sahip. Ancak kent ormancılığı ve önemi, 1960'lı yıllarda gerçek anlamıyla dile getirilmiş ve bir disiplin olarak ortaya konuldu.

Bu terimin Türkiye'de tartışılır hâle gelmesi ve yönetmeliklere girmesi 21. yüzyıl başını bulsa da,[4] yapımları 500 yıl öncesine kadar uzanan tarihi korular, kent ormanları için değerli örneklerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk dönemlerinde, ormanlar bir tabiat vergisi olarak kabul edildiğinden bu alanlardan herkes gelişi güzel faydalanıyordu.[5] Her ne kadar 19. yüzyılda Tanzimat'ın ilanından sonraki yıllarda devlet, ormancılık konusu ve ormanlar ile ilgilenmeye başlamış ve ormancılığı bir düzene sokmak için Avrupa'dan uzmanlar getirtmişse de burada amaç daha çok devletin içinde bulunduğu mali ve politik krizler yüzünden hazineye gelir sağlamak olmuştu. Nitekim bu anlayış ve benimseyiş tarzının bir sonucu olarak 1870 yılında çıkarılan ilk Orman Nizamnâmesi'nde sadece ormanlardan faydalanma ve koruma konularıyla ilgili hükümler yer almış, ancak ağaçlandırmaya dair herhangi bir hükme yer verilmemişti.[6] [7]

Kent içi ağaçlandırmalar ve orman kuruluşuna ilişkin sistemli çalışmalar ise, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Atatürk'ün talimatları ile başladı. 1925 yılında kurulan Ankara Atatürk Orman Çiftliği'nde ve devamında 1937 yılında Florya Atatürk Ormanı'nda başlatılan ağaçlandırmalar, dünyanın kent ormancılığı kavramına aşina olmadığı bir dönemde gerçekleştirilen ve Atatürk'ün bu konudaki vizyonunu ortaya koyan çalışmalardı. Ayrıca, Tarım Bakanlığı'nın uçaklardan serptiği tohumlar, Millî Eğitim Bakanlığı'nın okullarda düzenlediği ağaç bayramları, Ulaştırma Bakanlığı'nın demiryolları kenarlarında ve istasyon çevrelerinde, Millî Savunma Bakanlığı'nın askeri birliklerle yaptığı ağaçlandırmalar bu dönemin diğer önemli ağaçlandırma çalışmalarındandı.[8]

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında, ekonomik ve sosyal sorunlar hızlıca çözümlenmeye çalışılırken gerçekleştirilen birçok reformun yanında çok sınırlı mali olanaklara rağmen, ağaçlandırma faaliyetleri için çaba harcandı. Bu süreçte, Türkiye'nin ormancılık politikası belirlenmiş ve nihayet 1937 yılında 3116 sayılı Orman Kanunu yürürlüğe girdi.[9] 3116 sayılı Orman Kanunu ile ormanların korunması ve işletilmesi devlet güvencesi altına alındı; devamında 1938 yılında ormancılık konusunda tam yetkili ve sorumlu bir idare olarak Orman Genel Müdürlüğü kuruldu.[10]

Şekil 1 1970, 1982, 2006 ve 2020 Yıllarına Ait Florya Atatürk Ormanı Hava Fotoğrafları

Orman için ilk adım, 1936 yılında Atatürk'ün talimatıyla, Fransız Mimar ve Şehir Plancısı Henri Prost'un Yenikapı-Yedikule yaya yolundan başlayarak Yeşilköy Havalimanı ve Florya'ya kadar yeşil ağırlıklı bir kent planı hazırlamasıyla atılmıştı.[11] Mustafa Kemal Atatürk imzalı 17.10.1937 gün ve 2/7485 sayılı özel bir kararname ile alanın kuruluşu gerçekleştirildi. Kararnamede belirtildiği üzere, esas itibarıyla bölgenin rüzgâr ve fırtına gibi abiyotik etkilerden korunması, toplumun sağlık-estetik ve eğlenme-dinlenme ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kurulan kent ormanında uygulanacak ağaçlandırma tekniği, plan ve raporlarının hazırlanması ve bu prensiplerle uygulamaya geçilmesi için Ord. Prof. Mazhar Diker ile birlikte İsmail Dağlı ve İsmail Sütmen görevlendirildi.[12]

Kararname gereği başlatılan çalışmalar ile 1938'den 1957'ye kadar alanlar parça parça ağaçlandırılırken çalışmalara 1945-1954 yıllarında ara verildi. 1954-1957 arası tekrar hız kazanan ağaçlandırma çalışmaları sonrası 1960 yılında 22,92 hektara ulaşan alan için 29 Temmuz 1980 tarihinde Orman Bakanlığı tarafından 6831 sayılı Orman Kanununun 4, 45 ve 49 maddelerine dayanılarak "Hükmi Şahsiyete Haiz Amme Müessesesi Ormanı" kaydı düşüldü.[13] Takip edilen yıllarda, ormanda ağaçlandırma faaliyetlerine hız verilerek yaklaşık 30 hektar alan daha ağaçlandırıldı ve 1997 yılında yapılan orman tahdidine göre "Florya Çiftliği Atatürk Ormanı" adı altında İstanbul Büyükşehir Belediyesi adına tespit edilen 52,75 hektar alanın büyük bir kısmında ağaçlandırma çalışmaları tamamlandı. Yapılan orman tahdidine, İstanbul Büyükşehir Belediyesi itiraz etmiş ve 193 parselin orman sınırları dışında bırakılan 14,80 hektarlık bölümü, "Hükmi Şahsiyete Haiz Amme Müessesesi Ormanı" statüsü verilerek orman sınırları içine alındı. 2004 yılı itibarıyla, ormanın büyüklüğü 67,55 hektara ulaştı (Şekil 1).[14]

Şekil 2 Atlas Sakızı, Florya Atatürk Ormanı

Geçmiş yıllarda, hatalı bir kararla, ormanın hayvanat bahçesi olarak kullanımına ilişkin girişimlerde bulunuldu. İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi'nin, söz konusu orman alanın hayvanat bahçesi için gerekli koşulları içermediğini belirtmesi üzerine, bu projeden vazgeçilmesiyle[15] ormanın fauna ve flora tür çeşitliliği kısmen korunabildi. Özellikle, yaşları 250 ile 400 arasında değişen, boyları 17 metreyi, çapları ise 7 metreyi bulan 7 adet Atlas Sakızı (Pistacia atlantica) ve 600 yıla yaklaşan ömrüyle 1 adet Ehrami Servi (Cupressus sempervirens L. var. pyramidalis) bugüne ulaşmış anıtsal nitelikte ve özenle korunması gereken tabiat varlıklarıdır (Şekil 2).

Büyük Önder Atatürk'ün tüm İstanbul halkına armağanı olan bu canlı doğa mirasının kendisinden beklenen işlevleri yerine getirebilmesi için bir bütün halinde korunarak yaşatılması gerekiyor. Ormanın kuruluşundan itibaren aralama müdahalesi görmeyen ağaçların dayanıksız, düşük dirençli ve bozuk formlu oldukları gözlemleniyor (Şekil 3). Abiyotik faktörlerle kolayca yıkılan bu ağaçlar yalnızca insan hayatını tehdit etmiyor, sağlıksız geliştikleri için hem mantar ve böcek enfeksiyonları karşısında zafiyet yaşıyor hem de estetik anlamda beklenen etkiyi yaratmıyor.

Şekil 3 Formu Bozulmuş Ağaçlar. Florya Atatürk Ormanı

Şekil 4 İğne yapraklı türlerle tanımlanmış yürüyüş yolları.

Şekil 5. Florya Atatürk Ormanı'nda doğanın tadını çıkaran kullanıcılar.

Oysa canlı bir varlık olan ormanın yaşayabilmesi, faydalanma konusunda dayanma gücünün üzerine çıkılmamasına ve ekolojik bakım ve işletim tekniklerinin doğru biçimde kullanılmasına bağlı.[16] Ormanın spor ve rekreasyon amaçlı kullanımından beklenen faydayı elde etmek, toplumun ruh ve beden sağlığına katkıda bulunmasını sağlamak için, önceliğin ekolojik dengenin korunması ve orman ekosisteminin sürdürülmesi olduğu unutulmamalı.

Küreselleşmeyle ortaya çıkan çevre sorunları, büyük şehirlerde yaşayan nüfusun en önemli sıkıntılarından birini oluşturuyor. Dolayısıyla kentsel yeşil alanların yönetiminde sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının korunması temel amaç olarak ele alınıyor. Bu noktada da, kent ekosisteminin sürdürülebilirliği ve korunması en önemli hedef olarak ortaya çıkıyor.[17] Bu hedefe bağlı olarak, ormandaki tür çeşitliliğinin korunması esastır. Bu doğrultuda ağaç ve ağaççıkların hayatlarını sağlıklı bir şekilde devam ettirmeleri sağlanmalı; mevcut yapının sağlıklı bir şekilde devamının mümkün olmadığı ya da yanlış tür seçimi yapılmış olan alanlarda tür değişikliğine gidilmelidir (Şekil 4).

Orman, aynı zamanda bireysel ve grup halinde çeşitli etkinliklerin gerçekleştirildiği önemli bir kentsel açık alandır (Şekil 5). Bu nedenle ormanın barındırdığı biyolojik çeşitlilik ve sağladığı ekosistemlerinin sürdürülebilirliği çalışılırken ormandaki insan faaliyetlerinin etkisinin yönetimi de çalışılmalı.

Bu amaçla, İBB Park Bahçe ve Yeşil Alanlar Daire Başkanlığı bünyesinde, 2020 tarihinde Kentsel Ekolojik Sistemler Müdürlüğü kuruldu ve müdürlük bünyesindeki Florya Atatürk Ormanı Şefliği sadece bu ormandan sorumlu bir birim olarak faaliyetlerine başladı. Hazırlanmakta olan "yönetim planı" kapsamında;

- Bakım ve acil durumlar dışında, orman içine araç girişine izin verilmeyecek.
- Orman içerisinde tüm yürüyüş ve bisiklet yolları erişilebilir, geçirimli yüzeyler haline dönüştürülecek (Şekil 6).
- Kullanıcı baskısını azaltmaya yönelik tabelaların yanı sıra kuşların göç ve üreme zamanlarında dikkat edilmesi gereken hususları anlatan bilgilendirme tabelalarına yer verilecek.
- Hem böceklerle biyolojik mücadele hem de yaban hayatı canlılığını koruma amacıyla, orman dokusu içindeki yaygın orman kuşlarının (Kızılgerdan, bülbül vb.) soylarının devam etmesi sağlanacak.
- Alanda atık oluşturulması en az seviyeye indirilecek. Ormanın bir piknik alanından ziyade, bir ekolojik doğal yaşam alanı olduğu tabelalar ve broşürlerle kullanıcılara duyurulacak. Atık oluşumunun engellenmesi, kedi, köpek, karga gibi hayvanların sayısındaki artışın durdurulması ve ormanın ekolojik değerlerinin kaybedilmemesi bakımından büyük önem taşıdığı unutulmayacak.
- Oyun İstanbul[18] çalışmaları kapsamında, mümkün olduğu kadar, çocukların doğa içinde kendi oyunlarını geliştirecekleri ve doğayı keşfedebilecekleri mekânlar tasarlanacak (Şekil 7).
- Yapılan düzenlemelerle gelecekte ormandan yararlanacak insan sayısının fazla olması ihtimaline karşı bir kapasite belirlenecek; özellikle vejetatif büyüme zamanında, mayıs ve haziran aylarında kullanım yoğunluğu kontrol edilecek.
- Günümüzde birçok kanunla koruma altına alınan tarihi orman ve korular, kontrolsüz insan kullanımı, yetersiz

Şekil 6 Geçirimsiz ve engelli erişimini zorlaştıran yürüyüş yolları, geçirimli ve erişilebilir hâle getirilecek.

Şekil 7 2020 yılında Oyun İstanbul çalışmaları kapsamında gerçekleştirilen bir çocuk oyun alanı, Florya Atatürk Ormanı.

bakım faaliyetleri ve etkisiz denetimler yüzünden yok olma tehdidi altında. Son dönemde yaşanan salgın hastalıklar ve iklim değişikliği gibi olaylar da doğayı korumanın önemini açıkça ortaya koyuyor. Kent ormanları, kent ekosisteminin en önemli bileşenlerinden biri olarak değerlendirilmeli, yaban hayatı kullanımını da kapsayan yönetim planları hazırlanmalı. Florya Atatürk Ormanı'nda uygulanacak yönetim planı, kurumlar arasında eşgüdümü sağlayacak ve bütüncül bir kent ekosistemi yönetim modelinin kurgulanmasına öncülük edecek.

Atatürk, memleketin 1930'lu yıllarda içinde bulunduğu koşullara ve acil çözüm bekleyen sorunlara karşın, kent ormanlarının oluşturulması ve ihyası konusunu ihmal etmemişti. Konunun uzmanlarına danışarak ve kendi dehasını kullanarak, kent ormanlarına ilişkin hedefleri çok gerçekçi ve tutarlı biçimde saptadı. Kent ormanı kavramının literatüre girmesinden on yıllar önce Atatürk Orman Çiftliği ve Florya Atatürk Ormanı gibi alanların oluşturulmasına öncülük etti. Bu açıdan bakıldığında, Atatürk'ten miras kalan Florya Atatürk Ormanı'nın korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması bir kat daha önem taşıyor.

Notlar

1 Konijnendijk, C.C., Richard, R.M., Kenney, A. & Randrup, T.B., 2006. "Defining urban forestry - a comparative perspective of North America and Europe", Urban Forestry & Urban Greening, 4 (3-4), 93-103.

2 Cook, G.R., 1894. Report of the General Superintendent of Parks. Second Annual Report of the Board of Park Commissioners, Cambridge, Massachusetts, 71-98.

3 Dean, J., 2009., "Seeing Trees, Thinking Forests: Urban Forestry at the University of Toronto in the 1960s", Method and Meaning in Canadian Environmental History, edited by Alan Mac-Eachern and William J. Turkel (Toronto: Nelson Education, 2009), 236-253.

4 Kent ormanı kavramına, 24.03.2001 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanan AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı'nda yer verilmiştir. Bu programda, "Sosyal, kültürel ve çevresel nedenlerle doğal ormanlara olan sosyal baskının azaltılması amacıyla yeşil kuşak ve parklar şeklinde oluşturulacak kent ormanları ve hatıra ormanları kurulması özendirilecek ve yaygınlaştırılacaktır" ifadesi yer almıştır. Kent ormancılığı ve kent ormanları konusu, 9-11 Nisan 2004 tarihleri arasında Ankara'da gerçekleştirilen I. Ulusal Kent Ormancılığı Kongresi'nde, ilk kez ciddi anlamda gündeme gelmiş ve tartışılmıştır.

5 Yiğitoğlu, A.K., 1936. Türkiye'de Ormancılığın Temelleri, Şartları ve Kuruluşu, Yüksek Ziraat Enstitüsü, Ankara.

6 İnal, S., 1957, "Türkiye Ormancılığının Ana Davası", İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, Seri A, 7 (1), s. 138-188.

7 Kutluk, H., 1948. Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1339 (1487-1923), Osmanbey Matbaası, İstanbul.

8 Diker, M. ve İnal, S., 1945, "Ormancılığımızın Ana Davalarından Ağaçlandırma", Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Dergisi, 5 (1), s. 4-12.

9 Özdönmez, M., 1971, Türkiye'nin Ağaçlandırma Problemleri Üzerinde Ormancılık Politikası Yönünden Araştırmalar, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi, İstanbul.

10 Kalıpsız, A., 1981, "Atatürk Döneminden Bugüne Ormancılığımız", İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, 31 (2), 49-52.

11 Diker, M. ve İnal, S., 1945, "Ormancılığımızın Ana Davalarından Ağaçlandırma", Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Dergisi, 5 (1), s. 4-12.

12 Yaltırık, F., 1994, "Korular", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 5, s. 71-75.

13 Asan, Ü. vd., 2002, Florya Korusu Amenajman ve Silvikültür Planı (2002-2011).

14 Yeşil, A. vd. 2008, Florya Korusu Amenajman ve Silvikültür Planı (2018-2027).

15 A.g.e.

16 Seçkin, Ö.B. ve Seçkin, Y.Ç., 2009, "Tarihi Bahçelerin Korunması", Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi, 1 (2), 68-73.

17 İBB Park Bahçe Yeşil Alanlar Daire Başkanlığı, kentsel yeşil alanlara ilişkin tasarım ve uygulama çalışmalarını dört kriter çerçevesinde sürdürmektedir. (1) Sosyal Eşitlik ve Toplumsal Katılımın Artırılması (2) İnsan ve Çocuk Sağlığı (3) Ekonomik Sürdürülebilirlik ve (4) Kent Ekosisteminin Sürdürülebilirliği ve Koruma. (4) numaralı kriter; sürdürülebilir gelişim hedefleri çerçevesinde kentsel yeşil alanların korunmasının, insanların doğa ile buluşmasının, ekoloji ve yaban hayatı devamlılığının sağlanması, ile iklim değişikliğine dirençli, su yönetimi ve korumasını önceleyen yeşil alanlar, ekolojik sürdürülebilirliği ve yaban hayatını destekleyen, her yaştan yaban hayatı gözlemcilerine imkan sunan kentsel yeşil alanların tesis edilmesi konularını kapsamaktadır. Bak. Seçkin, Y.Ç., 2020. "Açılış Konuşmaları", İstanbul Yeşil Alanlar Çalıştayı Bildiri Kitabı, s. 22.

18 Bugünün kentleri, sürdürülebilir, erişilebilir, kapsayıcı, güvenli ve yaratıcı çözümlere ihtiyaç duymaktadır. İBB Park Bahçe ve Yeşil Alanlar Daire Başkanlığı, oyun alanlarını da bu ihtiyaca uygun olarak, tüm kullanıcıların ihtiyaçlarına uygun şekilde geliştirmeyi, oyun alanları olan bir şehirden oynanabilir bir şehre evrilmeyi hedeflemektedir. Bu kapsamda, Oyun İstanbul aracılığıyla, daha yaşanabilir bir şehir yaratmak için rekreasyon alanlarında oyun ve fiziksel aktiviteyi odak noktası olarak belirleyen yeni bir modeli hayata geçiriliyor. Amacı oyun ve fiziksel aktivite fırsatlarını geliştirmek ve çeşitlendirmek olan Oyun İstanbul, çocukların yaşaması için daha uygun bir şehrin herkes için daha iyi bir şehir olduğu önermesiyle yola çıkmaktadır.

Bütçe Göstergeleriyle Merkez-Yerel Uçurumu

Türkiye'de merkezi yönetimle yerel yönetimler arasındaki güç dengesi her zaman birincisinin lehine olageldi. Demokrasinin gelişkinliğinin ve derinliğinin bir ölçüsü olarak da kabul edilebilecek bu ilişkide, merkezi yönetim yerel yönetimler üzerindeki güç ve kontrolünü yetki, sorumluluk ve kaynakları gittikçe kısıtlayarak pekiştirmeye çalışıyor. Bu ulusal ve yerel düzeyde gerçekleşen merkezileşmenin niceliksel takibini kamu istihdamı, gelir ve harcamaları üzerinden yapmak mümkün.

Mustafa Sönmez *

* İktisatçı, Yazar

Demokratik gelişmişliğin önemli göstergelerinden biri, merkez ile yerel yönetimler arasındaki güç dengesidir. Toplumların ekonomik, siyasi ve sosyal her konuda yönetimiyle ilgili kararlarda, ne kadar tabana inilip bireyi en yakından temsil edenlere yetki ve kaynak aktarılabilmiş, yetki delege edilebilmiş ise, o ölçüde demokratikleşmede yol alındığı söylenebilir. Çünkü demokrasi, özünde karar alma süreçlerine kitlelerin doğrudan katılımları, yürütmeyi yakından denetlemeleri, seçilmişlerden hesap sormaları ve –görevlerini yeterince yerine getirmediklerini düşünüyorlarsa– görevden azletme yetkisine sahip olabilmeleridir. Bunun da en iyi ve etkin yapılabileceği düzey, toplumun erişimine en yakın düzey olan yerel yönetimlerdir.

Toplumda yaratılan değerlerden vergi olarak toplanan gelirlerin merkez ile yerel arasında kullanımının dağılımı, bu vergi gelirleriyle birlikte, yaratılan diğer gelirler ve yetmediği durumda borçlanma ile yapılan harcamanın merkez-yerel arasında dağılımı, her düzeydeki kamu istihdamının merkez ve yerel arasındaki dağılımını gösteren veriler, ülkelerin merkez-yerel güç dengesini anlamayı kolaylaştıran önemli göstergeler.

Ülkede özellikle demokratikleşmenin kesintiye uğradığı, otoriter eğilimlerin ağır bastığı zamanlarda seçilmiş yöneticilerin görevden alınması, yerlerine kayyım atanması, yasal düzenlemelerle yerele tanınan yetki, sorumluluk dolayısıyla kaynak kullanma imkânlarının daraltılması, yerelin eylem alanını daraltmaya yönelik bazı anti-demokratik icraat örnekleri arasında sayılır.

Türkiye merkezi devletin hep başat olduğu, belediye başkanlarının uzun zaman boyunca atama ile görevlendirildiği ve yerel yöneticilerin özgür seçimler yoluyla belirlenme hakkının geç kullanılmaya başlandığı bir ülke. Dolayısıyla, merkezin yetki, sorumluluk ve kaynak kullanma hegemonyasının yerel lehine değişimi de uzun zaman aldı ve gecikti. Hatta ülkede özellikle demokratikleşmenin kesintiye uğradığı, otoriter eğilimlerin ağır basmaya başladığı zamanlarda seçilmiş yöneticilerin görevden alınması, yerlerine kayyım atanması, yasal düzenlemelerle yerele tanınan yetki ve sorumluluk, dolayısıyla kaynak kullanma imkânlarının daraltılması, yerelin eylem alanını daraltmaya yönelik bazı anti-demokratik icraat örnekleri arasında sayılır.

Türkiye'de 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra yapılan 1982 Anayasası'na dayanılarak genelde merkezin yerel üzerinde vesayeti için adımlar atıldı. Süleyman Demirel başbakanlığındaki Doğru Yol (DYP)-Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) koalisyonunun iktidarda olduğu 1992 yılında ise, birçok çekinceyle de olsa Avrupa Yerinden Yönetim Şartı onaylandı. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) de 2004 ve 2005 yıllarında bu yoldan giderek çıkarılan yasalarla yerel yönetimlere yeni yetkiler devretti ve yerel katılım ve denetleme açısından gelişme umudu vermiş göründü. Bu yasalar ile "Stratejik plan yapma, kent konseyleri

ve STK'ların karar alma süreçlerine katılımı ile ilgili maddeler" gibi sonradan "kozmetik muhtevalı" olduğu anlaşılan düzenlemelere gidildi.

Ancak sonrasında, irili ufaklı çok sayıda belediyede makina, ekipman ve öteki donanım edinme gibi harcamalardan tasarruf edilmesi, merkezileşmiş makine parkı ile her yere daha çok hizmet götürülmesi gerekçesiyle 2012 yılındaki 6360 sayılı kanunla yeni düzenlemelerle merkezin âdeta uzantısı olan "merkezileştirilmiş bir yerel yönetim" yapısı oluşturuldu.[1] Özellikle rantı yüksek bölgelerdeki imar uygulamalarını yerele bırakmayıp merkeze yetkiyi almak, rantın paylaşım kararını merkezileştirmek, bir başka "örtük" gerekçeydi. Böylelikle, 1980'lerde Turgut Özal başbakanlığı yıllarından beri yerel yönetimlerde süren "Güçlü Büyükşehir-Güçsüz İlçe" anlayışı, 2012 yılında çıkarılan kanun ile pekiştirilmiş oldu. Bu modelde, büyükşehirlerin, başta imar uygulamaları olmak üzere, ilçe belediyeleri üzerindeki vesayeti de arttı.[2]

Kamu İstihdamında Merkez-Yerel

Merkez lehine bozulan merkezi yönetim-yerel yönetim güç dengesini ölçmek için başvurulacak göstergelerden bir tanesi kamu personelinin merkez-yerel arasında dağılımı. Cumhurbaşkanlığı Stratejik Bütçe Başkanlığı tarafından son olarak Aralık 2020 tarihinde yayınlanan kamu istihdamıyla ilgili bilgilere göre 4 milyon 791 bine ulaşan kamu istihdamının yaklaşık 708 bini –yani %14,8'i– yerel yönetimlere ait. Başka bir ifadeyle, kamuda istihdam edilenlerin ancak 7'de 1'i yerel yönetimlerde istihdam edilmekte.

Yerel yönetimlerdeki yaklaşık 708 bin istihdamın 503 bininin (%71) Belediye İktisadi Teşebbüsleri (BİT) istihdamı olması, belediye hizmetlerinin şirketlerle yerine getirilmesinde gelinen boyutu göstermesi açısından da ilginç. Türkiye genelinde yerelde 708 bine yaklaşan kamu istihdamının da İstanbul İstatistik Ofisi'nin yayınlanmamış belirlemelerine göre, %18'e yakınının İstanbul'daki 126 bin yerel kamu çalışanından oluşması dikkat çekicidir.

Kamuda istihdam edilenlerin ancak 7'de 1'i yerel yönetimlerde istihdam edilmekte.

Bütçelerde Merkez-Yerel Farkı

Merkez-yerel dengesini –ya da dengesizliğini– daha iyi görmenin bir yolu, kamu giderlerinin ya da harcamalarında merkez-yerel kırılım seyrinin takibidir. Özellikle 2012'de çıkarılan ve 2014'de uygulanmaya başlanan yeni yerel yönetim kanunu sonrası Türkiye'deki gelir ve harcamaların merkezi yönetimler ile mahalli idareler arasındaki dağılımı, güç dengesinin aldığı yeni boyutları görmek açısından önemli. Hazine ve Maliye Bakanlığı'na bağlı Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün kaydını tuttuğu ve yayınladığı Genel Yönetim İdareleri verileri, harcamalar üstünden merkez-yerel eşitsizliğini sergiler. En geneli kapsayan Genel Yönetim İdareleri, merkezi yöne-

Kamu İstihdamı ve Yerel Yönetimlerin Payı, Aralık 2020

Bütçe Türü	Toplam	Kadrolu Personel	Sözleşmeli Personel	İşçi		Diğer
				Sürekli İşçi	Geçici İşçi	
Kamu İstihdamı	**4.791.506**	**2.970.194**	**502.528**	**1.162.368**	**49.911**	**106.505**
Genel Yönetim, Sosyal Güvenlik	**3.884.436**	**2.852.575**	**405.694**	**477.570**	**42.092**	**106.505**
Genel Bütçe Kapsamındaki Kamu İdareleri	3.182.659	2.506.242	356.853	180.633	32.426	106.505
YÖK, Üniversiteler ve Yüksek Teknoloji Enstitüleri -	299.906	230.606	21.838	46.887	575	0
Özel Bütçeli Diğer İdareler	98.817	38.711	9.782	47.947	2.377	0
Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar	6.892	3.532	1.876	1.484	0	0
Sosyal Güvenlik Kurumları	43.415	33.849	2.460	7.106	0	0
Döner Sermayeler ve Kefalet Sandıkları	245.588	37.887	10.598	190.409	6.694	0
Diğer Kamu İdareler	7.159	1.748	2.287	3.104	20	0
KİT'ler, Diğer Kamu işletmeleri	**199.338**	**9.067**	**74.599**	**114.240**	**1.432**	**0**
233 Sayılı KHK Kapsamında Yer Alan KİT'ler	93.552	3.963	42.981	46.555	53	0
Özelleştirme Programında Yer Alan Kuruluşlar	6.713	171	784	4.379	1.379	0
Kamu Bankaları	64.948	0	2.822	62.126	0	0
Özel Kanunu Bulunan Kuruluşlar	34.125	4.933	28.012	1.180	0	0
Yerel Yönetimler	**707.732**	**108.552**	**22.235**	**570.558**	**6.387**	**0**
İl Özel İdareleri	12.222	5.292	921	5.572	437	0
Belediyeler ve Bağlı Kuruluşları ile Mahalli İdare Birlikleri	192.347	103.260	21.314	61.823	5.950	0
Belediye İktisadi Teşebbüsleri, BİT'ler	503.163	0	0	503.163	0	0
Yerel Yönetim Payı	**14,8**	**3,7**	**4,4**	**49,1**	**12,8**	**0**

Tablo 1 - Kaynak Cumhurbaşkanlık Stratejik Bütçe Başkanlığı veri tabanı

tim idareleri, mahalli idareler ve sosyal güvenlik kurumları olmak üzere üç alt çatıdan oluşur. Bu üç çatı bütçeden yapılan harcamalardan, kurumlar arası aktarmalar çıkarıldığında her çatının net harcamasına ulaşılır. 2013'de bu harcamalar cari fiyatlarla 615 milyar liraya yakınken 2016'da 905 milyar liraya yaklaştı. Hakkında en güncel veriye sahip olduğumuz 2019 yılı Genel Yönetim toplam harcamaları ise yaklaşık 1 trilyon 422 milyar lira.

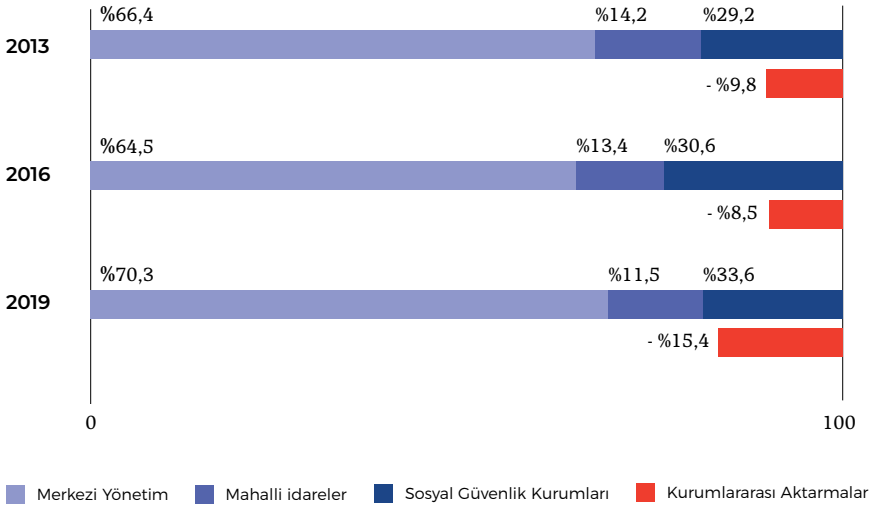
2013-2019 dönemi harcamaların merkez-yerel arası dağılımı incelendiğinde yerelin –yani mahalli idarelerin– payının 2013 yılında yaklaşık 88 milyar lira ile (cari fiyatlarla) toplamın %14,3'ünü oluşturduğunu görüyoruz. Ancak 2012'de çıkarılan yasanın 2014'te uygulanmaya başlamasının ardından, 2016'da yerel yönetimlerin payının %13,4'e indiği, bu inişin devam ederek 2019'da ise %11,5'a kadar gerilediği görülüyor. Bir başka ifadeyle, sadece 6 yılda harcamalarda yerel yönetimlerin payının 3 puan azalarak yaklaşık %14'ten %11 basamağına indiği anlaşılıyor.

Türkiye'nin Genel Yönetim harcamaları içinde mahalli idarelerin harcamalarının payı 2017'de %10,7. Bu oranın OECD ülkeleri ortalaması %25'e yakın.

OECD'de Merkez-Yerel farkı

Bütçe harcamaları üstünden bakıldığında, Türkiye'de yerelin payı %10-11 basamağındayken çeşitli ülkelerde merkez-yerel farkı için neler söylenebilir? OECD verilerine göre, Türkiye'nin genel yönetim harcamaları içinde mahalli idarelerin harcamalarının payı 2017'de %10,7. Bu oranın OECD ülkeleri ortalaması %25'e yakın.[3] OECD verilerinden, yerelin payının Türkiye'dekinden daha düşük olduğu ülkelerin Yunanistan ile İrlanda olduğu anlaşılıyor. Türkiye'nin mahalli idarelerin harcamalarının genel yönetim harcamaları içindeki payı OECD ortalamasının çok altında ve Türkiye son 5 ülke arasında yer almakta.

Genel Yönetim Bütçe Giderleri ve Mahalli İdareler; Milyar TL, %

Grafik 1 - Kaynak www.muhasebat.gov.tr

Kurumun verilerine göre, yerelin toplamdaki payının en yüksek olduğu ülkeler demokrasi kalitesinin de görece yüksek olduğu Kuzey Avrupa ülkeleri. Örneğin, Danimarka'da yerelin payı %64'ü geçerken İsveç'te %50'yi aşmakta, Finlandiya'da %40'a yaklaşmakta. Daha ilginci, Güney Kore'nin durumu. Önemli atılımlarla gelişmiş ülkeler kümesine dâhil olan Güney Kore'de yerelin, toplam kamu bütçe harcamalarındaki payı %35'i aşarak OECD ortalamasını da 10 puan geçmiştir.

Giderlerin yanı sıra, bekleneceği üzere, kamusal bütçe gelirlerinde yerelin payı, Türkiye'de yine zayıftır. Yine OECD üyesi ülkeler sıralaması dikkate alındığında 2017 yılında Genel Yönetim gelirleri içinde Türkiye'de yerel yönetimlerin payının %10,7'de kaldığı görülüyor. Türkiye bu payı ile yine %15'e yakın olan OECD ortalamasının altında.

OECD ülkeleri sıralamasında gelirde mahalli idarelerin payının en yüksek olduğu ülkenin %34'e yakın oran ile Güney Kore olması dikkat çekici. Demokrasi kalitesinin daha yüksek olduğu birçok Kuzey Avrupa ülkesinde, gelirlerde de yerelin payı görece yüksek. 2017 verilerine göre, İsveç'te yerelin kamu gelirlerinden aldığı pay %33'ü geçerken, Finlandiya, Danimarka, İzlanda gibi diğer Kuzey Avrupa ülkelerinde %26-29 arasında değişiyor.

Türkiye'de sorun sadece kamusal bütçe harcama ve gelirinden alınan payın yerel yönetimler için zayıf olması değil. Bu gelir-harcama zayıflığı ile Türkiye'de mahalli idarelerin yetkilerinin ve eylem alanlarının kısıtlılığı doğru orantılı. 2012'de mahalli idareler yasasında yapılan değişiklik de bu durumu değiştirmedi; mahalli idarelerin gelir ve harcamalardaki payı azalmaya devam etti; etki alanları daraltıldı ya da merkeze daha çok bağlanarak iyice güdükleştirildi.[4]

Kamusal bütçe gelirlerinden yerelin payı, Türkiye'de %10,7'de kalıyor ve %15'e yakın olan OECD ortalamasının altında.

31 Mart 2019'da İstanbul başta olmak üzere büyükşehirlerin çoğunda yerel yönetimlerin, ana muhalefet partisi CHP'li belediye başkanlarına geçmesi ile birlikte bu çarpıklık arttı, derinleşti ve merkezileşme ile yereli güçsüzleştirme çabalarının farklı birçok örneğini daha deneyimledik. Güneydoğu'da ise seçilmiş yerel yöneticilere İçişleri Bakanlığı yetkisi kullanılarak yönetim fırsatı tanınmadı. 19 Ağustos–16 Kasım

ÇEVRENİZDE BİZ VARIZ

7/24 ÇALIŞIYORUZ

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

istaç

www.istac.istanbul

16 MİLYON İÇİN Çalışıyoruz

YENİ NESİL ÇOCUK OYUN GRUPLARI

İSTON'DA

Özgün tasarımlar ve kaliteli uygulamalar ile çocuklarımıza çevre dostu bir oyun dünyası sunuyoruz.

Eğlendiren, Eğiten, Ekolojik park ekipmanları ile İstanbullu çocuklar açık havanın tadını doyasıya çıkarıyor.

iston.istanbul iston_ibb

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ | İSTON

www.iston.istanbul

16 MİLYON İÇİN Çalışıyoruz

2019 tarihleri arasında Halkların Demokratik Partisi'nden (HDP) seçilen 3 büyükşehir, 1 il, 19 ilçe ve 1 belde belediyesi olmak üzere toplam 24 belediyenin belediye eş başkanları İçişleri Bakanlığı talimatıyla görevden uzaklaştırıldı. Söz konusu belediyelere il valileri ve ilçe kaymakamları kayyım (belediye başkan vekili) olarak atandılar; 14 belediye eş başkanı tutuklandı.[5]

Türkiye'de "mahalli idarelere yetki devri" konusunda, hangi yetkilerin ne ölçüde devredilebileceği, özellikle yerel iktidarın büyük ölçüde 31 Mart 2019'da yapılan seçimlerle el değiştirmesinden sonra artık pek tartışılmıyor. Türkiye'nin de imzacısı olduğu ve çok sayıda maddesine şerh koyduğu Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Şartı yerelleşmenin, demokratikleşmeye yapacağı olumlu katkıların altını çizmektedir. Bu temel yaklaşımın yaşama geçmesi, yalnızca merkez (Ankara) ve belediyeler ekseninde değil, yerel yönetimlerin diğer bileşenleri arasında, belediyeler ve diğer alt birimleri arasında da esas alınmayı gerektiriyor.

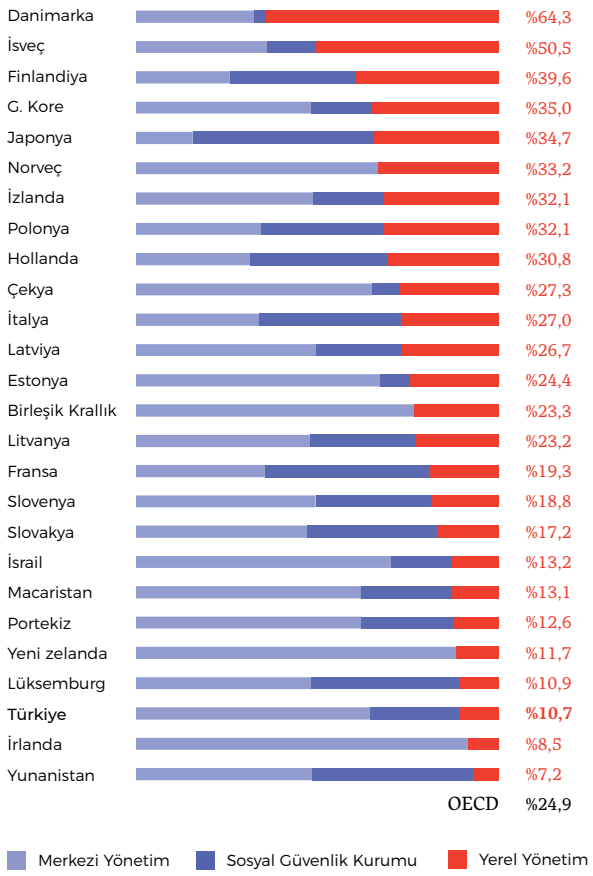
Gelir-harcama zayıflığı ile Türkiye'de mahalli idarelerin yetkilerinin, eylem alanlarının kısıtlılığı doğru orantılı.

Mahalli İdarelerin Harcamalarının İç Dağılımı

Mahalli idareler; büyükşehir belediyeleri, ilçe belediyeleri ve il belediyelerinin yanı sıra belediyelere bağlı kuruluşlar, il özel idareleri ve mahalli idare birliklerinden oluşur. Türkiye çapında mahalli idarelerin harcamalarına alt kalemler itibariyle bakıldığında, yerelde de bir merkezileşme süreci olduğu, AKP iktidarının özellikle 2012'de çıkarılan yasa ile birlikte, büyükşehirlerin, alt yerel yapılara göre yetkiyi merkezileştirmesine imkân tanıdığı gözleniyor. Bu durum, bütçe göstergelerinden de izlenebiliyor.

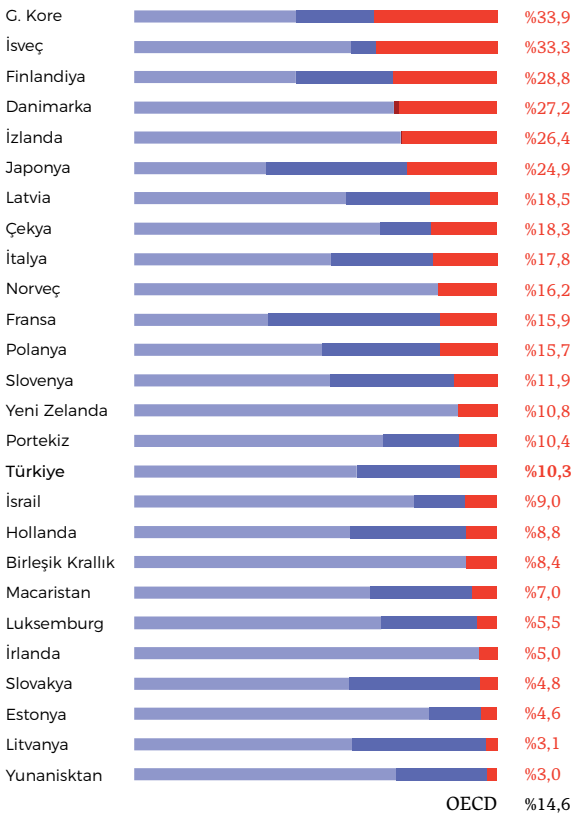
Mahalli idarelerin harcamalarının toplamı 2013'de yaklaşık 90 milyar lirayken büyükşehir belediyeleri bunun %25'ini alıyordu. 2016'da harcamalar cari fiyatlarla 122 milyar lira civarındayken bundan büyükşehirler %37 pay aldı ve 2019'a gelindiğinde bu pay pek değişmeyerek %36,5 olarak gerçekleşti. Harcamalardan 2019'da %34 dolayında pay alan ilçe belediyelerinin sayıca %40'ının büyükşehirlerin ilçe belediyeleri olduğu anımsandığında, geniş anlamda, büyükşehir belediyesi olan illerin lehine bir bütçe dağılımı yaşandığı söylenebilir.

OECD Ülkelerinde Yerel Yönetimlerin Genel Yönetim Harcamalarındaki Payı: 2017, %

Grafik 2 - Kaynak OECD (2019)
Government at a Glance; https://doi.org/10.1787/8ccf5c38-en

OECD Ülkeleri Genel Yönetim Gelirlerinin İçinde Mahalli Yerel Yönetimlerin Gelirlerinin Payı: 2017, %

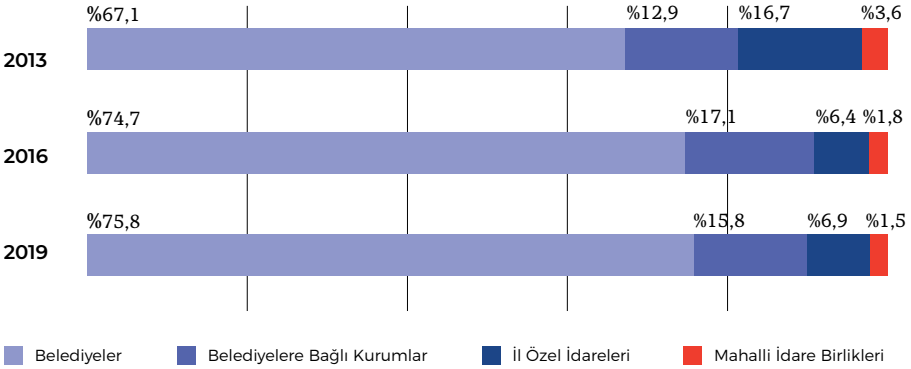
Grafik 3 - Kaynak OECD (2019)
Government at a Glance; https://doi.org/10.1787/8ccf5c38-en

Buna karşılık büyükşehir dışı 51 belediyenin toplam mahalli idare giderlerinden aldığı pay 2013'de %8'e yakınken, 2019'a gelindiğinde %5 dolayına inerek 3 puan azalma gösterdi. Anlaşılacağı gibi, 2012 sayılı yasanın ardından mahalli idareler içi bütçe dağılımı büyükşehirler lehine seyrederek içeriden bir merkezileşmeyi güçlendirdi.

2013-2019 yılları arasında, cari fiyatla artışlar büyükşehir belediyeleri ve ilçe belediyeleri bakımından karşılaştırıldığında büyükşehir belediyelerinin harcamalarında yüzde 161 artış olmuşken ilçe belediyelerinin harcamalarında artış %83'de kaldı. Bir başka deyişle, "en yerel" yönetim biçimi sayılan ilçe belediyelerinin 2014 yılında yapılan değişiklik sonrasında bütçelerinde daralma yaşanırken, büyükşehir bütçeleri ilçe belediyeleri aleyhine güçlenip büyüdü.

Öte yandan, büyükşehir sayılan illerde il özel idarelerinin kaldırılması da yerelin payını daraltıcı etki yarattı. 2014 yılında büyükşehir belediye sınırları içindeki il özel idareleri kapatıldığı için il özel idarelerinin harcamaları hızla azaldı. 2014 yılında büyükşehir belediye sınırları içindeki il özel idareleri kapatılınca Türkiye genelinde il özel idarelerinin harcamaları 2013'te 15 milyar lirayken 2019'da yaklaşık 11 milyar liraya kadar indi. Bu, 6 yılda mahalli idareler bütçesi içindeki payın %17'den %7'ye düşüşü anlamına geldi. İl özel idarelerindeki düşüşü telafi edecek bir artış belediyelerin harcamalarında gerçekleşmedi; bu kaynak 2012 yılında yapılan kanun değişikliği ile illerdeki valiliklerin bünyesinde kurulan Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıklarının harcamalarına aktarıldı. Başka bir ifade ile büyükşehirlerde il özel idare bütçeleri merkezi yönetime aktarılmış oldu.

Mahalli İdarelerin Giderleri, %

Grafik 4 - Kaynak www.muhasebat.gov.tr, ilgili yılların verilerinden hesaplandı.

Büyükşehir il-ilçe belediyelerinin arasındaki fark sadece harcamalarda değil yetkilerde de kendini göstermekte. 2012 yılında yapılan yasal düzenleme ile AKP iktidarı, daha çok, merkeze bağımlı ve merkezin yönetim kapasitesini güçlendirme amaçlı bir düzenlemeye gitti; mahalli idareler içinde büyükşehri güçlendirici, ilçe belediyeleri ona tabi kılıcı bir düzenlemeyi tercih etti. Böylece, yerel yapılar içinde de bir merkezileşme amaçlandı. Belde belediyeleri kapatılırken, her tür imar yetkileri büyükşehre alındı. Aynı şey ilçe belediyeleri için de söz konusu oldu. Ancak, yerel yönetimler, 2019'da yapılan seçimler sonucu, ağırlıkla muhalif partilere geçince, AKP iktidarı bu kez, yerele terk ettiği yetkileri merkeze çekmeye başladı. Prof. Dr. Ruşen Keleş'in değerlendirmesiyle son sözü söylemiş olalım: "Öyle ki, belediyelerin imar ve planlama konusundaki yetkileri sistemli olarak, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve TOKİ gibi merkezi yönetim kuruluşlarına devredildi. Bu merkeziyetçi gidişin en son örneği, imar ve gecekondu yasalarıyla belediyelere verilmiş olan yetkilerden birçoğunun merkezi yönetime devri yollarını açan ya da genişleten 7221 sayılı yasadır (2020). Bu türlü düzenlemelerde özellikle son yerel seçimlerde 10 kadar anakent belediyesinin yönetiminin iktidar partisinden olmayan başkanların eline geçmiş olması belirleyicidir. Bu türlü düzenlemelerin, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'ndaki (madde 4, fıkra 4) "kamu hizmetlerinin bölünmezliği, tam (full) ve münhasır (exclusive) olma ve devletçe zayıflatılamama" ilkesine tümüyle aykırı olduğu çok açıktır.[6]

Notlar

1 1984 yılında ilk kez "Büyükşehir" düzenlemesine gidildi ve 2009 yılına kadar 16 büyükşehir belediyesi kuruldu.

2 Toksöz, F. (2015). "Giriş" içinde P. Uyan (der.) Yerel Demokrasi Sorunsalı: Büyükşehir Belediye Meclisleri Yapısı ve İşleyişi, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1-13; Erder, S., N. İncioğlu, N. ve P. Uyan (2015). "Büyükşehir Belediye Meclislerinin Yapısı, İşleyişi ve Yerel Demokrasi: Genel Değerlendirme" içinde P. Uyan (der.) Yerel Demokrasi Sorunsalı: Büyükşehir Belediye Meclisleri Yapısı ve İşleyişi, Bilgi Üniversitesi Yayınları.

3 Bu ortalamaya, merkez ve yerelin yanında bir de eyalet yönetimi olan ülkeler dışarıda tutularak ulaşılmıştır.

4 Yentürk, N. (2018) Sosyal Yardımlardan Güvenliğe Türkiye'nin Kamu Harcamaları (2006-2017) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

5 HDP: https://www.hdp.org.tr/Images/UserFiles/Documents/Editor/31%20Mart_Kayy%C4%B1m_Raporu.pdf

6 Keleş, R. (2021) "Demokrasinin Önündeki Büyük Engel: Vesayet Virüsü", İstanbul dergisi, 1:78.

İstanbul Rengini Seçti!

Erguvanın Gücünü

Sarıya Kattık!

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

İSTANBUL ULAŞIM

www.istanbululasim.istanbul

16 MİLYON İÇİN Çalışıyoruz

Hiphopçıların Gözünden İstanbul: “Kendimize Yer Arıyoruz”

Hiphop’ın müzik, dans ve giyimin ötesinde bir kültür olarak artık dünyanın her köşesinde olduğu gibi şehirlerimizde de yaşandığını görüyoruz. Sahne isimleri “Nyks” ve “Horu” olan dans eğitmenleri Gülay Tezcan ve Koray Kanarya ile özellikle gençlerin ilgi duyduğu hiphop’ın İstanbul’daki tezahürlerini konuştuk.

Söyleşi: Yıldırım Şentürk*

*Doç. Dr., Sosyoloji Bölümü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Fotoğraf Mustafa Çankaya.

Öncelikle biraz kendinizden bahsedebilir misiniz? Dansa olan ilginiz nasıl oldu da hiphop'a evrildi?
Gülay Tezcan (Nyks): Benim anne ve babam Almanya'da dansçıydı. Dansla doğup büyüdüm diyebilirim. Babam break dans yapıyordu ve beni çocukken sıkça dans antrenmanlarına götürüyordu. Farklı milletlerden insanların bir araya gelip dans ettiği bir ortamda büyüdüğüm için bu kültürü doğduğumdan beri tanıyorum. Tabii, Almanya'daki dansçılar Türkiye'ye göre sayıca daha fazlaydı. Bu yüzden 13 yaşında Türkiye'ye geldiğimde dansçıları aradım ve zaman içinde onlardan bir çevrem oluştu.

Koray, sen nasıl başladın?
Koray Kanarya (Horu): Ben Edirneliyim, orada hiç dansçı yoktu. CD'ciden alıp izlediğim bir hiphop dans filminden etkilendim. Onları taklit ederek kendimi geliştirmeye çalıştım. Zaten daha önce rap yapmaya başlamıştım; abim müzisyen olduğu için müzik konusunda yabancı kültüre aşinaydım. Ondan sonra grafiti yaptım. Derken kendimi tamamen hiphop kültürünün içinde buldum. Fakat o zamanlar etrafta benim gibi kimse olmadığı için hiphopçılar gibi giyindiğim zaman çevremdekilerden tepki gördüm. Ama zamanla biz bir şeyler başardıkça, insanlar bizi benimsemeye ve bizim gibi olmaya başladılar. Daha sonra Edirne'de Sergen'le tanıştım. O da Michael Jackson'ın danslarını yapıyordu. Beraber sokak stillerinde gelişip Türkiye'deki etkinliklere katılmaya başladık. Sonra üniversite için İstanbul'a taşındım. İstanbul'da Satisfunktion isimli başarılı ve öncü bir ekip vardı, o ekibe dâhil oldum ve kendimi geliştirmeye devam ettim. Her zaman bu kültürün öğrencisiyim.

Hiphop kültürünü nasıl tanımlıyorsunuz?
Horu: Hiphop dendiğinde akla yalnızca dans gelmemeli. Rap dediğimiz zaman da, aslında hiphop kültürünün sadece müzik elementinden bahsediyoruz. Hiphop, Amerika'da gelişen büyük bir kültür ve birçok elementten oluşuyor. Kaldı ki bunlar sadece, "Biz dans edelim de kültür olsun", "Biz rap yapalım da kültür olsun" dememişler. Parçalar yavaş yavaş oturmuş. Hiphop'ın zamanla gelişmiş çeşitli elementleri var: breaking (breakdance), grafiti (duvarlara çizilen resimler ve yazılar), DJ ve MC (kafiyeli söz söyleme) vb. Hiphop kendi modasını, tarzını geliştirdi ve 70'lerden itibaren beliren bu kültür bütün dünyayı etkisi altına aldı.

İnsanlar zamanla bu tarzı benimsedi, çünkü hoşlarına gitti. Aslında bu kültür o kadar derin ki; mesela rap ile başlıyorsun, bir şeyler anlattıkça ve kendini ifade ettikçe başka şeyleri de sorguluyorsun, çünkü bir eksiklik hissediyorsun. Bir süre sonra bu sanatın derinlerine inmeye ve onu daha da yakından tanımaya, anlamaya başlıyorsun. Dolayısıyla hiphop kültürünün tek bir parçasıyla yetinemiyorsun. "Ben sadece dans ediyorum" derseniz bir şeyler hep eksik kalır.

> **"Benim asıl devam etme amacım daima buydu. Yani parası olup, 'Ben şimdi şu dansı yapmak istiyorum, bana bunu öğretin' diyene değil de bunu gerçekten isteyen insanlara, buna ihtiyacı olan çocuklara vermekti."**

Tabii, pandemi ile birlikte değişmiş olabilir ama pandemi öncesi hiphop kültürünü paylaşan kişiler ne tür ortamlarda bir araya geliyordu, neler yapılıyordu?
Nyks: Çok keyifli buluşmalarımız olurdu. Sayımız az olduğu için hep aynı kişilerle yarışmalar düzenler, birlikte eğlenip büyürdük. Zaman zaman tartışmalar, anlaşamadığımız konular oldu ama ne olursa olsun hep bir araya geldik ve bir şeyler paylaştık. Birlikte dans ettiğimiz zaman hiçbir sorun kalmıyor. Kendimizi sanatımızla ifade ediyoruz.
Horu: Şimdi bizde battle (kapışma) var. Jüri, DJ, MC ve seyirciler tarafından çevrelenmiş dairenin içinde dansçılar kapışıyor, sonrasında da parti düzenleniyor. Etkinlik dediğimiz genelde böyle oluyor.

Karşılıklı, peş peşe rauntlar oluyor, öyle mi?
Horu: Battle'ın asıl olayı, bir jürinin oturup, kimin kazandığını seçmesi değil. Orijinal hâli karşı taraf yılana kadar devam etmesidir. Amerika'da 200-300 rauntluk battle'lardan bahsediliyor. Kimin kondisyonu daha yüksek, kimin daha fazla hareketi var ona bakılıyor aslında. Bizse normal prosedürlerle yarışma düzenliyoruz. İstanbul, Edirne, İzmir, Bursa Eskişehir ve birçok şehirden dostlarımızla senede 2-3 defa ancak bu vesileyle görüşebiliyoruz. Birbirimizi gördüğümüzde de hemen koşup sarılıyoruz.

Nyks: Çocuk gibi oluyoruz.

Horu: Şimdi bu battle'larda mesela call out var. "Ben seni sevmedim, sen yanlış karar verdin, gel seninle kapışacağız" demek. Yani direkt birisine meydan okumak, düelloya çağırmak gibi. Ama battle aslında çok güzel bir şey. Bizim bu kadar sıcak olmamızın, ilişkilerimizin sağlam olmasının en büyük sebebi bu. İki egonun çatışıp karşılıklı saygı edinmesi ve birbirini geliştirmesi için yapılan bir şey bu. Ben bir hareket yapıyorum, karşımdaki stratejik olarak daha iyi bir şey yapıyor. Cevaben ben daha iyisini yapmaya çalışıyorum ve derken ikimiz de hem dansımızı geliştiriyoruz hem de kahkahalarla gülüyoruz.

Bunun dışında nasıl ortamlarda bir araya geliniyor?
Nyks: Aslında bu battle'lar dışında pek bir araya gelemiyoruz, daha bireysel oluyor. Mesela İzmir'den bir arkadaşımız İstanbul'a geliyor, gelmişken bizi de ziyaret ediyor. Geliyor, bizimle antrenman yapıyor. Battle'lar dışında şov yarışmaları oluyor, bir ekip olarak hazırlanılıyor ve sahnede sergileniyor. Orada da bir araya gelebiliyoruz. Yani pandemiden önce senede 5-6 kez bir araya gelebiliyorduk. Hatta son zamanlarda etkinlikler çok artmıştı. Herkes ufak da olsa bir etkinlik yapmaya çalışıyordu.

Hiphop, sokak kültürüyle de oldukça iç içe. Bu açıdan İstanbul nasıl şehir? Hiphop daha çok dans salonlarında mı devam ediyor, yoksa hâlâ sokakla iç içe mi?
Horu: Evet, sokakla iç içe. Sözüm meclisten dışarı, çoğu salonda artık sadece adına hiphop deniyor.

Sokak derken İstanbul'da nereler, belirli semtler veya yerler söz konusu mu?
Nyks: Bugünlerde parklarda antrenman yapıyoruz. İlk zamanlar Sirkeci Garı'nda antrenman yapıyorduk. O zamanlar bu kadar popüler olmadığı için gelen geçen bize "serseri", "bulaşılmayacak

kişi" gibi tehlikeli gözüyle bakıyordu. Hâlbuki beni görseniz, gerçekten küçük bir kız çocuğu gibi saçımı toplamış, kafa üstü durmaya çalışıyordum. Yani hiçbir art niyet yok. Yanımda ağabeylerim, ablalarım var; onlar da kötü insanlar değiller. Onlar da farklı mahallelerde, zor şartlarda yaşamış, oradan kurtulmak için dans ve müziğe tutunmuş insanlar. Bazen çalışmak için vakıflara da gidiyorum, orada da görüyorum mesela: Çocukların aileleri belki hapiste, belki farklı bir hayat yaşıyorlar ve onların büyükleri, kendilerini kurtarabilenler kendinden sonrakilere, "Hadi gelin size de öğretelim" diyorlar. Benim asıl devam etme amacım daima buydu. Yani parası olup, "Ben şimdi şu dansı yapmak istiyorum, bana bunu öğretin" diyene değil de bunu gerçekten isteyen insanlara, buna ihtiyacı olan çocuklara vermekti. Fakat günümüzde o kadar yaygınlaştı ki artık bana gerek bile kalmıyor.

> **"Hani o iletişimi yakalayabiliyorsunuz, yani böyle yerlerde kendimi daha eşit hissediyorum. Aslında kendimi en özgür hissettiğim alan da orası oluyor, çünkü kadınım diye ayrımcılık yapmıyorlar; onlar için herhangi biri oluyorum."**

Zaten internet ve sosyal medya var. Çok isteyen zaten bir şekilde bizi buluyor. Getto diye adlandırdığımız mahallelerde yaşayan yetenekli arkadaşlarımız, öğrencilerimiz var; kendilerini çok geliştirdiler. Bu kültür o insanlara kötü alışkanlıklar yerine bir amaç verdi.

Mesela Sirkeci Garı dediniz, benzer şekilde hiphopçıların bildiği, kullanmayı tercih ettiği başka yerler var mı?
Nyks: Eskiden, yani yine benim ilk geldiğim dönem dansçılar hep Osmanbey'de kapanmış bir hanın önünde ya da İMÇ'de kamuya açık alanda battle düzenliyordu. Esenler, Bağcılar, 100 Yıl'da, okul önünde antrenman yapıyorduk. Yani hiç Nişantaşı veya Etiler'e gidip antrenman yapalım dediğimizi hatırlamıyorum. Şimdi herkes her yerde yapıyor.

Şimdi İstanbul içinde yaygın, öyle mi?
Nyks: Çok daha yaygınlaştı. Artık herkes sevip benimsiyor. Sadece, olayı anlayanların sayısı az. Çünkü bu işin özü ne, ne hissettiriyor, onu bilmiyorlar. Günümüzde daha çok taklit ve popülariteye dönüşmüş durumda olduğu için eğlence kısmına ağırlık veriyorlar. Eğlendiğim sürece ne olduğu önemli değil diye bakıyorlar.

Horu: İnsanlar şimdi TikTok koreografilerini daha iyi yapabilmek için dans kurslarına gidiyor. Kullanılan mekânlar döneme göre değişiyor. Mesela biz en son Maçka'ya gidiyorduk. Fakat oradaki kitle değişmeye başladıkça biz de artık eskisi kadar gitmemeye başladık. Yani bize ne kadar karışan olmazsa o kadar iyi oluyor. Mesela biz bir dükkânın önünde dans etmeye başlasak, belki o dükkânın kârı artacak. İzleyici çekeceğiz, belki izlerken dükkâna girecek ama sanata karşı o kadar tahammülsüzler ki insanlar bizi oradan kovuyor, normalde markalar bize bunun için ödeme yaparken... Ya da güvenlikler, "Burada yapamazsınız" diyor. Biz de, "Neden metro içinde veya tünellerde dans edemeyelim?" diye tartışmak zorunda kalıyoruz. Neden halka açık alanda dans etmemiz insanları rahatsız ediyor?

Yani hem dans açısından uygun zeminler hem de müdahalenin olmayacağı mekânlar arıyorsunuz?
Nyks: Evet. Gelip sadece izleseler, takdir etseler, tatlı tatlı yaklaşsalar, o zaman zaten sorun çıkmayacak. Onlar da eğlensin, ama müdahaleler olunca bazen sıkıntı oluyor.

Underground diye bir ifade kullanılıyor. Bu İstanbul'da neye denk geliyor?
Horu: Underground, yer altı demek. Daha çok tanınmayan ama bu kültürle bütünleşerek yaşayan kişiler için kullanılıyor. Türkiye'de ise, "Serseriler underground yapar" gibi garip bir söylem hâkim. Oysa underground hiphop kültürünün bir söylemidir ve tamamen onu taşımak demektir. Ama yaptığımız stil ve dans underground olamaz. Rap underground olamaz, grafiti underground olamaz. Biz underground olur ya da olmayız. İkisi de gerekli.

İstanbul'da hiphop'un underground yansıması neye tekabül geliyor?
Nyks: Yeraltı için katıldığım bir etkinlikten örnek vereyim. Kadıköy'de bir barda etkinlik oldu. Burada da yine battle yapıyoruz. Ama şöyle bir fark var: Breaking etkinlikleri olduğu zaman Türkiye'de bunu yapan çok kadın olmadığı için ortamda daha çok erkek oluyor.

Birbirlerini tanıma derecesine göre de daha ateşli, daha saldırgan battle'lar yapılıyor. Tabii biz bu tavrı yerine göre değiştirebilir veya ayırt edebiliriz. Mesela küçük çocukların bulunduğu bir ortamda hareketlerimizi iki kere düşünürüz. Yeraltında ise ben bile bazen hırslı, güçlü, ateşli yarışmalar yapabilirim. Tabii kimse gelip bana, "Ağzını burnunu kıracağım senin" demez. Hani o iletişimi yakalayabiliyorsunuz, yani böyle yerlerde kendimi daha eşit hissediyorum. Aslında kendimi en özgür hissettiğim alan da orası oluyor, çünkü kadınım diye ayrımcılığa uğramıyorum, onlar için herhangi biri oluyorum.

Horu: Kendin olabildiğin bir yer, yeraltı; çünkü dans dışında bir gaye yok. İnsanlar birbirine saygı duyuyor. Profesyonel yerlere nazaran burada daha gerçek bir savaş var ama ödül parayı kazanmak değil. Herkes orada, "Ben daha iyiyim"i gösterebilmek için savaşıyor, dolayısıyla insanlar birbirine saygı duyuyor.

Nyks: "Ben daha iyiyim"i hissetmek de çok doğal bir şey, çünkü hepimiz kendimizin daha iyi versiyonlarını yaratmak için antrenman yapıyoruz.

Etkinliklerinize bakınca kendi aranızda muazzam bir çeşitlilik var ki kıyafetlerinizden tarzınıza kadar birçok noktada bu çeşitliliğin yansımalarını görmek mümkün. Peki bu çeşitlilik toplumsal kimlikler açısından da geçerli mi?
Nyks: Dansta cinsiyet, yaş, etnik köken, din ayırt etmiyoruz. Çünkü hiç kimse senin ne olduğunla ilgilenmiyor. Orada tek bir amaç var: Birlikte dans etmek. Kendini yakın hissettiğin insanlarla istediğini paylaşabilirsin. Önceliğimiz sevgi ve saygı. O yüzden çok daha farklı kimliklere açığız.

Dünyayla karşılaştırdığınızda hiphop'ta bir İstanbul tarzından söz etmek mümkün mü?
Horu: Yani bunu Avrupa, Asya için diyebiliyoruz. Mesela dansta Japonlar birbirine çok benzer dans ediyor, Almanlar, Fransızlar... Ben İstanbul'u bu

Fotoğraf Selen Gürmen

konuda biraz daha Amerika'ya benzetiyorum açıkçası. Daha çok özenme var. Ama bu çok çeşitlilik yaratıyor. Skala çok geniş, yani popping yapıyorlar mesela; herkes kendi stilini kullanıyor. İstanbul'da bilinçli, araştırmacı, çalışkan arkadaşlarımız var. Böylece ortaya orijinal bir iş çıkıyor, çünkü o trendler buraya gelip insanlara bildikleri şeyleri öğretemiyor. Bizimkiler videoları izleyip onları taklit ederken kendi stillerini de yaratıyorlar. O yüzden bu durumu takdir ediyorum.

Nyks: İlerleyebilmek için üretmek zorunda kalıyoruz. Üretince de kendimizden koyuyor, böylece bize ait bir şeyler oluşturuyoruz.

Horu: Dolayısıyla dünyada senden bir tane daha yok...

Son olarak, İstanbul'da veya Türkiye'de hiphop'ın gelişmesi için sizce neler yapılmalı veya yapılabilir?

Horu: Benim bu konuda çok güzel bir önerim var. Fransa'da gördük biz bunu. Devlet direkt destek olmuş, yani hiphop için AVM'ye bağlı binada bir alan açmışlar. Bayağı güvenlik falan var kapıda. İçeriye giriyorsun, içeride dünyanın en iyi dansçıları antrenman yapıyor. Aynalar koymuşlar her yere ve herkes antrenman yapabiliyor. Hiphop adına yazılmış kitapların, grafitilerin, biyografilerin ve başka koleksiyonların bulunduğu bir de kütüphane var içeride. Olaya hem turistik anlamda yaklaşıyor hem de insanlarını teşvik ediyorlar. Bir yandan da mesela ünlü bir dansçı orada insanlara beden dili dersi verebiliyor. Böyle bir algı yaratmak önemli diye düşünüyorum.

> **"Underground hiphop kültürünün bir söylemidir ve tamamen onu taşımak demektir. Ama yaptığımız stil ve dans underground olamaz. Rap underground olamaz, grafiti underground olamaz. Biz underground olur ya da olmayız. İkisi de gerekli."**

Nyks: Japonya'da mesela sürekli okullar veya şehirlerarası etkinlik ve yarışmalar düzenleniyor. Çocukların yarışmalara hazırlanabileceği mekân ve alanlar var. Her üniversitenin, her lisenin kendi dans kulübü var. 8-9 yaşında çocuklar battle'lara katılıyor. Ayrıca şov yarışmaları var. Dolayısıyla hem battle'a katılıyor hem koreografi yapmayı öğreniyor hem de motor kabiliyetini geliştiriyorlar. Böyle olunca aslında normal derslerine de kendilerini daha çok verebiliyorlar. Güya burada da öyle ama bilinçli ve nitelikli değil. Yani, bu tür etkinlikler için mekân sağlamak bile kıymetli bir adım olabilir.

Horu: Aynen öyle! Yani bu işin turizm kısmı da var. Mesela Polonya'da bir etkinlik yapılıyor; o etkinlikte atölyeler yapılıyor ve oraya dünyanın dört bir yanından binlerce kişi geliyor. Türkiye henüz bu seviyede değil. Büyük etkinlikler yapılıyor ama yurt dışındaki insanlar bunu duymuyor, sadece biz katılıyoruz. O ünlü dansçıların birçoğunu tanıyoruz ve gerekli destekler söz konusu olsa İstanbul ve Türkiye'ye iyi bir proje kazandırabiliriz.

Hatırlamanın Politiği

Bomonti: Kentsel Dönüşüm ve Mekânın Belleği

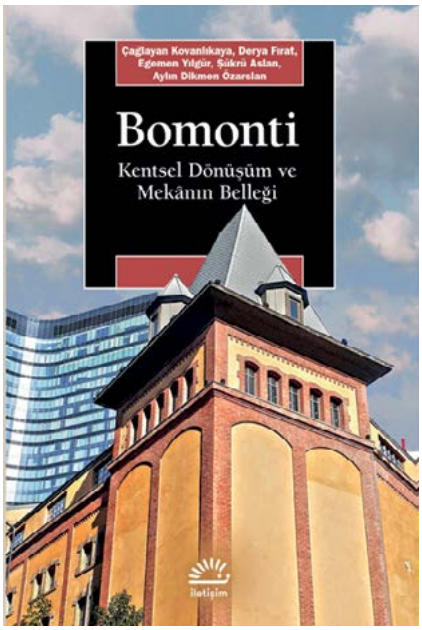
İstanbul'da sosyal ve kültürel hayat uzun zamandır toplumsal belleği zedeleyecek kadar hızlı ve kökten bir dönüşüm içerisinde. Bu durumun hem sonuç hem de nedeni olan mekânsal dönüşümün en çarpıcı biçimde yaşandığı yerlerden biri de Bomonti. "Bomonti: Kentsel Dönüşüm ve Mekânın Belleği" bir zamanlar kültürel ve sınıfsal çeşitliliğin mekânlardan biri olan semtin dünden bugüne geçirdiği dönüşümü, kaybolan toplumsal ve kültürel ortamı, farklı yaşam biçimlerini, sınıfsal dinamikleri ve çalışma koşullarını ele alarak inceliyor.

Ayça Yüksel *

*Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,
Sosyoloji Bölümü, Doktora Programı öğrencisi

2000'lerden günümüze İstanbul'un gündelik yaşamı, sarsıcı dönüşüm ataklarıyla kabuk değiştiriyor. Gerek mekânsal gerek sosyokültürel bakımdan farklı suretlerle açığa çıkan kentin bu dönüşümü sırasında, "yıkım"ın norm haline geldiği çarpıcı bir süreç yaşanmakta. Başta şehrin merkezi Taksim ve çevresindeki Atatürk Kültür Merkezi, Emek Sineması ve Karaköy Yolcu Salonu gibi yerler olmak üzere, irili ufaklı pek çok alanda, İstanbul'un belleğinde ve gündelik yaşamında özgün bir anlama sahip mekânların yitimiyle karşı karşıyayız.

Geçtiğimiz yıl yıkımın şok etkisinin yaşandığı yerlerden biri de Bomonti oldu. Mahalleye adını veren Bomonti Bira Fabrikası'na bağlı yapılar Diyanet'e devredildikten sonra, tüm itirazlara rağmen tamamıyla yok edildi. Semtin geçmişine dair çok boyutlu kültürel değerlere işaret eden bu yapıların yıkımı, beraberinde mekânın belleğinin kaybına yol açacak tehditleri körüklüyor. Buna karşın, kuruluşundan bugüne geçirdiği tüm değişimlerle, Bomonti'nin biriktirdiği çok boyutlu belleği şimdiye çağırmaya vesile olan ve böylece hatırlamanın politikliğine işaret eden akademik bir araştırma kitabı geçtiğimiz Mart ayında İletişim Yayınları'ndan çıktı. Çağlayan Kovanlıkaya, Derya Fırat, Egemen Yılgür, Şükrü Aslan ve Aylın Dikmen Özarslan'ın kaleme aldıkları Bomonti: Kentsel Dönüşüm ve Mekânın Belleği isimli çalışma, çeşitli dinamiklerle unutturulma riski artan Bomonti'nin katmanlı belleğini yeniden kışkırtan bir girişim olarak düşünülebilir.

Kitap Kapak Fotoğrafı Aylın Dikmen Özarslan, 2019

Bomonti kitabı, 20. yüzyıl boyunca yaşanan kentleşme sürecine bağlı dinamiklerin yarattığı kırılmalar neticesinde, artık mekânsal izini sürmenin neredeyse imkânsız hale geldiği bellek noktalarını, toplumsal ve kültürel ortamı, farklı yaşam biçimlerini, sınıfsal dinamikleri ve çalışma koşullarını doğrudan tanıkların deneyimleriyle gözler önüne seriyor. Kaybolan bostanlar ve tarlalar, semtin bir dönemiyle özdeşleşmiş bira bahçeleri, artık yerinde olmayan sinemalar, tiyatrolar ve kulüpler, teneke mahallesinin dünyası, fabrikalar dönemi ve buna bağlı emek mücadelesi, gecekonduları, apartmanları, rezidanslarıyla semte özgü yoksulluk ve varsıllık halleriyle Bomonti'ye dair toplumsal, kentsel ve kültürel doku, geçirdiği tüm dönüşümler ve tahribatlarla beraber renkli bir yelpazede çözümleniyor

Bugünün Teneke Mahallesi **Fotoğraf** Egemen Yılgür, 2015

19. yüzyılın sonlarında oluşmaya başlayan Bomonti semtinin, İstanbul'un diğer mahallelerine göre pek çok açıdan kendine özgü bir karakter taşıdığı söylenebilir. Levantenlerin, Rumların, Ermenilerin, Yahudilerin, Gürcülerin ve Bulgarların yaşadığı semtin çok kültürlü dokusu ve zengin demografik yapısı bu özelliklerin başında geliyor. Osmanlı geçmişine dayanmayan kuruluşu itibariyle "modern kent" ütopyasını hayata geçiren Bomonti'nin kültürel mozaiği ve yıllar içerisinde gerçekleşen sosyo-mekânsal dönüşümü çeşitli katmanlarıyla ele alan bu kitap, tüm bu farklılıkların bir arada yaşayabildiği kent deneyimini ve tahayyülünü sunarken, aynı zamanda İstanbul'un günümüzde büyük ölçüde kaybettiği kültürel zenginliği de okuyucuya hatırlatmış oluyor.

Çalışma, Bomonti'nin işaret ettiği tüm özgünlüklerle beraber farklı dönemlerde geçirdiği dönüşümün yalnızca mekânsal boyutunu değil toplumsal, tarihsel, kültürel, sınıfsal boyutlarını da mercek altına alması bakımından önem taşıyor. Bu anlamda Bomonti'ye çok yönlü bir bakış açısıyla yaklaşan kitapta, farklı tarihsel katmanların ve dönemlerin kapsamlı saha çalışmalarıyla ve arşiv araştırmalarıyla desteklenerek analiz edilmesi Türkiye'deki kent literatürüne ayrı bir değer katıyor. Bu bakımdan irdelersek; çalışmanın kuşbakışı bir düzlemde İstanbul'a bakmak yerine, sokağa inerek yerele odaklanmayı seçmesi ve Bomonti'nin dünden bugüne geçirdiği dönüşümler üzerinden, yerele dair akışları ve detayları kaybetmeden İstanbul'daki kent mekânının dönüşümünü okumaya imkân tanıması özgün yönlerden biri. Böylece okur, İstanbul'un çoklu yerelliklerine dair dokuyu göz önünde tutarak şehrin dönüşümüne şahitlik etme şansı yakalıyor.

Bomonti hem kent literatüründeki temel tartışmalara hem de İstanbul'un kentleşme tarihine paralel olgular barındırması bakımından araştırmacılar için elverişli bir mahal. Öyle ki İstanbul'un kentleşme serüvenindeki belki de tüm aşamaları Bomonti'de tek tek izleyebiliyoruz. Tarımsal faaliyetten sanayileşmeye, gecekondulaşmadan apartmanlaşmaya, uluslararası göç hareketlerinden yerel göç dalgalarına, emek mücadelesinden kent yoksulluğuna ve orta sınıfa özgü yaşam biçimlerine, ardından sanayisizleşmeye ve soylulaştırmaya kadar aslında İstanbul'un kentsel tarihinde yaşanan süreçlerinin ve olgularının tümünü deneyimlemiş bir semtten söz ediyoruz.

Bomonti kitabının araştırmacıları da semtin taşıdığı tüm bu kentsel, kültürel ve toplumsal dönüşüm uğraklarını, beş eksen eşliğinde masaya yatırıyor. Bu bölümler belli bir kronolojik izlekten ziyade, Bomonti tarihinde bir döneme damgasını vuran ve semte kimlik veren toplumsal olguların merkeze alındığı bir yordamla kurgulanmış durumda. Her bölümde farklı dinamikler altında değişen özgün bir Bomonti'yi bakış açımıza getirebiliyoruz. Bu anlamda farklı toplumsal olguların, kentsel süreçlerin, demografik yapıların ve kültürel mozaiğin sürekli dönüşen ama bir o kadar da iç içe geçen yapısı okunur hale geliyor. Her bölüm Bomonti'ye başka bir pencereden yaklaşarak, semtin farklı yüzlerini, kendi tarihsel gelişimleri ve dönüşümleri içinde birbiriyle temas halinde ele alıyor.

Kitap boyunca bir yandan İstanbul'un başından geçen toplumsal olayları, bazı politik ve konjonktürel gelişmeleri izleyebilirken diğer yandan da tüm bunlara Bomonti'den bakan tanıkların duygularını ve düşünceleri ile şahitlik ediyoruz. Orman havası almak için yerleşilen bir Bomonti'den, çiftlerin evlenmeden birlikte yaşayabileceği bir semt olduğu için tercih ettiği Bomonti'ye dönüşümü, doğrudan yaşayanların anlatılarıyla öğreniyoruz.

Derya Fırat kaleme aldığı ilk bölümde kuruluşundan bugüne Bomonti'nin çok katmanlı belleğinin izlerini takip ediyor. Semtin oluşumunda önemli bir yeri olan İsviçreli kolonininin, Bomonti Bira Fabrikası'nın, değişen eğlence ve yaşam biçimlerinin hikâyesini yakından takip etme şansı ediniyoruz. Bu bölümde, Bomonti'nin bira bahçelerinde, ağaçlar arasında tahta masalardaki mezeler eşliğinde ve tahta fıçılarda bira içilen bir sahneye yolculuk ederek; bunun mekâna kimlik veren kentsel pratiklerden biri olduğunu anlıyoruz. Bu anlamda, artık ortadan kalkmış olan kentsel bir prati-

Bomonti Bira Bahçesinde bira içen ahbaplar 70'li yıllar **Fotoğraf** Cengiz Kahraman Koleksiyonu

ğin nasıl da toplumsal bellekte hala yaşatıldığı ve aktarıldığı gösteriliyor. Fırat bu bölümde, Bomonti Bira Fabrikası'nın, semt sakinleri için Bomonti'ye dair hafızayı inşa etme görevi gören bir bellek mekânı olduğunu ortaya koyuyor. Fabrikanın bugün Bomontiada'ya dönüşümü üzerinden, günümüzdeki belleğin değişen çehresine ve özellikle de belleğin metalaşmasına dikkat çekiliyor.

Egemen Yılgür'ün araştırmasına dayanan ikinci bölümde, görece az bilinen bir Bomonti çehresine geçiş yapıyoruz. Yılgür bakış açımızı Levanten yaşamın renkliliğiyle çevrili bir Bomonti'den alıp, belli bir eşzamanlılık dâhilinde var olan, bu anlamda kesişen bir başka yöne ve yaşam biçimine çevirmemizi sağlıyor. Osmanlı'dan günümüze Bomonti semtinin şekillenmesinde önemli bir rolü olan Teneke Mahallesi'ne odaklanıyoruz. İstanbul'da teneke mahalleleri son derece ilgi çekici bir kente tutunma pratiği olmasına karşın hakkında çok az bilgiye ulaşmak mümkün. Bu anlamda Yılgür'ün araştırması kent literatürüne kıymetli bir katkı sunuyor. Bomonti ile Feriköy arasındaki Sirkeci Deresi'nin güney yamacında kurulu olan bu teneke mahallesi, Balkanlar'dan Osmanlı'ya gelen göçmen ailelerin oluşturduğu ve geniş bir nüfus grubuna ev sahipliği yapan bir yer. Bu bölüm, Bomonti'de hâlihazırda devam eden dönüşüm süreçlerinin altında, gecekonduların yerlerine lüks konutlar bırakarak hızla yok olmasına karşın; teneke mahallesinin tüm bu yıkım sürecine rağmen hala varlığını sürdürmesini göstermesi bakımından ilgi çekici.

Şükrü Aslan'ın çalışmasının yer aldığı kitabın üçüncü bölümünde, Teneke Mahallesi'nin yoksulluk biçimlerinden yola çıkarak bu kez Bomonti'nin sanayi mekânı olarak şekillenen sureti çözümlemeye tabi tutuluyor. Cumhuriyet'in ilanından sonra atılım gösteren sanayileşme ivmesinin Bomonti'de nasıl gerçekleştiğini ve bu gelişmenin yarattığı yeni örüntüleri keşfetme şansı ediniyoruz. Semtte bulunan bira, çikolata, çorap fabrikalarında çalışan işçilerin dünyasını, düşüncelerini, hayata bakış açısını, işçi grevlerini ve emek mücadelesini doğrudan tanıklıklar üzerinden okuyoruz. Aslan, fabrikaların kent merkezinde yer aldığı dönemin panoramasını Bomonti'nin yerelliği içinde sunarken, semtin bir sanayi mekânı olduğu dönemdeki çalışma koşullarının zorluğuna ve çocuk işçiliğinin yaygınlığına da dikkat çekiyor. Yazar, sanayinin kent merkezini terk etmesiyle beraber, geride kalan işçi sınıfının tahayyülünde açığa çıkan geçmişe dair özlemleri de bu çalışmada okuyucuya sunuyor.

Anthill: Dikey Mahalle
Fotoğraf Aylın Dikmen Özarslan, 2019

Aylın Dikmen Özarslan'ın araştırmasının yer aldığı dördüncü bölümde, Bomonti'nin dönüşümü apartmanlaşma ve orta sınıfın yaşam biçimleri üzerinden ele alınıyor. Kent apartmanları, ilk yaygınlaştığı dönem için modern olmanın ve kentli bir yaşam sürmenin koşulu olarak algılanan konut biçimlerinden biri. Bu bölümde, Bomonti'nin evlerine ve bu modern yaşamı sembolize ettiği düşünülen apartmanlara konuk oluyoruz. Ermenilerin, Rumların, Yahudilerin, Bulgarların ve Türklerin bir arada ve dostlukla kurulu komşuluk ilişkileri içinde yaşadığı sosyokültürel ortam, hâlâ semtte yaşayan tanıkların anlatımıyla tasvir ediliyor. İnsanların hangi gazeteleri okuduğuna, nerede çalıştığına, nasıl zaman geçirdiğine ve nerelerden alışveriş yaptıklarına odaklanırken geçmişten günümüze gündelik hayatın dönüşümüne ve her şeyden de önemlisi Bomonti'deki güncel değişim karşısında yükselen duygulara kulak veriyoruz.

Beşinci bölümde Çağlayan Kovanlıkaya'nın araştırması sayesinde, üç-dört katlı apartmanlardan bugünün lüks ve güvenlikli rezidanslarına geçiş yaparak, Bomonti'de değişen sosyo-mekânsal yapıya ve yaşam biçimlerine odaklanıyoruz. Bu bölüm kapsamında, 2000'lerden bugüne tüm İstanbul'da yaşanan soylulaştırma girişimlerinin Bomonti deneyimini izleme imkânı açılıyor. Çalışma, soylulaştırma projeleri sonrası yapılaşmayı, Bomonti Bira Fabrikası arazisinin farklı hizmetlere açılmasını (otel, üniversite ve fabrika binasının kültür merkezi olarak restorasyonu), ulusal ve uluslararası gayrimenkul yatırımcılarının semte yönelmesini, yatay ve dikey rezidansların inşasını, Merkezi İş Alanları İmar Planı ile dönüşümü tüm boyutlarıyla ele alıyor. Kitabın bu son bölümünde, eskiden semte rengini veren bostanların, tek katlı, bahçeli evlerin ve apartmanların, renkli kültürel ortamın yok olarak geride bıraktığı enkazla ve her köşesi inşaatlarla, yıkımlarla çevrili bir Bomonti'yle, yani semtin bugünü ile yüzleşiyoruz. Kovanlıkaya, Bomonti'nin yeni dönemde değişen sınıf profillerine, yaygınlaşan tüketim mekânlarına, ortaya çıkan yeni konut biçimlerine, farklı kesimler arasındaki çatışma ve karşılaşma alanlarına yönelik bir analizi takip ediyor. Yazar, az katlı apartmanlardan çok katlı fiziksel yapıya dönüşümle semtin "yatay mahalle" ilişkilerinin "dikey mahalle" ilişkilerine doğru değişmeye, rezidansların da sakinlerin belleğinde birer mahalle olarak yer etmeye başladığını ortaya koyuyor.

Kısacası her bölümde, Bomonti'nin geçmişten bugüne yaşadığı dönüşümün farklı bir ölçeği ve katmanı birbirleriyle ilişkili bir doğrultuda masaya yatırılmış durumda. Toplamda iki yıllık bir araştırmanın ürünü olan bu kitap sayesinde, çoğu zaman kesişimsel biçimde varlık gösteren, farklı kültürlerin ve sınıfsal profillerin bir arada yaşayabildiği Bomonti çehreleri bütünlüklü bir şekilde ortaya konuluyor. Bu çalışmanın "birlikte yaşamın" mümkün olduğu bir Bomonti ve İstanbul belleğini ortaya koyması ve bu belleği tüm değişen veçhelerine rağmen geri çağırması oldukça kıymetli. Tüm bu yönleriyle kitap, İstanbul ve Bomonti üzerine çalışan/çalışacak araştırmacılar ve meraklı okurlar için temel bir kılavuz niteliğinde.

BİZ VARIZ!

Sürdürülebilir kentleşme için, sadece yapıları değil, **kentin** çehresini, kültürünü, mimarisini dönüştürmek için **biz varız.**

Kentsel dönüşüm anlayışını değiştirmek için sorumluluğumuzu biliyor, yeniden yola çıkıyoruz.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

İSTANBUL İMAR

www.imar.istanbul

16 MİLYON İÇİN Çalışıyoruz

SAYAÇ

Şeyda Nur Yıldırım, İstanbul İstatistik Ofisi

Mustafa Sönmez

KONUT

İstanbul'da 2021 yılının ilk çeyreğinde 51 bin 602 konut satıldı.

Toplam konut satışlarının %19,6'sının gerçekleştiği İstanbul'da 2021 yılının ilk çeyreğinde 51 bin 602 konut satıldı. Konut satışlarının %71,8'i ikinci el satışlarında, %28,2'si ise sıfır konut satışlarında gerçekleşti. Bu dönemde toplam konut satışlarında 2020 yılının ilk çeyreğine göre %19,1 azalma gerçekleşirken ikinci el konut satışlarında %14,7, ilk el konut satışlarındaki azalış ise %28,4 oranında gerçekleşti. İkinci el konut satışlarında İstanbul'un payı %20,3 olurken ilk el konut satışlarındaki payı %18,1 oldu.

Dönem	Toplam Satışlar		İkinci El Konut Satışları		İlk El Konut Satışları	
	İstanbul	Türkiye	İstanbul	Türkiye	İstanbul	Türkiye
2021 *	51.602	263.050	37.029	182.680	14.573	80.370
2020 *	63.759	341.038	43.395	233.606	20.364	107.432
2019 *	47.057	256.433	26.220	148.574	20.837	107.859

İstanbul'da 2021 yılının ilk çeyreğinde 10 bin 155 konut ipotekli olarak satıldı.

2020 yılının ilk çeyreğinde toplam konut satışlarının %37,2'si ipotekli olarak gerçekleşirken 2021 yılının aynı döneminde ipotekli konut satışının payı %19,7'ye geriledi. Bu dönemde ikinci el ipotekli konut satışı %52,1 azalırken sıfır ipotekli konut satışı %68 azaldı.

Dönem	Toplam İpotekli Satışlar		İkinci El İpotekli Satışlar		Sıfır İpotekli Satışlar	
	İstanbul	Türkiye	İstanbul	Türkiye	İstanbul	Türkiye
2021 *	10.155	47.216	7.711	34.072	2.444	13.144
2020 *	23.739	129.299	16.100	86.053	7.639	43.246
2019 *	6.401	38.189	3.428	21.795	2.973	16.394

Yabancılara yapılan satışların %50,8'i İstanbul'da gerçekleşti.

2021 yılının ilk çeyreğinde İstanbul'da yabancılara 5 bin konut satıldı. Türkiye'deki toplam konut satışlarının %19,6'sı İstanbul'da gerçekleşirken yabancılara yapılan toplam konut satışlarının %50,8'i İstanbul'da gerçekleşti. Bu dönemde konut satışları 2020 yılının aynı dönemine göre %6,5 azalırken 2019 yılının aynı dönemine göre %16,3 arttı.

İstanbul'da Şubat ayında konut fiyatları bir önceki yıla göre %28 arttı.

İstanbul'da 2021 Şubat itibariyle bakıldığında sıfır konut fiyatları bir önceki yılın aynı dönemine göre %29 artarken ikinci el konut fiyatları %28 arttı. Aynı dönemde Türkiye genelinde ise sıfır konut fiyatları bir önceki yıla göre %32 artarken ikinci el konut fiyatları %31 arttı.

Metodoloji: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) verilerinden derlenerek oluşturulmuştur

2021 yılının ilk çeyreğinde Esenler'de konut satışları bir önceki yılın aynı dönemine göre %37,7 azaldı.

İlçelere Göre Konut Satışları

İlçe	2021 *	2020 *	Fark %
Arnavutköy	886	980	-9,6
Ataşehir	1.239	1.566	-20,9
Avcılar	1.366	1.695	-19,4
Bağcılar	1.200	1.429	-16,0
Bahçelievler	1.717	1.925	-10,8
Bakırköy	1.061	1.007	5,4
Başakşehir	2.307	3.146	-26,7
Bayrampaşa	593	711	-16,6
Beşiktaş	534	619	-13,7
Beykoz	129	101	27,7
Beylikdüzü	2.582	3.270	-21,0
Beyoğlu	549	603	-9,0
Büyükçekmece	1.480	1.430	3,5
Çekmeköy	1.513	1.772	-14,6
Esenler	478	767	-37,7
Esenyurt	7.348	9.249	-20,6
Eyüpsultan	1.023	1.447	-29,3
Fatih	900	995	-9,5
Gaziosmanpaşa	1.098	1.627	-32,5
Güngören	569	629	-9,5
Kadıköy	2.192	2.683	-18,3
Kâğıthane	1.411	1.756	-19,6
Kartal	1.895	2.355	-19,5
Küçükçekmece	1.443	1.807	-20,1
Maltepe	1.448	1.967	-26,4
Pendik	2.463	3.002	-18,0
Sancaktepe	1.927	2.792	-31,0
Sarıyer	653	747	-12,6
Silivri	968	1.057	-8,4
Şişli	933	949	-1,7
Sultanbeyli	727	796	-8,7
Sultangazi	1.216	1.801	-32,5
Tuzla	1.149	1.567	-26,7
Ümraniye	1.937	2.836	-31,7
Üsküdar	1.186	1.168	1,5
Zeytinburnu	910	807	12,8

* 1. Çeyrek

DIŞ TİCARET

İstanbul'da 2021 yılının ilk çeyreğinde dış ticaret hacmi 57 milyar dolara yükseldi.

2021 yılının ilk çeyreğinde İstanbul'da bir önceki yılın aynı dönemine göre hem ithalat hem de ihracatta artış gerçekleşti. İthalat %9 artarak 33,1 milyar dolara, ihracat ise %15,6 artarak 23,9 milyar dolara yükseldi. İstanbul'da gerçekleşen ithalatın toplam ithalat içindeki payı %54,3 olurken ihracatın payı %47,7 oldu. Mart ayında ise bir önceki yılın aynı dönemine göre ithalat %19,9, ihracat %37,2 arttı. İhracat bu seviyesi ile son 10 yılın en yüksek değerini yakaladı.

	2021 1. Çeyrek	2020 1. Çeyrek	2019 1. Çeyrek
İhracat	23.863.050.365	20.651.552.657	21.755.698.320
İthalat	33.141.107.804	30.408.661.933	25.263.477.750
Dış Ticaret Hacmi	57.004.158.169	51.060.214.590	47.019.176.070
Dış Ticaret Açığı	-9.278.057.439	-9.757.109.276	-3.507.779.430

* Dolar

2021 yılının ilk çeyreğinde Arap ülkelerinden yapılan ithalat %23,3 azaldı.

İstanbul'da 2021 yılının ilk çeyreğinde ithalatın %38,9'u Avrupa Birliği (12,88 milyar dolar), %7,2'si Arap ülkelerinden (2,39 milyar dolar) yapıldı. Avrupa Birliği ülkelerinden yapılan ithalat bir önceki yılın aynı dönemine göre %19,6 artarken Arap ülkelerinden yapılan ithalat %23,3 azaldı. İthalatın en fazla yapıldığı beş ülke ise sırasıyla Çin, Almanya, Rusya Federasyonu, Fransa ve ABD oldu.

Toplam İthalat	2021 1. Çeyrek	2020 1. Çeyrek
Çin	4.697.312.421	3.280.398.675
Almanya	3.327.417.211	3.094.142.544
Rusya Federasyonu	2.319.654.644	1.934.041.792
Fransa	1.639.061.129	1.160.968.399
ABD	1.449.577.804	2.528.960.152

2021 yılının ilk çeyreğinde ihracatın %43,7'si Avrupa Birliği, %16,4'ü Arap ülkelerine gerçekleşti.

İstanbul'da 2021 yılının ilk çeyreğinde ihracatın %43,7'si Avrupa Birliği'ne (10,42 milyar dolar), %16,4'ü Arap ülkelerine (3,9 milyar dolar) gerçekleşti. İhracatın en fazla yapıldığı beş ülke ise sırasıyla Almanya, Birleşik Krallık, Fransa, ABD ve İtalya oldu. Bir önceki yılın aynı dönemine göre bakıldığında Almanya'ya yapılan ihracat %12,3, Birleşik Krallık'a yapılan ihracat %3,1, Fransa'ya yapılan ihracat %32,6, ABD'ye yapılan ihracat %40,9 ve İtalya'ya yapılan ihracat %27,8 arttı.

Toplam İhracat	2021 1. Çeyrek	2020 1. Çeyrek
Almanya	2.126.289.621	1.893.192.889
Birleşik Krallık	1.585.089.799	1.537.838.195
Fransa	1.321.341.372	996.283.317
ABD	1.220.685.604	866.617.908
İtalya	1.194.376.423	934.875.979

Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatında gerçekleşen ithalatta bir önceki yılın aynı dönemine göre %38,5 artış gerçekleşti.

2021 yılının ilk çeyreğinde ithalatın %18'i ana metal sanayide, %14'ü kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatında, %12'si ise motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatında, %9'u bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatında gerçekleşti. Ana metal sanayide gerçekleşen ithalat bir önce yılın aynı dönemine göre %9 azalırken kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatında %18,9, motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatında %38,5, elektronik ve optik ürünlerin imalatında ise %39,2 artış gerçekleşti.

İstanbul'da 2021 yılının ilk çeyreğinde elektrikli teçhizat imalatında gerçekleşen ihracat %29,9 arttı.

2021 yılının ilk çeyreğinde ihracatın %15'i motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatında, %14'ü giyim eşyaları imalatında, %11'i ana metal sanayide, %9'u elektrikli teçhizat imalatında gerçekleşti. Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatında gerçekleşen ihracat bir önceki yılın aynı dönemine göre %12,7, giyim eşyaları imalatı %8,2, ana metal sanayi %11,6, elektrikli teçhizat imalatı %29,9 arttı.

Metodoloji: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Ticaret Bakanlığı verilerinden derlenerek oluşturulmuştur. Bültende kullanılan dış ticaret istatistikleri Genel Ticaret Sistemi temel alınarak hazırlanmıştır. Periyodik olarak yayınlanan bu bültenin verileri ekte sunulmuştur.

TURİZM

2021 yılının ilk çeyreğinde İstanbul'a gelen yabancı turist sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre %47,7 azaldı.

2021 yılının ilk çeyreğinde İstanbul'a gelen turist sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre %47,7 azalarak 1 milyon 231 bin olurken Türkiye genelinde oranı %53,9 azalarak 1 milyon 953 bine geriledi. 2020 yılının ilk çeyreğinde Türkiye'ye gelen toplam turistin %55,5'i İstanbul'a gelmişken 2021 yılının aynı döneminde bu oran %63'e yükseldi. İstanbul'a gelen turistin %99,4'ü havayolu ile gelirken bu ziyaretçilerin %74'ü İstanbul Havalimanı, %25,8'i Sabiha Gökçen Havalimanı ile geldi

Dönem	İstanbul (kişi)	Türkiye (kişi)	İstanbul'un Payı (%)
2021 1. Çeyrek	1.231.346	1.953.086	63,0
2020 1. Çeyrek	2.353.286	4.238.644	55,5
2019 1. Çeyrek	3.069.229	5.442.092	56,4

2021 yılının ilk çeyreğinde İstanbul'a gelen yabancı turistin %15,3'ü Rusya Federasyonu'ndan geldi.

2021 yılının ilk çeyreğinde İstanbul'a en çok turistin geldiği ülke 188 bin kişi ile Rusya Federasyonu oldu. Rusya Federasyonu'nu sırasıyla 118 bin kişi ile İran, 116 bin kişi ile Almanya, 72 bin kişi ile Ukrayna ve 45 bin ile Irak takip etti. 2020 yılının aynı dönemine göre Rusya Federasyonu'ndan gelen turist sayısı %25, İran'dan gelen turist sayısı %59, Ukrayna'dan gelen turist sayısı %226 artarken Almanya'dan gelen turist sayısı %46, Irak'tan gelen turist sayısı ise %45 azaldı.

İstanbul'da 2021 yılının ilk çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre konaklama tesislerine gelen yerli turist sayısı %30,2, yabancı turist sayısı ise %39,2 azaldı.

2021 yılının ilk çeyreğinde İstanbul'da konaklama tesislerine gelen yerli turist sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre %30,2, yabancı turist sayısı ise %39,2 azaldı. İlk çeyrekte İstanbul'da konaklayan yabancı turistin payı %54,2 oldu. Konaklama tesislerinde toplam geceleme süresine bakıldığında ise 2021 yılının ilk çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre toplam geceleme süresi %37 azaldı.

Dönem	Tesise Geliş Sayısı	Tesislerde Geceleme Süresi
2021 1. Çeyrek	1.748.187	3.749.271
2020 1. Çeyrek	2.704.174	5.955.853
2019 1. Çeyrek	3.086.881	6.881.459

İstanbul'da Mart 2021'de konaklama tesisi doluluk oranı bir önceki yılın aynı dönemine göre artarak %33,3'e yükseldi.

İstanbul'da Mart 2020'de ortalama konaklama tesisleri doluluk oranı %24,4 iken 2021 yılının aynı döneminde doluluk oranı %33,3'e yükseldi. Mart 2021'de konaklama tesisi doluluğunun %21,8'ini yabancı, %11,5'ini ise yerli ziyaretçiler oluşturdu.

Konaklama Tesisleri Doluluk Oranı (%)

Dönem	Yabancı	Yerli	Toplam
Mart 2021	21,8	11,5	33,3
Mart 2020	14,4	10,0	24,4
Mart 2019	43,4	16,7	60,0

2021 yılının ilk dört ayında İstanbul'a havayolu ile gelen-giden yolcu sayısı 13 milyonu aştı.

2021 yılının ilk dört ayında Türkiye'deki toplam uçuşların %44,7'si İstanbul'da gerçekleşti. İstanbul'da gerçekleşen bu uçuşların %40,4'ünü iç hat, %59,6'sını ise dış hat uçuşları oluşturdu. Bu dönemde İstanbul'a havayolu ile gelen-giden yolcu sayısı 13 milyona ulaşırken Türkiye'deki tüm uçuşlarda gelen-giden yolcu sayısı ise 23 milyona ulaştı. İstanbul'a gelen-giden yolcuların %44,8'ini iç hat, %55,2'sini ise dış hat yolcuları oluşturdu.

Metodoloji: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Devlet Hava Meydanları verileri derlenerek oluşturulmuştur. Periyodik olarak yayınlanacak bu bültenin verileri ekte sunulmuştur.

FİNANS-BANKACILIK

2021 Mart sonu itibariyle bireysel kredi kartı harcamaları bir önceki yıla göre İstanbul'da %55,9, Türkiye genelinde ise %35,6 arttı.

Türkiye'deki toplam bireysel kredi kartı harcamalarının %33,6'sının gerçekleştiği İstanbul'da 2021 Mart sonunda bir önceki yılın aynı dönemine göre harcamalar %55,9 artarak 52 milyar liraya ulaştı. Aynı dönemde Türkiye'deki toplam bireysel kredi kartı harcamaları ise %35,6 artarak 155 milyar lirayı geçti.

Bireysel Kredi Kartı (Bin Lira)

Dönem	İstanbul	Türkiye	İstanbul'un Payı (%)
Mart 2021	52.083.485	155.106.059	33,6
Aralık 2020	47.919.012	144.730.590	33,1
Eylül 2020	44.796.581	133.986.091	33,4
Haziran 2020	38.243.132	114.831.291	33,3
Mart 2020	33.398.590	114.408.737	29,2

İstanbul'da 2021 Mart sonu itibariyle kredi kullanımı %29,8 arttı.

İstanbul'da 2021 yılı Mart ayı itibariyle kredi kullanımı bir önceki yılın aynı dönemine göre %29,8 arttı. İstanbul'da kişi başına düşen nakdi kredi miktarı bir önceki yıla göre %30,3 artarak 95 bin 775 liraya yükseldi. Türkiye'deki nakdi kredilerin %39,2'sinin kullanıldığı İstanbul, kişi başına düşen nakdi kredinin en yüksek olduğu il olurken İstanbul'u sırasıyla Ankara, Denizli, Antalya ve Kocaeli takip etti.

Mart 2021 itibariyle takipteki alacakların %44'ü İstanbul'da gerçekleşti.

Mart 2020 itibariyle tahsil edilemeyip takibe düşen kredilerin %40,5'i İstanbul'da iken Mart 2021 itibariyle bu oran %44'e yükseldi. Bu dönemde İstanbul'da, takipteki alacaklar bir önceki yılın aynı dönemine göre %7,3 artarken Türkiye genelinde %1,3 azaldı. İstanbul'da kişi başına düşen ortalama takipteki alacak Mart 2021'de 4 bin 259 olurken Türkiye genelinde bin 763 lira oldu.

Krediler (Bin Lira) - İstanbul

Dönem	Toplam Nakdi Kredilerl	Nakdi Krediler	Takipteki Alacaklar	(%)*
Mart 2021	1.546.768.549	1.480.912.341	65.856.208	4,4
Aralık 2020	1.468.721.859	1.401.732.023	66.989.836	4,8
Eylül 2020	1.449.240.958	1.386.052.898	63.188.060	4,6
Haziran 2020	1.330.675.941	1.268.839.495	61.836.446	4,9
Mart 2020	1.202.302.690	1.140.923.157	61.379.533	5,4

*** Takipteki Alacaklar/ Nakdi Krediler**

İstanbul'da tasarruf mevduatı miktarı Mart 2021'de bir önceki yılın aynı dönemine göre %29,3, altın mevduatı ise %73,1 arttı.

2020 Mart sonu itibariyle 660 milyar lira olan tasarruf mevduatı, 2021 yılının aynı döneminde %29,3 artarak 852 milyar lirayı geçti. İstanbul'da kişi başına düşen tasarruf mevduat miktarı Mart 2021'de %29,7 artarak 55 bin 162 liraya ulaşırken kişi başına düşen toplam mevduat ise 100 bin 151 liraya ulaştı. Türkiye genelinde ise kişi başına düşen tasarruf mevduatı miktarı İstanbul'un gerisinde kalarak 24 bin 508 lira oldu. Toplam altın mevduatında ise bir önceki yılın aynı döneminde 117 ton altın karşılığı mevduat mevcutken, 2021 Mart sonu itibariyle bankalarda tutulan değer 203 ton altına yükseldi.

İstanbul'da kullanılan taşıt kredileri bir önceki yılın aynı dönemine göre %92 arttı.

Mart 2021'de bir önceki yılın aynı dönemine göre İstanbul'da kullanılan taşıt kredisi %92, ihtiyaç kredisi %38,2, konut kredisi ise %31,5 arttı. İstanbul'da kullanılan kredilerin %51,2'sini ihtiyaç kredileri, %46,1'ini konut kredileri ve %2,7'sini taşıt kredileri oluşturdu. Türkiye genelinde ise bir önceki yılın aynı dönemine göre taşıt kredisi kullanımı %91,6, ihtiyaç kredisi kullanımı %37,4, konut kredisi kullanımı ise %31,1 arttı.

Dönem	Taşıt Kredisi	Konut Kredisi	İhtiyaçlar Kredileri
Mart 2021	4.791.221	80.329.853	89.364.925
Aralık 2020	4.189.870	80.450.767	85.275.130
Eylül 2020	3.612.831	79.653.220	82.322.753
Haziran 2020	2.860.642	65.682.213	74.210.555
Mart 2020	2.495.294	61.064.236	64.665.869

İnşaat sektöründe kullanılan kredilerin %51,2'si İstanbul'da gerçekleşti.

Mart 2021 itibariyle inşaat sektöründe kullanılan kredilerin %51,2'si, toptan ticaret ve komisyonculuk sektöründe kullanılan kredilerin %46,9'u, turizm sektöründe kullanılan kredilerin ise %32,9'u İstanbul'da gerçekleşti. İstanbul'da sektörler açısından kullanılan krediler bir önceki yılın aynı dönemine göre gıda, meşrubat ve tütün alanında %32,9, turizm alanında %32,9, toptan ticaret ve komisyonculuk alanında %28,1, inşaat alanında %26 ve tekstil ve tekstil ürünleri alanında %20,4 arttı.

Metodoloji: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ve Türkiye Bankalar Birliği (TBB) verilerinden derlenerek oluşturulmuştur. Periyodik olarak yayınlanacak bu bültenin verileri ekte sunulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası veri sisteminde yayınlanan veriler doğrultusunda gram altın ortalama alış fiyatı Mart 2020 itibariyle 330 lira, Mart 2021 itibariyle 423 lira olarak ele alınmıştır.

ULAŞIM

2020-2021 yılı ilk çeyrek karşılaştırmasında, toplu taşıma yolculuk sayısında %44'lük azalış oldu.

2020 yılının ilk iki ayında ülkemizde COVID-19 tedbirleri henüz başlamamışken normal seyrini sürdüren toplu ulaşım yolculuk sayıları, Mart ayının ortasından itibaren alınan tedbirlerle önemli bir düşüş gösterdi. 2021 yılının başlarında öğretim kurumları uzaktan eğitime devam ederken 2021 Mart ayında okulların açılması ve kontrollü olarak COVID-19 tedbirlerinin kaldırılması ile toplu ulaşım sayıları geçen yılın Mart ayı ile benzer sayıya ulaştı.

Tarih	2021	2020	Değişim (%)
Ocak	78.605.053	196.223.561	-59,9%
Şubat	85.173.908	193.050.946	-55,9%
Mart	123.312.439	123.466.885	-0,1%
Genel Toplam	**287.091.400**	**512.741.392**	**-44,0%**

2021 yılı ilk çeyreğinde hafta sonu toplu ulaşım sayıları düşük seyir gösterdi.

2021 yılı ilk çeyreğinde hafta sonu toplu ulaşım yolculuk sayıları, COVID-19 tedbirleri kapsamında uygulanan hafta sonu sokağa çıkma yasaklarının etkisiyle hafta içi yolculuk sayılarına göre önemli oranda düşüş gösterdi.

Aylara Göre Toplam Yolculuk				
Aylar	Hafta İçi-Hafta Sonu	Toplam Yolculuk Sayısı	Ortalama Yolculuk Sayısı (Gün)	Gün Sayısı
Ocak 2021	Hafta İçi	73.017.418	3.477.020	21
	Hafta Sonu	5.587.635	558.764	10
Şubat 2021	Hafta İçi	79.160.202	3.958.010	20
	Hafta Sonu	6.013.706	751.713	8
Mart 2021	Hafta İçi	104.672.741	4.550.989	23
	Hafta Sonu	18.639.698	2.329.962	8
Genel Toplam		**287.091.400**	**3.189.904**	**90**

İlk çeyrekler karşılaştırıldığında ulaşım tipine göre en büyük düşüş deniz ulaşımında gerçekleşti.

İki yılın ilk çeyrekleri karşılaştırıldığında hafta içi yolculuklar %35,4 azalırken hafta sonunda bu değişim %73,8'e yükseldiği görüldü. Hafta içi yolcu sayısı en az düşen ulaşım tipi Marmaray olurken, hafta sonunda en az değişim belediye otobüslerinde görüldü. Deniz ulaşımı ise hafta içinde de hafta sonunda da en büyük azalışı gösteren ulaşım tipi oldu.

	Hafta İçi			Hafta Sonu		
Ulaşım Tipi	2021 1. Çeyrek	2020 1. Çeyrek	Değişim (%)	2021 1. Çeyrek	2020 1. Çeyrek	Değişim (%)
Otobüs	120.251.061	193.315.976	-37,8%	14.633.897	53.144.402	-72,5%
Metro-Tramvay	78.820.081	117.723.321	-33,0%	8.980.538	35.096.896	-74,4%
Metrobüs	34.636.395	50.967.756	-32,0%	3.916.658	14.522.740	-73,0%
Marmaray	16.864.122	24.354.272	-30,8%	1.888.633	8.190.897	-76,9%
Deniz Ulaşımı	6.278.702	11.084.629	-43,4%	821.313	4.340.503	-81,1%
Genel Toplam	**256.850.361**	**397.445.954**	**-35,4%**	**30.241.039**	**115.295.438**	**-73,8%**

Yolcu tipleri karşılaştırmasında en yüksek değişim %73,9 azalışla "60 Yaş Üstü" yolcu tipinde görüldü.

Yolcu tiplerinde görülen değişimlerde COVID-19 tedbirleri ana değişim unsuru oldu. Ülkemizde COVID-19 vakası görülen ilk günlerden beri 65 yaş ve üstü vatandaşlara gelen sokağa çıkma ve toplu ulaşım kullanma yasakları, ilk çeyrekler kıyaslandığında "60 Yaş Üstü" kategorisinde %73,9'luk bir değişim yarattı. Üniversiteler de dâhil olmak üzere eğitim kurumlarının uzaktan eğitime geçmesi de "Öğrenci" kategorisinde %58,2'lik bir azalış meydana getirdi.

Yolcu Tipi	2021 1. Çeyrek	2020 1. Çeyrek	Değişim (%)
60 Yaş Üstü	11.296.267	43.208.880	-73,9%
Engelli	8.541.119	12.692.097	-32,7%
Öğrenci	81.848.723	195.849.302	-58,2%
Vatandaş	185.405.291	260.991.113	-29,0%
Genel Toplam	**287.091.400**	**512.741.392**	**-44,0%**

Gün bazlı karşılaştırmada en fazla değişim hafta içi günlerde perşembe gününde, hafta sonu günlerde ise pazar günlerinde gerçekleşti.

	Gün	2021 1. Çeyrek	2020 1. Çeyrek	Değişim (%)
Hafta İçi	Pazartesi	54.808.605	77.972.389	-29,7%
	Salı	52.131.677	76.707.699	-32,0%
	Çarşamba	51.422.074	80.177.468	-35,9%
	Perşembe	47.668.759	80.420.158	-40,7%
	Cuma	50.819.246	82.168.240	-38,2%
Hafta Sonu	Cumartesi	22.752.928	66.091.624	-65,6%
	Pazar	7.488.111	49.203.814	-84,8%
Genel Toplam		**287.091.400**	**512.741.392**	**-44,0%**

İki yaka arası geçişlerde geçtiğimiz yılın aynı dönemine göre hafta sonlarında günlük ortalama %60,6 oranında düşüş görüldü.

Hafta içi yaka geçişlerinde geçtiğimiz yıla göre büyük farklar görülmezken hafta sonu yaka geçişleri COVID-19 tedbirleri sebebiyle %60,6 azaldı.

Günlük Ortalama Yaka Geçişi Sayıları						
	Hafta İçi			Hafta Sonu		
	2021 1. Çeyrek	2020 1. Çeyrek	Değişim (%)	2021 1. Çeyrek	2020 1. Çeyrek	Değişim (%)
Anadolu > Avrupa	207.446	227.889	-9,0%	86.340	215.064	-59,9%
Avrupa > Anadolu	199.166	225.767	-11,8%	82.920	214.877	-61,4%
Toplam	**406.612**	**453.656**	**-10,4%**	**169.260**	**429.941**	**-60,6%**

Yaka geçişlerinde son 2 yılın ilk çeyrekleri karşılaştırıldığında Fatih Sultan Mehmet Köprüsü üzerinden geçişlerin %28,7 azaldığı görüldü.

Metodoloji: Mayıs 2021 İstanbul Ulaşım Bülteni, TUHİM (Toplu Ulaşım Hizmetleri Müdürlüğü), BELBİM ve İBB Ulaşım Yönetim Merkezi verileri kullanılarak hazırlandı.

Günlük Ortalama Yaka Geçişi Sayıları			
	2021 1. Çeyrek	2020 1. Çeyrek	Değişim(%)
FSM Köprüsü	145.453	204.057	-28,7%
15 Temmuz Şehitler Köprüsü	132.345	177.420	-25,4%
Yavuz Sultan Selim Köprüsü	24.990	25.535	-2,1%
Avrasya Tüneli	35.256	39.869	-11,6%

MALİYE

İstanbul'da ilk üç ayda 115 milyar lira vergi geliri tahsil edildi.
İstanbul'da 2020 yılının ilk üç ayında 124 milyar lira merkezi yönetim bütçe gelirleri tahsil edildi. Gelirlerin %92,8'i vergi gelirlerinden tahsil edildi. İlk üç ayda İstanbul'dan tahsil edilen vergi geliri bir önceki yılın aynı dönemine göre %45,8 artarak 115 milyar liraya yükseldi. Merkezi yönetim tarafından alınan bağış ve yardımlar bu dönemde bir önceki yılın aynı dönemine göre %16,1 azalırken faizler, paylar ve cezalar %33,8 arttı.

Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri (Bin Lira)

	Merkezi Bütçe Gelirleri	Genel Bütçe Gelirleri	Vergi Gelirleri
2021 1. Çeyrek	123.796.068	122.348.994	114.894.169
2020 1. Çeyrek	84.853.483	84.305.465	78.780.648

2021'in ilk üç ayında vergi gelirlerinin %21,1'i gelir, %19,3'ü ise kurumlar vergisinden tahsil edildi.
Ocak- Mart dönemleri arasında İstanbul'da gerçekleşen gelir vergisi tahsilâtı bir önceki yılın aynı dönemine göre %24,4, kurumlar vergisi tahsilâtı ise %67,3 arttı. Bu dönemde gelir vergisi tahsilâtı 24 milyar lira, kurumlar vergisi tahsilâtı 22 milyar lira olarak gerçekleşti.

"Değerli Konut Vergisi"nin %92,1'i İstanbul'da tahsil edildi.
İstanbul'da 15 Ocak 2021 tarihinde ve 31365 sayılı Resmî Gazete'de "Uygulama Genel Tebliği" yayımlanmasıyla yürürlüğe giren "Değerli Konut Vergisi"nin* Türkiye'deki toplam tahsilâtı 13 milyon liraya ulaştı. Tahsilâtın %92,1'i İstanbul'da gerçekleşti.

İlk üç ayda 21 milyar lira "Özel Tüketim Vergisi" tahsil edildi.
2021 yılının ilk üç ayında "Özel Tüketim Vergisi"nin (ÖTV) %44,9'u İstanbul'dan gerçekleşti. İstanbul'da ÖTV tahsilâtı bir önceki yılın aynı dönemine göre %34,1 artarken en yüksek artış %196,1 ile motorlu taşıtlarda gerçekleşti; motorlu taşıtları %89,1 ile dayanıklı tüketim ve diğer mallar, %65,8 ile kolalı gazozlar takip etti. Aynı dönemde petrol ve doğalgaz ürünlerinden alınan ÖTV %21,7 azaldı.

İlk üç ayda şans oyunlarından alınan vergi tahsilatı %188,7 arttı.
2021 yılının ilk üç ayında Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinin (BSMV) %80,9'u İstanbul'dan gerçekleşirken tahsilatı bir önceki yılın aynı dönemine göre %12,9 arttı. Aynı dönemde şans oyunları vergisi tahsilatı %188,7, özel iletişim vergisi tahsilatı ise %24,1 arttı.

Mart ayı itibariyle İstanbul'da Katma Değer Vergisi (KDV) Faal mükellef sayısı 897 bini aştı.
2021 yılı Mart sonu itibariyle İstanbul'da gelir stopaj vergisi faal mükellef sayısı %11,5 artarak 960 bine ulaştı. Aynı dönemde Katma Değer Vergisi faal mükellef sayısı 897 bine, gelir vergisi faal mükellef sayısı ise 560 bine ulaştı.

Metodoloji: Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü ve Gelir İdaresi Başkanlığı verilerinden derlenerek oluşturulmuştur. Periyodik olarak yayınlanacak bu bültenin verileri ekte sunulmuştur.

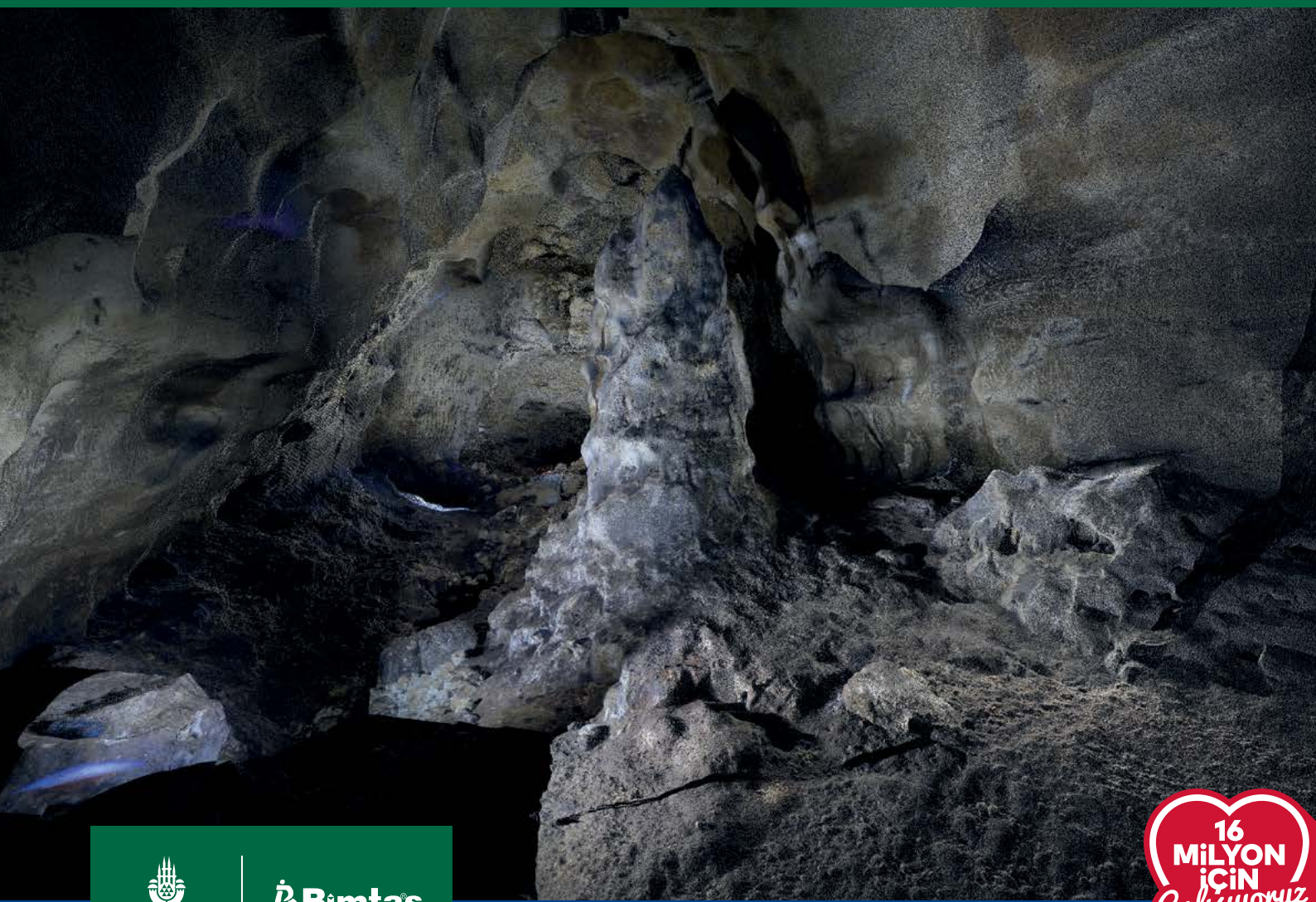
7194 Sayılı Kanun ile 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu'nda yapılan düzenleme ile Türkiye sınırları içinde bulunan ve emlak vergisine esas bina vergi değeri 5 milyon TL ve bu tutarı aşan 'mesken' nitelikli taşınmazlardan 'Değerli Konut Vergisi' alınması öngörülmüştür.

* Değerli Konut Vergisi: 15 Ocak 2021 tarihli ve 31365 sayılı Resmî Gazete'de "Değerli Konut Vergisi Uygulama Genel Tebliği" yayımlanmıştır.

BİMTAŞ İSTANBUL'UN MİRASINA SAHİP ÇIKIYOR...

ÇOCUKLARIMIZ İÇİN...

Dünyanın en eski yerleşimlerinden, İstanbul'un ve insanlığın ortak mirası Yarımburgaz Mağarası'nın rölövesini 3 Boyutlu Lazer Tarama tekniği kullanarak hazırladık.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

Bimtaş

www.bimtas.istanbul

16 MİLYON İÇİN Çalışıyoruz

İSTİHDAM VE İŞGÜCÜ YÖNETİMİNDE DOĞRU ÇÖZÜMLER

- Nitelikli İşgücü Desteği
- Bölgesel İstihdam Ofisleri
- İSMEK Hizmetleri Koordinasyonu
- Eğitim ve Gelişim Program Yönetimi
- İnsan Kaynakları Danışmanlık Hizmetleri

İBB ailesine fayda üretmek ve İstanbul'a verilen hizmete katma değer sağlamak için çalışıyoruz.

isperistanbul | isper_as | isperas | isperas

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ | İSPER

www.isper.istanbul

16 MİLYON İÇİN Çalışıyoruz

İSTİHDAM

2020 yılında İstanbul'da dar tanımlı işsizlik oranı bir önceki yıla göre azalarak %14,7'ye geriledi.

İstanbul'da 2020 yılında dar tanımlı işsizlik oranı bir önceki yıla göre 0,2 puan azalarak %14,7 olarak gerçekleşti. İşsiz sayısı ise bir önceki yıla göre 84 bin kişi azalarak 926 bin oldu. Erkeklerde işsizlik oranı bir önceki yıla göre artarak %13,7'ye yükselirken kadınlarda işsizlik oranı azalarak %16,8'e geriledi. Türkiye'de ise 2020 yılında işsizlik oranı %13,2 olarak gerçekleşti.

	İşgücü (Bin Kişi)		İşsiz (Bin Kişi)		İşsizlik Oranı (%)	
	İstanbul	Türkiye	İstanbul	Türkiye	İstanbul	Türkiye
2020	6.289	30.873	926	4.061	14,7	13,2
2019	6.788	32.549	1.010	4.469	14,9	13,7
2018	6.738	32.274	839	3.537	12,5	11,0

İstanbul'da geniş tanımlı işsizlik oranı ise bir önceki yıla göre artarak %18,2'ye yükseldi.

İstanbul'da 2020 yılında iş bulma ümidi olmayanlar ile iş aramayıp çalışmaya hazır olanların da işgücüne dâhil edilmesiyle birlikte hesaplanan geniş tanımlı işsizlik oranı %18,2 olarak gerçekleşti. Geniş tanımlı işsizlik oranına göre İstanbul'daki toplam işsiz sayısı 2020 yılında 1 milyon 195 bin oldu.* Türkiye'de ise 2020 yılında geniş tanımlı işsizlik %23,6, atıl işgücü** oranı ise %29,1 olarak gerçekleşti.

	Geniş Tanımlı İşgücü (Bin Kişi)		Geniş Tanımlı İşsiz Sayısı (Bin Kişi)		Geniş İşsizlik Oranı (%)	
	İstanbul	Türkiye	İstanbul	Türkiye	Oranı (%)	Türkiye
2020	6.558	35.093	1.195	8.281	18,2	23,6
2019	6.981	34.835	1.203	6.755	17,2	19,4
2018	6.943	34.444	1.044	5.707	15,0	16,6

İstanbul'da 552 bin gencin ne eğitimde ne istihdamda olduğu belirlendi.

15-24 yaş aralığında olup eğitim almayan ve herhangi bir işte çalışmayan gençlerin sayısı 2019 yılında 579 bin iken 2020 yılında 552 bine geriledi. Bu dönemde 15-24 yaş aralığındaki kişilerde resmi işsizlik oranı %25,3, geniş tanımlı işsizlik ise %30 olarak belirlendi. Türkiye'de ise 15-24 yaş aralığındaki kişilerde resmi işsizlik oranı %25,3 iken geniş tanımlı işsizlik ise %39,5 olarak belirlendi.

Yaş Grubuna Göre İşsizlik Oranları (%) - İstanbul					
	15-19	20-24	25-34	35-54	55+
2020	22,5	26,7	14,7	11,7	13,2
2019	24,0	25,1	14,6	11,8	12,2
2018	21,4	19,5	11,8	10,1	12,5

2020 yılında İstanbul'da 20-24 yaş arası gençlerde resmi işsizlik oranı %26,7, geniş tanımlı işsizlik oranı %30,8 olarak belirlendi.

İstanbul'da 2020 yılında bir önceki yıla göre işsizlik oranında en yüksek artış 20-24 yaş grubunda gerçekleşti. 20-24 yaş grubunda resmi işsizlik oranı %26,7 iken bu yaş grubunda geniş tanımlı işsizlik oranı %30,8 olarak belirlendi. İstanbul'da üniversite mezunlarında resmi işsizlik oranı %13 iken lise mezunlarında %17,7 olarak açıklandı. Geniş tanımlı işsizlik oranı ise üniversite mezunlarında %15,4, lise mezunlarında %21,5 olarak belirlendi.

* Geniş Tanımlı İşsizlik: Resmî olarak işsiz, ücretli veya serbest meslekte olmayan, referans dönemde (son 4 hafta içerisinde) bir işe başvurmuş ve çalışmaya hazır kişilere denmektedir. Geniş tanımlı işsiz ise (unemployed according to the relaxed definition) iş bulma ümidi olmayan ve çalışmaya hazır ama iş aramayan kişileri de kapsamaktadır. Daha fazla bilgi için: "Unemployement Rate", International Labour Organization, Erişim Adresi: https://www.ilo.org/ilostat-files/Documents/description_UR_EN.pdf

** Zamana bağlı eksik istihdam verisi İstanbul ölçeğinde yayınlanmadığından İstanbul için atıl işgücü oranı hesaplanamamıştır. TÜİK'in bu yıl açıkladığı atıl işgücü oranı referans alındığında İstanbul'da atıl işgücü oranının geniş tanımlı işsizlikten yüksek olduğu tahmin edilmektedir.

İstanbul'da işgücüne katılanların sayısı bir önceki yıla göre %7,4 azaldı.

İstanbul'da 2020 yılında işgücüne katılan kişi sayısı %7,4 azalarak 6 milyon 289 bin kişiye geriledi. İstanbul'da kadınların işgücüne katılma oranı %33,6 iken erkeklerin işgücüne katılma oranı %71,9 olarak gerçekleşti. Türkiye genelinde ise erkeklerin işgücüne katılma oranı %68,2, kadınların işgücüne katılma oranı %30,9 olarak gerçekleşti.

İstihdam edilen kişi sayısı bir önceki yıla göre 415 bin kişi azaldı.

İstanbul'da istihdam edilen kişi sayısı 2020 yılında bir önceki yıla göre 415 bin kişi azaldı. İstihdam edilen kişilerin %68,5'ni erkekler, %31,5'ini ise kadınlar oluşturdu. İstihdam oranı ise kadınlarda %27,9, erkeklerde %62 olarak gerçekleşti.

	İşgücü (Bin Kişi)		İşsiz (Bin Kişi)	
	İstanbul	Türkiye	İstanbul	Türkiye
2020	5.363	26.812	44,8	42,8
2019	5.778	28.080	48,9	45,7
2018	5.899	28.738	50,2	47,4

İstihdam edilenlerin %43,5'ini lise altı eğitime sahip kişiler oluşturdu.

İstanbul'da istihdam edilenlerin %43,5'ini lise altı eğitime sahip kişiler oluştururken %21,9'unu lise ve dengi okul mezunları, %33,6'sını yükseköğrenim mezunları oluşturdu. 2019 yılına göre lise ve altı eğitime sahip istihdam edilen kişi sayısı %11,5 azalırken yükseköğretim düzeyinde eğitime sahip kişilerde istihdam %2,6 arttı.

2020 yılında tarım alanında istihdam %30,4, sanayi alanında ise %9,1 azaldı.

2020 yılında İstanbul'da faaliyet alanlarına göre istihdam edilen kişilere bakıldığında tarım alanında istihdam edilen kişi sayısı bir önceki yıla göre %30,4, sanayi alanında %9,1 ve hizmet alanında %5,8 azaldı. İstihdamın %67,9'unu hizmet sektörü, %31,2'sini sanayi sektörü ve %0,9'unu tarım sektörü oluşturdu.

SGK'ya kayıtlı olmayıp istihdam edilenlerin oranı %18,6'ya geriledi.

İstanbul'da 2020 yılında bir önceki yıla göre SGK'ya kayıtlı istihdam edilenlerin sayısı 131 bin, SGK'ya kayıtlı olmayan istihdam edilen kişilerin sayısı ise 284 bin azaldı. İstihdam edilenlerin 998 binini SGK'ya kayıtlı olmayan kişiler oluştururken 4 milyon 365 binini SGK'ya kayıtlı kişiler oluşturdu.

İstanbul'da son bir yılda çalışanların ortalama günlük kazancı %20,1 arttı.

Aralık 2020 sonu itibariyle SGK kayıtlarına bakıldığında İstanbul'da kadınların ortalama günlük kazancı %20,7 erkeklerin ise %19,8 arttı. Bu dönemde kadınların ortalama günlük kazancı 183 lira olarak belirlenirken erkeklerin 190 lira olarak belirlendi.

İstanbul'daki iş yerlerinin %64'ünü 3 ve daha az kişi istihdam eden işyerleri oluşturdu.

İstanbul'da 2020 sonu itibariyle toplam iş yeri sayısı bir önceki yıla göre %3,2 artarak 555 bine ulaştı. 3 ve daha az kişinin istihdam edildiği işyerlerinin oranı toplam için %64 olarak, 9 ve daha az kişinin istihdam edildiği iş yerlerinin payı ise %86,8 olarak belirlendi. 1.000 ve üzerinde kişi istihdam eden iş yerlerinin sayısı ise geçen yıla göre %16 artarak 167'ye ulaştı. Türkiye genelinde ise 1.000 ve üzerinde kişi istihdam eden iş yerlerinin sayısı ise bir önceki yıla göre %19 artarak 570'e ulaştı.

2020 yılında İstanbul'da İŞKUR aracılığıyla işe yerleştirilenlerin sayısı bir önceki yıla göre %71,4 azaldı.

2019 yılında İstanbul'da İŞKUR aracılığıyla işe yerleştirilenlerin sayısı 354 bine ulaşırken 2020 yılında %71,4 azalarak 101 bine geriledi. Aynı dönemde Türkiye genelinde işe yerleştirmeler %41,7 azalarak 869 bine geriledi.

2020'de işsizlik ödeneği başvuru sayısı %22,7, hak eden sayısı ise %47,2 azaldı.

İstanbul'da 2020 yılında işsizlik ödeneğine 394 bin kişi başvurdu. Başvuran kişilerin 152 bini işsizlik ödeneği almayı hak ederken hem başvurular hem de ödeneği hak eden kişi sayısı bir önceki yıla göre azaldı.

Metodoloji: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) ve Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) verilerinden derlenerek oluşturulmuştur. Periyodik olarak yayınlanacak bu bültenin verileri ekte sunulmuştur.

twitter.com/ipaistanbul

instagram.com/ipaistanbul

linkedin.com/company/ipaistanbul

facebook.com/istanbulplanlamaajansi.ibb

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

İstanbul Planlama Ajansı

www.ipa.istanbul

16 MİLYON İÇİN Çalışıyoruz

DAYANIŞMA DAYANIŞMA TANIL BORA ● SÖZLÜKLER: DAYANIŞMA İÇİN ARAÇLAR OMUZ SÖZLÜK GRUBU ● COVID-19 ACİL DURUM MEKÂNINDA DAYANIŞMA VE BİYO-KEMER-SIKMA POLİTİKASI MICHELE LANCIONE + ABDOUMALIQ SIMONE ● KENTSEL DAYANIŞMA: İMKÂNLAR VE KISITLAR ASLIHAN AYKAÇ ● SOSYAL VE DAYANIŞMA EKONOMİSİNİN DİJİTAL HÂLİ: PLATFORM KOOPERATİFÇİLİĞİ ÖZGÜR KURTULUŞ ● OSMANLI İSTANBUL'UNDA DAYANIŞMA NECDET SAKAOĞLU ● HEMŞEHRİLİK VE HEMŞEHRİLİK DAYANIŞMASI AYÇA KURTOĞLU ● "DAVA" VE "CV": MUHAFAZAKÂR DAYANIŞMANIN DÖNÜŞÜMÜ İRFAN ÖZET ● GÖÇMEN DAYANIŞMASI DİDEM DANIŞ + GÖÇMEN DAYANIŞMA DERNEĞİ ● EMEK DAYANIŞMASI ÖZGÜR NARİN + KAFE-BAR ÇALIŞANLARI DAYANIŞMASI ● KADIN DAYANIŞMASI SELMA DEĞİRMENCİ + KADIN EMEĞİNİ DEĞERLENDİRME VAKFI ● SANAT ÜRETİCİLERİ DAYANIŞMASI FEYYAZ YAMAN + OMUZ DAYANIŞMA VE PAYLAŞIM AĞI ● **KOLEKSİYON** BİRLİKTE, DAHA GÜÇLÜ: "GECELERİ DE, MEYDANLARI DA, SOKAKLARI DA TERK ETMİYORUZ!" ● **GÖSTERGE** YENİ SOSYAL POLİTİKA ANLAYIŞI: SİSTEM MEZUNİYETİ YAVUZ SALTIK ● GÜVENCESİZLİK, YENİ EŞİTSİZLİKLER VE ÇÖZÜM YOLLARI KONFERANSI ENSTİTÜ İSTANBUL ● KIR VE KENT YOKSULU YARARINA YENİ BİR DÜZEN İNŞA ETMEK GÖKHAN GÜNAYDIN ● **DOSYA: İSTANBUL'UN KUZEYİ** MUTLULUĞUN KUZEY KAPISI: İSTANBUL'UN ORMAN KÖYLERİ AKİLE GÜRSOY ● İSTANBUL'UN AVRUPA YAKASI KUZEYİNDEKİ KIRSAL KÜLTÜR MİRASI SELDA YILDIZ KAT + ZEYNEP ÖZDAMAR THOMAS ● KALICI GÖLET EYLÜL ŞENSES + ONUR YILDIZ ● ROMA'DAN BUGÜNE İSTANBUL'UN KAYNAĞI: KUZEY ORMANLARINDA SU YOLLARI M. ÇAĞHAN KESKİN ● **EKOSİSTEM** YABAN İSTANBUL HAYKIRIYOR: "BEN HÂLÂ EHLİLEŞMEDİM" SÜREYYA İSFENDİYAROĞLU ● **SAHADAN** İSTANBUL'UN ORMANINI SAVUNANLAR KUZEY ORMANLARI SAVUNMASI ● KUZEY İSTANBUL'DA ELEŞTİREL YÜRÜYÜŞLER İSTANBUL WALKABOUT ● ALTERNATİFSİZ ROTA: KUŞLARIN DURAĞI KUZEY ORMANLARI ZEYNEL ARSLANGÜNDOĞDU + BAHAR BİLGEN + ITRİ LEVENT ERKOL + CEM ORKUN KIRAÇ ● **BÜYÜKŞEHİR HAFIZASI** 24 YILDIR SUYUN SESİNİ DİNLİYOR ● **METROPOL** 1937'DEN BERİ YEŞEREN TARİH: FLORYA ATATÜRK ORMANI YASİN ÇAĞATAY SEÇKİN ● BÜTÇE GÖSTERGELERİYLE MERKEZ-YEREL UÇURUMU MUSTAFA SÖNMEZ ● HİPHOPÇILARIN GÖZÜNDEN İSTANBUL: "KENDİMİZE YER ARIYORUZ" NYKS + HORU ● **AKADEMİ** HATIRLAMANIN POLİTİĞİ - BOMONTİ: KENTSEL DÖNÜŞÜM VE MEKÂNIN BELLEĞİ AYÇA YÜKSEL ● **SAYAÇ** ●

ISSN 2757-797X
02
9 772757 797007
20 TL

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

İstanbul Planlama Ajansı